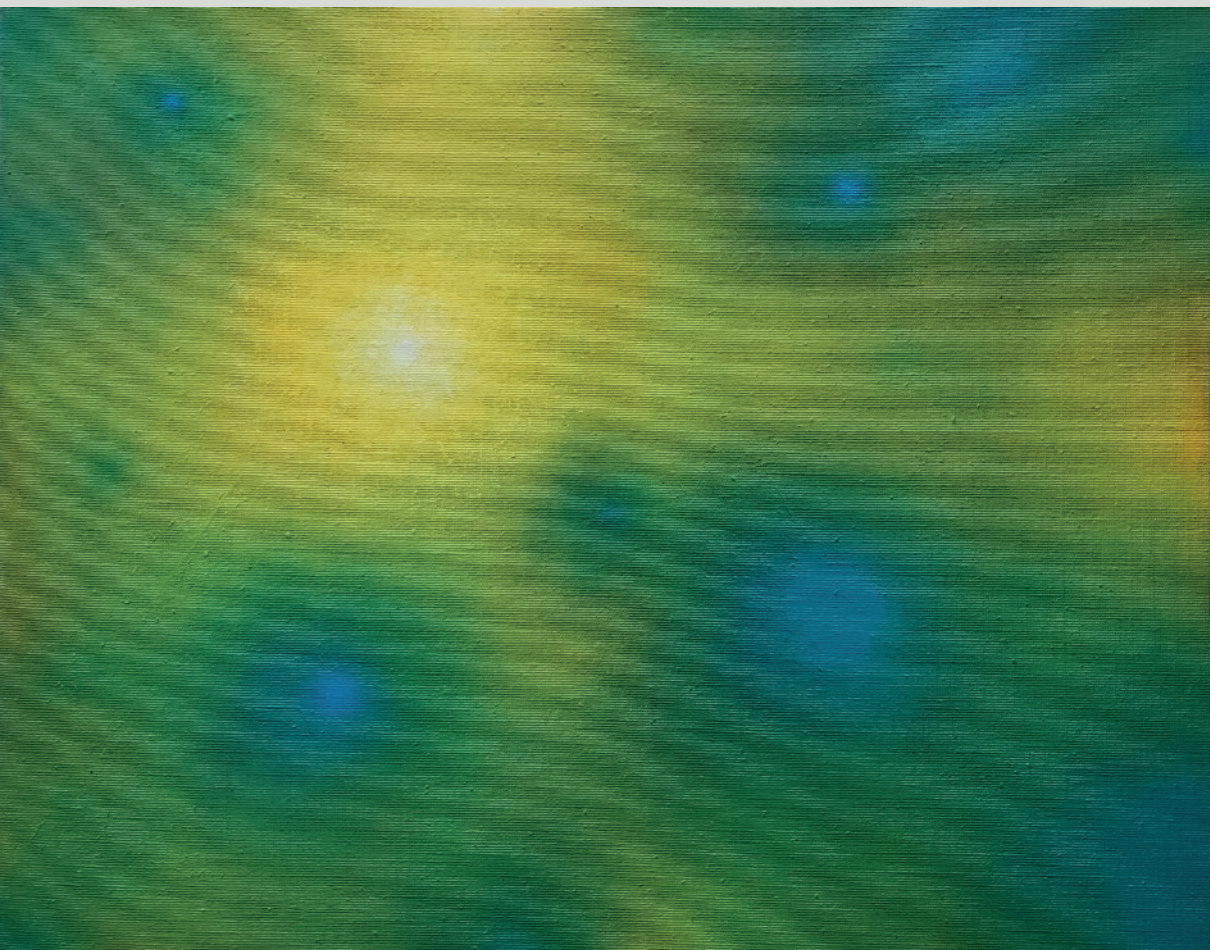

Narečno besedje slovenskega jezika

V spomin na akademikinjo Zinko Zorko

Na Pohorju, to domačini zelo dobro vedo, živijo rojenice, prijazne in dobre vile, ki po ljudskem prepričanju o obstoju in resničnosti tega, kar vsebujejo nauki o bogu ter nadnaravnih sil, ob rojstvu otroka krojijo in napovedujejo njegovo prihodnost. Povedali so mi, da vedno, kadar se rodi otrok, te dobre vile pridejo na domačijo, sedejo za peč in povedo, kaj so novorojenčku namenile v tuzemskem življenju. Otrokovo prihodnost znajo napovedati s preslico, kolovratom in nitjo, njihove napovedi pa se ne da izpodbiti. Zevsove hčere Kloto, Lahezis in Atropa so 24. februarja 1936 točno ob pol noči prišle tudi v hišo Jurija in Alojzije Lep na Kaplo na Kozjaku. Starša komaj rojene Zinke sta vedela, da so rojenice/sojenice nevidne, zato sta jim pripravila masleni kruh, okrašen s svečami in rožami, in vino. Pohorska legenda, Zinkin oče je bil doma s Puščave na Pohorju, je zahtevala, da so rojenice tako pričakane in bolj bogato obložena miza je novorojencu omogočala lepše življenje. »Hlebec kruha mora biti ob tej priložnosti zanje vselej na mizi pripravljen«, je v 19. stoletju zapisal tržaški škof Matevž Ravnika, literarni zgodovinar Jakob Kelemina pa je dodal: »Človeku se osodi vse njegovo življenje, ko se na svet rodi [...]. Stara slovenska navada je, da na stol položijo vino, pogačo pa kolač kruha, kadar se dete rodi. To pa delajo zato, ker so Sojenice med rojstvom za stolom, pa čim bolj obložen stol najdejo, bolj srečno življenje sodijo detetu, ki se na svet rodi.« Rojenice so se ob Lepovi mizi okrepčale, zahvalile so se mladim staršem, Zinki pa so ob zibki napredle vse dobro in novorojenki namenile najboljšo usodo – mlada Kloto ji je v začetni vrsti pletenja podarila najlepše niti življenja in ji namenila lepo otroštvo ter mladost, sestra Lahezis ji je spredla mirno in uspešno življenje, namenila ji je ljubečega moža ter srečno zakonsko življenje, najstarejša Atropa pa je bila prizanesljiva in je v vsem ubogala mlajši sestri ter je novorojenki namenila patriarhalno starost!

ZORA
148

Narečno besedje slovenskega jezika

V spomin na akademikinjo
Zinko Zorko

Uredil
Marko Jesenšek

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Maribor
december 2022

ZORA
148

Mednarodna knjižna zbirka ZORA /
International Book Series ZORA

Urednik zbirke / *Editor*

Marko Jesenšek

Mednarodni svetovalni odbor /
Editorial Advisory Board

Jožica Čeh Steger (Maribor)

Marc L. Greenberg (Lawrence, Kansas)

István Lukács (Budapest)

Alenka Jensterle Doležal (Praha)

Bernard Rajh (Maribor)

Emil Tokarz (Katowice)

E-knjiga je nastala v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156
(*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa
prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno
dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

E-knjiga je izšla s finančno pomočjo Javne agencije Republike Slovenije
za raziskovalno dejavnost, Občine Brežice in Društva Pleteršnikova domačija Pišcece.

ZORA

148

Naslov / *Title*

Narečno besedje slovenskega jezika.

V spomin na akademikinjo Zinko Zorko

*Dialectal Words of Slovene Language. In the Memory
of the Academician Zinka Zorko*

Uredil / *Edited by*

Marko Jesenšek

Recenzentki / *Reviewers*

Izred. članica SAZU prof. dr. Andreja Žele,
izred. prof. ddr. Natalia Kaloh Vid

Jezikovni pregled / *Language Editor*

Marko Jesenšek (slovenščina / *Slovenian*),
Melita Šumer (angleščina / *English*)

Slika na naslovnici / *Photo on Cover*

Mirko Rajnar, *Up*, olje na platno, 56 × 67 cm, 2016

Oblikovanje in prelom / *Design and typesetting*

Katarina Visočnik

Založnik / *Published by*

Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba,
Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija,
<https://press.um.si>, zalozba@um.si

Izdajatelj / *Issued by*

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija,
<http://www.ff.um.si/zalozba-in-knjigarna/zora/>
ff@um.si

Vrsta publikacije / *Pulication type*

E-knjiga

Dostopno na / *Available at*

<https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/700>

Izdano / *Published*

Maribor, december 2022

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
University of Maribor, University Press

Besedilo / *Text* © avtorji v Jesenšek (ur.), 2022

Delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. /
This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Uporabnikom je dovoljeno nekomercialno in komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela. / *This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.*

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic. / *Any third-party material in this book is published under the book's Creative Commons licence unless indicated otherwise in the credit line to the material. If you would like to reuse any third-party material not covered by the book's Creative Commons licence, you will need to obtain permission directly from the copyright holder.*

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

811.163.6'282

NAREČNO besedje slovenskega jezika [Elektronski vir] : v spomin na akademikinjo Zinko Zorko / uredil Marko Jesenšek. – E-knjiga. – Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2022. – (Mednarodna knjižna zbirka Zora = International book series Zora ; 148)

Način dostopa (URL):

<https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/700>

ISBN 978-961-286-684-6

doi: 10.18690/um.ff.8.2022

COBISS.SI-ID 133559043

ISBN

978-961-286-684-6 (pdf)

978-961-286-627-3 (mehka vezava)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022>

Cena / *Price*: Brezplačni izvod

Odgovorna oseba založnika / *For publisher*

Prof. dr. Zdravko Kačič, rektor Univerze v Mariboru

Citiranje / *Attribution*: Marko Jesenšek (ur.), 2022: *Narečno besedje slovenskega jezika. V spomin na akademikinjo Zinko Zorko*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

doi: <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022>.

Vsebina

MARKO JESENŠEK

- 7 Zinka Zorko in Pleteršnikovi dnevi

MOJCA KUMIN HORVAT, JANUŠKA GOSTENČNIK

- 30 Zinka Zorko in Slovenski lingvistični atlas

MIHAELA KOLETNIK

- 53 Narečna podoba malečniškega govora

ALENKA VALH LOPERT

- 76 Germanizmi v malečniškem govoru

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK

- 92 Besedotvorne značilnosti občnoimenskih poimenovanj oseb v malečniškem govoru

VERA SMOLE, MARUŠA ŽIBRED

- 109 Glasovne značilnosti novomeškega govora

JOŽICA ŠKOFIC

- 132 Tradicionalni poklici gorenjskega podeželja kot motivacija narečnih hišnih imen

HERTA MAURER-LAUSEGGER

- 154 Prevajanje in sinhronizacija: Teoretske in metodološke osnove ter lastne izkušnje s prevajanjem in sinhronizacijo dialektoloških filmov

MARIJA KOZAR - MUKIČ

- 174 Narečno besedje v etnološki razpravi Avgusta Pavla

DANILO ZULJAN KUMAR

- 186 Tipologija pomenskih prenosov v slovenskih narečjih (z ozirom predvsem na zahodna slovenska narečja)

MATEJ ŠEKLI

- 198 (Bavarsko)visokonemške in (karnijsko)furlanske jezikovne prvine v rezijanski antroponimiji

METKA FURLAN, MIHA SUŠNIK

- 216 Digitalizacija Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen

SILVO TORKAR

- 242 Metelkova zbirka slovenskih toponimov 1823

MATJAŽ BIZJAK

- 257 Projekt *Historična topografija Primorske*

* * *

MARTIN DUŠIČ

- 267 *Vsaka vas ima svoj glas* tudi v Občini Brežice

IVAN MOLAN

- 271 Narečno besedje slovenskega jezika – v spomin akademikinji Zinki Zorko

LILIJANA ZORKO

- 272 Pleteršnikovi dnevi v Pišecah

* * *

- 275 Recenziji

- 279 Povzetek

- 284 Abstract

- 289 Zora 1998–2022

Zinka Zorko in Pleteršnikovi dnevi

Marko Jesenšek¹

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in
književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, marko@jesensek.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.1>

ISBN 978-961-286-684-6

Razprava predstavlja dialektološko delo akademikinje Zinke Zorko, ki je povezano z Maksom Pleteršnikom in Pleteršnikovimi dnevi. Gre za vedenje o dialektološkem delu, ki obravnava gradivo v Pleteršnikovem slovarju, primerjalno tudi za koroško besedje v rokopisnem *Sienčnikovem slovarju* in madžarizme v Mukičevem porabskem romanu *Garabancijaš*, za narečno podobo Dravske doline in kozjansko-bizeljsko narečje ter za druga narečjeslovna vprašanja.

Ključne besede: Zinka Zorko, Maks Pleteršnik, Pleteršnikovi dnevi, dialektologija, mariborska dialektološka šola

The article focuses on the dialectological research of academician Zinka Zorko about Maks Pleteršnik and the Pleteršnik Days. This research encompasses material in Pleteršnik's dictionary, comparative study of Carinthian vocabulary in *Sienčnik's manuscript dictionary* and Hungarian in Mukič's *Porabje* novel *Garabancijaš*, dialect in the Drava valley, Kozjansko-Bizeljsko dialect and other dialect questions.

Keywords: Zinka Zorko, Maks Pleteršnik, Pleteršnik Days, dialectology, Maribor Dialectological School

V spremni besedi k Mlinarjevemu avtobiografskemu romanu o Maksu Pleteršniku (Jesenšek 2018) se sprašujem, ali je po vsem napisanem o Pleteršnikovem slovaropisju ostalo še kaj neizrečenega, prezrtega? Na prvi pogled se zdi, da ne, saj so se o Pleteršniku in njegovem delu izrekli vsi najpomembnejši slovenski jezikoslovci, od leta 1995 (okrogla miza) oz. 1996 pa potekajo v njegovih rojstnih Pišecah mednarodni simpoziji pod skupnim

---

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek*), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

imenom Pleteršnikovi dnevi, prispevki pa so objavljeni tudi v znanstvenih monografijah. Pleteršnikove Pišeece so postale središče sodobne slovenske slovaropisne misli:

Maks Pleteršnik – znameniti Pišečan, prvo in največje ime slovenskega slovaropisja – je bil po mnenju Jožeta Toporišiča »poslan na ta svet«, da napiše svoje največje delo, tj. slovensko-nemški slovar. Avgust Pirjevec ga je zato imenoval za človeka, ki je »dovršil stavbo, katero so gradile generacije slovenskega rodu in kronal delo nešteti slovenskih rok«. Anton Breznik je Pleteršnikov slovar razglasil za »velikansko, v primeri s prejšnjimi slovarji pa klasično delo«, še več, za knjigo, ki sodi med »temeljna dela slovenskega slovstva«. Franc Jakopin nas je spomnil, da so »iz Pleteršnika jemali vsi, ki so se v 20. stoletju tako ali drugače ukvarjali s slovenskim jezikom«, saj »je imel prav Pleteršnikov slovar eno najpomembnejših vlog pri osamosvojitvi in osvobajanju slovenščine še več desetletij po izidu.« Tako je že leta 1911 razmišljal Izidor Cankar, ki je Pleteršnikov slovensko-nemški slovar razglasil za »najlepšo in najzanimivejšo knjigo« Slovencev, ki jo spoštuje »vsakdo, komur je lepota slovenščine na srcu« in se zaveda, da gre za »za neizčrpan in skoro neizčrpljiv zaklad jezikovne lepote«. Podobno se je ob izidu Pleteršnikovega slovarja navduševal neznan pisec, ki je ponosno razglasil slovar za »književni zaklad« oz. za »skoro samo suho zlato«. Pleteršnik je sestavil normativni priročnik, ki je v trenutku odprl pomembna jezikovnopolitična vprašanja o rabi slovenskega jezika, njegovi kultiviranosti in visokih sporazumevalnih možnostih, s tem pa je zavrnil tako nemškutarje in (novo)ilirce ter med drugimi prepričal tudi Janka Pajka, da se je kot zagovornik južnoslovanske jezikovne ideologije »spreobrnil« v odločnega zagovornika slovenskega jezika v znanosti in kulturi: »Zdaj naj jedenkrat utihnejo neverci, da nimamo baje svojega jezika, da smo revni in siromašni besed! Zdaj naj umolkne ona jalova govornica, da nimamo svojih izrazov, da nimamo pomočkov do narodne prosvete! Zdaj jedenkrat imamo, česar so pri nas najboljši možje vselej želeli, sliko, véрно sliko našega govorjenega in pismenega jezika.« Sto let po izidu izjemnega slovarja, ki je ohranil trajne znanstvene vrednote, je Metka Furlan ob novi knjižni in elektronski izdaji Pleteršnika potrdila, kar so pred njo izrekli številni raziskovalci in poznavalci slovenskega jezika: »Slovenščina ne bi bila to, kar je, če ne bi imeli Pleteršnikovega slovarja.« Tako ostaja ustrezna tudi na videz romantično zanosna misel Staneta Suhadolnika, da gre za »živi studenec naše govorice«, za bogastvo, ki je slovenstvu »potrdilo njegovo bitje in žitje«. Ada Vidovič Muha je dvojezični Pleteršnikov slovar ocenila bolj stvarno, tako da je v njem prepoznala »izraz ustalitve slovenskega jezika in s tem v veliki meri tudi izraz njegove moderne podobe«, to pa je konec 19. stoletja pomenilo »dokončno uveljavitev spoznanja o samozadostnosti slovenskega jezika v smislu sposobnosti izražanja vseh civilizacijskih dosežkov«. Jože Toporišič je Pleteršnika zato prepoznal za velikana slovenskega slovaropisja, za »prerok«, ki je »s svojim Slovensko-nemškim slovarjem postavil, sebi in slovenstvu, trajni spomenik, trdnješi od bron«. Poklonil se mu je z besedami: »Hvala in slava mu za to veliko dejanje; dejanje posameznika: saj je v kulturnem in znanstvenem prizadevanju v bistvu ves napredek temeljen prav na velikem hotenju posameznika, naj si to delo izvrši sam ali pa ima pri skupinskem vodilno vlogo.« (Jesenšek 2018: 291)

Maks Pleteršnik se je rodil 3. decembra 1840 v Pišecah, kjer je do enajstega leta starosti dobival tudi prvo šolsko izobrazbo (njegov oče Franc je bil

učitelj na zasebni ljudski šoli barona Moscona na gradu Pišece). Šolanje je nadaljeval na celjski gimnaziji (1851–1859), nato pa je na Dunaju študiral klasične jezike (latinščina in grščina) ter slavistiko pri Francu Miklošiču. Diplomiral je leta 1863, bil je gimnazijski profesor pripravnik v Mariboru (1863) in Celju (1864), nato pa gimnazijski profesor v Kranju (1867), Gorici (1865), Trstu (1867) in Ljubljani (od 1871 do upokojitve 1900). Leta 1922 se je preselil iz Ljubljane v rojstne Pišece, kjer je umrl 13. septembra 1923.

Marjanca Ogorevc, Martin Dušič (ravnatelj Osnovne šole Pišece) in Franc Ornik (župnik v Pišecah) so leta 1992 ustanovili Organizacijski in operativni odbor Maks Pleteršnik. Naslednje leto, septembra 1993, so v Pišecah pripravili proslavo ob sedemdesetletnici smrti Maksa Pleteršnika. Toporišič je svečano odprl muzejsko zbirko v delno prenovljeni Pleteršnikovi domačiji in napovedal njeno popolno obnovo – to je bil tudi formalni začetek Pleteršnikovih dnevov (Dušič 2016: 105), kasnejše tradicionalne vsakoletne prireditve v Pišecah, na kateri domači in tuji strokovnjaki razpravljajo o slovaropisnih vprašanjih. Začelo se je 16. septembra 1995 z okroglo mizo *Vprašanja slovaropisja ob 100-letnici izida Slovensko-nemškega slovarja*, ki jo je organiziral predsednik Slavističnega društva Slovenije France Novak, na njej pa so razpravljali Franc Jakopin, Jože Toporišič, Ada Vidovič Muha, Viktor Majdič, Milena Hajnšek Holz, Marjeta Humar, Irena Orel, Peter Weis in Marko Jesenšek. Septembra 1996 je Toporišič organiziral prvi znanstveni simpozij *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar* in leta 1998 izdal monografijo (Toporišič, ur. 1998). Leta 1998 je bil ustanovljen *Strokovni odbor za slovenski jezik Maksa Pleteršnika*, njegov prvi predsednik pa je postal Jože Toporišič; *Odbor* je vodil do leta 2003, pred tem pa je leta 1999 organiziral še drugi znanstveni simpozij o slovenski lastnoimenskosti in izdal monografijo (Toporišič, ur. 2001). Predsedovanje *Odboru* je zaupal Marku Jesenšku, ki je v dogovoru z *Društvom Pleteršnikova domačija Pišece* organiziral Pleteršnikove dneve tako, da izmenjaje poteka znanstveni simpoziji in naslednje leto predstavitev monografije – v Mednarodni knjižni zbirki Zora so doslej izšle: *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika: Slovenska zemljepisna imena* (2004), *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja* (2008), *Izzivi sodobnega slovenskega pravopisja* (2011), *Slovesnost ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah in okrogla miza Slovensko slovaropisje* (v reviji *Slavia Centralis* 7/2, 2014), *Toporišičevo leto* (2016), *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (v reviji *Slavia Centralis* 11/2, 2018), *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, Slovar slovenskega knjižnega jezika*

16. stoletja, *Veliki madžarsko-slovenski spletni slovar* (2020), *Narečno besedje slovenskega jezika – v spomin na akademikinjo Zinko Zorko* (2022). Monografije je uredil in pripravil za objavo Marko Jesenšek, med njimi pa še posebno izstopata dve: (1) *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja* in (2) *Izzivi sodobnega slovenskega pravopisja*. Prva predstavlja najpomembnejše slovenske slovaropisne dosežke: nastanek in prednosti elektronske različice Pleteršnikovega slovarja, Veliki angleško-slovenski slovar Oxford-DZS, Slovenski lingvistični atlas, primerjavo predloženih zvez v Pleteršnikovem slovarju in Slovenskem pravopisu, slovensko zgodovinsko slovaropisje in korpusno gradivo. Toporišič (1998: 175) je Pleteršnika imenoval za »naš/ega/ največj/ega/ slovaropis/ca/ posameznik/a/ slovenskega jezika«, Metka Furlan (2008: 364) pa je njegovemu slovarju, ki ni navaden dvojezični slovar, ampak »tezaver slovenskega jezika« in »slovenska zaščitna znamka med slavisti doma in v tujini«, ob nesporni strokovni pripisala tudi veliko simbolno vlogo: »[...] Pleteršnikov slovar /nam/ še danes predstavlja uresničitev nikoli realizirane želje, ki jo ponazarja ime *Zedinjena Slovenija*«. Sodbi, ki izražata tako priznanje, ni zapisal kdor koli, ampak gre za pohvalnost slovenskega jezikoslovca vodnika, ki je napisal znanstveno slovnico slovenskega jezika (1976, ponatisi in razširjene izdaje 1984, 1991, 2000 prvi in drugi natis) in uredil *Slovenski pravopis* (2001), in etimologinje, ki vodi *Etimološko-onomastično sekcijo* na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Druga monografija slovensko slovaropisje sooča z mednarodnim in predstavlja raziskave leksikografov iz Avstrije, Češke, Danske, Italije, Madžarske, Nemčije, Poljske, Slovenije in Južnoafriške republike. Odgovarja na vprašanja, ki so povezana s posodobitvijo že obstoječih slovarskih del (spreminjanje slovarskih konceptov, umeščanje novih prvin v slovarje, spremljanje sprememb v slovnici sodobnega jezika in njihova umestitev v slovar, prilagajanje slovarskega metajezika na poti od knjižnega do spletnega slovarja, standardizacija slovarskega metajezika), predstavlja novosti na področju zgodovinskega slovaropisja in vključuje tudi narečno in etimološko področje (iskanje ravnovesja med potrebami sodobnega uporabnika in slovaropisnim prikazom besedja iz preteklosti in sociolektov) (Jesenšek 2011: 10). Pišece so postale s Pleteršnikovimi dnevi (mednarodne znanstvene konference in objave v znanstvenih monografijah) pomembno slovaropisno središče, kjer strokovnjaki predstavljajo svoja najnovejša spoznanja in razpravljajo o teoretičnih vprašanjih ter praktičnih rešitvah v slovaropisju.

Leta 2018 je bil na Pleteršnikovem dnevu predstavljen tudi roman Rudija Mlinarja *Teden z Maksom Pleteršnikom*. Gre za biografski roman v šestih

slikah – Pleteršnik šest dni pripoveduje zgodbo svojega življenja.² Prvi dan se pripoved začne s spomini na očeta in mamo: »Oče je kot eden redkih izobražencev v vasi, bil je nekaj časa celo učitelj na pišeškem gradu, skrbel za našo izobrazbo, mamino področje je bila verska vzgoja, in naše obnašanje.« Starša sta sina že od malega namenila za šole: »Poslušaj me, sin, ne bom ponavljal. Najprej je učenje, potem delo in šele nato igra.« Maks Pleteršnik je pišeško ljudsko šolo obiskoval do enajstega leta starosti; bil je najboljši učenec, oče pa ga je še dodatno učil nemškega jezika. Drugi dan je namenjen spominom na celjsko nemško gimnazijo, študiju na Dunaju in prvim delovnim izkušnjam v Mariboru, Celju, Gorici in Trstu; leta 1871 pa se je ustalil na klasični gimnaziji v Ljubljani kot profesor slovenskega, nemškega, tudi latinskega in grškega jezika. Pleteršnik je maturira leta 1859 (razen prvega leta, ko je bil nastanjen pri uradniški družini, je živel v Maximilianovem dijaškem domu, ki ga je ustanovil Slomšek, zato se je po njem imenoval tudi Slomškov dijaški dom), na Dunaju pa je kot študent več kot dve leti sodeloval s svojim profesorjem Francem Miklošičem in mu pomagal pri pripravi velikega slovarja *Lexicos paleoslovenic-graeco-latinum*. Tretji dan je namenjen spominom na delo pri Slovenski matici in prizadevanju za ustanovitev Društva slovenskih pisateljev ter druženju z znanimi Slovenci, s katerimi se je Pleteršnik srečeval v sedemdesetih letih 19. stoletja. Radoslava Razlaga imenuje »moj prijatelj«, spominja se Lovra Tomana, Luize Pesjak in štajerskega slovaropisca Oroslava Cafa, ki je kasneje postal njegov najzaneslivejši slovaropisni vir za prekmursko in prleško besedje, ne pa tudi delovni vzornik. Caf je porabil preveč svojih telesnih in umskih sposobnosti za zbiranje besed, opravljeno slovaropisno delo pa ga ni zadovoljevalo in ni bilo skladno z njegovimi pričakovanji: »Njegov način življenja je bil resno svarilo za mnoge, tudi zame. Zavedal sem se, da nikoli ne smem stremeti za nečim, kar mi je glede zmožnosti, ki jih imam, nedosegljivo.« Daljši spomin je namenjen tudi Bleiweisu in praznovanju njegove sedemdesetletnice leta 1878. Zdi se, da Pleteršnik ni bil najbolj blizu »očetu naroda«. Četrty dan je bila nedelja. Pišečani se spominjajo, da je Pleteršnik redno hodil k maši in je rad pel v cerkvenem zboru. Stikov z vaščani, razen pri maši in cerkvenem petju, pa ni imel veliko, saj je bil ves čas »bolj za šole«. Pišečani so vedeli, da je profesor in »velik slovaropisec«, bili so ponosni nanj, vendar pa njegovega dela niso poznali natančno. Župnik, učitelj, tudi grajski so bili redka izbrana Pleteršnikova

² Gre za skrajšano in prirejeno Spremno besedo (Jesenšek 2018: 291–309), ki sem jo napisal za Mlinarjev roman *Teden z Maksom Pleteršnikom*.

družba v Pišecah, z vaščani pa je ostajal zadržan, vendar obziren in so mu radi pomagali, če je potreboval njihovo pomoč, saj jih je za opravljeno delo vedno tudi primerno nagradil/plačal. Sicer pa se Pleteršniki v Pišecah nikoli niso povsem »zlili« z okoljem, ampak so kot njihova domačija bili vedno nekoliko nad vasjo, manj dostopni, a prijazni. Za ostarelega Maksa Pleteršnika je v Pišecah skrbela nekaj let mlajša sestra Mici, ki mu je kuhala in gospodinjala na domačiji. Peti dan se v spominih prvič pojavi slovar. Gre za Pleteršnikov pogled na delo, ki so ga opravili njegovi predhodniki Vodnik, Metelko, Ravnikar, Murko, Caf, Miklošič, Levstik in Cigale. Škof Pogačar je leta 1880 imenoval odbor za pripravo slovensko-nemškega slovarja, a ker kolektivno delo ni prineslo pričakovanih rezultatov, je 22. 2. 1883 podpisal odločbo, da bo slovar urejal Pleteršnik. Šlo je za veliko odgovornost, ki mu je bila zaupana, zato se je odločil, da ne bo hitel in se prepuščal površnosti. Izkušnje, ki si jih je pridobil med študijem, ko je delal za Miklošičev cerkvenoslovanski slovar, so mu prišle še kako prav. Ko je dobil še krajši plačan dopust in mu ni bilo potrebno poučevati na gimnaziji, se je preselil v Pišce in v zidnici nad svojo domačijo si je v »miru in samoti, ko me ni nihče motil« izdelal načrt za slovar. Danes je znamenita zidnica nad Pleteršnikovo domačijo obnovljena in ohranja Pleteršnikovo slovaropisno misel, ki se je ostrila v njej: »Sam mi je zatrdil, da je v poletnih mesecih, ko je urejal slovar, večkrat prespal kar v zidnici, saj se mu je delo pogosto zavleklo globoko v noč.« Zgodba o znamenitem Pleteršnikovem slovarju se nadaljuje tudi šesti dan, ko jo Mlinar stopnjuje v lirično podobo slovenskega jezika in zgodbo o njegovi izrazni moči ter polnofunkcijskosti, s tem pa tudi sporočilom, da je naše domoljubje tesno povezano s slovenskim jezikom – v slovarju je 94 besed, ki se začenjajo z iztočnico *ljub-*, npr. ljubezen, ljubiti, ljubka ...; ljubezen do Boga, do domovine. Pomembno je tudi sporočilo, da je Pleteršnik leta 1888 zaprosil tudi svoje gimnazijske dijake, naj mu pomagajo zbirati besedje, tako da je leta 1893 lahko izšel prvi snopič, leta 1895 pa še drugi del Slovensko-nemškega slovarja – Pleteršnikov slovar obsega 1861 strani in 104.200 besed. Veličastno delo! Pleteršnik se je z njim poklonil slovenskemu jeziku in svojemu narodu, predvsem pa je poravnal dolg do slovenske znanosti in slovenskega jezikoslovja, ki je tako dolgo čakalo na ta slovar. Verjetno takega dela pred Pleteršnikom nihče ni zmozel opraviti tako temeljito in natančno, znanstveno korektno in sprejemljivo za vse uporabnike. Mogoče bi to lahko pred Pleteršnikom naredil Levstik, »ki je bil nedvomno za to najbolj usposobljen«, toda on »se je ukvarjal z mnogimi drugimi stvarmi, zato je pri delu za slovar napredoval zelo počasi, tem bolj, ker je v želji po

popolnosti skrenil s prvotno načrtane poti«. Pleteršnik je razumel, zakaj Levstik ni dokončal dela: »Ko sem sedel za to mizo in zrl v vse, kar sem nagrnil nanjo, sem videl začetek poti, nisem pa ji videl konca. Obupal bi, a nekaj mi je reklo, da ne smem izgubiti potrpljenja, da ne smem zapasti v tiste vrtince, v katerih se je tako neuspešno pred menoj premetaval že Levstik.« Pleteršnik je zelo cenil njegovo slovaropisno delo in znanje in žal mu je bilo, da Levstik ni dočakal izida slovarja:

Bil je večer, soba je bila mračna, in ko sem hotel prižgati petrolejko, mi tega ni pustil. Sedel sem na stol nedaleč od postelje, on je obrnil glavo stran od mene, kot da me ne bi želel gledati, a resnica je bila povsem drugačna. Ni hotel, da bi videl, kako je z njim, to sem takoj spoznal, kako bi si drugače razlagal, da se je z menoj vendarle pogovarjal. Zanimalo ga je, kako napredujem s slovarjem.

Ko sem mu razložil, kako delam, in seveda nisem pozabil omeniti, da se držim njegovih napotkov, je kar oživel.

»Torej se vendarle držiš tega, kar sem vam svetoval! To me veseli. Kdaj boš gotov?«

»Bližam se zaključku, a to še ne bo tako kmalu,« sem rekel.

»Škoda, res bi ga rad videl, a kaj si hočem, saj vse skupaj traja tako dolgo tudi po moji krivdi.«

»Saj ni res,« sem hitro rekel.

»O, je, je. Moral bi odnehati takoj, ko mi je bilo ponujeno urejanje, prej bi ga ti dobil v roke in sedaj bi bil že gotov.«

Utihnil je, nato je skoraj jezno vprašal: »A se res držiš tega, kar sem priporočil? Mi nisi rekel tako samo zato, da bi me potolažil?«

»Res, ne bi ti lagal.«

»Dobro, verjamem ti, tebi verjamem, a mnogim ne. Tako delajo z jezikom kot svinja z mehoma. Bral sem Tavčarja, nič ni naredil, zgodba, no ja, za silo, a jezik ni, da bi ga omenjal. Drugo je samo mrtvilo, vsak sedi na svojem kupu gnoja in se tam šopiri. O, ko bi bil zdrav, razgnal bi na vse štiri strani sveta tiste, ki se zadovoljijo z drobtinicami, pogače na mizi pa ne vidijo.«

Postal je hripav, postelja se je kar tresla, tako je tolkel z roko po stranici. Nato se je hipoma umiril in slišati je bilo samo njegovo sunkovito dihanje.

»Vse sem poizkusil, vse, a nič ne pomaga,« je rekel povsem tiho, da bi že v naslednjem hipu znova vzkipeł. »Vsi so že obupali nad menoj, me slišiš? Vsi, ampak jim že še pokažem!«

»Saj bo, nismo obupali,« sem rekel kolikor sem mogel veselo.

»Ste, podajate si kljuko kot na vratih spovednice. Bi si jo, če ne bi verjeli, da se bližam koncu?«

»Saj ...«

»Bi prišel, če ti ne bi rekli *Levstik gre h koncu, pojdi ga pogledat, dokler je še živ?*«

»Bi ...«

»Lažeš, po resnici povej, saj veš, da sovražim laž bolj kot vse drugo na svetu!«

»Res je, rekli so mi, da si slab, da ne vstaneš več iz postelje, ampak ...«
»To, vidiš, to hočem slišati, ne tisto mečkanje in stokanje, pa sprenevedanje.«
Znova mu je vzelo glas.
Čez čas je nervozno pripomnil: »Ko bom umrl, vsakemu povem, bom tudi tebi, ne želim biti razstavljen na parah kot lutka, da bi vsi pasli oči na meni.«
Nato je znova vzkipeł. »Nočem, razumeš, nočem!«
Po tem izbruhu se je umiril.
Še sem mu rekel par besed, nato sem se poslovil z obljubo, da ga še pridem obiskat.
Res sem nameraval, a odlašal sem, dokler mi niso sporočili, da je 16. novembra umrl.
(Mlinar 2018: 241–243)

Mlinar je z romanom o Pleteršniku dal priznanje tudi vsem Pišečanom, ki z veliko ljubeznijo in občutkom odgovornosti skrbijo za Pleteršnikovo dediščino in ohranjajo spomin nanj celo leto, še posebno praznično pa 13. septembra, ki so ga razglasili za Pleteršnikov dan.

Na Pleteršnikovih dnevih je od vsega začetka sodelovala tudi Zinka Zorko (*24. februar 1936, †22. marec 2019), redna profesorica za zgodovino slovenskega jezika in dialektologijo, ki je bila leta 2003 sprejeta v SAZU, leta 2013 pa je prejela Zoisovo nagrado za življenjsko delo. Na pišeških simpozijih je bila večinoma predavateljica (sama ali pa je nastopala skupaj s svojo doktorandko Anjo Benko, ker jo je tako uvajala v znanstveno raziskovalno delo in navajala na javno nastopanje), nekajkrat pa tudi poslušalka in razpravljalca/soporočevalka. Na okrogli mizi *Vprašanja slovaropisja ob 100-letnici izida Slovensko-nemškega slovarja* leta 1995 je bila med poslušalci in je ustvarjalno razpravljala po Weissovem (*Nepolnopomenske besedne vrste v gradivu za narečni slovar*) in Jesenškovem (*Pleteršnikov slovar in Čebulovo Enu Mala Besedishe ter Küzmičeva ABC knizica*) nastopu. Med poslušalci je bila tudi na prvem Toporišičevem simpoziju, ki se ga je zaradi neodložljivih obveznosti udeležila le prvi dan (12. 9. 1996). Bila je izvrstna poznavalka slovenskih narečij v koroškem, štajerskem in panonskem prostoru in se je zato tudi od prvega dne aktivno vključila v dialektološka raziskovanja, ki so potekala v okviru Pleteršnikovih dnevov – v Pišecah je bila nazadnje septembra leta 2018, ko smo predstavljali zbornik (posebna številka revije *Slavia Centralis*) s simpozija *Jezikovna politika Republike Slovenije* (Pleteršnikovi dnevi 2017). Na simpozijih v Pišecah je razširjala vedenje o dialektološkem delu, ki je povezano z gradivom v Pleteršnikovem slovarju, primerjalno tudi s koroškim besedjem v rokopisnem Sienčnikovem slovarju in madžarizmi v Mukičevem porabskem romanu *Garabancijaš*; predstavila je narečno podobo Dravske doline in

kozjansko-bizeljsko narečje; razpravljala je o narečjeslovnih vprašanjih in sodelovala pri raziskovalnem projektu *Obarvana slovenščina: Slovarski kotiček*, ki je potekal na Osnovni šoli Maksa Pleteršnika v Pišecah. Septembrskih pleteršnikovanj nikoli ni zamudila, saj je bil Pleteršnikov simpozij na njenem delovnem urniku podčrtano zapisan z velikimi črkami in s pripisom: Nujno! V Pleteršnikov rojstni kraj sva se vedno vozila skupaj in v avtu mi je v poglobljenih strokovnih razgovorih predstavljala narečne značilnosti govorov krajev, skozi katere sva se vozila, ter jih uvrščala v širši slovenski narečni prostor. Imel sem srečo, da sem tako »zrl v njeno dialektološko delavnico«, ko je izrisovala novo, popolnejšo podobo štajerske narečne skupine od Maribora, Slovenske Bistrice, Poljčan, Kostrivnice, Podplata, Mestinja, Podčetrta, Bistrice ob Sotli in Pišec vse do Brežic. Med vožnjo mi je razlagala, da jo najbolj zanimajo narečja v stiku (kozjansko podnarečje), predvsem medjezikovni vplivi slovenskih, nemških, madžarskih in hrvaških govorov ter prehodi med slovenskimi narečnimi skupina, tj. mejni govori v Dravski dolini in severovzhodnih slovenski narečjih. Leta 1995 je natančno raziskal narečno podobo Dravske doline (Zorko 1995) in pokrila vse bele lise v tem dotlej (ne)raziskanem narečnem prostoru. Mejo severnopohorsko-remšniškega koroškega narečja je pomaknila globoko proti vzhodu po dolini Drave, kjer se v okolici Fale in Ruš stika s severnoštajerskimi govori ter mariborskim pogovornim jezikom pod vzhodnimi obronki Pohorja. Govori Dravske doline so ji bili najbližji – rodila se je na Kapli, odraščala je v Ožbaltu ob očetovem (desni breg Drave) in materinem (levi breg Drave) narečju, prva službena leta je preživela na Ravnah (1961 do 1971), nato pa do upokojitve (2003) in še naprej honorarno (do 2014) na Univerzi v Mariboru –, zato jih je lahko natančno razvrstila na (1) koroške govore zahodno od Ruš do Vuzenice (med Dravo in Pohorjem), (2) koroške govore Dravskega obmejnega hribovja od Ojstrice nad Dravogradom do Sv. Duha na Ostrem vrhu (med Dravo in Kozjakom), (3) severnoštajerske govore (govor Svetega Duha na Ostrem vrhu, selniški in ruški govor) in (4) mariborski pogovorni jezik (Zorko 1995: 5). Bila je naša prva dialektologinja, ki je vsestransko in popolno obvladala ta slovenski narečni prostor. Med terenskimi raziskavami se je srečala s slovensko-nemškimi jezikovnimi prepletanji kozjaškega podnarečja in nemških štajerskih govorov na avstrijski strani, ki jih je skladno z do tedaj veljavno dialektološko terminologijo imenovala obmejna slovenska narečja, in govori vzdolž slovensko-avstrijske meje – severnoštajerski kozjaški govor je na zahodu ločila od koroške narečne skupine na črti Vurmat-Fala ob potoku Črmenica v Gradišču (tu se še govori severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine),

na drugi strani državne meje do Lučan/Leutschach (občina Gradišče/Schlossberg) in nazaj na slovensko stran mimo Svetega Duha na Ostrem vrhu in Velikega Boča med slovensko-avstrijsko državno mejo in Dravo od Selnice ob Dravi do Kamnice pri Mariboru, kjer se stika s slovensko-goriškim narečjem panonske narečne skupine na črti Kamnica–Zgornja Kungota proti zahodu na slovensko-avstrijsko mejo (severno od te črte, npr. Plač in Svečina, je panonska narečna skupina) (Zorko 1998: 181). Ko sva se leta 1996 vozila v Pišce na simpozij *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar*, sva se pogovarjala o možnosti, kako strokovno imenovati govore v narečju, ki imajo značilnosti glavnega narečja, na njih pa vplivajo tudi nekatere glasoslovne, oblikoslovne in skladijske značilnosti ter besedje drugega stičnega narečja istega jezika. Za mednarečno slovensko prepletanje sva »našla« izraz 'vmesna narečja' in govori, ki ga je uporabil Logar (1996: 4), a ne razločevalno v odnosu 'obmejno' : 'vmesno' narečje, kjer se zdi, da mu je bilo 'vmesno' narečje le sopomenka za 'prehodno', tj. za narečja, ki »živijo dvojno življenje« in niso značilna za eno ali drugo narečje. Zinka Zorko je pomenske odtenke teh strokovnih izrazov natančneje določila, tako da *obmejna narečja* označujejo medjezikovne vplive narečij dveh tujih jezikov ob državnih ali drugih mejah, *vmesna narečja/govori* pa so oznaka za posamezna narečja/govore znotraj enega narečja/govora, ki prevzemajo posamezne jezikovne značilnosti sosednjega narečja/govora istega jezika. V mednarodnem prostoru je tako pomensko razlikovalnost predstavila na konferenci *Ślowiańszczyzna w kontekście przemian Europy końca XX wieku*, ki je potekala na Šlezijiški univerzi v Katovicah od 25. do 27. aprila 2001 (Zorko 2001a). Kasneje je v domačem prostoru uporabljala tudi izraz 'mednarečje' kot sopomenko za 'vmesno' narečje (Zorko 2009). Na vseh Pleteršnikovih simpozijih, ki se jih je udeležila – od Maribora do Pišec pot vodi ob narečnih mejah južnopohorskega, srednještajerskega in kozjansko-bizeljskega narečja –, pa je za narečne stike na jezikovnih mejah teh narečij/govorov uporabljala strokovni izraz 'vmesna' narečja/govori.

V *Zborniku s simpozija '99* je objavila razpravo *Priimki in hišna imena na Kozjaku* (Zorko 2001), v kateri je tudi s pomočjo zgodovine Dravske doline od Dravograda do Maribora in Dravskega obmejnega hribovja ter s pomočjo diftongizacije, tj. najstarejših razvojnih stopenj jata in dolgega etimološkega *e* (> *ie* ali *ei*) ter dolgega etimološkega *o* (> *uo* ali *ou*), natančno zarisala mejo med koroško in štajersko narečno skupino: »Meja med koroško in štajersko narečno skupino teče po potoku Črmenica v Gradišču, na avstrijski strani je naselje Schloßberg, na sredi črmeniške grape se dviga Vurmat in se v bližini Fale pri Šturmu približa Dravi.« (Zorko

2011: 59). Na levi in desni strani kozjaške narečne razmejitvene črte sta koroško (remšniški govor in govor Kaple) in štajersko (govor Svetega Duha na Ostrem vrhu in selniški govor) kozjaško podnarečje. Hišna imena so v tem delu Kozjaka narečna in »vedno v obliki svojilnega pridevnika na *-ovo/-evo*, in sicer iz osebnega imena, iz priimkov za poimenovanje človekove dejavnosti in poklica, poimenovanj po pokrajini ali kraju, po ledinskem imenu ali obliki tal, po rastlinah, živalih, telesnih ali duševnih lastnostih, po cerkvenih ali duševnih voditeljih, tudi hišna imena po vetrovih in drugih pojavih – feminativi se tvorijo iz moških oblik s »predvidljivimi obrazili«, npr. *-ica/ca*, *-inja* > *-ija/-ja*, *-ka* in *-lja* > *-la*.

Naslednja objavljena razprava s Pleteršnikovih dnevov so *Toponimi v Dravskem obmejnem hribovju* (Zorko 2004). Osredinjena je na lastnoimenskost naselbinskih zemljepisnih lastnih imen kraja ali kakega drugega dela zemeljskega površja, in sicer ozko na mikrotoponime, tj. ledinska imena, oronime in hidronime, ob levem bregu Drave od Viča na zahodni slovensko-avstrijski državni meji do Kamnice na vzhodu ter na Košenjaku in Kozjaku do slovensko-avstrijske meje na severu. Za ta geografski prostor predlaga po Mavriciju Zgoniku skupno poimenovanje *Dravsko obmejno hribovje* ali *Obmejno Podravsko hribovje*. Podobno kot v prvi pišeški razpravi združuje zgodovinske podatke in jezikoslovno/dialektološko analizo. Zorkova je predstavila najstarejša naselbinska imena iz 11. stoletja (npr. Vurmat, Bistrica, Selnica, Kamnica, Radvanje), večino pa je postavila v čas med 12. in 15. stoletjem, mikrotoponime pa je zbrala na Ojstrici, Remšniku in na Kapli. Ledinska imena njiv, travnikov, vrta, sadovnjaka; imena gozdov; imena vrhov; imen grap; imena studencev, voda, čret itd. je zapisala v narečni in knjižni obliki ter razložila posamezna imena s pomočjo Pleteršnikovega slovarja, SSKJ-ja in Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika. Razprava je pomembna zaradi natančnega narečnega zapisa, hkrati pa prikazuje tudi gibljivost besedja v Pleteršnikovem slovarju in razlike v tvorbenem sistemu narečja in knjižnega jezika.

Leta 2008 je objavila v soavtorstvu z doktorandko Anjo Benko razpravo *Rokopisni slovar Luka Sienčnika v primerjavi z gesli v Pleteršnikovem slovarju in z narečnimi ustreznici s Strojne, Šentanela in Kaple*. Gre za zbirko 604 koroških besed, ki jih je zapisal rodoljub iz Dobrle vasi Luka Sienčnik (1904–1989); leta 2005 sta jih Zinki Zorko izročila Sienčnikova žena in sin. V Pišecah sta avtorici predstavili jezikovno analizo celotnega slovarja, ki sta ji dodali še slovarski zapis 65 Sienčnikovih besed od A do Č in jih primerjali s Pleteršnikovim slovarjem ter na terenu (Strojna, Šentanel, Kapla). Gre za pomembno predstavitev ustroja geselskega članka

Sienčnikovega slovarja, zglede iz Pleteršnika in informacijo o živosti narečnih besed. Večino Sienčnikovega besedja na prelomu 20. in 21. stoletja še uporabljajo na Strojni in Šentanelu, na vzhodu severnopohorsko-remšniškega narečja pa je že manj znano in ga nadomeščajo predvsem prevzete besede. Sienčnikovo besedje, tako sta ugotovili raziskovalki, je dobro ohranjeno v slovenskem koroškem narečju v Avstriji, zato je njegov rokopisni slovarček »dragocena zakladnica in pričevalka o besedju na avstrijskem Koroškem v 20. stoletju« (Benko, Zorko 2008: 279). Avtorici sta objavili tudi celotno Sienčnikovo gradivo, primerjano s Pleteršnikovim slovarjem in z besedjem Strojne, Šentanela in Kaple ter mu dodale statistično obdelane podatke v tabelah in grafih (Benko, Zorko 2007).

Leta 2011 je prav tako v soavtorstvu z Anjo Benko objavila razpravo *Madžarizmi v Mukičevem romanu Garaboncijaš in nekateri ustrezniki zanje v Pleteršnikovem slovarju* (Benko, Zorko 2011). S tem je na Pleteršnikovih dnevih (*Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*, Pišcece 13. in 14. 9. 2010) predstavila še tretjo slovensko narečno skupino (ob koroški in štajerski), ki jo je zelo načrtno in premišljeno raziskovala. Gre za jezikovno analizo porabščine v leposlovju, kjer se je oblikoval poseben umetnostni jezik, ki se na »vseh jezikovnih ravninah dviga nad narečje«. V romanu prevladuje splošno slovensko besedje, presenetljivo pa skoraj ni madžarizmov – avtorici sta našli le 47 prevzetih madžarskih besed in ker sta jim v Pleteršnikovem slovarju našli le 29 ustreznice (Benko, Zorko 2011: 244), sta jih preverili še v Novakovem *Slovarju beltinskega prekmurskega govora* (1985), Mukičevem *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarskem slovarju* (2005) in Bezlajevem *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* (1976–2005).

9. septembra 2013 je na Pleteršnikovih dnevih v Pišecah (*Slovaropisna dejavnost na Slovenskem*) nastopila z referatom *Živalski frazemi v mežiškem narečju*. Na simpoziju je primerjalno analizirala živalsko frazeologijo v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* in mežiškem narečju; razpravo je v dopolnjeni obliki (živalski frazemi v koroškem mežiškem narečju v Javorju in v Prežihovih delih po *Slovarju slovenskih frazemov* in *Kebrovih Živalih v prisposodobah*) objavila v Celjskem Mohorjevem koledarju (Zorko 2013), kasneje pa razširjeno s frazemi oplotniškega in mislinjskega govora še v reviji *Slavia Centralis* v soavtorstvu z Anjo Benko (Zorko, Benko 2015). V Pišecah je predstavila Pleteršnikove frazeme, ki so zapisani v geselskih člankih *bolha, čebela, črv, figa, govedo* (živina, krava, mavra, bik), *kača, kònj, koza, krt, lisica, mačka, miš, mravlja, muha, osel, pes, petelin, polž, prasè, ptica, ptič, riba, srna, sršen, riba, volk, vrabec, vran, vrana, zajec, žaba*. Primerjala jih je z najpogostejšimi živalskimi frazemi v

mežiškem javorskem govoru: *čebela, črv, dihur, govedo, kača, kokoš, konj, koza, lisica, mačka, miš, mravlja, muha, osa, osel, ovca, pes, pikapolonica, polh, polž, ptiček, rak, riba, slavček, sraka, sršen, svinja, uš, volk, zajec, živina, žolna*. V Mohorjevem koledarju je dodala še primerjalno najpogostejše Prežihove živalske frazeme v romanih *Jamnica* in *Požganica* ter zbirkah *Samorastniki* in *Solzice*: *bik, čebela, črv, deževnik, govedo, jazbec, jastreb, jelen, jež, kača, koza, krt, mačka, medved, miš, muha, osa, osel, oven, ptič, sova, svinja, vol, volk, vrana, zajec, žaba*. Gre za frazeme živali, ki živijo »v domačem okolju« in »živali, ki jih človek najbolj pozna«, in je na človeka preneseno tudi njihovo obnašanje. Bolj kot živalska frazeologija pa je zanimiva uvrstitev mežiškega javorskega narečja na zemljevid slovenskih narečij. V Pišecah in Mohorjevem koledarju (Zorko 2013) je mežiški javorski govor predstavila kot del koroškega mežiškega narečja, ki se govori na zahodu od Javorja nad Črno in ob Meži ter Mislinji do Dravograda. Mežiško narečje je izgubilo razlikovalno tonemskost in pozna le visoko intonacijo. Mežiški javorski govor je podoben koroškemu črnjanskemu, vendar pa se v njem »slišijo tudi štajerske narečne značilnosti« (Zorko 2013: 149), zato ga uvršča med vmesne govore koroške narečne skupine. Na vzhodni meji mežiškega narečja je mislinjski govor, ki je prav tako vmesni govor med koroško in štajersko narečno skupino, in sicer ob srednjesavinjskem in južnopohorskem narečju – na *Karti slovenskih narečij* (1983) je označen kot zadnji govor koroškega mežiškega narečja (Zorko 2010: 206), na narečni karti Frana Ramovša (1931) pa kot štajersko pohorsko narečje. Logar (1996: 198) je opozoril na težko določljivo narečno mejo v Mislinjski dolini, kjer se prepletata štajerskopohorski (južnopohorsko narečje) in koroškopohorski (severnopohorsko-remšniško narečje) vokalizem z mislinjskim (mežiško narečje). Zorkova je dokazala, da govor Mislinje glede na sodobno »narečno podobo v glasoslovju kaže na štajersko podstavo« (Zorko, Benko 2015: 148):

Najbolj značilno je diftongiranje dolgih *i*-jev in *u*-jev, razvoj dolgega jata in etimološkega *e* v štajerski dvoglasniki *ej* in dolgega *o* v dvoglasnik *ou*, razvoj samoglasniškega *r* v *ar* in ohranitev *l* pred zadnjimi samoglasniki. (Zorko 2010: 206)

/S/amoglasniški sistem /je/ podoben južnopohorskemu s tipičnima štajerskima dvoglasnikoma (*e:i* in *o:u*). Mislinjski samoglasniški sistem sestavljajo dolgo (*i:, i:i, u:u, e:, o:, e:i, o:u, e:l̥e:, o:luo:, ar:*) in kratko naglašeni samoglasniki ter nenaglašeni samoglasniki, ki so dobro ohranjeni. V soglasniškem sistemu se govor od knjižnega loči le v nekaterih premenah, ki so natančneje predstavljene. (Zorko 2015: 162)

Na jezikovni meji štajerske in koroške narečne skupine v mislinjski in mežiški dolini je javorski mežiški govor vmesni govor koroškega narečja,

mislinjski govor pa vmesni govor štajerskega južnopohorskega narečja – Zorkova je razmerje med dvema vmesnima govoroma postavila kot mejo med koroškim mežiškim narečjem (vmesni koroški javorski govor) in štajerskim južnopohorskim narečjem (vmesni štajerski mislinjski govor), s tem pa je na dialektološki karti Slovenije ob natančni narečni podobi Dravske doline določila tudi narečno mejo v Mislinjski dolini.

2. oktobra 2014 je bila slovesnost ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah. Pred slavnostno akademijo sem organiziral okroglo mizo *Slovensko slovaropisje*, na kateri je Zinka Zorko predstavila razmišljanja slovenskih akademikov na *Posvetu o slovenščini v visokem šolstvu in znanosti*, ki je potekal 6. marca 2013 v Veliki dvorani SAZU. Stališča sodelujočih na posvetu je strnila v spoznanje, da trenutni načrtovalci in usmerjevalci univerzitetne politike, znanosti in izobraževanja nočejo slediti pozitivni slovenski jezikovni politiki in načrtovanju, ki sta skladna z evropskimi priporočili za jezikovno izobraževanje. Izpostavila je štiri temeljne resnice o jeziku v našem univerzitetnem izobraževanju: (1) slovenščina je na slovenskih univerzah prevladni jezik; (2) tujim študentom je potrebno ponuditi čim več študijskega gradiva (prevodi skript, učbenikov) in kakovostnih konzultacij v angleščini; (3) univerze ne morejo avtonomno odločati o rabi študijskega jezika na prvi in drugi študijski stopnji (in s tem biti nad zakonom in Ustavo RS), zato je potrebno natančno določiti obvezni del izvajanja visokošolskih programov (različno za naravoslovje, medicino, tehniko, družboslovje in humanistiko) v slovenskem jeziku; (4) na doktorskem študiju se univerzam prepusti avtonomna jezikovna politika, vendar ima doktorand pravico, da disertacijo napiše v slovenščini. Svoj pogled na rabo slovenskega jezika v visokem šolstvu je zaključila z mislijo akademika Kajetana Gantarja, ki jo je povsem posvojila in pozvala vse sodelujoče in prisotne na okrogli mizi v Pišecah, da jo sprejmejo in razširjajo:

Predlogi, ki bi sčasoma pripeljali do absolutne anglizacije našega univerzitetnega študija, pomenijo veliko zмотo in zablodo. [...] Naše članstvo v SAZU in naša državljanska zavest narekujeta največjo možno skrb za ohranjanje, uveljavljanje, negovanje in bogatenje slovenščine na vseh področjih. [...] Zato lahko v slovenski besedi bolj kot v orožju in bolj kot v političnih strukturah vidimo edino in najmočnejše poroštvo za obstoj in razcvet slovenske države: dokler bo zvenela slovenska beseda, toliko časa bo živela tudi slovenska država. Če pa bi slovenska beseda kdaj utihnila, bi tudi slovenska država in z njo tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti kot njena najvišja znanstvena ustanova izgubila svoj smisel obstoja in izdihnila. (Gantar 2014: 44)

Zdi se mi, da se je med referati, ki jih je imela v Pišecah, najbolj občuteno pripravljala za nastop leta 2015, ko so bili Pleteršnikovi dnevi posvečeni

spominu na Jožeta Toporišiča. Njen referat je že v naslovu izražal toliko čustev, kot jih pri svojem znanstveno raziskovalnem delu nikoli ni pokazala: *Odličen jezikoslovec, predan profesor in iskren prijatelj akademik prof. dr. Jože Toporišič*. Na simpoziju je povedala, da so jo strokovna in privatna srečanja s Toporišičem obogatila, »poglobila mojo narodno zavest in mi dajala moč za izgorevanje v raziskovalnem delu. Prvič sta se srečala v njenem domačem kraju Ožbaltu, ko je prišel za velikonočne praznike na obisk k njenemu bratu Jožetu – stara je bila štiri leta in podarila mu je šopek marjetic. Življenjski zgodbi Zinke Zorko in Jožeta Toporišiča sta se ponovno križali, ko je v osemdesetih letih 20. stoletja na doktorskem študiju pri njem opravljala zelo zahtevne izpite iz slovenskega knjižnega jezika, in kasneje, ko je bila leta 2013 sprejeta v SAZU in se je v II. razredu za filološke in literarne vede pridružila pomembnemu slovenskemu slovničarju in jezikoslovcu:

V lepem spominu mi ostajajo srečanja s Toporišičem na Pleteršnikovih dnevih v Pišecah. Predstavila sem mu svoje raziskave govorov Pišec, Lesičnega in Kapel kozjansko-bizeljskem narečju in jih v zborniku simpozija tudi objavila. Spodbudil me je, da sem na Pleteršnikovih dnevih predstavila hišna imena na Kozjaku – Toponimi v Dravskem obmejnem hribovju – in madžarizme v Mukičevem romau Garaboncijaš ter njihove ustreznike v Pleteršnikovem slovarju. (Zorko 2016: 49)

Vsi ostali nastopi v Pišecah so bili seveda drugačni in je z njimi širila ugled svoje mariborske dialektološke šole. Ko beremo znanstvene razprave Zinke Zorko, spoznamo, da je znanost pomembna, še pomembnejši pa so medčloveški odnosi. Svojim učencem je ponudila zanesljivo znanje, s predanim pedagoškim delom in človeško toplino pa zapušča najlepšo dediščino za pot skozi jezik in njegovo spreminjanje – odgovorno je poskrbela, da bodo dialektološke raziskave na slovenskem po njej nadaljevali zanesljivi strokovnjaki.

Zinka Zorko pišeškega govora ni predstavila na Pleteršnikovih dnevih, kakor se ji je zapisalo v monografiji *Toporišičevo leto* (Zorko 2016: 49), ampak jo je Toporišič povabil, da je razpravo objavila leta 2007 v akademskih *Razpravah* (Zorko 2007). V povzetku je pišeški govor predstavila še na okrogli mizi *Slovensko slovaropisje* ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah (Zorko 2014). Govor Pišec je po Logarju (1996: 188) uvrstila v kozjansko-bizeljsko narečje štajerske narečne skupine z ugotovitvijo, da je podobno glasoslovje in oblikoslovje tudi v Orešju in na Bizeljskem, vse tri vasi pa imajo tudi skupno besedje (Zorko 2009: 187). Pišeški govor ima »le jakostni naglas ter nepremični, pomični in mešani naglasni tip v

oblikoslovju. Mlajše podaljšave kratkih samoglasnikov so pustile sledove v kakovosti novih odrazov zanje.« (Zorko 2007: 325) Podobno kot za govor Lesičnega in Kapele so značilni »prehod *u*-ja v *ü*; poenoglašanje dvoglasnikov *e:i* in *o:u* v *e:* in *o:/u:*; v severnem delu (Pišcece) se je polglasnik poejil (*ä*), na jugu pa poajil.« Zorkova je predstavila glasoslovje Pleteršnikovega domačega narečja, in sicer natančno naglašeni in nenaglašeni vokalizem ter soglasniški sestav, za katerega je ugotovila, da je večinoma enak knjižnemu (Zorko 2009: 190). Na okrogli mizi v Pišecah je pregledno strnila svoje terensko raziskovanje kozjansko-bizeljskega narečja; v nadaljevanju ga povzemam in z njim dopolnujem dialektološke raziskave, ki jih je Zinka Zorko predstavljala na Pleteršnikovih dnevih v Pišecah:

Za samoglasniški sestav pišeškega govora so značilni dolgi naglašeni samoglasniki: *i*, *ü*, *ú*, *é*, *ó*, *á*, *é*, *á*, *á*, *ár*.

Dolgi *i* je nastal iz stalno dolgega *i*, akutiranega *i* in iz kratkih akcentiranih *i*: líst, píšem, svíja, zíma, zít; lípa, ríba, tíči, žíla; míš, nít, tíč. (V nekaterih besedah se je razvil v dolgi široki *á* – náč, sàt.)

Dolgi *ü* je odraz za stalno dolgi, staroakutirani in kratki naglašeni *u*: klúčenca, lúč, lúpim; krúha, kúpa, čútiti, obúti; krúh, kúp. (Izjemoma se izgovarja dvoglasnik *ú* e v edinem besednem zlogu: fkúep.)

Dolgi *ú* zastopa stalno dolgi etimološki *o*, novoakutirani *o*, stalno dolgi samoglasniški *ŷ*: búk, gnúj, múč, núč; núsím, prúsŋ, vúla; čún, vúk, žúna; dúgi, púna, vúna; dúk, púh, pún. (Redko zastopa nosni *o*: múš, túča.)

Dolgi ozki *é* je odraz za stalno dolgi jat, akutirani jat, za kratki in umično naglašeni jat, za vse naglašene nosne *e* in za etimološki *e*: beséda, lép, léš, léta, mléko, sméh, svéča, zvéžda; bréza, čésta, léto, nevésta, stréha; dět, sém; lépo, sěno, tělo, těsto; pěst, plěšem, zébe me, méso; iména, lét, pěč, něsu, rěku, zěle, žěnih.

Dolgi ozki *ó* zastopa stalno dolgi nosni *o*, akutirani in umično naglašeni *o*, novoakutirani etimološki *o* v zadnjem zlogu in umično naglašeni *o*: obrók, golóp, klóp, móděr, pót, dóga, góba, zóbi, dnó, kóš, króp, kóza, ósa.

Dolgi in zelo široki ajevski fonem (*á*) je odraz za umično naglašeni *e*, kratki in umično naglašeni polglasnik, kratki in umično naglašeni *i*: čálu, nášem, rákla, táta, žána; băt, păs, táš, čábär, páku; náč 'nič', ráť 'rit', sár 'sir', cágan, žávot.

Dolgi labializirani *á* zastopa stalno dolgi *a*, akutirani *a*, kratki *a*, dolgi in novoakutirani polglasnik: ápno, bráda, dvá, gláva, kováč, král; bráta, máti; brát, gát, část, dán, lán, vás; gáne, máša, páhne.

Dolgi samoglasniški *r* se izgovarja *ár*: kárt, smárt; čárna.

Samoglasniški *ŷ* se je razvil v dolgi *u*: čún, kúnem, púnim, vúk, púna.

Nenaglašeni samoglasniki se ohranjajo, reducirajo ali pa onemevajo. Nenaglašeni *i*: písati, rězati, na mízi; cvílla, túlla, vílce, násma, tárpťe; nastane tudi iz nenaglašenegega polglasnika ali jata: pětik, vozíčik; náklíh, o ríh.

Nenaglašeni *u* je naslednik samoglasniškega *ŷ* in etimološkega *o*: jábučik, kužúh, mučím, núsíca.

Nenaglašeni polglasnik se večinoma izgovarja kot *ä*: ärdečica, ärjavi, pär 'pri'; lahko tudi onemi: člénk, mezcnc; zvönc.

Soglasniški sestav pišeškega govora je večinoma enak knjižnemu.

Posebni razvoji so naslednji: samoglasniški *ɨ* ima odraz *u* tako kot dolgi etimološki *ó*: čún, vúk, žúna, dúga, púna, vúna; samoglasniški *r* se izgovarja s širokim *ä* pred *r*: pärst, smärt, tárt.

Samoglasniški sklop *-rl, -ru* ima odraz *áru*: dáru, cváru, žáru, obáru.

Palatalni *lj* je izgubil palatalnost: král, stéla, vúla, zámlla.

Palatalni *nj* je večinoma izgubil mehčanost: jíva, kámje, koréje, lúkjla, ógen.

Zvočnik *v* se izgovarja kot *v, u, f*: víno, vóda, vúna, člóuk, dárf, fčéri, vího (*v* je proteza).

Zvočnik *j* se govori tudi kot sekundarni fonem: grójzdje, lójpa, pújstela.

Sklop *dl* se lahko izgovarja kot *-l-*: jéla, pála.

Sklop *šč* se razvil v *š*: góša, íšem, kléše, píše, na táše.

Govor ne pozna preglesa *o* v *e* za *c, j, č, ž, š*: s strícóm, bójom, kováčóm, nóžóm. (Zorko 2014: 112–113)

Zinka Zorko je od leta 1998 sodelovala tudi z Osnovno šolo Maksa Pleteršnika v Pišecah pri inovacijskem projektu *Obarvana slovenščina – Slovovski koticék na Internetu*. Bila je strokovna recenzentka projekta, ki ga je na šoli vodila učiteljica slovenščine Rut Zlobec, v skupini pa so bili še učiteljici Anica Butkovič in Irena Markovič, pedagoginja Saša Dernač in ravnatelj Martin Dušič. Na medmrežju so razvili model za raziskovanje slovenskih narečij, ki so ga uporabljali pri pouku slovenskega jezika in pri izbirnem predmetu Šolsko novinarstvo. Povezali so se z drugimi šolami doma in v tujini, pri tem pa so razširjali znanje in vedenje o slovenski kulturni dediščini, predvsem s področja folkloristike in narečjeslovja; v središču raziskovalnega dela je bil tudi Pleteršnikov slovar kot najzanesljivejši vir za pregledovanje zbranega narečnega gradiva:

Z učenci smo najprej pregledali »staro« zbirko, nato pa smo jo začeli dopolnjevati. Popisovali smo predmete, jih risali, fotografirali, zapisovali poimenovanja, stalne besedne zveze, pripovedi... Za delo na terenu smo se še posebej pripravili, čeprav so učenci najhče navajeni (kako najti dobrega informatorja, kako začeti pogovor...). Naučili smo se uporabljati diktafon, digitalni fotoaparati in video kamero. Zbrano gradivo smo pregledali, uredili in izpisali narečne besede. S pomočjo SSKJ (CD-ROM), slikovnih slovarjev, Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja in nemško-slovenskega slovarja smo poiskali ustrezne knjižne izraze in opise. Nato smo zbrano gradivo vnesli v Slovovski koticék (najprej smo zapisali knjižno besedo, dodali smo narečni zapis in ga obogatili s sliko s terena in z zvočnim zapisom; če je beseda del stalne besedne zveze, smo le-to zapisali in razložili njen pomen, prav tako smo zapisali pripovedi, pesmi, anekdote..., ki so z njo povezane). (Vir: <http://www2.arnes.si/~sspmpgiac/mirk/zlobec.htm>)

Zaključujem s kratkim povzetkom znanstvenega in raziskovalnega dela Zinke Zorko,³ ki se je zavedala, da mora kot dialektologinja do potankosti poznati tudi normo in predpis slovenskega knjižnega jezika ter slovensko jezikovno politiko in načrtovanje. Njena bibliografija obsega 635 enot, in sicer 34 izvirnih znanstvenih člankov, 12 strokovnih člankov, 9 poljudnih člankov, 9 objavljenih znanstvenih prispevkov na konferencah (vabljeni predavanja), 52 objavljenih znanstvenih prispevkov na konferencah, 2 objavljena strokovna prispevka na konferencah, 42 samostojnih znanstvenih sestavkov ali poglavij v monografskih publikacijah, 11 samostojnih strokovnih sestavkov ali poglavij v monografskih publikacijah, 2 gesli v enciklopedijah, 10 recenzij, 4 predgovore, 15 intervjujev, 3 znanstvene monografije, 5 strokovnih monografij, veliko dokumentarnih filmov s posnetki govorov v koroški, štajerski in panonski narečni skupini, sodelovanje pri organizaciji 16 znanstvenih in strokovnih sestankov – med drugim je organizirala 1. mednarodni dialektološki simpozij v Mariboru (1996), 2. mednarodni dialektološki simpozij v Mariboru (1999), 3. mednarodni dialektološki simpozij v Mariboru (2002); sodelovanje na številnih konferencah, predstavitve narečij v številnih občinskih zbornikih, med letoma 1991 in 1992 tudi na vsakotedenskih oddajah Radia Maribor; bila je mentorica pri 137 diplomskih nalogah (in še sedemkrat somentorica), pri 7 znanstvenih magisterijih (in še štirikrat somentorica) ter pri 5 doktoratih (in še enkrat somentorica); na strokovnih seminarjih za učitelje v zamejstvu na dvojezičnih šolah je imela predavanja: za učitelje iz Porabja od leta 1972 do 2012 vsako leto, večkrat pa tudi za učitelje iz avstrijske Koroške in iz Italije; sodelovala je v 14 uredniških odborih, napisala je veliko spremnih besedil k izdanim knjigam (21), veliko je lektorirala strokovna besedila ...; o slovenskih narečjih je predavala po en semester v Trstu, Celovcu in v Gradcu, večkrat pa na univerzah v Sombotelu in v Budimpešti na Madžarskem, na Poljskem v Katowicah in v Łodzi, na Dunaju, v Passauu, v Helsinkih, v Bologni, v Zagrebu, v Zadru, na Ohridu, v Skopju in v Sarajevu. Nastopila je na doslej vseh mednarodnih znanstvenih sestankih *Slovenski dialekti v stiku* v Kopru. S filmskim snemalcem Dušanom Ivanišinom je posnela številne videokasete z narečnimi govorniki v koroški, štajerski in panonski narečni skupini. V koroški narečni skupini v krajih: Mlake nad Pernicami v Avstriji, Radvanje (Rothwein) v Avstriji, Kapla (žage, mlini, stavbarstvo), Strojna. V štajerski narečni skupini pa v krajih: Veliki Boč v Avstriji, Kopivnik, Tinje, Ponikva, Orešje na Bizeljskem. V panonski narečni skupini v krajih:

³ Gre za skrajšan povzetek iz besedila v *Zinkinem zborniku* (Jesenšek 2018a: 7–41).

Brezovci v Prekmurju, Nuskova, Rogašovci, Cankova, Bakovci, Šafarsko, Vodranci, vzhodne, osrednje in zahodne Haloze. Na TV Slovenija je sodelovala v filmu *Kratka zgodovina slovenskega jezika* in v filmu o Toporišču. Nad trideset let je vodila komisijo za jezik pri Festivalu *Slovenska narečna popevka*.

Leta 1995 je objavila svojo prvo znanstveno monografijo *Narečna podoba Dravske doline* (Zbirka Piramida, Maribor). Leta 1998 je izšla znanstvena monografija *Haloško narečje in druge dialektološke študije* (Zora 6, Maribor). Leta 2009 je v mednarodni knjižni zbirki (Zora 64) objavila monografijo *Narečne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*.

Ob njeni 80-letnici je v knjižni zbirki Zora njej v čast izšla obsežna monografija *Rojena v narečje* (Jesenšek, ur. 2016). Na 727 straneh se je njenemu delu poklonilo 57 domačih in tujih avtorjev, tabula gratulatoria pa beleži še 337 domačih in tujih znanstvenikov, raziskovalcev in sopotnikov Zinke Zorko, na čelu s predsednikom Republike Slovenije, predsednikom Vlade RS, predsednikom Slovenske akademije znanosti in umetnosti, rektorjem Univerze v Mariboru in mariborskim nadškofom.

Slovenska narečja so bogastvo slovenščine, tj. misel, ki je Zinka Zorko kot osebo določala tako, da je bila po njej razpoznana. Razlagala je, da v literaturi sicer piše, da imamo Slovenci okoli 50 narečij, vendar pa kar naprej odkrivamo nove govore in nova mednarečja. Slovenski narečni prostor je tako razgiban, da nikoli ni bil raziskan v celoti. Logarjev *Zemljevid slovenskih narečij* je imenovala za »pravo umetniško sliko«, čeprav je njen učitelj sam priznaval, da je na njem še veliko belih lis, zlasti na severovzhodu. Slovenija je narečno razdeljena na sedem narečnih skupin, ki se ločijo predvsem po slušnem vtisu, glasoslovju, melodiji besed in besednem naglasu. Zinka Zorko je veliko narečno razgibanost slovenskega jezika razlagala tudi kot posledico različnih naselitvenih valov, ki so naše prednike naplavili v geografski prostor današnje Slovenije. Najprej se je v naše kraje pomikala zahodna naselitelvena skupina, plemena, ki so šla proti Koroški in vse do Primorske tudi po nekdanji rimski cesti. Druga skupina plemen je potovala z južnimi Slovani, kajkavci, štokavci, čakavci, s katerimi so imeli naši predniki isto pradomovino, kasneje pa so se te povezave prekinile. Kajkavski govori so bili do leta 1000 del slovenskih panonskih narečij, kasneje so se kajkavci obrnili proti vzhodu.

Dialektološke raziskave Zinke Zorko izhajajo iz spoznanja, da je bil današnji slovenski prostor naseljen iz različnih naselitvenih jeder. Pri tem je upoštevala etimološka dognanja Franceta Bezlaja, da so bila plemena, ki so naselila panonski del današnje Slovenije, v stiku s Slovaki in Rusi

– Bezlaj je govoril o 2.000 besedah, ki so skupne tem Slovanom. Šlo je za zelo močna plemena in ko so se začela premikati, so te razlike prinesla s seboj. Predniki Slovencev v Prekmurju so v ta prostor prišli skozi slovaška vrata, zato imajo več skupnih oblik s Slovaki, npr. obliko *nese*, *nesen* v spregatvi; z njimi so bili v neposrednem stiku do prihoda Madžarov. V Dravski dolini, ki jo je Zinka Zorko natančno raziskala, je bilo po prvi naselitvi le okoli 100 ljudi. Kasneje, ko je prostora začelo zmanjkovati, so se začeli razseljevati, in sicer je šlo za t. i. notranjo kolonizacijo in v Dravsko dolino so se naselili Korošci iz Labotske doline. Čeprav je Štajerska pokrajina včasih segala od Mure do Dravograda, pa se jezikovno podoba Dravske doline temu ni prilagajala, saj so se Korošci naselili tako rekoč do Maribora, tj. do Fale in Ruš. V Dravski dolini je popisala tudi vsa hišna imena, vse žage in mline ter veliko ledinskih imen, ki so že izginjala v pozabo. Med njimi je še posebno pozornost namenjala besedi ‘*zolika*’ (tj. jasa sredi gozda), ki jo je zelo presenetila, saj je bila za njen narečni prostor nenavadna in težko razložljiva. Zinka Zorko je dokazala, da gre za del besedja, ki so ga v njene kraje prinesli staroselci: ‘*zol*’ je ‘*pepel*’, *Zoluška* je *Pepelka*. To pa pomeni, da so ljudje pridobili svoj življenjski prostor sredi gozda, jase, njive s požiganjem. Besedo so prinesli iz pradomovine in bolj kot so ljudje živeli osamljeno, več se je ohranilo takih arhaizmov. Naselitveni val je vplival tudi na razmere na slovenski zahodni jezikovni meji, kjer je naše prednike ustavil langobardski zid in jih postavil v stični romansko-furlansko-slovenski jezikovni prostor. Na severu slovenskega jezikovnega prostora so se meje ustalile šele v 19. oz. 20. stoletju, do takrat pa je agresivno nemštvo pomikalo slovenski jezik na jug, tako da se je vsakih sto let nacionalna meja premaknila za en dan hoda.

Zinka Zorko je bila rojena v narečje in dialektologija je bila njena prva ter največja raziskovalna ljubezen. Po njej je prepoznavna, zato nadaljnje dialektološke raziskave naših narečij ne bodo mogle brez njenih treh monografij (*Narečna podoba Dravske doline*, *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*) in brez vsega, kar je Zinka Zorko zapustila v 635 enotah svoje bibliografije, ki nam sporoča: »Tako pisane narečne podobe nima noben slovanski jezik. Izrekam veliko spoštovanje tistim, ki ohranjajo narečje v svoji domači hiši, ki govorijo v narečju tudi v svoji družbi, ko pridejo skupaj, in tistim, ki imajo tudi tako samozavest. Narečje naj ostane, narečje nas ohranja in narečje je naše bogastvo.«

Literatura

Anja BENKO, Zinka ZORKO, 2007: Rokopisni slovar Luka Sienčnika ob geslih v Pleteršnikovem slovarju in narečnih ustrezninah v koroških govorih tostran državne meje. *Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*. (Zora, 49). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 285–345.

– –, 2008: Rokopisni slovar Luka Sienčnika v primerjavi z gesli v Pleteršnikovem slovarju in z narečnimi ustrezninami s Strojne, Šentanela in Kaple. *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*. (Zora, 56). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 274–289.

– –, 2011, Madžarizmi v Mukičevem romanu Garaboncijaš in nekateri ustrezniki zanje v Pleteršnikovem slovarju. *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*. (Zora, 75). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 237–252.

Kajetan GANTAR, 2014: Kakšno siromašenje. *Posvet o slovenščini v visokem šolstvu in znanosti* (Razprave 22, Razred za filološke in literarne vede; Dissertationes 22. Philologia et litterae). Ur. Andrej Inkret. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 43–44.

Nataša GLIHA KOMAC (ur.), Marko JESENŠEK (ur.), 2017: *Jezikovna politika Republike Slovenije*. Zbornik povzetkov. Pišece, 13. 9. 2017.

– –, 2018: Jezikovna politika Republike Slovenije (referati s simpozija v Pišecah 2017), *Slavia Centralis* 11/2, 7–284.

Marko JESENŠEK, 1995: Pleteršnikov slovar in Čebulovo Enu Mala Besedishe ter Kuzmičeva ABC knizica. Prispevek na okrogli mizi *Vprašanja slovaropisja ob 100-letnici izida Slovensko-nemškega slovarja*. Pišece, 16. september 1995.

– –, 1996: *Vzhodnoštajersko in ogrsko gradivo v Pleteršnikovem SNS*. Referat na Simpoziju o Pleteršnikovem delu. Pišece, 12.–13. 9. 1996.

– –, 2014: Slavnostni govor ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah, *Slavia Centralis* 7/2, 79–83.

– –, 2018: Spremna beseda. Rudi Mlinar: *Maks Pleteršnik. Teden s slovaropiscem*. Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba. 291–309.

– –, 2018a: Življenje in delo častne občanke občine Selnica ob Dravi akademikinje Zinke Zorko. *Zinkin zbornik*. Ur. Marko Jesenšek. Selnica ob Dravi: Občina. 7–41.

Marko JESENŠEK (ur.), 2007: Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor. (Zora, 49). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

– –, 2008: *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*. (Zora, 56). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

– –, 2004: *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije; Pišece: Društvo Pleteršnikova domačija.

–, 2011: *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*. (Zora, 75). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

–, 2016: *Toporišičevo leto*. (Zora 115). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

–, 2018: *Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici*. (Zora, 114). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

Marko JESENŠEK, Marko SNOJ, Tanja MIRTIČ idr., 2014: Slovesnost ob 20-letnici Pleteršnikovega muzeja v Pišecah in okrogla miza Slovensko slovaropisje (Pišcece, 2. 10. 2014), *Slavia Centralis* 7/2, 79–113.

Tine LOGAR, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. Karmen Kenda Jež. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1993: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije.

Rudi MLINAR, 2018: *Maks Pleteršnik. Teden s slovaropiscem*. Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.

Jože TOPORIŠIČ (ur.), 1998: *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar*. Zbornik s simpozija '96 v Pišecah. Ur. Jože Toporišič. Pišcece: Komisija Maks Pleteršnik; Novo mesto: Dolenjska založba.

–, 2001: *Simpozij slovenska lastnoimenskost*. Zbornik s simpozija '99 v Pišecah. Ur. Jože Toporišič. Pišcece: Komisija Maks Pleteršnik; Novo mesto: Dolenjska založba.

Rut ZLOBEC, 1998: *Obarvana slovenščina. Slovarski kotichek: inovacijski projekt RO*. Pišcece [1998-]. <http://www2.arnes.si/~sspmgjac/mirk/zlobec.htm>

Zinka ZORKO, 1995: *Narečna podoba Dravske doline*. (Zbirka Piramida, 3). Maribor: Kulturni forum.

–, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. (Zora, 6). Maribor: Slavistično društvo.

–, 2001: Priimki in hišna imena na Kozjaku. *Simpozij slovenska lastnoimenskost. Zbornik s simpozija '99 v Pišecah*. Ur. Jože Toporišič. Novo mesto: Dolenjska založba. 55–66.

–, 2001a: Zunanji in notranji vzroki za nastanek slovenskih narečij. *Ślowiańszczyzna w kontekście przemian Europy końca XX wieku: język – tradycja – kultura*. Red. Emil Tokarz. Katowice: Śląsk. 260–270.

–, 2004: Toponimi v Dravskem obmejnem hribovju. *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije; Pišcece: Društvo Pleteršnikova domačija. 163–169.

–, 2007: Glasoslovje v kozjansko-bizeljskem narečju (Lesično, Pišcece, Kapele). *Razprave 20. Razred za filološke in literarne vede; Classis 2, Philologia et litterae*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 325–336.

– –, 2009: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. (Zora 64). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

– –, 2010: Mislinjski govor. *Občina Mislinja: zbornik*. Ur. Jože Potočnik idr. Mislinja: Občina. 206–211.

– –, 2013: Nosniki tudi danes: živalski frazemi v koroškem mežiškem narečju. *Mohorjev koledar*. Ur. Andrej Arko. Celje: Celjska Mohorjeva družba. 168–173.

– –, 2013a: Moj učitelj in vzornik. *Dozorele trajnice*. 3. knjiga. 24. zbornik piscev upokojencev Slovenije. (Zbirka Od srca do srca, 105). Ur. Andrej Štraus. Maribor: Garb. 179–184.

– –, 2014: Kozjansko-bizeljsko narečje – glasoslovje pišečkega govora, *Slavia Centralis* 7/2, 111–113.

– –, 2015: Odličen jezikoslovec, predan profesor in iskren prijatelj akademik prof. dr. Jože Toporišič. *Toporišičevo leto*. (Zora, 115). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 47–51.

Zinka ZORKO, Anja BENKO, 2015: Živalski frazemi v štajerskem južnopohorskem narečju, *Slavia Centralis* 8/1, 147–164.

ZINKA ZORKO AND PLETERŠNIK DAYS

Zinka Zorko (* 24 February 1936, † 22 March 2019) was born in the village Kapla na Kozjaku. She studied Slovene language and literature and Russian languages and literature at the University of Ljubljana. She graduated in 1961, received her master's degree in 1976 and her doctoral degree in 1986. Zorko became a full professor of history of the Slovene language and dialectology in 1996. She was vice-dean of the Faculty of Education, vice-rector at the University of Maribor between 1999 and 2003 and was accepted at SAZU in 2003. In 2013 Zorko received the Zois Lifetime Achievement Award. She was an excellent researcher of Slovene dialects in Carinthia, Styria and Pannonian region and therefore, from the first day, she was actively involved in dialectological research within the Pleteršnik Days in Pišece. She attended the first round table on Slovene lexicography, organized by the former president of the Slavic Society of Slovenia France Novak, and then participated in all symposia organized by Toporišič and me. The last time she was in Pišece was in September 2018, when we presented the proceedings from the symposium Language Policy of the Republic of Slovenia.

At Pleteršnik days, she presented dialectological material on Pleteršnik's dictionary, which she compared with other dictionaries, e.g. Sienčnik's manuscript. She also researched dialect expressions in literary works, e.g. Hungarianisms in Mukič's novel *Garabancijaš*. Zorko also analyzed the Kozjansko-Bizeljsko dialect and other dialectological issues, promoting Maribor's dialectological school.

Zinka Zorko in Slovenski lingvistični atlas

Mojca Kumin Horvat, Januška Gostenčnik¹

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 4, SI 1000 Ljubljana,
mojca.horvat@zrc-sazu.si, januska.gostenecnik@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.2>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku so predstavljene raziskave Zinke Zorko, ki so povezane s Slovenskim lingvističnim atlasom (SLA). Prikazan je njen neposredni prispevek k narečni zbirki za SLA. Dalje je narejen pregled diplomskih in magistrskih nalog, ki so na ljubljanski in mariborski univerzi nastale pod njenim mentorstvom. Izpostavljene so tiste, ki obravnavajo govore iz mreže za SLA in so lahko primerne za vključitev v gradivsko zbirko SLA.

Ključne besede: dialektologija, slovenska narečja, Slovenski lingvistični atlas, Zinka Zorko, geolingvistika

The paper presents Zinka Zorko's research on the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) and demonstrates Zorko's contribution to the dialectal collection for SLA. The paper also focuses on an overview of diploma and master's theses which Zorko mentored at the University of Ljubljana and the University of Maribor. Those theses which address speeches from the SLA Network are emphasized and may be considered for the SLA material collection.

Keywords: dialectology, Slovenian dialects, Slovenian Linguistic Atlas (SLA), Zinka Zorko, geolinguistics

Uvod

Avtorici tega prispevka kot soavtorici sodelujeva pri pripravi že tretjega zvezka *Slovenskega lingvističnega atlasa* (dalje SLA), zato sva se odločili pregledati narečjeslovne raziskave Zinke Zorko in izpostaviti tiste, ki so bile kakorkoli povezane s SLA. Najprej naju je zanimal njen neposredni

---

¹ Prispevek je nastal na podlagi raziskovalnih rezultatov v okviru projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020–31. 8. 2023), ki ga sofinancira ARRS pri programu P6-0038 (1. 1. 2004–31. 12. 2021).

prispevek k narečni zbirki za SLA, tj. njeni zapisi krajevnih govorov po Vprašalnici za SLA, kakor tudi njene splošne raziskave krajevnih govorov iz mreže za SLA. Nato sva pregledali narečjeslovne diplomske in magistrske naloge, ki so na ljubljanski in mariborski univerzi nastale pod njenim mentorstvom in obravnavajo krajevne govore na podlagi Vprašalnice za SLA. Izmed vseh relevantnih del sva nato naredili še ožji izbor in obravnavali le tista, v katerih so analizirani krajevni govori iz mreže za SLA. Zanimalo naju je, ali je popisana celotna Vprašalnica za SLA ali le delna (največkrat gramatični del), nato pa še, ali je v primeru, da za določen krajevni govor v zbirki za SLA že obstaja zapis, gradivo primerljivo in ustrezno za vključitev v gradivsko zbirko SLA. Relevantne diplomske naloge so bile tudi digitalizirane, s čimer se je dodatno obogatilo narečno gradivsko zbirko za SLA.

Gradivo

V narečni zbirki za Slovenski lingvistični atlas (SLA) se nahajajo trije zapisi Vprašalnice za SLA Zinke Zorko, pri čemer sta dva izmed njih zapisana v zvezku (tj. kozjaški krajevni govor Lučane – Leutschach (T360), zapisan leta 1985, in prekmurski krajevni govor Žetinci – Sichelendorf (T414), zapisan leta 1988, eden pa je na kartotečnih listkih, tj. severnopohorsko-remšniški krajevni govor Zgornja Kapla (T055), zapisan leta 1960.

Zapisi Zinke Zorko v gradivski zbirki za Slovenski lingvistični atlas

Zapis krajevnega govora Kapla na Kozjaku

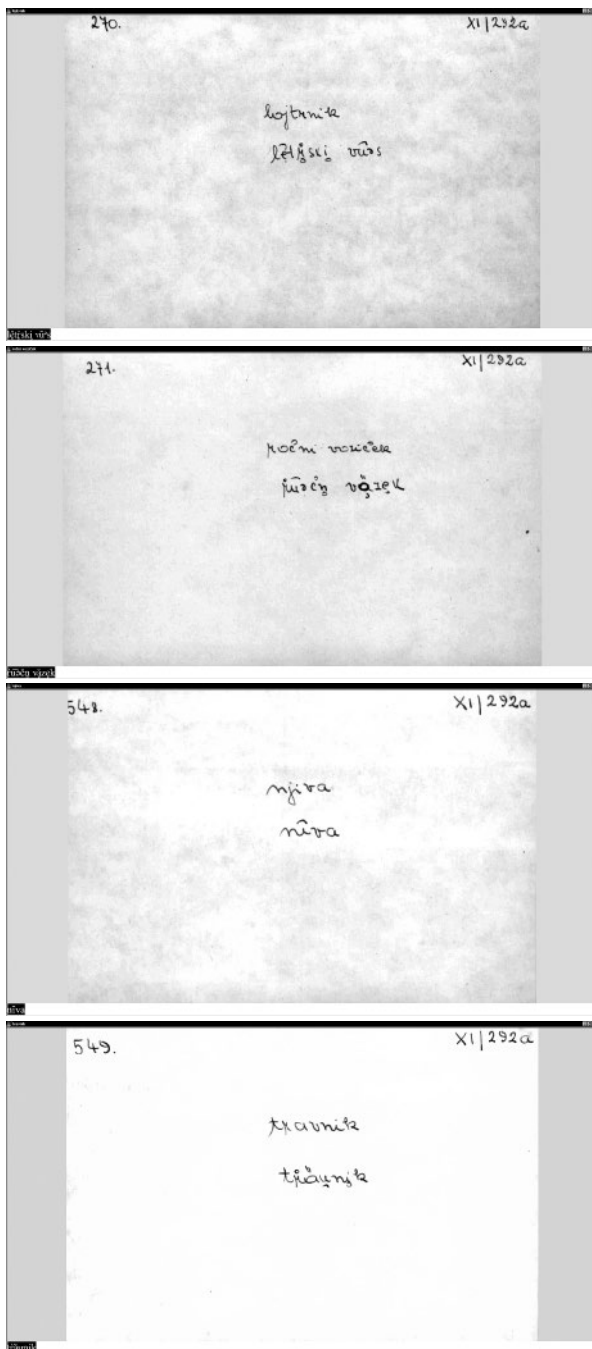
Zinka Zorko je kot absolventka slavistike v študijskem letu 1960/61 sistematično raziskovala svoj domači krajevni govor, tj. govor Kaple na Kozjaku, ki ga uvrščamo v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine. Zapis je eden njenih prvih terenskih zapisov narečnega gradiva, ki je nastal pod mentorstvom Tineta Logarja na podlagi Vprašalnice za SLA. Odgovori na vprašanja so v rokopisu zapisani na okrog 900 listkov, ki so oštevilčeni in urejeni po zaporednih številkah vprašanj iz Vprašalnice. V desnem zgornjem kotu listkov je krajevna oznaka XI/292a, ki predstavlja staro označbo kraja Zgornja Kapla v mreži krajev za SLA, in sicer njen prvi del kaže na XI. sektor oz. pokrajino

(Štajerska),² predvideno v Ramovševi mreži, številka 292a pa nas informira, da krajevni govor ni bil predviden že v Ramovševi mreži (t. i. »stari mreži«), pač pa je bil dodan k prvotno predvidenemu govoru Lučane (z izhodiščno številko 292, nova T360), nova označba iz aktualne mreže krajev, ki je T055, pa na listkih še ni zapisana, saj je bila vzpostavljena šele v letih 1982–1984 (Benedik 1999: 18). Gradivo je zapisano v starejši, t. i. Ramovševi transkripciji (npr. *lâs* ‘las’, *glabôja* ‘lobanja’, *čęęlo* ‘čelo’, *nûasnyca* ‘nosnica’, *žnôble* ‘ustnica’). Na večini listkov so tako zapisane narečne ustreznice knjižnim iztočnicam, medtem ko so na nekaterih listkih zapisane celotne paradigme samostalniške in pridevniške besede ali glagola, npr.:

- listek št. 8 z vprašanjem *uho* – ednina: *ûxa* (f.) (N), *ûxę* (G), *ûxj* (D), *ûxo* (A), *pър ûxj* (L), *z ûxo* (O); dvojina: *ûxj* (N), *ûx* (G), *ûxama* (D), *ûxj* (A), *ûxęx* (L), *z ûxama* (O); množina: *ûxę* (N), *ûx* (G), *ûxam* (D), *ûxę* (A), *ûxęx* (L), *ûxęmј* (O);
- listek št. 188 z vprašanjem *mleti* – *mleĳt*; *mlęjem*, -eš, -e, -ema, -eta, -eta, -emo, -ete, -ejo; *sъ mlęu*, *mleĳla*, *mlęlj*; *zamlęĳna môka*, *je zamljto*;
- listek št. 834 z vprašanjem *dober* – ednina: m. sp. *doĳber*, *dâriga*, *dâręmo*, *dâriga*, *dâręm*; z *dârjm*; ž. sp. *dârâ*, -e, -j, -o, -j, -o; dvojina: m. sp. *dârâ*, *dârix*, *dârima*, *dârâ*, *dâręx*, *dârjima*; ž. sp. *dârâ*, -j, -dârix, *dârjma*, *dârj*, *dâręx*, *dârjma*; množina: m. sp. *dârj*, *dârjx*, *dârjm*, *dârę*, *dâręx*, *dâręmi*; ž. sp. *dârę*, *dârjx*, *dârjm*, *dârę*, *dârjx*, *dârjmi*.

Listkovno gradivo je pospremljeno še s prav tako rokopisnim zvezkom, v katerem je opis krajevnega govora Zgornja Kapla. Zapisovalka je tukaj navedena še z deklinškim priimkom, tj. Zinka Leb, krajevni govor pa kot Kapla na Kozjaku, ki je neformalno skupno ime za Spodnjo in Zgornjo Kaplo. V uvodnem poglavju so navedene demografske, geografske, gospodarske in zgodovinske značilnosti Kaple na Kozjaku. V jedrnem delu so najprej na podlagi Ramovševe literature navedene temeljne značilnosti remšniškega narečja, pri čemer Zinka Zorko že na začetku primerjalno navaja razlikovanja med Ramovševo literaturo in svojimi lastnimi raziskavami. Glede na to da se govor nahaja na meji med štajersko in koroško narečno skupino, so navedene tako koroške kot štajerske značilnosti govora. Zamejen je zemljepisni obseg kapelskega govora, ki je v prilogi grafično začrtan tudi na zemljevidu. Na osmi strani se začenja poglavje Vokalizem,

² Uvrstitev v sektorje oziroma pokrajine velikokrat ne sovпада z uvrstitvijo v narečno skupino.

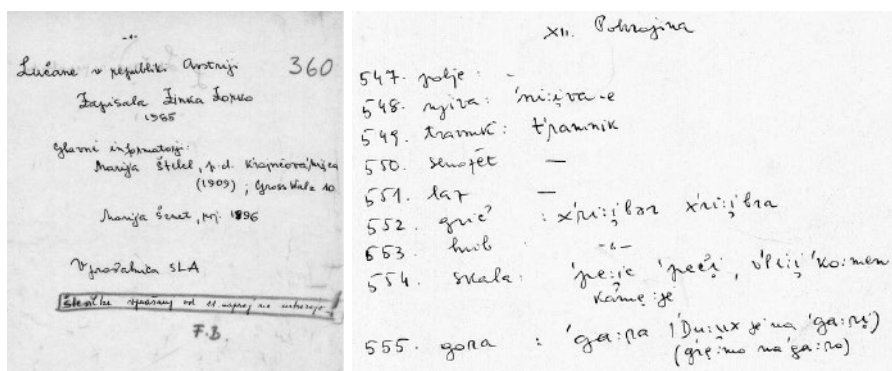
Slike 1–4: Rokopisno listkovno gradivo za krajevni govor Zgornja Kapla (SLA T055)

kjer so analizirani razvoji in odrazi psl. *ɔ* in *ɔ̄*, nosnikov *ɛ* in *o*, *ě*, *o*, *e*, *i*, *u*, *a*. Sledijo obravnave kratkega vokalizma in konzonantizma, morfološke samostalnika, pridevnika in glagola. Posebno poglavje je posvečeno zaimkom. Sledijo še kratke obravnave prislova, členka in veznika, na koncu tudi skladnje. Sklepnemu poglavju sledi kratko etnološko poglavje z opisom značilnosti stanovanjskega in gospodarskega poslopja na Kapli ter opis stavev, ki so jih tukaj uporabljali za tkanje lanenega platna. V prilogi so skice orodja domače obrti z narečnimi poimenovanji sestavnih delov, fotografije bivalnih in gospodarskih poslopij ter stavev.

Zapis krajevnega govora Lučane – Leutschach

Narečno gradivo v zamejskem krajevnem govoru Lučane – Leutschach (SLA T360) je Zinka Zorko zbrala petindvajset let po tem, ko je kot absolventka popisala narečje domačega krajevnega govora Zgornje Kaple (T055). Leta 1985 zapisano gradivo je zbrano v zvezku in zapisano v novi narečni transkripciji, npr. *'ši:ɨnjɨk* 'vrat', *'garla* (ž) 'grlo', *pot'po:zyx* 'paz-duha', *'ba:dʃ* 'meča'.

Točka Lučane je bila za SLA predvidena že v prvi Ramovševi mreži pod zaporedno št. 267. Po preštevilčenju mreže zaradi dodajanja novih krajev so Lučane v končni Ramovševi mreži imele zaporedno številko 292, v aktualni mreži pa so označene s številko 360.

Sliki 5–6: Rokopisno gradivo za krajevni govor Lučane – Leutschach (SLA T360)

Tako kot krajevni govor Zgornje Kaple spada tudi govor kraja Lučane v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine; kraja sta drug od drugega oddaljena dobrih deset kilometrov, le da je Zgornja Kapla

znotraj meja Republike Slovenije, Lučane – Leutschach pa izven, in sicer na avstrijskem Štajerskem.

Na 42 straneh je tako zapisana celotna Vprašalnica za SLA, ki jo je Zorko zapisala pri nekaj informatorjih, med katerimi sta bili glavni Marija Štelcl (po domače *K'rajnčova 'Miica*), rojena leta 1909, stanujoča v kraju GrossWalz, in Marija Šemet, rojena leta 1896. Na zadnji strani zapisa je pripisana opomba »*Glej prilogo Duhovski govor – fonološka, morfološka in skladijska študija*«, iz česar sklepamo, da je zapisani govor na glasoslovni, oblikoslovni in skladijski ravnini podoben ali enak govoru Svetega Duha na Ostrem Vrhu.

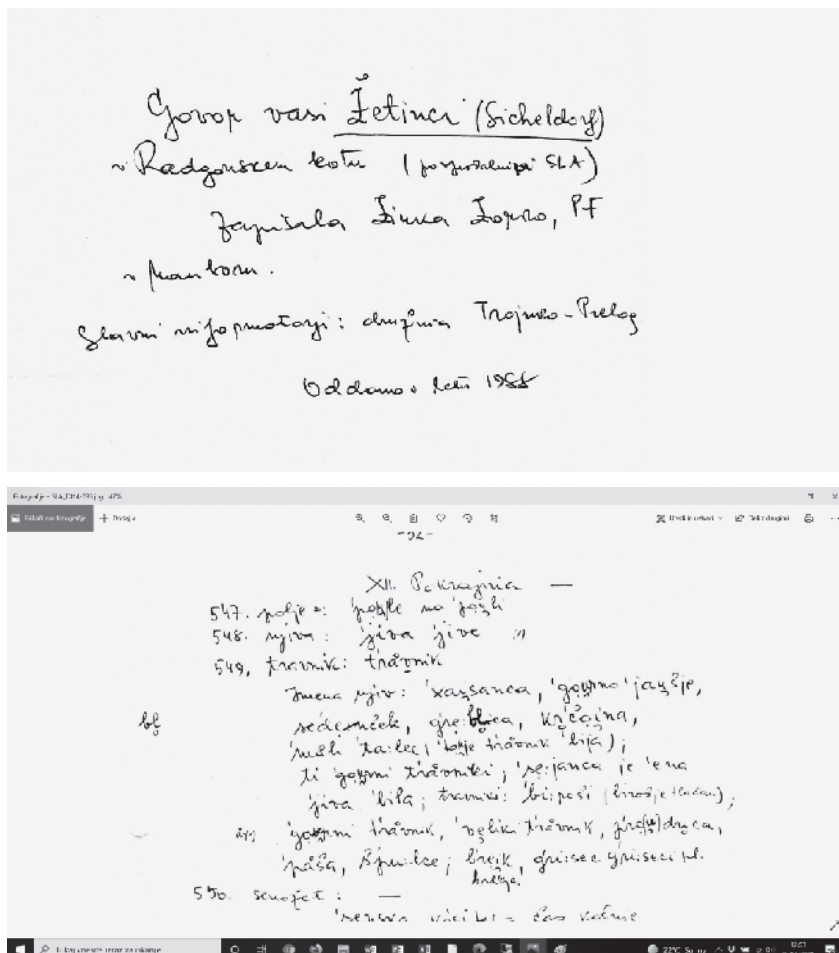
Zapis krajevnega govora Žetinci – Sieldorf

Leta 1988 je Zinka Zorko raziskovala še en zamejski krajevni govor na avstrijskem Štajerskem, in sicer krajevni govor Žetinci – Sieldorf, ki se nahaja v Radgonskem kotu in v skladu s klasifikacijo spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine. Gre za govor, ki ga Ramovš ni predvidel za mrežo za SLA, niti ni bil predviden po preureditvi krajev in vzpostavitvi nove mreže, pač pa je bil vključen v mrežo za SLA šele v procesu priprave drugega zvezka SLA, tj. med letoma 2013 in 2016. Sodelavci Dialektološke sekcije ISJ FR ZRC SAZU smo sprva gradivo za ta krajevni govor zapisovali sami,³ nato pa nam je zapis svoje celotne vprašalnice na 63 straneh podarila Zinka Zorko.

Fonetična transkripcija je, tako kot pri prejšnjem zapisu, nova, npr.: *'jüžina* 'malica', *sproto'lejtje* 'pomlad', *po'vitica* 'potica', *z'darvãje* 'poroka'. Na naslovnici zapisa je dodan metapodatek o glavnih informatorjih, ki so bili člani družine Trojnko – Prelog. Zanimivost zapisa je zapisovanje dolgih samoglasnikov v zadnjih ali edinih besednih zlogih, saj jih je zapisovalka sprva zapisala z dolžinami, nato pa te naknadno prečrtala.

---

³ Gradivo za pomensko polje *kmetija* sta v letu 2014 zapisala Mojca Kumin Horvat in Matej Šekli, gradivo za pomensko polje *kmetovanje* pa je v letu 2017 zapisala Mojca Kumin Horvat.

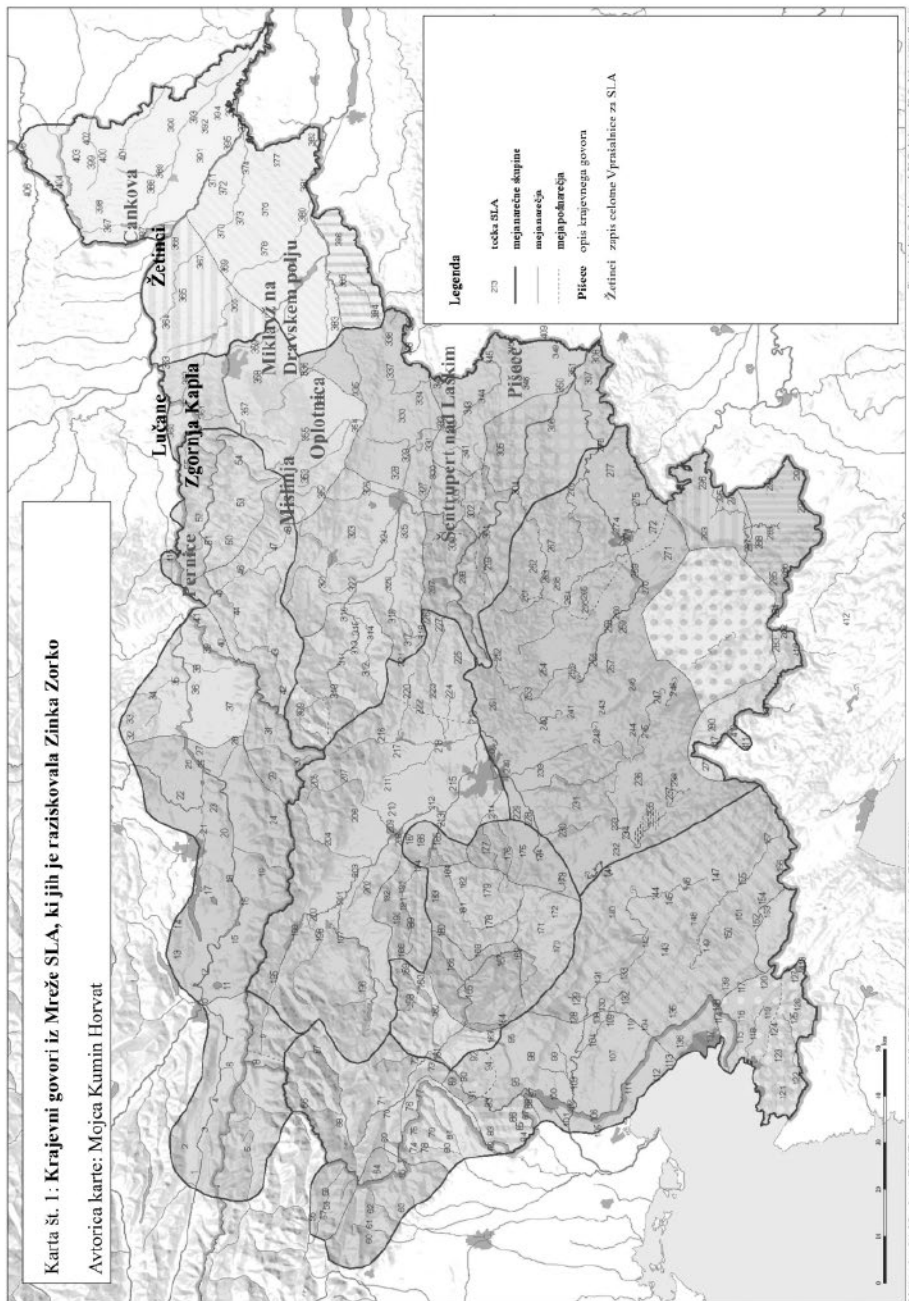

Slike 7-8: Rokopisno gradivo za krajevni govor Žetinci – Sicheldorf (SLA T414)

Raziskave krajevnih govorov iz mreže krajev za Slovenski lingvistični atlas

Poleg omenjenih treh krajevnih govorov, katerih zapise celotne Vprašalnice hrani Dialektološka sekcija ISJFR ZRC SAZU v Ljubljani, je Zorko raziskovala še druge krajevne govore, ki spadajo v mrežo krajev za SLA, vendar v zbirki za SLA zanje nimamo njenih zapisov Vprašalnice. Objave, v katerih so obdelani krajevni govori, navajamo po zaporednih številkah krajevnih govorov iz mreže krajev za SLA.

Prvi izmed njih je krajevni govor Mislinje (SLA T048), ki ga je leta 2010 predstavila v članku *Mislinjski govor* v zborniku občine Mislinja.

Karta št. 1: Krajevni govori iz mreže SLA, ki jih je raziskovala Zinka Zorko

Drugi je krajevni govor Pernic (SLA T049), ki ga je leta 1988 predstavila v članku *Perniški govor* v reviji Wiener slawistischer Almanach.

Govor Kaple na Kozjaku (T055) je raziskan v razpravi, ki je bila leta 1990 objavljena v znanstveni publikaciji ob 10-letnici Katedre za slovenski jezik in književnost na Visoki učiteljski šoli v Szombathelyu na Madžarskem.

Štajerski krajevni govor Šentruperta nad Laškim (T330) je bil leta 2007 opisan v *Laškem zborniku*.

Glasoslovje krajevnega govora Pišece (T347) je bilo opisano leta 2007 v članku *Glasoslovje v kozjansko-bizeljskem narečju* (Lesično, Pišece, Kapele), leta 2014 pa v članku *Kozjansko-bizeljsko narečje – glasoslovje pišečkega govora*, ki ga je Zorko objavila kot gradivo za okroglo mizo Slovensko slovaropisje, ki se je leta 2014 odvila na Pleteršnikovi domačiji.

Krajevni govor Oplotnice (SLA T355) je bil zlasti z vidika leksike leta 1990 opisan v članku za *Zbornik Občine Slovenska Bistrica*.

Krajevni govor Miklavža na Dravskem polju (SLA T359) je bil leta 2001 opisan v članku za *Zbornik Občine Miklavž na Dravskem polju*.

V treh člankih je bil obravnavan krajevni govor Cankove (SLA T387), in sicer sta bila leta 2003 v zborniku *Avgust Pavel* najprej obdelana oblikoslovje in leksika, leta 2008 je bil v članku *Prekmursko ravensko podnarečje na Cankovi govor* obdelan širše, leta 2017 pa prav tako leksika v članku *Narečno besedje po Slovenskem lingvističnem atlasu v cankovskem govoru*, ki je objavljen v zborniku Avgust Pavel med Slovenci, Madžari in Avstrijci.

Krajevni govor vasi Žetinci (SLA T414) v avstrijskem Radgonskem kotu pa je bil obširno obravnavan v Slavistični reviji. Razprav, ki obravnavajo krajevne govore, ki niso vključeni v mrežo krajev za SLA, tukaj ne bomo navajali, čeprav je iz osebne bibliografije Zinke Zorke razvidno, da jih je več kot štirideset.

Diplomske naloge z zapisi krajevnih govorov iz mreže SLA

Pot pridobivanja narečjeslovnih diplomskih in magistrskih nalog, ki so nastale pod mentorstvom Zinke Zorko, se je začela s pregledovanjem osebne bibliografije Zinke Zorko v sistemu Cobiss, iz katere sva izpisali vse študentske diplomske in magistrske naloge, kjer je bil v samem naslovu naveden (obravnavan) krajevni govor oz. vsaj obravnavano območje. Nato sva preverili, ali gre za krajevne govore, ki so vključeni v mrežo za SLA (ali vsaj v neposredno bližino določenega kraja iz mreže).

Naloge so se fizično nahajale na treh mestih, in sicer v Osrednji humanistični knjižnici na Oddelku za slavistiko in Oddelku za slovenistiko

Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, (večji del) v Miklošičevi knjižnici Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, manjši del nalog pa v Digitalni knjižnici Univerze v Mariboru (DKUM), ki so prosto dostopne na spletu.

Najprej sva se podali v OHK FF v Ljubljani in pregledali tamkajšnje naloge ter popisali njihovo vsebino. V kolikor je šlo v nalogi za zbiranje gradiva po Vprašalnici za SLA, sva nalogo dali v skeniranje in nato v arhiviranje v Dialektološki sekciji ISJFR ZRC SAZU. Nato sva se odpravili v Miklošičevo knjižnico FF v Mariboru, kjer sva si izposodili vse relevantne diplomske naloge, jih pregledali in popisali vsebino. Naredili sva izbor nalog, ki smo jih nato digitalizirali in arhivirali v Dialektološki sekciji.

Medtem sva bili opozorjeni, da se na Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM) nahaja del zapuščine Zinke Zorko, kjer bi morda lahko našli tudi kaj povezanega s SLA. Odpravili sva se tja, kjer so že imeli narejen celoten popis zapuščine. Na UKM sva pridobili še tri uporabne skenograme analiz krajevnih govorov iz mreže za SLA.

Osrednja humanistična knjižnica Oddelka za slavistiko in Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (OHK)

V OHK FF v Ljubljani se nahaja pet diplomskih nalog.

- (1) Krajevni govor Ribnice na Pohorju (SLA T053), ki spada v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1989 obdelala Sergeja Kovše. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila, besedje in zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA že obstaja zapis Tineta Logarja iz leta 1955, vendar je gradivsko pomanjkljiv, zato bo na novo pridobljena diplomska naloga velika pridobitev. Digitalizirano.
- (2) Krajevni govor Dekani (SLA T118), ki spada v rižansko podnarečje istrskega narečja primorske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1989 obdelala Tea Race. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila, besedje ter zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA obstajata sicer že dva zapisa za SLA. Digitalizirano.
- (3) Krajevni govor Medane (SLA T084), ki spada v briško narečje primorske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1994 obdelala dialektologinja Danila Zuljan Kumar. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila ter zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA že obstaja zapis Tineta Logarja iz leta 1956, vendar je gradivsko pomanjkljiv, zato bo na novo pridobljena diplomska naloga velika pridobitev. Digitalizirano.

- (4) Krajevni govor Zabukovja nad Sevnico, ki spada v sevniško-krško podnarečje posavskega narečja štajerske narečne skupine, je v svoji magistrski nalogi leta 2000 obdelala jezikoslovka Melita Zemljak Jontes. Naloga obravnava glasoslovje in naglas, vsebuje pa opis govora in narečna besedila. Opisan krajevni govor sicer ni v mreži SLA, najbližja SLA točka je Sevnica (SLA T304), za katero že obstajata dva zapisa, tako da bo gradivo iz te naloge morda lahko služilo kot (kontrolno) dopolnilo. Digitalizirano.
- (5) Krajevni govor Križevcev (SLA T400), ki spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1995 obdelala Samia Žunič. Naloga vsebuje zgolj kratek opis govora in besedotvorne značilnosti. V zbirki SLA že imamo popolni zapis Vprašalnice za SLA, tako da digitalizacija te naloge ni bila potrebna.

Miklošičeva knjižnica Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (MK FF UM)

V Miklošičevi knjižnici Filozofske fakultete Univerze v Mariboru se nahaja daleč največ diplomskih nalog, ki so nastale pod mentorstvom Zinke Zorko, saj je tam poučevala od leta 1961 (na takratni Pedagoški fakulteti). Na tem mestu predstavlja izbrane diplomske naloge govorov, ki so vključeni v mrežo za SLA.

- (1) Krajevni govor Pameč (SLA T046), ki spada v mežiško narečje koroške narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2007 obdelala Irena Rubin Smolar. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila ter delni zapis Vprašalnice za SLA, in sicer gramatični del (vprašanja od 700 dalje). Sicer imamo v gradivski zbirki za SLA že en obstoječi zapis Tineta Logarja iz leta 1952, kljub temu pa je ta nov zapis zelo dobrodošel v zbirki za SLA kot dopolnitev k prvemu predvsem zaradi opisa govora in besedil. Digitalizirano.
- (2) Krajevni govor Mislinje (SLA T048), ki spada v mežiško narečje koroške narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2003 obdelala Leja Oder. Naloga v knjižnici ni bila najdena.
- (3) Krajevni govor Vuzenice (SLA T051), ki spada v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1998 obdelala Mira Krajnc Ivič. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila, besedje, razporejeno po tematskih poljih, kar je lahko uporabno tudi kot leksična dopolnitev pri gradivu za SLA. Digitalizirano.

- (4) Krajevni govor Radeč (SLA T301), ki spada v sevniško-krško podnarečje posavskega narečja štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2002 obdelala Polona Starič. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila ter delni zapis Vprašalnice za SLA, in sicer gramatični del (vprašanja od 700 dalje). V gradivski zbirki za SLA sicer že obstaja zapis Tineta Logarja iz leta 1956, vendar bomo tudi tega vključili v zbirko SLA. Digitalizirano.
- (5) Krajevni govor Šentruperta nad Laškim (SLA T330), ki spada v laško podnarečje posavskega narečja štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2000 obdelala Bernarda Trdin. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila ter delni zapis Vprašalnice za SLA, in sicer gramatični del (vprašanja od 700 dalje). V gradivski zbirki za SLA že obstaja delni zapis Tineta Logarja iz leta 1954, vendar je gradivsko pomanjkljiv, zato bo na novo pridobljena diplomska naloga velika pridobitev. Digitalizirano.
- (6) Krajevni govor Slivnice (SLA T331), ki spada v srednještajersko narečje štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1985 obdelala Polonca Debelec. Naloga vsebuje zgolj opis govora. V zbirki SLA že imamo popolni zapis Vprašalnice za SLA, tako da digitalizacija te naloge ni bila potrebna.
- (7) Krajevni govor Kapel (SLA T349), ki spada v kozjansko-bizeljsko narečje štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2002 obdelala Andreja Radetič. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila ter zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA zaenkrat obstaja le delni zapis za SLA, in sicer za SLA zvezke 1–3, zato bo na novo pridobljena diplomska naloga velika pridobitev. Digitalizirano.
- (8) Krajevni govor Keblja (SLA T355), ki spada v južnopohorsko narečje štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1991 obdelala Danica Korošec. Naloga vsebuje zapis celotne Vprašalnice za SLA in je bila že predhodno digitalizirana ter vključena v gradivsko zbirko SLA.
- (9) Krajevni govor Miklavža na Dravskem polju (SLA T359), ki spada v južnopohorsko narečje štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2001 obdelala Leonida Domajnko. Naloga vsebuje opis govora, narečno besedilo in zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA že obstajata dva zapisa za SLA. Digitalizirano.
- (10) Krajevni govor Zgornjega Slemena (SLA T361), ki spada v kozjaško podnarečje štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta

- 2006 obdelala Mihaela Fike. Naloga vsebuje zapis celotne Vprašalnice za SLA in je bila že predhodno digitalizirana in vključena v gradivsko zbirko SLA.
- (11) Krajevni govor Vidma ob Ščavnici (SLA T370), ki spada v prleško narečje panonske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1995 obdelala Anica Bratuša. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila in zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA obstajajo sicer že trije zapisi za SLA. Digitalizirano.
  - (12) Krajevni govor Žetal (SLA T384), ki spada v haloško narečje panonske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2004 obdelala Simona Horvat. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila in besedje, razvrščeno po tematskih poljih, kar je lahko uporabno tudi za SLA, glede na to da se v gradivski zbirki za SLA zaenkrat nahaja le delni zapis za SLA, in sicer za SLA zvezke 1–3. Digitalizirano.
  - (13) Krajevni govor Cankove (SLA T387), ki spada v prekmursko narečje panonske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 1993 obdelala Marija Gere. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila in zapis celotne Vprašalnice za SLA. V gradivski zbirki za SLA zaenkrat obstaja le delni zapis za SLA, in sicer za SLA zvezke 1–3, zato bo na novo pridobljena diplomatska naloga velika pridobitev. Digitalizirano.
  - (14) Krajevni govor Radvanj – Rothweina (SLA T415), ki spada v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2010 obdelala Marjeta Placet. Naloga vsebuje opis govora, narečna besedila in zapis celotne Vprašalnice za SLA in je bila že predhodno digitalizirana ter vključena v gradivsko zbirko SLA.
  - (15) Krajevna govora Gradišča in Schlossberga, ki spadata v severnopohorsko-remšniško narečje koroške narečne skupine, sta v svojih diplomskih nalogah leta 2005 obdelali Barbara in Metka Volmajer. Prva naloga vsebuje opis glasoslovja in oblikoslovja, druga pa opisuje skladnjo in besedje oz. delni zapis po Vprašalnici za SLA (besedje za sadovnjak, vrt, polje, živali). Obravnavana krajevna govora sicer nista točki SLA, vendar se kraja nahajata v neposredni bližini kraja Lučane – Lutschach (SLA T360), tako da lahko služita kot kontrolni točki. Digitalizirano.

Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru (DKUM)

Poleg diplomskih nalog, ki so bile pridobljene v Miklošičevi knjižnici Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in jih nato digitalizirali na Inštitutu za

slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, so bile pregledane še relevantne diplomske naloge, ki so dostopne preko portala Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru.

- (1) Krajevni govor Lokavec pri Rimskih Toplicah (SLA T302), ki spada v laško podnarečje posavskega narečja štajerske narečne skupine, je v svoji diplomski nalogi leta 2011 obdelala Janja Klenovšek, in sicer so analizirane glasoslovna, oblikoslovna, skladenjska, besedotvorna in leksična podoba. Čeprav imamo v gradivski zbirki za SLA za ta krajevni govor že zapis Martine Orožen iz leta 1962, se zdi pomembno v zbirko vključiti še en, prav tako popolni, zapis celotne vprašalnice za SLA, tudi zato, ker gre za skoraj 50 let razlike med nastankom obeh zapisov in s tem za priložnost kontrastivne primerjave razvoja govora.
- (2) Krajevni govor Zgornje Kungote (SLA T362), ki spada v kozjaško narečje južnopohorskega narečja štajerske narečne skupine, je obdelan v dveh diplomskih nalogah, in sicer ga je leta 2009 obravnavala Daniela Golob, ki je obdelala glasoslovje, oblikoslovje in leksiko, zadnje na podlagi Vprašalnice za Historično-lingvistično-etnografski atlas Furlanije - Julijske krajine (ASLEF). Gradivo, zbrano na podlagi druge vprašalnice, je zaradi primerljivega besedišča vendarle ustrezno kot kontrolno gradivo za SLA. Drugi zapis govora je leta 2013 prav tako na več jezikovnih ravninah opisala Metka Roj, ki je zapisala celotno Vprašalnico za SLA. V tem diplomskem delu gre sicer za drug kraj, tj. Kozjak nad Pesnico, ki spada h krajevni govoru Kungote, vendar pa so bili informatorji v času zgodnje socializacije močno povezani z obema krajema – v enem so živeli, v drugega so hodili v osnovno šolo.
- (3) V sklopu magistrskega dela Majde Marije Lesjak iz leta 2015 je bil s pomočjo Vprašalnice za SLA analiziran krajevni govor Sv. Jerneja nad Muto, ki je sicer sosednji krajevni govor Pernicam (SLA T049), vendar ga zaradi medsebojnega razlikovanja v zbirki SLA lahko upoštevamo le kot kontrolni zapis.

Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM)

Tudi v zapuščini Zinke Zorko, ki sva jo aprila 2021 pregledali v Univerzitetni knjižnici Maribor, sva iskali morebitne zapise govorov na podlagi Vprašalnice za SLA. Poleg množice različnega gradiva (npr. priprav na predavanja, osnutkov referatov, dokumentacije o izvolitvah ...) sva našli tri zapise govorov.

- (1) Rokopisni zapis govora Šafarsko kot dela krajevnega govora Razkrižje (SLA T375) je brez metapodatkov o zapisovalcu, letu zapisa in informatorjih. Gre za delni zapis vprašalnice, in sicer za vprašanja od 1–663, oz. za celoten leksični del brez gramatičnega. Zapis je najverjetneje nastal kot seminarska naloga, h kateri, kot piše v besedilu, spada tudi zvočni posnetek, ki pa ga zaenkrat nismo našli. V dosedanji zbirki za SLA imamo za krajevni govor Razkrižje že celoten zapis vprašalnice iz leta 1964, zapisovalke Jožice Tomašek, tako lahko to gradivo služi kot kontrolno pri preverbi leksičnih vprašanj. Digitalizirano.
- (2) Prav tako rokopisni je zapis krajevnega govora Sveti Tomaž (SLA T376), ki je nastal v sklopu diplomskega dela Nade Majcen leta 1986. Zapisana je celotna Vprašalnica za SLA, tako leksični kot gramatični del, na dvajsetih straneh so priložena tudi tri rokopisna transkribirana besedila treh informatorjev (Mojca, rojena 1978; Franc Belec, rojen l. 1907; M. Z., rojen leta 1965). Digitalizirano.
- (3) Popolnoma brez metapodatkov pa je tretji zapis govora, ki je sicer celoten zapis vprašalnice za SLA. Gre za zgleden tipkopis z novejšo fonetično transkripcijo tonemskega krajevnega govora. Iz vprašanja št. 172a *Ime vasi, v kateri se zapisuje*, razberemo podatek, da gre za Dolenjo vas. Glede na fonetične značilnosti, razvidne iz samega zapisa (primerjava z zapisom za SLA T191 Železniki), in po narejeni primerjavi z bibliografijo Zinke Zorko, pa se je vendarle dalo z gotovostjo ugotoviti, da gre za zapis selškega govora Dolenje vasi v bližini Železnikov Jane Rihtaršič iz leta 2005. Digitalizirano.

Povzemalna karta

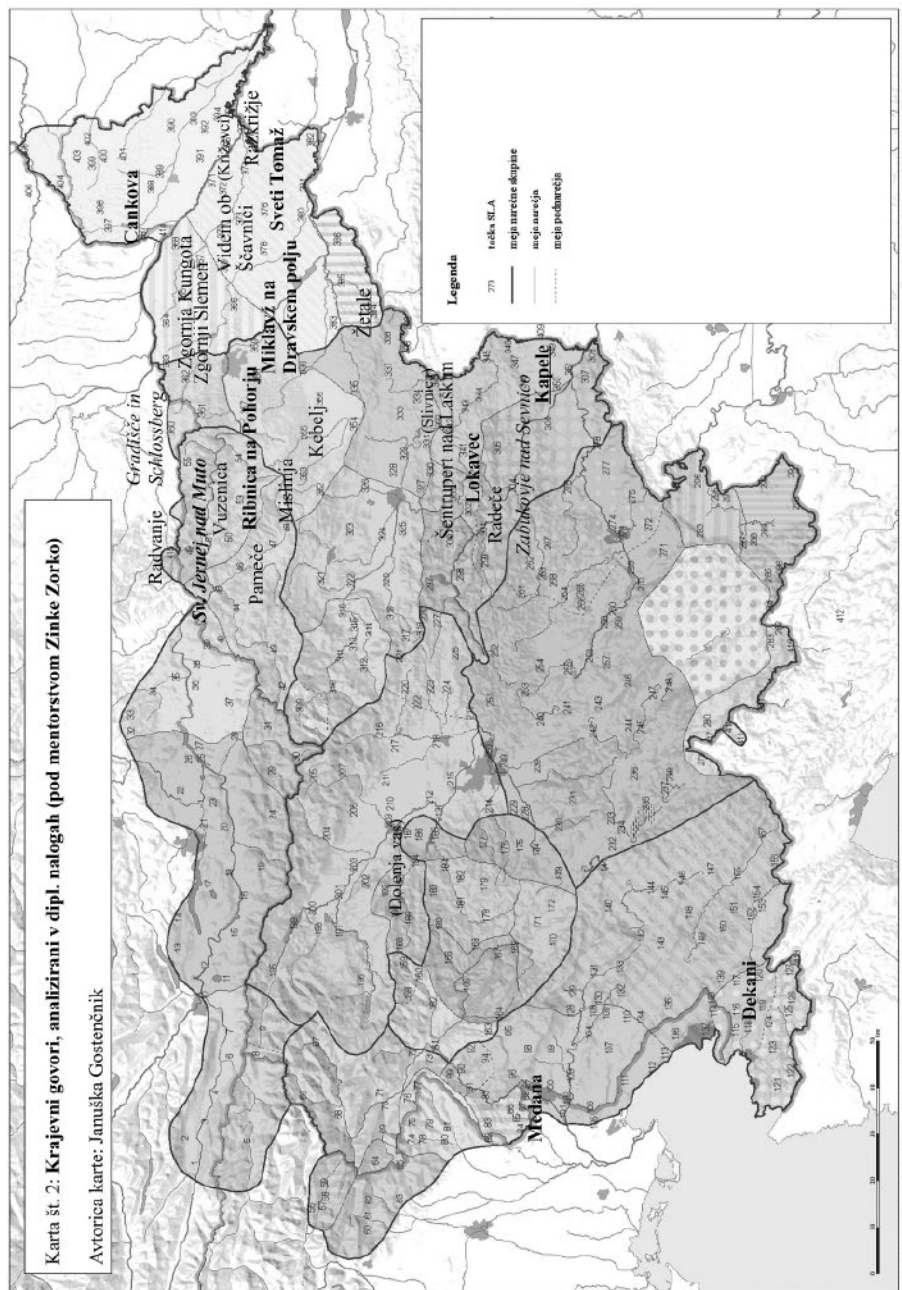
Za večjo preglednost predstavlja krajevne govore v diplomskih nalogah, ki so nastale pod mentorstvom Zinke Zorko, še v obliki karte.

Legenda za branje karte

Krajevni govori, za katere smo pridobili nove zapise za zbirko SLA, so na zemljevidu označeni z različnimi tipi pisave.

- (1) Pisava brez posebnega oblikovanja (kraji: Kebelj, Mislinja, Pameče, Radeče, Radvanje, Vuzenica, Zgornja Kungota, Zgornji Slemen, Videm ob Ščavnici, Sveti Tomaž, Razkrižje in Zabukovje nad Sevnico) zaznamuje: a) krajevne govore, za katere obstajajo v zbirki SLA še drugi zapisi, b) zapise, ki ne vsebujejo celotne Vprašalnice za SLA, c)

Karta št. 2: Krajevni govori, analizirani v diplomskih nalogah (pod mentorstvom Zinke Zorko)

- zapisi, ki sicer vsebujejo celotno Vprašalnico za SLA, vendar smo to diplomsko nalogo imeli v svoji zbirki že prej.
- (2) S **krepko** pisavo so označeni zapisi krajevnih govorov, ki vsebujejo celotno Vprašalnico za SLA, vendar za ta krajevni govor v zbirki SLA obstajajo še starejši zapisi drugih raziskovalcev (kraji: Dekani, Lokavec, Medana, Ribnica na Pohorju, Miklavž na Dravskem polju, Sveti Tomaž).
  - (3) Podčrtan in z neodebeljeno pisavo zapisan je le krajevni zapis za Žetale, kar nakazuje, da je zapis primeren le kot primerjalno gradivo, saj je bilo besedje zbrano s pomočjo druge in ne s pomočjo Vprašalnice za SLA. Oznaka pomeni, da je v zbirki za SLA poleg tega še delni zapis drugega zapisovalca.
  - (4) Z oklepaji () so označeni trije zapisi, in sicer a) Križevci in Slivnica, tj. zapisa, ki nista bila digitalizirana in vključena v zbirko zaradi odsotnosti gradiva, zbranega po Vprašalnici za SLA, in b) govor Dolenje vasi v bližini SLA T191 Železniki, ki je sicer zapis celotne Vprašalnice za SLA, vendar ni točka SLA (digitaliziral že UKM), zato zapis ni bil vključen v zbirko.
  - (5) Z *ležečo* pisavo sta označena dva krajevna govora, in sicer a) Gradišče v Sloveniji in Schlossberg v Avstriji, ki je za zbirko SLA pomemben kot primerjalno gradivo zaradi zapisa celotnega leksičnega dela Vprašalnice in zaradi soseščine dveh govorov iz mreže SLA (T055 Zgornja Kapla in T360 Lučane) in b) krajevni govor Zabukovje nad Sevnico, obdelan v magistrskem delu Melite Zemljak Jontes, ki smo ga digitalizirali zaradi bogatega korpusa narečnih transkribiranih besedil.
  - (6) S **krepko in podčrtano** pisavo sta zapisana krajevna govora Cankove in Kapel, saj smo za ta krajevna govora med raziskavo pridobili zapisa celotne Vprašalnice za SLA, medtem ko smo doslej zanju imeli le delne zapise.

Digitalizacija zvočnih posnetkov iz zapuščine Zinke Zorko

Univerzitetna knjižnica v Mariboru je prejela v hrambo zapuščino pokojne Zinke Zorko iz dveh virov, in sicer najprej s strani njenih dedičev, nato pa še s strani Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. S slednje so prejeli zlasti zvočno gradivo na avdio- in videokasetah, na katerih je posneto narečno gradivo, same audiokasete (vseh je čez 1500) pa so nastale kot priloga diplomskih oz. seminarskih nalog študentov Zinke Zorko.

Ravnateljica UKM Zdenka Petermanec je v imenu UKM izrazila željo po ohranitvi, tj. digitalizaciji tega zvočnega gradiva, ki ga hranijo. ISJFR ZRC SAZU je po pregledu (nekaj naključno izbranih kaset smo preposlušali) prepoznal njegovo vsebinsko vrednost in se zavzel za njegovo čimprejšnjo digitalizacijo in ohranitev. Dogovorjeno je bilo, da bo ISJFR prevzel v digitalizacijo le del avdiokaset, in sicer zaenkrat okoli 500. UKM se je namreč za digitalizacijo avdiokaset (in preostalega zvočnega gradiva, ki pa z dialektološkega vidika za nas ni zanimivo) dogovarjal tudi z RTV-jem.

Digitalizacija zvočnih posnetkov poteka v skladu s protokoli, ki so predvideni za digitalizacijo gradiva, ki bo v prihodnje javno objavljen in dostopen na repozitoriju,⁴ za kar je potreben vpis posnetkov v sistem Cobiss ter posledično priprava dokumentacije z metapodatki in s tehničnimi podatki posameznega zvočnega posnetka oz. njegova digitalizacija na podlagi določenih parametrov (ustrezen format, natančno določeno vzorčenje ...). Visoko stopnjo zahtevnosti digitalizacije zdaj omogoča na novo vzpostavljen Fonolaboratorij na ISJFR ZRC SAZU.

Fonolaboratorij na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU⁵

Fonolaboratorij z eno najsodobnejših oprem pri nas in v tujini je začel delovati v letu 2020 (odprtje z javno predstavitevijo je potekalo 29. 6.). Nahaja se v t. i. črni sobi v 1. nadstropju ISJFR ZRC SAZU na naslovu Novi trg 4 v Ljubljani. Vodja je Tanja Mirtič. Zvočna inženirja, ki sta uglaševala opremo Fonolaboratorija ISJFR ZRC SAZU, sta Grega Švabič, strokovnjak za snemanje govora v filmih, in Vid Ahačič, uveljavljeni zvočni inženir.

V fonolaboratoriju najdemo opremo tako za studijsko kot terensko snemanje: dva mikrofona Neumann TLM 103, predojačevalec Grace Design m801, AD-DA konverter Orion 32+, upravljalec SPL2, zvočnika Neumann KH 310, snemalnica Isovox Mobile Vocal Booth V2, slušalke Beyerdynamic DT-770 Pro, program ProTools, studijski kasetofon TEAC D-3 (namenjen avdiokasetam), terenski snemalniki MixPre-3 II, mikrofoni DPA. Ne gre torej samo za zelo kvalitetno programsko opremo, temveč tudi za opremo, ki omogoča pridobivanje nadpovprečno kvalitetnih posnetkov, ki so bistvene pomena za eksperimentalnofonetične meritve.

---

⁴ Protokoli za postopek digitalizacije zvočnih posnetkov, kadar gre zgolj za potrebe njihove hrambe oz. ohranjanja, so namreč drugačni, tj. bistveno manj zahtevni.

⁵ Povzeto po: <https://zrcalnik.zrc-sazu.si/fonolaboratorij-profesor-higgins-na-novem-trgu/>, Tanja Mirtič, ustno, <http://znanost.sta.si/2786386/s-fonolaboratorijem-raziskovalci-fonetike-in-fonologije-dobivajo-osnovno-orodje>.

Fonolaboratorij ni namenjen samo dialektologom in narečnemu zvočnemu gradivu, temveč se uporablja tudi pri pripravi zvočnih posnetkov knjižnega govora, pomemben pa je tudi za raziskave sodobne slovenščine (npr. perceptivni testi). Osnovni nameni fonolaboratorija so torej trije: arhiviranje obstoječih posnetkov v digitalni obliki, snemanje visokokakovostnih posnetkov knjižne izreke, ki so objavljeni na portalih Fran in Franček in pridobivanje kakovostnega gradiva za raziskave sodobne govorjene slovenščine. Uporabljajo ga lahko vsi raziskovalci, ki se želijo projektno povezovati in sodelovati z ISJFR ZRC SAZU.

Narečna fonoteka Dialektološke sekcije ISJFR ZRC SAZU

Na ISJFR ZRC SAZU so se s snemanjem in analizo govora začeli ukvarjati že poleti leta 1954 na terenskih snemanjih notranjskega narečja v okolici Pivke. Arhiv obsega na desetine že digitaliziranih magnetofonskih trakov, ki so jih posneli Edward Stankiewicz, Ivan Grafenauer, Tine Logar, Rudolf Kolarič, Jakob Rigler in drugi jezikoslovci, ter prek dvesto avdiokaset, na katerih so od sedemdesetih let do konca prejšnjega stoletja beležili pogovore z narečnimi govorcami.

Narečna fonoteka se je sedaj začela bogatiti še z digitalizacijo zvočnih kaset iz zapuščine Zinke Zorko. Doslej je bilo presnetih že več deset enot, na podlagi katerih je bilo mogoče pripraviti osnutek za popis zvočnega gradiva (Podatki za katalogizacijo), ki ga z rastjo zbirke sproti dopolnjujemo in podrobneje strukturiramo. Vsebina posnetkov je zaenkrat predstavljena z opisnimi povzetki, tematski ključ bo izdelan na podlagi večjega števila enot, ko bo mogoče oceniti frekvenco pojavljanja posameznih tematskih skupin. Predvidena je izdelava iskalnika (iskanje po kraju, narečju, času nastanka, avtorju posnetka, tematskem in žanrskem ključu). (Kenda-Jež, 2021)

Zaključek

Pregledali sva narečjeslovne raziskave Zinke Zorko in izpostavili tiste, ki so bile povezane s Slovenskim lingvističnim atlasom (SLA). V prvi fazi sva pregledali njen neposredni prispevek k narečni zbirki za SLA, to so njeni zapisi krajevnih govorov po Vprašalnici za SLA, kakor tudi njene splošne raziskave krajevnih govorov iz mreže za SLA. V narečni zbirki za SLA se nahajajo trije njeni rokopisni zapisi, pri čemer sta dva izmed njih zapisana v zvezku (kozjaški krajevni govor Lučane – Leutschach (T360)

iz leta 1985 in prekmurski krajevni govor Žetinci – Sieldorf (T414) iz leta 1988), eden pa le na listkih (severnopohorski-remšniški krajevni govor Zgornja Kapla (T055) iz leta 1960) – ta je hkrati profesoričin domači krajevni govor in eden njenih prvih terenskih zapisov narečnega gradiva. V drugi fazi sva pregledali narečjeslovne diplomske in magistrske naloge, ki so na ljubljanski in mariborski univerzi nastale pod njenim mentorstvom in obravnavajo krajevne govore na podlagi Vprašalnice za SLA. Doslej je bilo namreč pri nastanku SLA uporabljeno gradivo le iz treh teh diplomskih nalog, gradivo iz preostalih nalog pa ne. Izmed vseh relevantnih del sva naredili še ožji izbor in obravnavali le tista, v katerih so analizirani krajevni govori iz mreže za SLA. Pregledali sva, ali je v delih zapisana celotna Vprašalnica za SLA ali le delna (največkrat gramatični del), nato pa še, ali je v primeru, da za določen krajevni govor v zbirki za SLA že obstaja zapis, gradivo primerljivo in ustrezno za vključitev v gradivsko zbirko SLA. Relevantne diplomske naloge smo tudi digitalizirali in jih vključili v zbirko za SLA.

Literatura

Francka BENEDIK, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*. Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU).

Karmen KENDA-JEŽ, 2021: Zvočni arhiv Dialektološke sekcije ISJFR ZRC SAZU. Interno gradivo.

Zinka ZORKO, 1988: Perniški govor, *Wiener slawistischer Almanach*, bd. 22, 255–272.

– –, 1989: Govor vasi Žetinci (Sieldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu, *Slavistična revija* 371/3, 241–251.

– –, 1990: Govor Kaple na Kozjaku. *Tudományos közlemények: 10 éves a szlovén nemzetiségi tanárképzés a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán* = Znanstvene publikacije: 10 let Katedre za slovenski jezik in književnost na Visoki učiteljski šoli v Szombathelyu. Ur. Károly Gadányi. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. 162–174.

– –, 1990: Oplotniško narečno besedišče. *Zbornik občine Slovenska Bistrica*. Uredila Ferdinand Šerbelj in Stane Gradišnik. Slovenska Bistrica: Skupščina občine: Kulturna skupnost. 410–414.

Zinka ZORKO, 2001: Miklavški govor. *Zbornik občine Miklavž na Dravskem polju*. Ur. Marjan ŽNIDARIČ. Miklavž na Dravskem polju: Občina. 261–268.

– –, 2003: Oblikoslovje in leksika v govoru Cankove. *Avgust Pavel*. (Zora, 23). Ur. Zinka Zorko, Miha Pauko. Maribor: Slavistično društvo. 73–94.

– –, 2007: Glasoslovje v kozjansko-bizeljskem narečju (Lesično, Pišcece, Kapele), *Razprave. Razred za filološke in literarne vede; Philologia et litterae* 20, 325–336.

– –, 2007: Štajerski govor v Šentrupertu nad Laškim. *Laški zbornik*. Ur.: Jože Maček. Laško: Knjižnica. 157–168.

– –, 2008: Prekmursko ravensko podnarečje na Cankovi. *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*. (Zora, 55). Ur. Marko Jesenšek: Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 257–269.

– –, 2010: Mislinjski govor. *Občina Mislinja: zbornik*. Ur. Jože Potočnik et al. Mislinja: Občina. 206–211.

– –, 2014: Kozjansko-bizeljsko narečje – glasoslovje pišečkega govora: (gradivo za okroglo mizo), *Slavia Centralis* 7/2, 111–113.

– –, 2017: Narečno besedje po Slovenskem lingvističnem atlasu v cankovskem govoru. *Avgust Pavel med Slovenci, Madžari in Avstrijci* (Zora, 120). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 73–81.

Spletne strani

<https://zrcalnik.zrc-sazu.si/fonolaboratorij-profesor-higgins-na-novem-trgu/>, <http://znanost.sta.si/2786386/s-fonolaboratorijem-raziskovalci-fonetike-in-fonologije-dobivajo-osnovno-oro-dje>

Diplomske naloge

Anica BRATUŠA, 1995: *Prleški govor Vidma ob Ščavnici: diplomska naloga*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Polonca DEBELEC, 1985: *Slivniški govor kot del osrednještajerskega narečja: diplomsko delo*. Gorica pri Slivnici: Pedagoška akademija, Maribor: Pedagoška fakulteta.

Leonida DOMAJNKO, 2001: *Govor Miklavža na Dravskem polju: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Mihaela FIKE, 2006: *Kozjaški govor na Zgornjem Slemenu: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Marija GERE, 1993: *Govor Cankove: diplomska naloga visokošolskega študija*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Daniela GOLOB, 2009: *Besedje v štajerskem kungoškem govoru: diplomsko delo*. Maribor. Filozofska fakulteta. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=9869>

Simona HORVAT, 2004: *Leksika in živalski pregovori v žetalskem govoru: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Janja KLENOVŠEK, 2011: *Govor vasi Lokavec pri Rimskih Toplicah: diplomsko delo*. Rimske Toplice. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=18684>

Danica KOROŠEC, 1991: *Kebeljski govor: diplomsko delo*. Kebelj, Maribor: Pedagoška fakulteta.

Sergeja KOVŠE, 1989: *Govor Ribnice na Pohorju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta

Mira KRAJNC IVIČ, 1998: *Besedje v Vuzeniškem govoru: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Majda Marija LESJAK, 2015: *Govor Sv. Jerneja nad Muto: magistrsko delo*. Maribor. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=48415>.

Nada MAJCEN, 1986: *Govor vasi Tomaž pri Ormožu po vprašalnici SLA*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Leja ODER, 2003: *Mislinjski govor: diplomatska naloga*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Marjeta PLACET, 2010: *Govor vasi Rothwein: diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=15052>.

Tea RACE, 1989: *Govor kraja Dekani*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Andreja RADETIČ, 2002: *Govor krajevne skupnosti Kapele: diplomsko delo*. Kapele.

Jana RIHTARŠIČ, 2005: *Govor Dolenje vasi: (Selško narečje): diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Metka ROJ, 2013: *Severnoštajerski govor v kraju Kozjak nad Pesnico in analiza dialektizmov v zapisanih pravljicah: diplomsko delo*. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=43305>

Irena RUBIN SMOLAR, 2007: *Govor Pameč: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Polona STARIČ, 2002: *Glasoslovje in oblikoslovje govora Radeč: diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Bernarda TRDIN, 2000: *Govor Šentruperta nad Laškim: diplomatska naloga*. Maribor.

Barbara VOLMAJER, 2005: *Koroški govor kraja Gradišče v Sloveniji in Schlossberga v Avstriji: (skladnja in besedje): diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Metka VOLMAJER, 2005: *Koroški govor kraja Gradišče v Sloveniji in Schlossberga v Avstriji: (glasoslovje in oblikoslovje): diplomsko delo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Melita ZEMLJAK JONTES, 2000: *Govor Zabukovja nad Sevnico: glasoslovje in naglas: magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Danila ZULJAN KUMAR, 1994: *Medanski govor: diplomatska naloga iz dialektologije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Samia ŽUNIČ, 1995: *Besedotvorje v križevskem govoru: A-diplomska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

ZINKA ZORKO AND SLOVENIAN LINGUISTIC ATLAS

In this paper, we reviewed Zinka Zorko's dialectological research focusing on the Slovenian Linguistic Atlas (SLA). In the first phase, we reviewed Zorko's direct contribution to the SLA dialect collection, namely the records of local speeches according to the SLA Questionnaire, as well as a more general research on local speeches from the SLA Network. The dialect collection for SLA contains three manuscripts, two of which are written in a notebook (Kozja's local dialect Lučane - Leutschach (T360) from 1985 and Prekmurje local dialect Žetinci - Sieldorf (T414) from 1988), and on leaflets (North Pohorje-Remšnica local dialect Zgornja Kapla (T055) from 1960) which is professor's native local dialect and one of her first field records of dialect material. In the second phase, we reviewed diploma and master's theses, supervised by Zorko at the University of Ljubljana and Maribor which focus on local speeches analyzed according to the SLA Questionnaire. So far, the material from only three of these diploma theses have been used in SLA, and no material from other theses. We further narrowed our research of the relevant theses, and considered only those in which local speeches from the SLA Network are analyzed. We reviewed whether the entire SLA Questionnaire was used or only a part of it (mostly a grammatical part), and whether in case of a research on a particular local speech that is already included in SLA, the material is still appropriate for inclusion in the SLA collection. Relevant diploma theses were also digitized and included in the SLA collection.

Narečna podoba malečniškega govora

Mihaela Koletnik¹

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, mihaela.koletnik@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.3>

ISBN 978-961-286-684-6

Malečniški govor se uvršča v slovenskogoriško narečje, širše pa k panonski narečni skupini. Značilna zanj sta izguba tonemskih nasprotij in poznejše daljšanje starih skrajšanih in kratkih novoakutiranih samoglasnikov, zato se danes razlikujejo odrazi za te akutirane in cirkumflektirane oz. novoakutirane dolge samoglasnike. V pregibanju prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi. V besedju se poleg domačega besedja pojavljajo tudi številni germanizmi.

Ključne besede: dialektologija, panonska narečna skupina, slovenskogoriško narečje, krajevni govor Malečnika

The local dialect of Malečnik belongs to the Slovenske gorice dialect, which is considered a part of the Pannonian dialectal group. Typical features include the loss of tonemic oppositions and later lengthening of old shortend and short vowels under neo-acute, which resulted in different reflexes for these long vowels under acute and circumflex or neo-acute, respectively. In declension and conjugation the A declension type (accent permanently on stem) is prevalent. There are numerous German borrowings in the lexicon besides native vocabulary.

Keywords: dialectology, Pannonian dialectal group, the Slovenske gorice dialect, the local dialect of Malečnik

Uvod

V prispevku predstavljam krajevni govor Malečnika, razloženega središčne-nega naselja v Mestni občini Maribor. Spodbuda za ta prispevek je bilo povabilo k sodelovanju pri pripravi zbornika *Malečnik skozi čas*, za katerega bomo Irena Stramljič Breznik, Alenka Valh Lopert in jaz izdelale

---

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek*), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

slovarček malečniških narečnih besed z namenom v pisni obliki ohraniti domači besedni zaklad. Malečniški govor v narečjeslovni literaturi doslej še ni bil opisan, velja pa omeniti, da je Zinka Zorko (1993: 193–207) v shematični obliki predstavila samoglasniški sistem govora Metave, naselja v KS Malečnik-Ruperče.

Krajevni govor Malečnika spada v panonsko narečno skupino, natančneje v slovenskogoriško narečje. Gradivo za njegovo analizo smo pridobili z lastno terensko raziskavo s pomočjo vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas (SLA),² ki obsega 870 oštevilčenih vprašanj s številnimi podvprašanji (skupaj skoraj 3000 vprašanj), ter s pomočjo narečnih besedil informantov. Pridobljeno narečno gradivo je bilo iz govorjene v pisno obliko pretvorjeno, tj. pretranskribirano, v skladu s slovensko narečno fonetično transkripcijo (SLA 1.1: 27–30) ter analizirano na glasoslovni, oblikoslovni in leksični ravni.

Predstavitev Malečnika

Malečnik je razloženo središčno primestno naselje na obronkih Slovenskih goric v Mestni občini Maribor. Leži na levem bregu reke Drave ob južnem vznožju Gorce (347 m) vzhodno od mestnega središča in spada v KS Malečnik-Ruperče. Ta obsega še naselja Celestrina, Grušova, Hrenca, Metava, Nebova, Ruperče, Trčova in Vodole, tj. skrajne severovzhodne predele Maribora. Po podatkih MO Maribor (<https://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1802>; pridobljeno 26. 8. 2021) je imela KS Malečnik-Ruperče leta 2017 dva tisoč osemsto devetindvajset prebivalcev. Kmetje se ukvarjajo predvsem z vinogradništvom in sadjarstvom, tod teče mariborska vinska cesta s številnimi vinotoči in turističnimi kmetijami, večina zaposlenih pa se vozi na delo v Maribor.

Malečnik se je razvil ob križišču cest, ki peljejo iz Maribora prek Slovenskih goric proti Lenartu in ob Dravi proti Zgornjemu Dupleku. Staro jedro naselja, nekoč imenovanega Sv. Peter pri Mariboru,³ je nastalo na

---

² Vprašalnica je razdeljena v 16 razdelkov: *I. Telo, II. Obleka, III. Hiša, IV. Vas, V. Prazniki, VI. Orodje, VII. Živina, VIII. Rastline, IX. Planina, X. Bolezni, XI. Čas, XII. Pokrajina, XIII. Družina, XIV. Štetja, XV. Razno, XVI. Gramatična vprašanja*. Vprašanja niso zastavljena v stavčni obliki; največkrat vsebujejo knjižni izraz, za katerega se želi dobiti narečne ustreznice (Benedik 1999: 15).

³ Ljudsko poimenovanje kraja – *Šentpeter* (v *Šentpetru, šentpetrski*) – se je ohranilo vse do danes. Ime, ki se je razvilo iz prvotnega **šent Peter* > **šent-peter*, vsebuje prilastek *šent* 'sveti' in svetniško ime *Peter*, saj v kraju stoji župnijska cerkev, posvečena sv. Petru (prim. Snoj 2009: 408).

ravnem delu nad cesto ob župnijski cerkvi Sv. Petra, novejši del (naselje priseljencev iz Maribora) pa med cesto in plitvo strugo Drave. Od kdaj je v kraju pouk, ni znano. Da je bil pred letom 1784, pričajo zapisi o župniku Škofu Nikolaju (1784–1801), ki je predelal in popravil učilnico v domnevno prvotni cerkovnikovi hiši. Stavba, v kateri še danes poteka pouk, je iz leta 1904. Prvotno ločeni deška in dekliška šola sta se združili v mešano štirirazrednico maja leta 1945, s šolskim letom 1962/63 pa je malečniška osnovna šola postala popolna osemletka. Župnijska cerkev sv. Petra se v pisnih virih prvič omenja leta 1236. Prvotno romanska in kasneje gotizirana cerkev je bila v 18. stoletju preoblikovana v umirjeno razčlenjeno podeželsko arhitekturo, ki se s kiparsko in slikarsko opremo uvršča med pomembne spomenike baroka na Slovenskem. Poznogotska romanska cerkev Matere Božje na Gorci, do katere je urejen križev pot s štirinajstimi kapelicami, ki ga je dal pozidati župnik Marko Glazer v 19. stoletju, je iz leta 1517. V kraju so leta 2002 našli ostanke naselbine iz 3. tisočletja pred našim štetjem. Med krajevnimi znamenitostmi velja omeniti še hišo Franca Kirarja (1893–1978), inovativnega poklicnega čebelarja, vinogradnika in sadjarja, katakombe na Gorci ter muzejsko zbirko PGD Malečnik.

Slovenskogoriško narečje

Slovenskogoriško narečje se uvršča v panonsko narečno skupino skupaj s prekmurskim, prleškim in haloškim narečjem zaradi enakega razvoja stalno dolgega *jata*, stalno dolgega *o*, stalno dolgega *u* in zlogotvornega *ḷ*. Ime je dobilo po največjem slovenskem gričevju, katerega naselitvena zgodovina naj bi se začela ob koncu neolita, tj. na prehodu v drugo tisočletje pr. n. št., ko so se začeli redčiti mešani gozdovi in se je začelo širiti poljedelstvo (Pahič 1968: 158). Slovanska naselitev vzhodnih Alp, gričevja ob srednji Dravi, srednji Muri in zgornji Rabi ter zahodnih Slovenskih goric je potekala v okviru panonskega naselitvenega toka, medtem ko so bile vzhodne Slovenske gorice od Ptuja do Radgone naseljene v obdobju mlajših slovenskih kolonizacij (Kos 1933: 45–46). Od leta 811 do druge polovice 19. stoletja je bilo to območje tudi cerkvenoupravno razdeljeno: v salzburško nadškofijo je spadalo ozemlje severno od Drave, k oglejskemu patriarhatu pa ozemlje južno od Drave, tako npr. tudi Haloze.

Slovenskogoriško narečje⁴ je bilo v dialektološki literaturi predstavljeno na dva načina. Fran Ramovš (1935: 174) je k temu narečju štel le zahodni del Slovenskih goric, in to od črte Maribor–Šentilj na zahodu do črte Marija Snežna–Sv. Ana na Kremberku–Vurberk ob Dravi na vzhodu. Na *Karti slovenskih narečij* Tineta Logarja in Jakoba Riglerja (1983) teče južna meja tega narečja v črti od Radencev do Vurberka, vzhodna od Radencev do Gornje Radgone, severna od Gornje Radgone ob slovenski državni meji do Šentilja. Tako delitev so narekovali dvoji vzroki. Ramovševa meja kaže na začetek daljšanja akutiranih samoglasnikov, Rigler-Logarjeva pa ločuje dvoglasniški slovenskogoriški od prleškega enoglasniškega samoglasniškega sestava. V okviru slovenskogoriškega narečja, kjer so se enako razvijali stalno dolgi *jat*, stalno dolgi *o*, *u* in *l* ter stalno dolgi *e*, *polglasnik* in nosni *e*, moramo razločevati zahodno slovenskogoriško podnarečje od vzhodnega. Vzhodno slovenskogoriško podnarečje ohranja kolikostno nasprotje med starimi dolgimi cirkumflektiranimi in akutiranimi samoglasniki (enako tudi prekmurščina, vzhodno in srednje prleško narečje ter vzhodno in srednje haloško narečje), v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju pa so se stari skrajšani in novoakutirani kratki samoglasniki podaljšali, vendar pozneje kot v osrednjih slovenskih narečjih, zato so se dolgi cirkumflektirani in akutirani dolgi samoglasniki razvijali drugače kot akutirani. Podaljšali so se tudi kratki samoglasniki, tako da je danes ohranjeno le kakovostno nasprotje, vzpostavljeno je pa novo: enoglasnik proti dvoglasniku. Jezikovna meja med vzhodom (prekmurskemu enak samoglasniški sestav) in zahodom (daljšanje kratkih akutiranih samoglasnikov) Slovenskih goric teče po črti od Marije Snežne na severu do Sv. Ane na Kremberku, od tod pa se spusti v bližino Sv. Trojice in nato do Dvorjan pred Vurberkom ob Dravi (Bregant 2001: 40). Krajevni govor Malečnika se po tej delitvi uvršča v zahodno slovenskogoriško podnarečje.

Malečniški govor

Glasoslovne značilnosti malečniškega govora

Glasoslovne značilnosti malečniškega govora predstavljamo v obliki fonološkega opisa.

⁴ Do leta 1995 imenovano goričansko, nato pa na moj predlog preimenovano v slovenskogoriško. Več o tem glej pri Bregant (1995).

Samoglasniki

Dolgi naglašeni samoglasniki

i: ü: u:
i:j   ü:j   u:ɥ
i:ɛ   ɤ:
e:
ie:/e: ɔ:
e:j   o:ɥ
a:

Funkcijo dolgega naglašenega zložnika opravlja tudi /ər/.

Nenaglašeni samoglasniki

i   u
e   o
a

Funkcijo nenaglašenega zložnika opravljajo tudi /ər/, /ɨ/, /ŋ/.

Soglasniki

Zvočniki

v/ɥ   m
l   r   n
j   j̃

Nezvočniki

p   b   f
t   d
c   s   z
č   š   ž
k   g   h

Prozodija

Vsa panonska narečja so netonemska, naglas je torej dinamičen ali jačinski in je mogoč v vseh besednih zlogih. Kolikostnih nasprotij ni. Naglašeni samoglasniki so samo dolgi, nenaglašeni pa le kratki.

Distribucija

Dolgi naglašeni samoglasniki

Dolgi naglašeni samoglasniki nastopajo le pod naglasom. Mogoči so v katerem koli besednem zlogu.

V skupinah *umi:*, *ubi:* se namesto /i:/ pojavlja [u:]: *'mu:jen* 'umijen', *'bu:jen* 'ubijem'.

/ü:ĩ/, /ü:/ v vzglasju ne nastopata; dobita protetični /v/: *'vü:ĩš*, *'vü:ste*.

V položaju pred *-u* < *-l* se namesto /i:ĩ/ govori [i:]: *di'si:ũ*, *ko'si:ũ*, *si'si:ũ*.

V položaju pred /n/ se namesto /i:ẽ/ govori [i:]: *x'ri:n* 'hren', *'si:n* 'sem'.

V položaju pred /m/ se namesto /i:ẽ/ lahko govori [ie:]: *b'rie:me*, *v'rie:me*.

V položaju pred /n/, /j/ in /l/ se namesto /u:ø/ govori [u:]: *'gu:nin*, *'ku:nec*, *'ku:ĩi*, *'du:la*.

/ẽ:/ se redko izgovarja širše: *f'čie:ra*, *ve'čie:r*.

V položaju pred /r/ se namesto /ẽ:/ govori [i:]: *'ci:rkva*.

V položaju pred /l/ se namesto /ẽ:/ redko govori [ə:]: *'vəlka*.

/ie:/ se v nekaterih redkih položajih premenjuje z [e:]: *'pẽ:sji*, *'se'je*.

V položaju pred /j/ se namesto /a:/ običajno govori [e:], namesto /e:ĩ/ pa [ẽ:]: *'ne:jšo* 'našel', *b're:ja*, *'ve:ja*.

V položaju pred /j/, /r/ se namesto /o:ũ/ govori [u:ø]: *g'nu:øj*, *'lu:øj*, *'mu:ørje*.

Namesto /ø:/ se redko govori [o:ũ]: *d'ro:ũk*.

Nenaglašeni samoglasniki

Če /u/ nastopa kot predpona, se zanj govori [f]: *fk'ra:la*, *f'tərgali*.

V položaju pred /b/ in /m/ se vzglasni /u/ izgublja: *'bo:ugi*, *'mər* 'umrl', *'mərla* 'umrla'.

V nenaglašenem položaju se namesto /u/ govori tudi [i], namesto /e < ě/ pa [a]: *di'si:ĩ* 'duši', *si'si:ũ*; *'vi:dat* 'videti', *'vi:ėdat* 'vedeti'.

V breznaglasnicah *če*, *že* ima /e/ položajni različici [ẽ], [i].

/ər/, /j/, /ŋ/ ne nastopajo ob samoglasnikih.

Soglasniki

Zvočniki

/v/, ki se premenjuje z nezvočnikom /f/, lahko prištevamo med zvočnike, ker pred njim lahko nastopajo zveneči in nezvенеči nezvočniki.

/v/ je možen v položaju pred in med samoglasniki ter pred zvenečimi soglasniki: *'vi:ėter*, *k'ra:va*, v *m'la:ko*.

/u/ je možen v položaju za samoglasnikom in pred premorom ter v novejših besedah: 'da:u, ka'di:u; 'A:u:strija, 'a:uto.

Zvočniki ostajajo zveneči v vseh položajih, le /v/ se asimilira sledečemu nezvonečemu nezvočniku in da [f]: f'sie:, 'zi:ifčna, f 'šo:ulo.

Zvočnik /v/ ne nastopa v izglasju, ampak se tam menjava s [f]: p'ra:f.

V izglasju se v večini primerov (redno v končnicah) namesto /m/ govori [n]: 'di:ɛlan, 'ta:n.

V položaju za /m/ se /n/ ne pojavlja; zanj se govori [l]: 'gü:mla.

V položaju pred /s/, /z/ se vzglasni /v/ izgublja: 'sa:ki 'vsak', 'zie:mi 'vzemi'.

Nezvočniki

V položaju pred /n/ se /d/ ne pojavlja; namesto njega se govori [g]: g'na:r, (g)'nie:s.

Za /s/ se v skupini *sk-* govori [š]: š'ki:ɛdn̩ 'skedenj', š'ku:ɔrja.

V položaju pred /l/ se za /t/ govori [k]: k'la:či.

V položaju pred /t/ se izgublja vzglasni /p/: 'ti:č, 'ti:či.

V položaju pred /p/ se izgublja vzglasni /s/: p're:ɔdna, p'ro:uti.

V položaju pred /n/ se izgublja /t/: 'kərsni.

Po zvonečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku. Zvoneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezvoneče pare.

Izvor

Samoglasniki

Izhajajoč iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema so fonemi malečniškega govora nastali iz fonemov, kot je prikazano v nadaljevanju.

Dolgi naglašeni samoglasniki

- i: < staroakutirani *i* v nezadnjem besednem zlogu ('xi:ša, 'li:pa, 'ri:ba, 'zi:la)
- < staroakutirani *i* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (f'ti:č, 'ni:č, 'ni:t, 'ri:t)
- < stalno dolgi *i* pred istozložnim *u* < -l (fo'pi:u, ko'si:u, si'si:u)
- < staroakutirani *ě* v položaju pred *n* (x'ri:n 'hren', 'si:n 'sem')
- < redko *u* v položaju pred *r* (me'xi:r 'mehur')
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni ('ci:gan, 'pi:sala, p'ri:nas, 'vi:ski 'visok')

- < v imenih (*I:gor*)
 < v prevzetih besedah (*f'li:sik* 'hiter (pri delu)', *f'ri:šna* 'sveža', *š'ti:l* 'toporišče pri sekiri')
- ü: < staroakutirani *u* v nezadnjem besednem zlogu (*bü:kva* 'bukev', *k'rü:xa* – R ed., *'kü:pa* – R ed., *'kü:ra*)
 < staroakutirani *u* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*f'kü:p*, *'kü:p*, *k'rü:x*, *'tü:)*
 < *i* po labializaciji (*šü:rka* 'široka')
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *u* (*'kü:pla* 'kupila', *s'tü:denec*, *'vü:xa* 'uho')
 < v prevzetih besedah (*g'rü:nt* 'posestvo', *'kü:rboš* 'buča', *'pü:šl* 'šopek cvetja')
- u: < staroakutirani *l* v nezadnjem besednem zlogu (*'bu:xa* 'bolha', *'du:ga* 'dolga', *'vu:na* 'volna', *ž'u:na* 'žolna')
 < staroakutirani *l* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'du:k* 'dolg', *'pu:x* 'polh', *'pu:n* 'poln')
 < *o* različnega izvora v položaju pred *n, ŷ* in *l* (*gu:nin* 'gonim', *'ku:nec* 'konec', *'u:na* 'ona', *'ku:ŷ* 'konj', *'du:la* 'doli, spodaj')
 < dolgi *i* v skupinah *bu:j-*, *mu:j-*, nastalih po metatezi iz *ubi:-*, *umi:-* (*'bu:jt* 'ubiti', *'mu:jt* 'umiti')
 < v prevzetih besedah (*'cu:ker* 'sladkor', *'pu:cala* 'čistila', *'šu:xi* 'čevlji')
- i:ī < stalno dolgi *i* (*'li:īst*, *'pi:īšen*, *t'ri:ī*, *'zi:īma*, *'zi:īt*)
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *i* (*'ti:īšalo* 'tiščalo')
 < v prevzetih besedah (*g'li:īt* 'členek')
- ü:ī < stalno dolgi *u* (*'dü:īša*, *g'rü:īška*, *k'lü:īč*, *'lü:īč*, *'lü:īplen*)
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *u* (*'lü:īdi* 'ljudje', *k'lü:īčanca* 'ključavnica')
- u:ū < stalno dolgi *l* (*gu:ūt* 'golt', *'pu:ūnin* 'polnim', *'tu:ūčen* 'tolčem', *'vu:ūk* 'volk')
- i:ē < staroakutirani *ě* v nezadnjem besednem zlogu (*b'ri:ēza*, *'ci:ēsta*, *'li:ēto*, *'mi:ēsto*, *po'vi:ēdat*, *'ri:ēzat*, *st'ri:ēxa*)
 < staroakutirani *ě* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'di:ēt* 'moški')

- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *e* (< *ě*) ('*si:ɛdat* 'sedeti')
- < v prevzetih besedah ('*ki:ɛtna* 'veriga', '*li:ɛder* 'usnje')
- u:ɔ < staroakutirani *ɔ* v nezadnjem besednem zlogu ('*du:ɔga*, '*gu:ɔba*, '*ku:ɔča*, '*tu:ɔča*)
- < *ɔ* po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil *ɔ* še dolg ('*mu:ɔški*, '*tu:ɔžba*)
- < novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu ('*bu:ɔtra*, '*mu:ɔlin*, '*nu:ɔsin*, '*p'ru:ɔsin*, '*š'ku:ɔda*, '*vu:ɔla*)
- < novoakutirani *o* v zadnjem ali edinem besednem zlogu ('*ku:ɔš*, '*k'ru:ɔp*, '*nu:ɔš*, '*pu:ɔst*, '*pu:ɔt* 'tla', '*š'ku:ɔf*)
- < sekundarno naglašeni *o* ('*bu:ɔžič*, '*du:ɔbra*, '*ku:ɔsa*, '*ku:ɔtŕ*, '*ku:ɔza*, '*pu:ɔtok*, '*u:ɔsa*, '*vu:ɔda*)
- < stalno dolgi *o* v položaju pred *j* in *r* (*g'nu:ɔj*, '*lu:ɔj*, '*mu:ɔrje*)
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *o* ('*u:ɔtrok*, '*pu:ɔznali*)
- < v prevzetih besedah ('*cu:ɔta* 'cunja', '*k'nu:ɔf* 'gumb', '*ku:ɔrp* 'košara')
- ɛ: < stalno dolgi *e* ('*lɛ:t*, '*pɛ:č*, '*šɛ:st*, '*pɛ'pɛ:l*)
- < stalno dolgi *ɛ* ('*de've:t*, '*g'le:dan*, '*i'mɛ:*, '*pɛ:t*, '*pɛ:tek*, '*vɛ:žen*, '*zɛ:be*)
- < del *ɛ* po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil *ɛ* še dolg ('*k'lɛ:čo* 'klečal')
- < stalno dolgi *ə* ('*dɛ:n* 'dan', '*lɛ:n* 'lan', *z* '*mɛ:no*, *s* '*tɛ:bo*)
- < redko novoakutirani *ə* v nezadnjem besednem zlogu ('*pɛ:sjj*, '*sɛ:ʃɛ*)
- < del novoakutiranih *e* v nezadnjem besednem zlogu ('*nɛ:so*, '*pɛ:ko*, '*rɛ:ko*, '*t'rɛ:tji*)
- < redko dolgi *ě* v položaju pred *j* ('*b'rɛ:ja*, '*vɛ:ja*)
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *e* ('*nɛ:bo*)
- < v prevzetih besedah ('*pɛ:nzija* 'pokojnina', '*š'tɛ:(j)ge* 'stopnice')
- ɔ: < stalno dolgi *ɔ* ('*gɔ:bec*, '*gɔ'lɔ:p*, '*k'lɔ:p*, '*rɔ:p* 'rob', '*sɔ:t*)
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *o* ('*zɔ:bi*)
- < v imenih ('*Bɔ:jan*, '*Pɔ:xorje*)
- < v prevzetih besedah ('*b'lɔ:ntna* 'plavolasa', '*š'pɔ:r'xe:rt* 'štedilnik', '*š'vɔ:ger* 'svak')
- ie:/e: < staroakutirani *ɛ* v nezadnjem besednem zlogu ('*die:tela* 'detelja', '*pok'lie:kɲt*, '*s'rie:ča*)
- < staroakutirani *ɛ* v zadnjem besednem zlogu ('*vie:č*, '*zie:t*)

- < del *ɛ* po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil *ɛ* še dolg (*g'rie:da*, *'jie:zik*, *'mie:xka*, *'tie:ška*)
- < del novoakutiranih *e* v nezadnjem besednem zlogu (*k'lie:plen*, *k'mie:ta* – R ed., *'me:len*, *'sie:dŋ* 'sedem', *'ze:lje*, *'zie:nska*)
- < novoakutirani *e* v zadnjem besednem zlogu (*k'mie:t*)
- < novoakutirani *ə* v nezadnjem besednem zlogu (*f'sie:xne* 'usahne', *'lie:xki* 'lahek', *'mie:ša* 'maša', *pre'mie:kne* 'premakne', *s'nie:xa* 'snaha')
- < novoakutirani *ə* v zadnjem besednem zlogu (*'die:š*, *'pie:s*, *'tie:š* 'tešč')
- < sekundarno naglašeni *ə* (*'die:ska*, *'mie:gla*, *'tie:ma*)
- < sekundarno naglašeni *e* (*'mie:tla*, *'nie:sen*, *'rie:kla*, *'pie:čen*, *'zie:mila*)
- < staroakutirani *ě* v položaju ped *m* (*b'rie:me*, *v'rie:me*)
- < redko stalno dolgi *ə* (*'vie:s* 'vas', na *'vie:si*)
- < redko dolgi *e* pred *r* (*ve'če:r*, *ve'če:rja*)
- < *a* različnega izvora pred *j* (*'ce:jt* 'čas', *'ne:jšo* 'našel')
- < dolgi *a* v izglasju po asimilaciji (*'ke:* 'kaj', *'ze:* 'zdaj')
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *e* (*'pie:lat* 'peljati', *'pie:ra* 'pero', *p'rie:več*)
- < v prevzetih besedah (*'be:ta* 'hiša', *š'ne:c'ti:exl* 'žepni robček')
- e:ī < stalno dolgi *ě* (*'be:īli*, *c've:īt*, *g're:īx*, *k'le:īt*, *m'le:īko*, *'me:īšan*, *'re:īžen*, *s've:īča*)
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *e* (< *ě*) (*'le:īpo*)
- o:ū < stalno dolgi *o* (*'bo:uk* 'bog', *me'so:ū*, *'mo:uč*, *'mo:ust*, *'no:uč*, *'no:us*, *s'to:ū*, *'šo:ūla*)
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *o* (*'o:ūka* 'oko')
- < v prevzetih besedah (*f'ro:ūstik* 'zajtrk', *'fo:ūter* 'krma')
- a:⁵ < stalno dolgi *a* (*d'va:*, *g'la:va*, *x'ra:st*, *k'ra:l*, *'la:s*, *p'ra:x*, *t'ra:va*)
- < staroakutirani *a* v nezadnjem besednem zlogu (*b'ra:ta* – R ed., *d'la:ka*, *k'ra:va*, *s'la:ma*)
- < staroakutirani *a* v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*b'ra:t*, *p'ra:f*, *'ta:n*, *zd'ra:f*)
- < redko stalno dolgi *ə* (*'ča:st*, *'la:š*)

⁵ V govoru je mestoma še zaznati rahlo zaokroženost *a*-ja.

- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *a* ('za:čnen)
 < v imenih (*A:nica*, '*A:ustrija*, '*Ka:tja*)
 < v prevzetih besedah ('*a:ntox* 'brisača', '*ma:ntl* 'plašč', '*ta:bərx* 'dni-na')
- ə* < stalno dolgi *r* ('*bərf*, '*mər* 'umrl', '*s'mərt*)
 < staroakutirani *r* ('*gərča*, '*xərbet*)
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašeni *r* ('*sərce*, '*čərtalo* 'črtalo, del pluga, ki navpično reže brazde')
- Nenaglašeni samoglasniki*
- i* < pred-, po- in izglasni *i* ('*i'me:*, '*jie:zik*, na '*mi:zi*)
 < del prednaglasnih *u* ('*di'si:ȷ*, '*ki'pü:vle*, '*si'si:ȷ*)
 < *u* v daj., mest. ed. m., s. sp. (*f s'ne:ȷigi*, '*pər 'dɔ:ktori*)
 < redko *a* ('*ti'ko:ȷ*)
 < v prevzetih besedah ('*pɛ:nzija* 'pokojnina', '*šu:xi* 'čevlji')
- u* < del prednaglasnih in ponaglasnih *u* ('*ču'da:k*, '*ust'va:rli*, '*pa:zduxa*)
 < prednaglasni *ȷ* ('*gu'či:ȷn* 'govorim')
- o* < pred- in ponaglasni *o* ('*do'ma:*, '*go'lɔ:p*; '*li:ɛto*, '*mi:ɛsto*)
 < pred- in ponaglasni *ɔ* ('*glo'bu:ɔka*, '*klo'pi:ȷ*; '*mi:zo*, '*li:po* – T, O ed.)
 < ponaglasni *ȷ* ('*ja:boka* 'jabolko')
 < -*il*, -*əl*, -*al*, -*əl* ('*pos'ta:vo*, '*z'gi:no*; '*vi:ɛdo*, '*vi:so*; '*ba:ro*, '*po'vi:ɛdo*; '*mu:ɔgo*, '*rɛ:ko*)
 < v prevzetih besedah ('*fü:rtɔx* 'ženski predpasnik')
- e* < pred- in ponaglasni *e* ('*be'se:ȷda*, '*te'lie:ta* – R ed.; '*nie:sen*, '*tie:če*)
 < pred- in ponaglasni *ɛ* ('*me'so:ȷ*, '*pe'si:ca*; '*mi:ze* – I mn. '*tie:le*)
 < pred- in ponaglasni *ě* ('*le'sɛ:ni*, '*te'lo:ȷ*; '*č'lu:ɔvek*, '*u:ɔrex*)
 < nenaglašeni *ə* v ponaglasni priponi -*ec*, -*ek* ('*jü:nec*, '*ku:nec*, '*pɛ:ȷsek*, '*pɛ:tek*)
 < v prevzetih besedah ('*xa:mer* 'kladivo', '*li:ɛder* 'usnje', '*pi:sker* 'lonec')
- a* < pred- in ponaglasni *a* ('*brada'vi:ca*, '*fa'za:n*; '*g'la:va*, '*ža:gati*)
 < redko *ě* ('*vi:dat* 'videti', '*vi:ɛdat* 'vedeti')
 < v prevzetih besedah ('*fa:ra* 'župnija', '*cu:ɔta* 'krpa')

- əɾ < nenaglašeni *r* (*əɾ'ja:va*, *təɾ'pi:ɛli*)
 < po onemitvi istozložnega *i*, *e* in *u* (*pəɾ'pie:lo*, *pəɾ 'šu:mi*, *'vie:vəɾca*,
dəɾ'go:uĉ 'drugič')
- ɫ < po onemitvi samoglasnika ob *l* (*'ki:sɫca*, *'ku:ɔɫɫ*)
 < v prevzetih besedah (*'ma:ntɫ* 'plašč')
- ŋ < po onemitvi samoglasnika ob *n* (*'me:ɫsɲc* 'luna', *š'ma:rɲca*)
 < v prevzetih besedah (*'tɔ:ɲɫ'ka:mra* 'mrtvašnica, mrliška vežica')

Soglasniki

Soglasniški sistem se od sistema slovenskega knjižnega jezika malo razlikuje, saj so soglasniki nastali iz ustreznih soglasnikov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu (Logar 1981: 32–33), poleg tega pa še:

Zvočniki

- v < *w* pred in med samoglasniki ter pred zvenečimi soglasniki (*'vu:ɔda*,
k'ra:va, *kra'jɛ:vni*, v *de'la:vnic*)
 < redko *u* (*v'ni:ĉo* 'uničil')
 < redko *m* (*'vie:nda* 'menda')
 < kot proteza (*'vü:xa*, *'vü:ste*)
 < v prevzetih besedah (*'va:ga* 'tehtnica')
- ɯ < *-l* za samoglasnikom in v izglasju (*'da:ɯ*, *ko'si:ɯ*, *'šo:ɯ*)
 < *w* v redkih posameznih besedah (*'A:ɯstrij*a, *'a:ɯto*)
- j < *ń* v vzglasju in pred samoglasnikom (*'ji:va* 'njiva', *'jie:ga* 'njega')
 < $\emptyset$ v položaju pred /*d š s*/ (*'xu:jda*, *'ne:jšli*, *'u:ɔjstra*)
 < v skupini *-mu:j-*, *-bu:j-*, nastali po metatezi iz *umi:-*, *ubi:-* (*'mu:j*en
 'umijen', *'bu:j*en 'ubijem')
 < redko *r* (*'fa:jmošter*)
 < redko *d* (*'tü:j* 'tudi')
 < v prevzetih besedah (*'a:jmar* 'vedro', *ž'le:jf* 'zavora')
- ĵ < *ń* in *nɤj* v položaju med dvema samoglasnikoma ali za soglasnikom
 in pred samoglasnikom (*'sɛ:ĵe* 'sanje', *s'vi:ĵa*, *polov'ĵa:k*)

- n < *n̄* v izglasju za samoglasnikom ali v položaju za soglasnikom
(*'ku:ɔstan, k'ni:ga, p're:ɨdna*)
< -*m* v izglasju (*di:ɛlan, k'ra:vən, 'ta:n*)
< redko *r* (*'ma:ntrati* (< *martrati*) 'mučiti')
< v prevzetih besedah (*'pü:ngrat* 'sadovnjak')
- l < *l̄* (*k'ra:l, ne'di:ɛla, p'lü:ɨče*, toda *lj* < *l̄j*: *'ze:lje*)
< -*dl-*, -*tl-* v deležnikih na -*l* (*'je:ɨla* 'jedla', *c'vie:la* 'cvetela') in iz primarne skupine *tl, dl* (*'vi:le, 'vi:lce, 'ši:lo*)
< redko *v* (*'la:mp* 'trebuh')
< redko *n* (*'gü:m̄la* 'gumno')
< v prevzetih besedah (*'li:ɛder* 'usnje', *'lu:ster* 'lestenec')
- r < *r̄* (*me'sa:ra, 'šo:ɨlara* – oboje R ed.)
< *r* v skupini -*črě*, -*žrě* (*'re:ɨšna* 'češnja', *ž'ri:ɛbe*)
< v prevzetih besedah (*'bü:rkle* 'orodje za premikanje loncev v kmečki peči, burkle', *t'rü:ga* 'krsta')

Nezvočniki

- f < *w* pred nezvenčimi nezvočniki in v izglasju (*f'sie:, 'pa:jofčina* 'pajčevina', *f 'šo:ɨlo, 'bər̄f, zd'ra:f*)
< nenaglašeni vzglasni *u* (*fk'ra:la, f'sie:xne* 'usahne')
< začetni *pf-* v starejših izposojenkah (*'fa:rof* 'župnišče')
< v prevzetih besedah (*k'nu:of* 'gumb', *š'tü:nfe* 'ženske nogavice')
- š < *šč* (*k'le:ɨše, ti'ši:ɨ*)
< *šč* < *xč* (*'ni:še* 'nihče')
< redko *s* pred *k* (*š'ki:ɛg̃n̄* 'skedenj', *š'ku:ɔrja*)
- ž < *z* v položaju pred *j* (< *n̄*) (*ž 'jo:ɨ*)
- k < redko *t* (*k'la:č̄in, 'ki:ɛd̃n̄* 'teden')
< v prevzetih besedah (*'fa:rof* 'župnišče', *'fi:nkošti* 'birma')
- g < redko *d* v položaju pred *n* (*g'na:r, g'nie:s*, a tudi *'nie:s* 'danes')
< v prevzetih besedah (*'ci:g̃l̄* 'opeka', *g'li:ɨt* 'členek')

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče nezvočnike, nezveneči nezvočniki pa iz zvenečih v izglasju in prav tako

po asimilaciji na sledeče nezvočnike. Vsi nezvočniki se pojavljajo tudi v prevzetih besedah.

Prozodija

Naglasno mesto je podobno kot v izhodiščnem sistemu, razlike pa so naslednje:

- Naglašeni so refleksi za *e*, *o* in *a* pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi: *'zie:na*, *'ku:ɔsa*, *'mie:ɡla*.
- Ponovno so lahko naglašeni samoglasniki pred zadnjimi cirkumflektiranimi dolžinami v odprtih zlogih: *'o:ɥje*, *'vü:xa*, *z'la:to*.
- Naglašeni so samoglasniki (tudi v predponah in predlogih) pred slovenskimi kratkimi naglasi na zadnjem zlogu: *p'ri:nas*, *'u:ɔpren*, *'za:čnen*.
- Naglašeni so samoglasniki v besednih oblikah, analogičnih po osnovni: *'xu:ɔdla*, *s'ku:ɔpano*, *z'mie:tala*.
- Kolikost je enaka kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:
  - Dolgi so samoglasniki, ki so bili kratko naglašeni (akutirani) v nezadnjih in zadnjih ali edinih besednih zlogih: *k'ra:va*, *'li:pa*, *'die:š*, *'ku:ɔš*.
  - Dolgi so samoglasniki, naglašeni po novejših umikih s slovenskih cirkumflektiranih končnih dolžin in kračin.
  - Dolgi so samoglasniki, naglašeni po novejših umikih zaradi analogije.

Onemitve glasov

Samoglasniki

Najpogosteje onemevajo *i*, *ě* in *a* ob zvočnikih: *ɡi'ba:nce*, *'mi:ɛli*, *'nu:ɔsla*, *'vi:lce*; *'vi:dla*, *'vi:ɛdli*; *'ki:ɛdɥ*, *'ku:ɔtʃ*, mestoma onemevata tudi *o*: *'ka:k*, *'ta:k*; in *u*: *'mərta*, *'mərli*.

Pogosto onemi *i* v nenaglašnem velelniškem obrazilu v množini in dvojini: *'zie:mte*, *za'kü:rta*.

Pri glagolu onemeva *i* v nedoločniku: *'ba:rat* 'vprašati', *p'ru:ɔsit*, *'ža:ɡat*.

Soglasniki

Vzglasni /s/ onemeva v položaju pred /p/: *p're:ɥdna*, *p'ro:ɥti*.

Vzglasni /p/ onemeva v položaju pred /t/: *'ti:č*, *'ti:či*.

V položaju ob /c/, /n/ onemeva /t/: *'kərsni*.

V položaju ob /z/ onemeva /d/: *'ze*: 'zdaj'.

Zaradi oblikoslovnega izenačevanja se odpravlja /j/ v pregibnih oblikah pri samostalnikih na *-r*, *-rja*: *xek'ta:ra*, *zi'da:ra*.

Različno

Premet vzglasnega *u* v položaju pred *m* in *b*: 'mu:jen, 'bu:jen.

Disimilacija *r-r* > *j-r*: 'fa:jmošter.

Disimilacija *r-r* > *n-r*: z'ma:ntrana.

Disimilacija *v-m* > *l-m*: 'la:mp.

Disimilacija *m-m* > *m-l*: 'gü:mla.

Disimilacija *m-n* > *v-n*: 'vie:nda 'menda'.

Disimilacija *t-l* > *k-l*: k'la:čin.

Oblikoslovne značilnosti malečniškega govora

Samostalniška beseda. V krajevnem govoru Malečnika so v sklanjatvi ohranjena vsa tri števila, v ednini tudi vsi trije spoli, razlike med malečniškim govorom in knjižnim jezikom pa so predvsem v posameznih sklonskih morfemih. Samostalniki srednjega spola so obstojni le v ednini, morda še v dvojini samostalnik *leto* (d've:j 'li:eti), v množini pa so srednjespolski samostalniki le moškega ali ženskega spola. Snovni, skupni in pojmovni samostalniki srednjega spola, ki imajo praviloma le ednino, spola ne spreminjajo: 'vi:no, ka'me:je, živ'le:je. V sklanjatvi prevladuje nepremični naglasni tip.

Moške sklanjatve. Samostalniki moškega spola se sklanjajo takole: b'ra:t b'ra:ta b'ra:ti b'ra:ta pər b'ra:ti z b'ra:ton; b'ra:ta b'ra:tof b'ra:toma/b'ra:tama b'ra:ta b'ra:tax b'ra:toma/b'ra:tama; b'ra:ti b'ra:tof b'ra:tam b'ra:te b'ra:tax z b'ra:tami. Dajalnik in mestnik ednine imata končnico *-i* (< *ü* < *u*), v dajalniku in orodniku dvojine pa se ob knjižni končnici *-oma* sliši tudi ženskospolska končnica *-ama*. Ženskospolske končnice so se posplošile tudi v mestniku dvojine in množine ter dajalniku in orodniku množine. Podaljševanja osnove z *-ov* v imenovalniku množine govor ne pozna: 'mo:usti, 'zi:di, prav tako ne nenaglašene končnice *-je*: b'ra:ti, 'la:si, 'zo:bi in preglasa *o* v *e* za *c, j, č, ž, š*: s st'ri:con, s 'ku:jon, s ko'va:čon, z 'nu:qzon, s 'ku:qšon. Samostalniki, ki se končujejo na samoglasnik, osnovo podaljšujejo z *-j*: 'a:ta 'a:teja, G're:ga G're:geja, S'la:fko S'la:fkeja, tisti, ki se končujejo na *-r*, pa osnove v pregibanju ne podaljšujejo: xek'ta:r xek'ta:ra, krom'pi:r krom'pi:ra, 'šo:ular 'šo:ulara. Nepremični naglas je prevladal tudi pri samostalnikih, ki se v knjižnem jeziku sklanjajo po mešanem ali končniškem tipu: 'bre:ik b'ri:ega, 'zo:up 'zo:uba; 'die:š 'die:ža, 'pie:s 'pie:sa, medtem ko je premični

tip dobro ohranjen: *č'lu:ovek člo'vi:eka, 'pu:otok po'tu:oka, 'u:orex o'ri:exa*. V lahko izgovorljivem soglasniškem sklopu široki *e* iz polglasnika odpada: *'jü:nec 'jü:nca, 'ku:osec 'ku:osca*, sicer pa ne: *F'ra:nček F'ra:nčeka, 'Lu:jzek 'Lu:jzeka*. Posamostaljeni pridevniki se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi.

Ženske sklanjatve. Sklanjatveni vzorec samostalnikov ženskega spola s končnico *-a* je enak knjižnemu: *'xi:ša 'xi:še 'xi:ši 'xi:šo pər 'xi:ši s 'xi:šo; 'xi:ši 'xi:š 'xi:šama 'xi:ši 'xi:šax 'xi:šama; 'xi:še 'xi:š 'xi:šan 'xi:še 'xi:šax 'xi:šami*. Po nepremičnem tipu se sklanjajo tudi ženski *a*-jevski samostalniki mešanega in končniškega naglasnega tipa: *g'lar:va g'lar:ve, 'ku:osa 'ku:ose; 'mie:gla, 'mie:gle, 'tie:ma 'tie:me* ter ženski *i*-jevski samostalniki: *bo'li:ezen bo'li:ezni, 'pa:met 'pa:meti, s'po:uвет s'po:uvedi; k'le:it k'le:iti, 'ko:ust 'ko:usti, 'vie:s 'vas' 'vie:si*. Med *a*-jevske samostalnike so že v imenovalniku ednine prešli tudi samostalniki ženskega spola na *-ev*, nastali iz stare *u*-jevske osnove: *b'ri:eskva b'ri:eskve, 'bü:kva 'bü:kve, 'ci:rkva 'ci:rkve*. Samostalnik *hči* ima že v imenovalniku ednine osnovo *hčer-*: *x'č(i):erka*. Samostalnik *kri* se sklanja tako: *k'ri: k'ri:vi k'ri:vi k'ri: pər k'ri:vi s k'ri:vjo*. V ednini se feminizirajo tudi nekateri srednjepolski samostalniki, npr. *'bie:dra, d're:iva, 'ko:ula, 'u:okna, 'vü:xa*.

Srednje sklanjatve. Samostalniki srednjega spola lahko ohranjajo svoj spol in sklanjatev le v ednini, saj se v dvojini in množini feminizirajo ali maskulinizirajo. Med moške prehajajo tisti s podaljšano osnovo na *-t* ali *-n*, med ženske pa vsi drugi. Neštevniki samostalniki spol ohranjajo: *ko're:je, m'le:iiko, že'li:ezo*.

Sklanjatveni vzorec za samostalnik *leto*: *'li:eto 'li:eta 'li:eti 'li:eto o 'li:eti z 'li:eton; 'li:eti 'le:it 'li:etama 'li:eti o 'le:itax z 'li:etama; 'le:ite 'le:it 'le:itam 'le:ite o 'le:itax z 'le:itami*. Mešani naglas se pojavlja v besedah *me'so:u, se'no:u, tes'to:u*, vendar se že v rodilniku umika na osnovo: *'mie:sa, 'sie:na, 'tie:sta*, v imenovalniku pa je naglašena osnova *b'la:go, 'sarce, s'rie:bro, z'la:to*. Premični naglas imajo samostalniki, katerih osnova je lahko podaljšana z *-n* že v imenovalniku: *v'rie:me vre'mie:na*, toda *'si:men 'si:mna, 'vi:me 'vi:mena*, s *-t* v rodilniku: *'tie:le te'lie:ta, ž'ri:ebe žre'bie:ta*, podaljševanja z *-es-* pa govor ne pozna: *d're:iva d're:ive, 'o:uka 'o:uke, 'vü:xa 'vü:xe* – ti samostalniki so ženskospolski že v ednini. Med ženske samostalnike so prešli tudi srednjepolski množinski samostalniki, npr.: *'darve, 'je:tre, o'ča:le, 'vü:ste*. Ničto sklonljiva samostalnika srednjega spola sta *'ji:esti* 'hrana' in *'pi:ti* 'pijača'.

Samostalniški zaimki imajo naslednje posebne oblike: *'ja:s – 'mie:ni/'mie:n – z 'me:no, 'ti: – s 'te:bo, 'u:n/'u:ovi, 'u:na/'u:ova; 'mi:ī – p'ri:nas, 'vi:ī – p'ri:vas, 'u:ovi* 'oni'; *'mi:ja/'mi:jad'va:, 'mi:jid've:ī – 'na:ji, 'vi:ja/'vi:jad'va:, 'vi:jid've:ī – 'va:ji, 'u:ovad'va:, 'u:ovid've:ī – 'u:ovixd've:īx*; vprašalna zaimka sta *g'do:u – 'ku:oga* in *'ke: 'kaj – 'ku:oga*. Za pomen 'kdo' se rabi tudi posamostaljeni pridevniški vprašalni zaimek *'ke:ri – 'ke:rīga – s 'ke:rin*; vprašalna zaimka opravljata tudi vlogo oziralnih zaimkov. Nedoločna zaimka sta *'ie:dŋ/'ie:n* 'nekdo' *'ni:ęke* 'nekaj', nikalni so *'ni:še, 'ni:č, no'bie:dŋ*, celostni *(f)'sa:ki* in *f'sie:*.

Pridevniška beseda. Pridevniška oblika za moški spol se v imenovalniku ednine najpogosteje končuje na *-i* tudi za nedoločno obliko: *'le:īpi, s'ta:ri*. Tako pridevniki kot zaimki se v sklanjatvi ločijo od knjižne v moškem in srednjespolskem rodilniku in tožilniku, kjer je končnica *-iga*, ter dajalniku, kjer je končnica *-en* (< *-emi* < *-emu*), upošteva je fonetično premeno končnega *-m* v *-n*: *'lie:xki 'lie:xkiga 'lie:xken 'lie:xkiga pər 'lie:xken z 'lie:xkin*.

Stopnjevanje z obrazili *-ši* in *-ejši* v primerniku in z *'ne:-* za presežnik izpodriva opisno stopnjevanje z *bolj*: *s'ta:ri sta're:jši 'ne:sta're:jši; 'le:īpi 'le:īpši 'ne:'le:īpši* in *'le:īpi 'bu:l 'le:īpi 'ne:'bu:l 'le:īpi; d'ra:gi 'bu:l d'ra:gi 'ne:'bu:l d'ra:gi; 'u:ojstra 'bu:l 'u:ojstra 'ne:'bu:l 'u:ojstra*.

Pridevniški zaimki – svojilni: *'mu:oj 'mu:oja 'mu:oj, t'vu:oj -a -o, 'je:gof, 'je:n(i), 'na:š, 'va:š, 'ji:xof, od 'na:ji/od 'na:jid've:īx, od 'va:ji/od 'va:jid've:īx, od 'u:ovixd've:īx; s'vu:oj*; kazalni: *'tu:oti -a -o, 'ti:sti -a -o, 'u:ovi* 'oni', *'u:ova -o, 'ta:ki*; vprašalni: *'ka:ki, 'ke:ri/'ki:ri*; nedoločni: *'ie:n* 'neki', *'ni:ęke* 'nekaj'; nikalni: *no'bie:n, 'ni:č*; poljubnostni: *'ka:ki, 'ke:ri/'ki:ri*; celostni: *(f)'sa:ki, f'sie:, 'ce:īli* in drugostni: *d'rü:gi -a -o* se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi. Med števniki, ki so večinoma enaki knjižnim, sta opazna *d've:(j)sti* 'dvajset' in *t'ri:ęsti* 'trideset'.

Glagol se sprega po tematični spregatvi: *'di:elan 'di:elaš 'di:ela; 'di:elama 'di:elata 'di:elata; 'di:elamo 'di:elate 'di:elajo*; v prvi osebi dvojine je osebilo *-ma*. Pripionska osebila so prevzeli tudi brezpripionski glagoli, npr. *'bō:ta 'bō:te* (zanikano: *'nie:mo, 'nie:de, 'nie:ta, 'nie:te*), *'ve:īta 've:īte, 'da:ta 'da:te*. Nedoločnik je kratek: *'di:elat, 'pi:īsāt*. Glagoli s korenomo na *-č* imajo v nedoločniku *-t* kot tipično obrazilo za to obliko: *'gu:or ob'le:īčt, s'pie:čt, v'le:īčt*.

Po analogiji s sedanjikom prehajata *-d* in *-n* tudi v nedoločnik: *fk'ra:dŋt fk'ra:dnen*. Glagoli VI in V/1 prehajajo med glagole V/2: *ki'pü:vlen, 'le:īčen, pla'čü:vlen, pro'da:vlen*. Glagoli s korenomo na *-k, -g*: *'tu:či* 'tolci', *'rie:či*

'reci'. *Iti: 'i:di, g're:mo, 'i:te, g're:ma, 'i:ta; videti: pog'lie:dni; najti: po'i:jši.* V velelniku je slišati samoglasniški upad: *po'te:gŋte, z'nu:oste.* Za moško-spolski deležnik na *-l* so razširjene oblike s končajem na *-o*: *'ne:jšo, 'ra:so, z'di:gno.* Prislov ob glagolih kaže na nemški vpliv: *'du:l se f'sie:di, 'gu:or ob'le:ičt, 'du:l po'lu:ožen.*

Neosebne oblike. Narečno posebni prislovi so: prislovi kraja – *'be:jk 'proč, 'čoj 'zraven, 'da:uč 'daleč, 'du:l 'dol, 'du:le 'doli, 'gu:ora 'zgoraj, 'gu:orta/ 'gu:or 'gor, 'i:ndi 'drugje, 'ki: 'kje, 'nu:oter, 'nu:otra 'znotraj, notri, o'ku:l 'okoli, 'po:ulek 'zraven, p're:jk 'čez, 'si:n 'sem, s'po:ut 'spodaj, 'vü:ne 'zunaj, 'vü:nta/'vü:n 'ven; prislovi časa – f'čie:ra 'včeraj, g'da: 'kdaj, (g)'nie:s 'danes, 'na:x 'potem, 'na:xo'po:udne 'popoldne, 'ni:egda 'nekoč, ni'ku:l 'nikoli, no'čoj, v'jü:tro 'zjutraj, ve'če:r 'zvečer; prislovi načina – 'du:osti, 'ka:k 'kako, 'le:ipo, 'lie:xko, 'ma:lo, 'na:či 'drugače, s'kü:per 'skupaj, 'ta:k 'tako, z'lo:u 'zelo'. Stopnjujejo se opisno: *'xi:tro 'bu:l 'xi:tro 'ne:'bu:l 'xi:tro* ali z obrazili *'lie:xko 'le:ži 'ne:'le:ži.* Elativno stopnjevanje: *p'rie:več, pre'du:go.**

Pri rabi predlogov, členkov in veznikov ni veliko odstopanj od knjižnih oblik. Posebnosti: *g'li:x 'ravno, 'ku:j 'kar, 'ka:r ne 'ne, 'ne:na/'ne:a 'ne, 're:js, 'se: 'saj, s'ku:oro 'skoraj, 'tü:j 'tudi, 'vie:nda 'menda.*

Besedje

V besedju je poleg skupne slovenske leksike moč najti tudi panonizme. Navajamo nekaj najbolj značilnih besed, zbranih po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas: *'ba:bica 'zgornji (kovinski) del klepalnika, ba'ru:se 'brki, 'bu:xa 'bolha, 'bu:jen 'ubijem, 'ce:i:panca 'poleno, 'ce:i:pec 'cep, 'cü:zek 'žrebiček, č're:ip 'črepinja, č're:jšna 'češnja, dek'li:na 'dekle, d'vie:ri 'vrata, g'nar: 'denar, 'go:udŋ 'zrel, primeren, sposoben za kaj, g'ra:x 'fižol, g'rü:jška 'hruška, 'gu:osanca 'gosenica, 'gü:mila 'prostor za steljo in orodje, 'xi:ša 'glavni stanovanjski prostor v kmečki hiši' in 'hiša, 'xu:osta 'suhljad, dračje, 'ja:buka 'jablana' in 'jabolko, 'ja:uša 'jelša, 'jü:nec 'vol, 'ka:men 'osla, k'lü:čanca 'ključavnica, kor'pa:ča 'košara za kruh, ko'pi:šnica 'robida, 'ku:oča 'hiša, 'ku:čta 'kolk, 'la:xet 'komolec, lo'ba:ja 'lobanja, 'li:kat 'ličkati, 'le:js 'gozd, 'lo:cni 'priprava iz ovalnega obroča in vrvi, ki se uporablja za prenašanje zlasti krme in listja; krpilja, me'xi:r 'mehur, 'me:išŋc 'luna, 'mi:xec 'pipec, 'mu:jen 'umijem, 'mu:olek 'rožni venec, 'mü:ža 'močvirje, o'gu:n 'del njive med dvema razoroma,*

'o:ujje 'oje', 'pa:jenk 'pajek', 'pa:jofčina 'pajčevina', 'pa:ntovec 'rumena vrba', p'čē:la 'čebela', pe'si:ca 'pest', 'pi:sanke 'pirhi', 'pi:šek 'pišče', p'lo:ūt 'ograja', polov'ja:k 'sod za mero približno 280 l', po'su:unčŋca 'sončnica', pot'ko:ūva 'podkev', p'ri:ēsmec 'cvetnonedeljska butara', 'ri:ēzat 'skopiti', 'rie:ca 'raca', s'nie:xa 'snaha', s're:ca 'srajca', s'te:za 'pot', s'vo:ūra 'sora', 'ši:jank 'vrat', 'ši:š'mi:š 'netopir', 'šu:ma 'gozd', tret'ja:ča 'trava tretje košnje, druga otava', 'tu:ūkla 'sadjevec', 'u:ōbet 'kosilo', 'viervərca 'veverica', 'u:ōgrat 'vrt', 'u:ojŋŋ 'ogenj', ves'ni:ca 'manjša vas', 'vo:ža 'debelejša vrv', 'vü:xa 'uho', 'vü:ste 'usta', 'za:bo 'zabela, zaseka', ž'ga:niki 'žganci', 'žu:ūtec 'rumenjāk'. Med prikazanimi leksemi je en, korpača 'košara za kruh', izpeljan iz prevzete osnove (< korb ← srvnem. korbe (DLS: 155)), dva, češnja in hiša, pa sta zelo stari izposojenki, izpričani že v praslovanščini (češnja < pslovan. *čērs'bn'a ali *čeres'bn'a ← vlat. *ceresia (SES: 85), hiša < pslovan. ali slovan. *xŷs'a in *xŷz'a ← iz neke germ. predloge (SES: 204)) in s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika označeni kot stilno nezaznamovani.

V zbranem narečnem gradivu je moč najti tudi veliko prevzetih besed, npr.: 'a:box 'ujeda (jastreb, kragulj) ← nem. *Habicht*, 'a:jmar 'vedro' ← nem. *Eimer*, 'a:mica 'gnjat' (< *hamica*) ← srvnem. *hamme* (DLS: 135), 'a:ntox 'brisača' (< *hantuh*) ← nem. *Handtuch*, 'be:ta 'hiša' ← nar. sevit. *baita*, furl. *bàite* 'koča, bajta', b'lō:ntna 'plavolasa' ← nem. *blond*, b'ri:ītof 'pokopališče' ← srvnem. *wrīthof*, 'bü:rkle 'orodje za premikanje loncev v kmečki peči, burkle' ← prevzeto prek srvnem. *furkel* 'vile' iz lat *furcula* (ESSJ I: 55, DLS: 96), 'ci:gl 'opeka' ← stvnem. *ziagal* (DLS: 99), 'cu:ōta 'cunja' ← stvnem. *zotta*, *zotte* (DLS: 105), 'cē:jna 'manjša pletena košara s polkrožnim ročajem' (< *cajna*) ← avstr. nem. *Zeine*, *Zaine* 'ročna torba' (ESSJ I: 57; DLS: 97), 'cu:ker 'sladkor' ← prek nem. *Zucker* iz it. *zucche-ro* < lat. *saccharum* < gr. (SES: 77), 'di:le 'podstrešje' ← bav. nem. *Diele* 'podstrešje' (DLS: 109), 'ē:mpar 'vedro' ← stvnem. *eimpar* (Plet.: 364), 'fa:rof 'župnišče' ← srvnem. *pharrhof* (DLS: 115), 'finkošti 'binkošti' ← stvnem. *fimfchusti* (DLS: 91), 'fli:sik 'priden, marljiv' ← nem. *fleissig*, 'fri:šna 'sveža' ← srvnem. *vrisch* (DLS: 124), 'fro:ūstik 'zajtrk' ← bav. nem. *Früstück* (DLS: 124), 'fü:rtox 'predpasnik' ← nem. *Vortuch*, 'fo:ūter 'krma' ← srvnem. *vuoter* (DLS: 125), g'li:īt 'pregib prsta' ← nem. *Glied*, g'rü:nt 'posestvo' ← srvnem. *grunt* (DLS: 132), 'xa:mer 'kladivo' ← nem. *Hammer*, 'ju:ōp 'suknjič' ← srvnem. *joppe* 'jopa, jopica' (DLS: 141), 'ki:ētna 'veriga' ← stvnem. *keťina*, *cheťinna* < vlat. *cadena* < lat. *catēna* (DLS: 148, SES: 269), k'nu:ōf 'gumb' ← stvnem., srvnem. *knopf* (SDLS: 153), k'ru:ōf 'grlo' ← srvnem. *kropf* 'golša' (DLS: 160), k'rü:mpasti 'šepav' ← prevzeto

in prilagojeno iz bav. avstr. nem. *krump* 'kriv, šepav, poševen' (SES: 331), *'kü:rbos* 'buča' ← nem. *Kürbis*, *'ku:orp* 'jerbas' ← srvnem. *korbe* (DLS: 155), *'la:mp* 'trebuh' < *vamp* ← bav. srvnem. *wamp* (SES: 806), *'li:ēder* 'usnje' ← srvnem. *lēder* (DLS: 167), *'lu:ster* 'lestenec' ← prek nem. *Lüster* < frc. *lustre* < it. *lustrō* 'blesk, lesk, sijaj' (SES: 369), *'lü:mpli* 'ledvice' ← bav. avstr. *Lumpe* 'ledvice' (DLS: 173), *'ma:ntl̩* 'plašč' ← nem. *Mantel*, srvnem. *mantel* (DLS: 176), *'pa:rma* 'prostor za shranjevanje krme' ← stvnem. *barno*, srvnem. *barn*, *barne* (DLS: 189), *'pe:nzija* 'pokojnina' in 'pokoj' ← prek nem. *Pension* prevzeto iz frc. *pension* < lat. *pensiō* (SES: 505), *'pi:sker* 'lonec' ← srvnem. *phister*, *phistrīne* 'pekarna' < lat. *pistrīna* 'enako' (SES: 517), *'pri:ēdga* 'pridiga' ← prek srvnem. *predige*, *bredige* < poznolat. *prædica* 'pridiga' (SES: 574), *'pu:bec* 'fant' ← prevzeto in prilagojeno iz bav. srvnem. *puobe* (SES: 591), *'pu:cat* 'čistiti' ← nem. *putzen*, *'pu:ok* 'oven' ← nem. *Bock*, *'pü:ngrat* 'sadovnjak' ← bav. srvnem. *poumgart* za srvnem. *boumgarte* 'drevesnica' (SES: 593–594), *'pü:šl̩* 'šopek cvetja' ← bav. avstr. *Puschel* (DLS: 205), *'pü:ta* 'vedro' ← bav. srvnem. *put(t)e*, srvnem. *büt(t)e*, stvnem. *butin(na)* < rom. < klas. lat. *buttis* 'sod' (SES: 596), *š'ka:rne* 'škarje' ← srvnem. *schære* (DLS: 218), *š'ne:c'ti:exl̩* 'žepni robček' ← nem. *Schnäuztuch*, *š'q:štar* 'čevljar' ← srvnem. *schuohster* (SES: 745), *š'pa:mpet* 'postelja' ← srvnem. *spanbette* (DLS: 222), *š'pø:r'xe:rt* 'štedilnik' ← nem. *Sparherd*, *š'te:jge* 'stopnice' ← srvnem. *stēge*, stiege (DLS: 228), *š'ti:l* 'toporišče pri sekiri' ← nem. *Stiel*, *š't'ru:ozok* 's slamo napolnjena blazina za ležanje, slamnjača' ← nem. *Strohsack*, *š'tü:nfe* 'nogavice' ← srvnem. *stumpf*, *stumpfe* (DLS: 233), *'šu:xi* 'čevlji' ← nem. *Schuhe*, *š'vø:ger* 'svak' ← srvnem. *swager* (DLS: 235), *'ta:bærx* 'dnina' (< *taverh*) ← srvnem. bav. **tagwêrh* 'dnina' (DLS: 237), *'ti:exl̩* 'ruta' ← nem. *Tuch*, *'ti:rš'to:uk* 'podboj' ← nem. *Türstock*, *'tø:tŋ'ka:mra* ← nem. *Totenkammer*, *t'rü:ga* 'krsta' ← stvnem. *truha*, bav. *truya*, srvnem. *truhe* 'skrinja, krsta' (DLS: 240), *'va:ga* 'tehtnica' ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* (DLS: 243), *ž'la:xta* 'sorodstvo' ← stvnem. *slahta*, srvnem. *slahte*, *slaht* 'pokolenje, pleme, rod, izvor' (DLS: 252), *ž'le:jf* 'zavora' ← srvnem. *sleife*, *sleipfe* (DLS: 252), *ž'le:jfat* 'zavirati' ← srvnem. *sleifen*, *sleipfen* (DLS: 252), *ž'ma:uc* 'svinjska mast' ← srvnem. *smalz* (DLS: 254), *ž'na:ble* 'ustnice' ← srvnem. *snabel* (DLS: 254), *ž'ni:dar* 'krojač' ← srvnem. *snīdære*, *snīder* (DLS: 254). Pogled na zbir prevzetega besedja pokaže, da je z vidika izvornosti največ leksemov germanskega, manj romanskega izvora.

Najstarejše nemške izposojenke v malečniškem govoru so izpričane že v starovisokonemškem oz. alpskoslovanskem obdobju (od 7. do 11. stoletja) in so s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika označene kot

pogovorne (*žlahta*), nižje pogovorne (*knof, truga*), narečne (*cota*), narečne vzhodne (*parma*), tri pa živijo samo v narečju (*cigel, empar, finkošti*). Srednjevisokonemške (do 13. stoletja) in poznejše izposojenke, predvsem iz bavarske nemščine, so s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika označene kot stilno nezaznamovane (*grunt*), pogovorne (*frišen, vaga*), nižje pogovorne (*britof, šoštar, špampet, žnidar; krumpast, žnabelj*), narečne (*pušelj*), narečne vzhodne (*farof, tabrh*), narečne štajerske (*pubec*), pokrajinske štajerske (*dile*), večina pa jih živi samo v narečju (*amica, foter* 'krma', *jop, krof* 'grlo', *lamp, leder, pungrad, škarne, štege, šturnfe, švoger, žlajf, žlajfat, žmalec; aboh, ajmar, antuh, blontna, cajna, froštik, furtoh, glid, hamer, kurbos, lumpli, mantelj, pok* 'oven', *pucati, šnajctehl, šporhert, štil, štrozok, šuhi, tehl, tirštok, totenkamra*).

Redki romanizmi, nekateri med njimi izpričani že v staro- in srednjevisokonemški dobi, so bili v panonsko leksiko največkrat prevzeti prek nemščine. S stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika so označeni kot stilno nezaznamovani (*burkle*), pogovorni (*bajta, cuker, ketna, luster, penzija, pisker*) ali narečni vzhodni (*puta* 'brenta'), en leksem (*pridiga*) pa ima kvalifikator religijsko.

Sklep

Krajevni govor Malečnika spada v slovenskogoriško narečje, natančneje v njegovo zahodno podnarečje, širše pa k panonski narečni skupini. Značilna zanj sta izguba tonemskih nasprotij in poznejše daljšanje starih skrajšanih akutiranih in kratkih novoakutiranih samoglasnikov, zato se danes razlikujejo odrazi za te akutirane in cirkumfektirane oz. novoakutirane dolge samoglasnike. Naglašeni samoglasniki, ki so danes samo dolgi, kažejo težnjo k diftongizaciji.

Soglasniški sistem se od sistema slovenskega knjižnega jezika bistveno ne razlikuje, drugačna je le distribucija soglasnikov. Oblikospreminjevalni in oblikotvorni vzorci ohranjajo izvirne slovanske končnice, vsa tri števila in vse tri spole, razlike med obravnavanim krajevnim govorom in knjižnim jezikom pa so predvsem v posameznih sklonskih morfemih. Izpisano razlikovalno besedje po Vprašalnici za slovenski lingvistični atlas kaže na nekatere slovenske panonizme ter na prevzete nemške, manj romanske besede.

Krajšave

avstr. – avstrijsko, bav. – bavarsko, frc. – francosko, furl. – furlansko, germ. – germansko, gr. – grško, it. – italijansko, klas. – klasično, lat. – latinsko, nar. – narečno, nem. – nemško, poznolat. – poznolatinsko, pslovan. – praslovansko, rom. – romansko, sevit. – severnoitalijansko, slovan. – slovansko, srvnem. – srednjevisokonemško, stvnem. – starovisokonemško, vlat. – vulgarnolatinsko; DLS – *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* Striedter-Tempsove (1963), ESSJ I – Bezlajev *Etimološki slovar slovenskega jezika* (1976), Plet. – Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (2006), SES – Snojev *Slovenski etimološki slovar* (2003).

Literatura

France BEZLAJ, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika. A–J*. Ljubljana: SAZU in Mladinska knjiga.

–, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika. K–O*. Ljubljana: SAZU in Mladinska knjiga.

–, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika. P–S*. Ljubljana: SAZU in Mladinska knjiga.

–, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika. Š–Ž*. Uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: SAZU, Založba ZRC.

Francka BENEDIK, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas* (SLA). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Mihaela BREGANT, 1995: *Severozahodni goričanski govori*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Marjan JAVORNIK (ur.), Alenka DERMASTIA (ur.), 1992: *Enciklopedija Slovenije 6: Krek–Marij*. Ljubljana: Mladinska knjiga 1987–. 383–384.

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. (Zora, 12). Maribor: Slavistično društvo Maribor.

Milko KOS, 1933: *Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1983: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tine LOGAR, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpsko-hrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Ur. Nedim Filipović. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 29–33.

Stanko PAHIČ, 1968: K predslovenski naselitvi Slovenskih goric in Pomurja. *Svet med Muro in Dravo*. Uredil Viktor Vrbnjak. Maribor: Založba Obzorja.

Maks PLETERŠNIK, 2006: *Slovensko-nemški slovar (1894–1895): transliterirana izdaja*. Uredila Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Fran RAMOVŠ, 1931: *Dialektološka karta slovenskega jezika*. Ljubljana: Rektorat univerze kralja Aleksandra I. in J. Blasnika nasl., univerzitetna tiskarna v Ljubljani.

– –, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika VII, Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Spletni vir.)

Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin: Osteuropa Institut Berlin, Berlin-Dahlem.

Jožica ŠKOFIC (ur.), 2011: *Slovenski lingvistični atlas I, Človek, (telo, bolezni, družina), 1. Atlas (SLA 1.1), 2. Komentarji (SLA 1.2)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Zinka ZORKO, 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih, *Slavistična revija* XLI/1, 193–207.

Spletni viri

<https://malecnik.si/o-malecniku/>; pridobljeno 26. 8. 2021.

<https://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1802/>; pridobljeno 26. 8. 2021.

<http://osmalecnik.splet.arnes.si/sola-nekoc/>; pridobljeno 26. 8. 2021.

<http://zupnija-malecnik.rkc.si/index.php/content/display/249/20/20>; pridobljeno 26. 8. 2021.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Malecnik/>; pridobljeno 26. 8. 2021.

DIALECTAL IMAGE OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The local dialect of Malečnik belongs to the Slovenske gorice dialect, which is considered a part of the Pannonian dialectal group. Typical features include the loss of tonemic oppositions and later lengthening of old shortened and short vowels under neo-acute, which resulted in different reflexes for these long vowels under acute and circumflex or neo-acute, respectively. – The system of long stressed vowels includes: *i:*, *ü:*, *u:*, *i:i*, *ü:ü*, *u:u*, *i:ε*, *u:φ*, *ε:*, *φ:*, *ie:/e:*, *e:i*, *o:u*, *a:* and *ə:*. *I:* developed from *i* under acute, *ü:* from *u* under acute and *u* from *ʃ* under acute; *i:i* from *i* under circumflex, *ü:ü* from *u* under circumflex and *u:u* from *ʃ* under circumflex. *I:ε* represents old *jat* under acute and *e* under neo-acute, *u:φ* is from old *φ* under acute, *o* under neo-acute and *o* under retracted stress. *ie:/e:* represents old *ε* under acute, *e* and *ə* under neo-acute, or *e* and *ə* under retracted stress. *E:i* represents *jat* under circumflex, *o:u* is in place of *o* under circumflex; *a:* represents *a* under acute and circumflex. Non-stressed vowels are *i*, *u*, *e*, *o*, *a* and *ə:*. Vowel reduction is minimal, mostly occurring next to sonorants. – The consonantal system only in individual developments is different from literary system, i. e.: *l' > l*, *-l > -y /-o*; *-m > -n*; *n' > n/ŋ*, *v* is *f* before a voiceless consonant and in the word final position; consonant clusters *črě-* and *žrě-*; *dn > gn*; *tl > kl*; *m-n > m-l*. – Neuter nouns retain their gender and neuter declension in singular only, but become feminine or masculine in dual and plural. Dative and locative sg. m. and n. have ending *-i*. – In the lexicon autochthonous Slovene terminology is preserved; noticeable are numerous German borrowings.

Germanizmi v malečniškem govoru

Alenka Valh Lopert

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevodoslovje,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, alenka.valh@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.4>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku so predstavljeni germanizmi v govoru Malečnika pri Mariboru, ki je umeščen med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine. Analizirani so samostalniški germanizmi, vezani na kuhinjo in kulinariko; izvor in pomenska razlaga sta preverjena in potrjena v različnih etimoloških virih, sprejetost oz. nesprejetost ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje pa v sodobnih enojezičnih slovenskih slovarjih.

Ključne besede: germanizmi, govor Malečnika, zahodni slovenskogoriški govori, panonska narečna skupina

The article discusses Germanisms in a contemporary speech of Malečnik near Maribor. The Malečnik local speech is a Western Slovenske gorice sub-dialect and belongs to the Pannonian dialect group. The analysis includes nouns of German origin which are thematically related to kitchen and cuisine. Their German origin and semantic interpretation are verified and confirmed in different etymological dictionaries; their inclusion or non-inclusion and their labeling according to their social register in contemporary dictionaries are also presented.

Keywords: Germanisms, the Malečnik local speech, the Western Slovenske gorice sub-dialect, the Pannonian dialect group

Uvod

Gre za izbor iz gradiva, ki so ga pripravili (in še zbirajo) prebivalci kraja za malečniški slovar narečnega besedja. Popis besedja zajema nekaj čez 1000 iztočnic (703 samostalnice, 190 glagolov, 90 pridevnikov in le nekaj drugih besednih vrst). Za prispevek so izbrani le samostalniški germanizmi, vezani na dve tematiki, in sicer kuhinjo in kulinariko (*ajeršpajz, beštek, cukr, esihflajš, frouštikl, germ ...*). Malečniški govor dialektologi umeščajo med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine. Zaradi geografskih, zgodovinskih in političnih razlogov je v govoru naselij, ki

sestavljajo kraj, veliko besedja nemškega izvora, to bo preverjeno in potrjeno v različnih jezikovnih virih, dodana bo pomenska razlaga, predstavljeni bosta tudi sprejetost oz. nesprejetost v sodobne slovarje ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje.

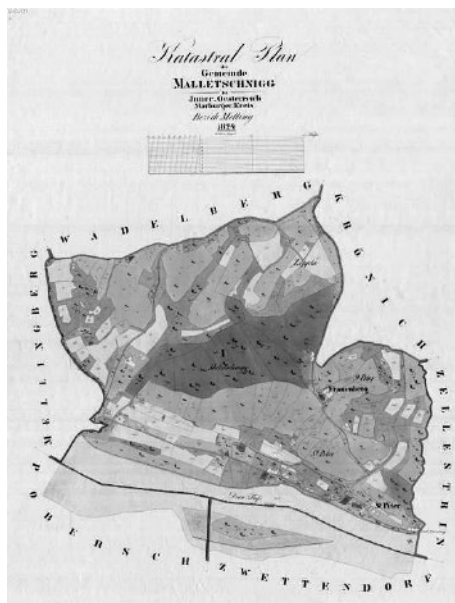
O kraju

Naselje Malečnik (Vrišer 1976: 3–4) je del Mestne občine Maribor, od mesta oddaljeno približno štiri kilometre. Leži na levem bregu reke Drave vzhodno od Maribora v jugovzhodnem delu Slovenskih goric, in sicer med Pesniško dolino in reko Dravo. V prvih zapisih leta 1236 se je kraj imenoval »Sv. Peter pri Mariboru«, in sicer kot župnija Sv. Petra na skali pri Mariboru (na nadmorski višini ok. 250–350 m). Danes predstavlja središče Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče, kjer ima sedež večina ustanov in organizacij, in jo sestavlja devet zaselkov (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>). Poleg Malečnika, ki na severu meji na Vodole in Hrenco, na zahodu na Meljski hrib, na jugu na Dravo in na vzhodu na Celestrino, so to še: Celestrina, razloženo naselje leži ob glavni cesti Malečnik–Lenart; Grušova, od središča Malečnika najbolj oddaljeni zaselek; Hrenca, zaselek s številnimi vinogradi in vinskimi kletmi; Metava, najvzhodnejši zaselek z razvitima sadjarstvom in vinogradništvom; Nebova z vinogradniškimi in sadjarskimi kmetijami, obrtjo; Ruperče, razteza se v smeri Pesniške doline; Vodole, najbolj zahodni zaselek v kraju z vinsko cesto ter bogato vinsko in kulinarčno ponudbo, in Trčova, največji zaselek, ki meji na reko Dravo in na vzhodu na Zgornji Duplek. V središču Malečnika je farna cerkev Sv. Petra iz leta 1236, nad njo se vzpenja hrib Gorca (347 m n. m.) s cerkvijo sv. Marije na Gorci iz leta 1517 in kapelicami križevega pota na Gorco (prav tam). Kraj se lahko pohvali s pestro naravno, kulturnozgodovinsko in sakralnokulturno ter turistično ponudbo (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>). Vrišer (1976: 3–4) natančno popiše oba umetnostna spomenika v kraju, in sicer starejšo župnijsko cerkev sv. Petra, ki stoji na strmem bregu Drave. Ob tem pojasnjuje, da je »[...] ta cerkev imela prednico, ki je stala do leta 1730 bliže Dravi. Od te je ostal zvonik, na katerem se še pozna, da je bila prvotna cerkev nižja od sedanje.« Cerkev danes spada med pomembnejše baročne spomenike. Prav tako (po Franu Kovačiču) navaja, da naj bi prvo cerkev postavili malteški vitezi, lastniki velikih posestev v okolici Malečnika. Tukaj naj bi bil »[...] že v 13. stoletju vikariat s cerkvijo, mariborska mestna fara pa je imela na malečniškem ozemlju dominikalno

posest in je pobirala desetino« (prav tam). Cerkev Marija na Gorci ima letnico 1517 in spada med gotске oz. poznogotske spomenike.

Danes imajo v kraju sedež Osnovna šola Malečnik, Vrtec Čebelica Malečnik, Zdravstveni dom Malečnik, Prostovoljno gasilsko društvo Malečnik, Krajevna skupnost Malečnik - Ruperče, Župnija Sv. Petra Malečnik, Moški pevski zbor Malečnik; Društvo mladih Malečnik, Lovska družina Malečnik (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>).

O imenih naselij izhajamo iz raziskav Torkarja (2021 po Torkar 2016: 146–147), ki v svojih razpravah pojasnjuje, da je »[...] v Republiki Sloveniji in zamejstvu [...] izpričanih najmanj 1500 zemljepisnih imen, izpeljanih iz slovanskih osebnih imen, od tega je dve tretjini krajevnih imen«. Mednje šteje (Torkar: osebna korespondenca 2021)¹ tudi poimenovanja nekaterih naselij Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče:

V krajevni skupnosti Malečnik je kar pet od devetih imen naselij izpeljanih iz slovanskih (staroslovenskih) osebnih imen: Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova. V bližini ležita tudi naselji Dragučova in Zrkovci, katerih imeni sta prav tako tvorjeni iz nekdanjih domačih (predkrščanskih) osebnih imen, namreč *Dragota in *Zverko (psl. *Zvěřьko).

Slika 1: Malečnik. Katastrski načrt iz l. 1824.

Vir: <http://arsq.gov.si/query/detail.aspx?ID=209293>

¹ Silvu Torkarju se zahvaljujem za posredovane podatke o etimologiji krajevnih imen. Silvo Torkar: *O imenih Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova*. (Osebna korespondenca 17. 9. 2021.) Za potrebe tega prispevka samo povzemam kratke predstavitve, celota bo avtorsko zapisana in objavljena v slovarju malečniškega govora.

Prav tako Torkar (osebna korespondenca 2021) podaja za večino naselij Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče osnovne imenske oblike, prve omembe in nastanek imena:

- Malečnik (slika 1): Torkar pojasnjuje, da je krajevno ime *Malečnik* nastalo »[...] s prenosom z enakega ledinskega oz. gorskega imena; izpeljano je s svojilno pripono *-jъ* iz slovanskega manjšalnega osebnega imena **Maleta* oz. **Male* (k dvočlenskemu imenu *Maligoj*, ohranjenemu v priimku *Maligoj*), iz česar je nastal najprej **Maleč hrib* ali **Maleča gora*, kar je bilo nato poenobesedeno v *Malečnik* oz. **Malečnica*«.
- Metava: krajevno ime *Metava* je nastalo s prenosom »[...] z enakega gorskega imena **Metava gora*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *gora*«.
- Nebova: krajevno ime *Nebova* je nastalo s prenosom »[...] z enakega vodnega imena **Nebova voda*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *voda*; potok *Nebova* se danes imenuje *Žitečki potok*«.
- Celestrina: krajevno ime *Celestrina* je »[...] izpeljano s pridevniško pripono *-bn-* iz slovanskega osebnega imena **Želestryjъ* in se je morda nanašalo na vas, torej **Želestryjъna vьsъ* (ves)«.
- Trčova: krajevno ime *Trčova* je nastalo s prenosom »[...] z enakega gorskega imena **Trčova gora*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *gora*«.

Umestitev govora Malečnika v narečno skupino

Govor Malečnika je umeščen med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine.

V Ramovševi klasifikaciji narečij v *Dialektih* (1935: XXXI–II) je navedenih sedem narečnih skupin, in sicer: gorenjska, dolenjska, štajerska, panonska, koroška, primorska ter rovtarska.

Govor enega od zaselkov, ki sestavljajo naselje Malečnik, in sicer *Metave*, je dialektološko na ravni vokalov analizirala Zorko (1993: 204) in ga opredelila (še po takrat veljavni delitvi) kot »zahodno goričansko narečje«. Temelječ (Zorko 1994: 330–333) na Ramovševi delitvi in *Karti slovenskih narečij* Logarja in Riglerja ga je namreč uvrstila »[...] vzhodno od črte Šentilj–Maribor–Zlatoličje–Polškava–Pragersko–Majšperk–Dončka gora–Macelj [...] v panonsko narečno skupino, ki jo sestavljajo prekmursko, *goričansko*, prleško in haloško narečje, vsako z več podnarečji in govori«. Koletnik (2001: 38–40) je Ramovševo (1935) umestitev govora Malečnika v severovzhodno štajersko narečje preimenovala v slovenskogoriško narečje.

Zaradi možne zamenljivosti s poimenovanjem govorov na Goričkem [...] predlagala (1) preimenovanje goričanskega narečja v slovenskogoriško narečje (Bregant 1995); (2) delitev slovenskogoriškega narečja na zahodno in vzhodno podnarečje (Koletnik 1999).

Tako danes malečniški govor prištevamo v panonsko narečno skupino, in sicer med zahodne slovenskogoriške govore, meja med vzhodnimi in zahodnimi slovenskogoriškimi govori je razvidna tudi s karte v Koletnik (2001: 297). Govor Malečnika do sedaj še ni bil dialektološko opisan.

O germanizmih v Mariboru in okolici

Šekli (2015: 42) o prevzemanju besed iz sosednje nemščine piše, da je »s/lovenska kultura [...] (bila) tako več kot tisoč let v intenzivnem stiku z nemško govorečo kulturo, slovenski jezik pa ves ta čas intenzivno pod vplivom nemškega«.

V članku obravnavam germanizme, ki so po Toporišiču (*Enciklopedija slovenskega jezika*, dalje ESJ; 1992: 47) opredeljeni kot: 1. Iz nemščine *prevzeta* jezikovna prvina, zlasti besedna in v knjižno normo ne sprejeta, npr. *merkati*, *ketna*, *fleten*, *fejst*, *lavfati*, *viža*, *ohcet*, *gnada*, *fara*. Tudi skladdenjska (*hoditi k nogam*, *ta hiša tiga človeka*), redkeje pravopisna (*odkod* 'woher') ali izgovorna (*/münstər/*); 2. Iz nemščine *prevzeta* prvina sploh.

Pojem *prevzeta prvina* je Toporišič uvedel že leta 1971 (Toporišič 2006: 62–63), v ESJ pa jo opredelil (Toporišič 1992: 218) kot besedo, ki se v kateri jezik dobi iz kakega drugega jezika (ali v knjižni jezik iz kakega narečja istega jezika). Nastopa a) kot občno ime (t. i. *sposojenka*, če je povsem prilagojena jeziku prevzemalca; če ni prilagojena, gre za *tujke*) ali b) lastno ime (gre za podomačena, polcitatna imena). Za *izposojenko* (prav tam: 68) je uvedena kazalka na *sposojenka* (299): beseda (besedna zveza), ki je prišla iz drugega jezika in je popolnoma prilagojena zgradbenim lastnostim prvin slovenskega (knjižnega) jezika.

Tudi Breznik (Snoj 2005: 113–122) je prevzete besede delil na izposojenke in tujke, Ramovš pa se je zavzemal, da bi v obseg etimološki slovar slovenskega jezika zajeli tudi vse izvorno tuje besede, ki jih je *živi jezik po svoje prekvasil*. Breznik je trdil, »da se tujke navadno uporabljajo v znanosti, v tehniki, v omikanem svetu, da so posledica izobrazbe«. Iz tega izhaja tudi Snojeva definicija:

Osnovna razlika med izposojenko in tujko je torej ta, da je izposojenko preprosto ljudstvo vpeljalo iz sosednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, tujka pa je prevzeta

beseda, ki jo je v slovenski knjižni jezik iz tujega knjižnega jezika vpeljal izobraženec. Povedano še krajše: izposojenka je ljudska, tujka pa knjižna prevzeta beseda. Izhodiščna pozicija izposojenke je govorjeni jezik, praviloma narečje, izhodiščna pozicija tujke pa napisani, praviloma knjižni, pogosto strokovni jezik. (Snoj 2005: 113)

Maribor in okoliški kraji so bili prav zaradi zgodovinskih razlogov in dolge meje s sosednjo Avstrijo pod velikim vplivom germanskega besedja. Slovanski naseljenci so že v 8. st. prišli v stik z južnonemškimi, bavarskimi, plemeni, ta so prodirala s SZ proti JV. Tako odnosi med slovenščino in nemščino obstajajo že več stoletij, vplivi na različne jezikovne ravnine – tako v fonologiji, pisavi, oblikoslovju, besedju, morfemati, na skladenjski ravnini, v frazeologiji – so vsekakor razumljivi (Toporišič 1991: 13–18). Prav neposreden stik slovenskega in nemškega jezikovnega (seveda tudi geografskega in zgodovinskega) prostora se kaže tudi v knjižnem jeziku, v katerega so mnoge iz nemščine ali prek nje prevzete besede že toliko vpete, da jih ne čutimo več kot germanizme niti v slovarskih priročnikih niso stilno označene:

To pomeni, da je izposojenka praviloma beseda, ki je iz enega sosednjih narečij (beneške italijanščine, tergestinščine, furlanščine, bavarske, tirolske nemščine, zahodne madžarščine, kajkavske ali čakavske hrvaščine, romščine) prešla v sosednje slovensko narečje in od tod eventualno v druga slovenska narečja ter v knjižni jezik. Slovenščina je tako besedo po svoje prekvasila le po potrebi. (Snoj 2005: 114)

Številni germanizmi še živijo v stičnih narečjih, ki obdajajo Maribor, tj. koroških, štajerskih in panonskih (Zorko 1988/89, Koletnik 2004, 2005, Rajh 2004, Stramljič Breznik 2004), ti vplivajo tudi na mariborsko mestno govorico, pojavljajo se tudi v govoru mariborskih medijev (Valh Lopert: 2007, 2008, 2009).

Tako so danes izvorno nemške besede v knjižni slovenščini popolnoma nezaznamovane, kot so *bakla* iz srvn. *Vackel*, *cimet* iz star. nem. *Zimmet*, danes *Zimt*, *pônev* iz stvn. *Pfanna* (Snoj 2005: 114).

Med tujke (za sestavo slovarja tujk) spadajo:

[...] le tiste besede, ki so jih slovenski izobraženci od 16. stoletja dalje vnesli v slovenski knjižni jezik iz drugih tujih jezikov in ki se še danes uporabljajo ali bi se lahko uporabljale, in sicer ne glede na to, ali se pišejo citatno (jazz) ali podomačeno (džéz). Poleg tega bi bilo v slovar tujk upravičeno uvrstiti tudi tiste slovenske izpeljanke iz tujk, ki so dejansko žive, npr. jazzovski oz. džézovski. (Snoj: 2005: 117)

Germanizmi so v slovenski jezikovni sistem vpeti (Valh Lopert 2008: 123–137) do te mere, da tvorijo nove, (po Toporišiču) ne več prevzete

besede, in sicer se kaže to, recimo, pri samostalniku z oblikoslovnega vidika v oblikospreminjevalnih vzorcih: a) tvorba števila (v teh primerih množine) po pravilih slovenskega jezika: *cajt* > *cajtih*, *ketna* > *ketnami*, *froc* > *froci*; b) sklanjanje v vseh sklonih: *taca* > na *tacah*, s *tacami*; *cajt* > v *cajtih*; *drek* > *dreka*, v *dreki*; *furm* > nima *furma*; *kelnarca* > *kelnarco*; *kuferam* > iz *kuferama*; *lata* > *lato*; *luft* > po *luftu*; *tepih* > *tepiha*; *ketna* > s *ketnami* (in število); *taca* > na *tacah* (in število). Prav tako se prilagajajo glagoli, in sicer s tvorbo osebnih in neosebnih glagolskih oblik: *bankrotirati* > *bankrotiramo*; *cvikati* > *zacvikal*; *forsirati* > ne *forsirat*; *frotirati* > *sfromtiram*; *glihati* > *zglihaj*; *haklati* > *zahaklal*, *zahaklano*; *heftati* > *priheftal*; *komplificirati* > *komplificiraj*; *kušniti* > *kušnla*; *pucati* > se ne *spuca*, *spuče*; *špricati* > *špricajo*, ne moremo *špricati*, za *špricat*, za *špricanje*; *štirati* > *štima*, ne *štima*; *zadihtati* > *zadihtamo dol*. Z besedotvornega vidika pa prevzemajo domača besedotvorna obrazila, torej lahko tvorijo iz samostalnika nov samostalnik: *frizer* > *frizerstvo*, *frizura* ali pridevnik > *frizerski* (salon), v *frizerski* (šoli); iz glagola prislov: *glihati* > *glih* ali samostalnik *špricati* > *špricanje*. Besed, tvorjenih iz prevzetih s pomočjo domačih besedotvornih obrazil, ne obravnavamo več kot prevzete; gre za t. i. *na pol prevzete* besede, in sicer upravičeno le glede na njihov morfološki sestav (Toporišič 1992: 218.)

Nekatere iz nemščine prevzete besede se glasoslovno in s svojimi slovničnimi lastnostmi niso bistveno spreminjale (*'cuker* 'sladkor'), druge so se spremenile do neprepoznavnosti (*'puvati* ← *bauen* 'graditi') (Rajh 2002: 123; Stramljič Breznik: 2004).

Stramljič Breznik (2004: 332) je analizirala sto samostalniških germanizmov v govoru Metave z vidika morfoloških prilagoditev spremembam, ki jih »doživijo besede jezika dajalca, v tem primeru nemščine, med prilagajanjem v jeziku prejemniku, tj. v enem izmed govorov zahodnega slovenskogoriškega podnarečja, in procesa, v katerem se morfološki zakoni jezika prejemnika uveljavljajo v prevzeti besedi«. Raziskala je samostalnike glede na spol, nekateri ga pri prenosu v slovenščino ohranjajo: *oma* ž. sp. iz nem. ž. sp. *die Oma*; *švoger* m. sp. iz nem. m. sp. *der Schwager*; nekateri spol spremenijo – *kloster* m. sp. iz nem sr. sp. *das Kloster*, *glaš* m. sp. iz nem sr. sp. *das Glas* itd. (Stramljič Breznik 2004: 332).

Podrobneje je o prevzemanju besedja iz nemščine v slovenščino pisal tudi Šekli (2015: 42):

V zgodovini je ves čas prihajalo do prevzemanja besedja iz narečne nemščine, in sicer južne bavarske visoke nemščine oz. njenih časovnih različic (to so stara, srednja in nova južna bavarska visoka nemščina) v narečno slovenščino, v moderni dobi

(predvsem v 19. in v prvi polovici 20. stoletja) pa tudi iz knjižne nemščine v knjižno slovenščino.

Časovno jih omejuje glede na čas prevzemanja, tj. do ok. 800 n. š. kot starejše germanizme, od ok. 800 n. š. kot mlajše germanizme, pri čemer so »južnoslovanski jeziki prevzemali iz visoke nemščine, zahodnoslovanski jeziki iz visoke in spodnje nemščine, vzhodnoslovanski jeziki predvsem iz skandinavskih jezikov. Med mlajše germanizme v slovanskih jezikih spadajo tudi t. i. nemčizmi, tj. nemške izposojenke v slovenščini« in »da je mogoče reči, da starogermanske izposojenke v praslovanščini izvirajo iz gotščine (iz obdobja ok. 150–375 n. š.) ali iz zahodnogermanskih jezikov (iz obdobja ok. 500–800 n. š.)« Poleg tega so se pojavile t. i. kulturne izposojenke, »ki so posledica ‘modernizacije življenjskih odnosov’, katerega središče je bilo navadno predvsem nemško govoreče mesto, ki je slovensko govorečemu podeželju posredovalo besedje s področja cerkvenega življenja, uprave, trgovine in obrti v obliki cehovstva (tehnično izrazje, poimenovanja za poklice)« (Šekli 2015: 32–38).

Gradivo in namen analize

Germanizmi za analizo so izbrani iz narečnega besedja, ki so ga prebivalci Malečnika ljubiteljsko zbrali kot gradivo za slovarček današnjega govora Malečnika. Izkazan a) nemški izvor in njihova pomenska razlaga bosta preverjena in potrjena v več priročnikih, in sicer kot relevantna vsaj v enem od naslednjih virov: 1. Bezljajev *Etimološki slovar slovenskega jezika* (B), 2. Snojev *Slovenski etimološki slovar* (Sn), 3. Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (P), 4. *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Striedter-Temps (ST), in po potrebi 5. Debenjakov *Veliki nemško-slovenski slovar* (D); b) predstavljeni bosta tudi sprejetost oz. nesprejetost v oba normativna priročnika SSKJ² in/ali SP 2001 ter označenost oz. neoznačenost besed glede na socialnozvrstne kvalifikatorje.

Nabor za prispevek izbranih samostalnikov zajema tri tematske sklope, in sicer vezane na:

- (a) hrano in obroke, teh je 39: *ajeršpajz, ajnpren, anmohc, aufšnit, bleki, cukr, esihflajš, frouštikl, germ, kartofl, klecnprot, klojci, knidl, knubloh, košta, krap, kretleh, kumič, kurbus, lorbek, luštek, marula, mela, nudlči, pac, pohendl, puter repincl, ribezl, šmorn, šnicl, šnitka, šnitleh, špeh, štaubcuker, te, zaus, zemft, žemlprenzni;*

- (b) pijačo/tekočine, ti so 3: *čvič, jesih, krahr!*;
 (c) pripomočke/posodo, teh je 18: *bajndlek, beštek, kibla, korp, kuhla, pleh, pretl/pritl, protfan, protror, ribežl, rink, špeh mašin, šporherd, šprudl, talar, trahtar, tringlazl, vaga.*

Namen analize je prikazati izvor in pomen v malečniškem govoru še živih in aktivno rabljenih germanizmov ter jih ohraniti za zanamce. Analiza sledi naslednjemu vzorcu: 1) iztočnica je zapisana v poknjiženi obliki krepko, dodani sta slovnični lastnosti za roditelj ednine in spol; 2) za znakom < sledi prevzet samostalnik iz nemščine s členom za spol; 3) za predlogom iz/preko je dodana etimologija glede na vire (legenda krajšav)²; 4) pod enojnim narekovajem sledi slovenski pomen; 5) ločeno za pomišljajem (–) sledijo podatki o vključenosti v oba normativna priročnika in socialno-zvrstni kvalifikatorji.

Iztočnice niso zapisane glede na dialektološko transkripcijo, saj nas zanimata samo izvor in pomen.³ Germanizmi si sledijo po abecednem redu.

- (1) **ajeršpajz** -a m < Eierspeise, die; (D), 'cvrtnjak, jed iz jajčnega testa, ocvrta na maščobi';
- (2) **ajnpren** -a m < Einbrenn, die (D), 'prežganje';
- (3) **anmohc** -a m < Eingemachtes, das; iz avstr. bav. nem. Eingemachtes (ST, B, Sn); SP: nek. ljud., 'obara, juhi podobna jed s kuhanim mesom in zelenjavo';
- (4) **aufšnit** -a m < Aufschnitt, der (D) 'narezek';
- (5) **bajndlek** -a m (bajdl) < Wandl, das; iz bav. *baidl, *baidling poleg Wandl, Reindel 'ponev' (B); (? Beidhändigkeit, die, obojeročnost (D)), 'globoka, glinasta posoda';
- (6) **beštek** -a m < Besteck, das (D) 'pribor';
- (7) **bleki** -a m < Flecken, die; iz stvn. flęc, flęcho, srvn., vlęc, vlęcke 'krpa', mn. flaki (ST, B, P) 'vampi';

² LEGENDA: avstr. bav. nem. – avstrijsko bavarsko nemško; bav. – bavarsko; bav. dial. – bavarski dialekt; kor. nem. – koroško nemško; lat. – latinsko; nem. – nemško; nvn. – novovisokonemško; pgerm. – pragermansko; srvn. – srednjevisokonemško; srvn. – srednjevisokonemško; star. nem. – staronemško; stvn. – starovisokonemško.

³ Za slovar bo iztočnice dialektološko zapisala in opremila Mihaela Koletnik.

- (8) **cukr** -a m < Zucker, der; preko nvn. iz it. *zucchero* (ST, B, P) ‘sladkor’;
- (9) **čvič** -a m (cviček) <; iz srvn. *zwicken* ‘trgati’, bav. dial. *gezwickte Milch* ‘mleko, ki se je ravno začelo kisati’; etwas Saures, bes. ein saures Getränk ‘kislo vino’ (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nar., SP 2001 pokr., ‘zelo kisla pijača’;
- (10) **esihflajš** -a m < Essigfleisch, das (D) ‘kislo meso’;
- (11) **frouštikl** -a m < Frühstück, der; iz avstr. bav. nem. *Früstück* (ST, B) ‘zajtrk’;
- (12) **germ** -a m < Germ, der (D), ‘kvas’;
- (13) **jesih** -a m < Essig, der; iz stvn., srvn. *eʒʒih* (lat. *acētum*) (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘kis’;
- (14) **kartofl** -a m < Kartoffel, die (P) ‘krompir’;
- (15) **kibla** -a s < Kübel, der; iz avstr. bav. nem. *Kübel* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. pog., ‘vedro’;
- (16) **klecnpot** -a m < Klötze, die; iz srvn. *klotze + Brot*, das, (-/e/s, -e), ‘sadni kruh’;
- (17) **klojci** -a m < Klötze, die; iz srvn. *klotze* (ST, B, P), ‘narezano posušeno sadje’;
- (18) **knidl** -a m < Knödel, der; iz avstr. bav. nem. *Knödel* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘cmok’;
- (19) **knubloh** -a m < Knoblauch, der; iz avstr. bav. nem. *Knoblauch*, srvn. *knobelouch*; (ST, Sn, P), ‘česen’;
- (20) **korp** -a m < Korb, der; iz srvn. *korbe*, stvn. *churba*, nem. *der Korb* (ST, B, Sn, P); ‘košara’.
- (21) **košta** -e ž < Kost, die; iz srvn. bav. *Koste*, *kost* (Speise, Lebensmittel), nvn. *Kost*, srvn. bav. *Kosten* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘hrana, jed, živilo, zaloga hrane’;
- (22) **krahrl** -a m < Kracherl, das (D), ‘peneča limonada/oranžada’;
- (23) **krap** -a m < Krapfen, der; iz stvn. *crāpfō*, srvn. *Krāpfe*, nvn. *Krapfen* (ST, B, Sn, P), ‘krof’;
- (24) **kretleh** -a m < Kraut, das (Kräuter) (D), ‘zelišče’;

- (25) **kuhla** -e ž < Kochlöffel, der, (P); (verjetno iz stvn. kohhōn 'kuhati', iz lat. coquere 'kuhati' (Sn)) 'kuhalnica';
- (26) **kumič** -a m < Kümmel, der; iz bav. avstr. kümm, starejše kumm, stvn. chumi, chume (B, P), 'kumina';
- (27) **kurbos** -a m < Kürbis, der (D), 'buča';
- (28) **lorbek** -a m < Lorbeer, der; iz srvn. Lôrber, stvn. lôrberi, nvn. Lorbeer (ST, B, S), 'lovor';
- (29) **luštek** -a m < Liebstöckel, der; iz srvn. lübestecke, stvn. lubestëcco (ST, B, Sn, P), 'luštrek';
- (30) **marula** -e ž < Marille, die; iz bav. avstr. Marille, (Sn, P), 'marelica';
- (31) **mela** -e ž < (mleti, mel) Mehl, das, Mahlen, das; iz stvn. molan > mahlen, (Sn, P; D), 'moka od prvega mela';
- (32) **nudlči** -a m < Nudel, die; iz bav. avstr. Nudel (ST, B, P);
– SSKJ² nižje pog., 'testenina, rezanec, makaroni';
- (33) **pac** -a m < (pacati) Beizen, das; iz bav. baissen, nvn. beizen (ST, B), 'pacati, mehčati, lužiti';
- (34) **pleh** -a m < Blech, das; iz srvn. blëch v bav. izreki plëch, bav. plech 'pločevina, pekač'; 'pekač' (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknoj. ljud.;
- (35) **pohendl** -a m < Backendl, das (D), 'pohana piška';
- (36) **pretl/pritl** -a m < Brett, das (D), 'deska';
- (37) **protfan** -a m < Pfanne, die; iz bav. avstr. refleksa za srvn. *brat-pfanne*, zloženo iz srvn. *braten*, nvn. *braten* 'peči' in srvn. *pfanne*, nvn. *Pfanne* 'ponev' (B), 'pekač';
- (38) **protror** -a m < Bratofen, der, Backröhre, die (D), 'pečica';
- (39) **puter** -a m < Butter, die; iz bav. avstr. Putter, srvn. butter, nvn. Butter (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., 'surovo maslo';
- (40) **repincl** -a m < Rapünzchen, das, Rapunzel, die; iz kor. nem. *Rapünzel* ali star. nem. *Rapintzle*, *Rapüntzle*, kar ustreza knjiž. *Rapunzel*; (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nar. vzhodno, 'motovilec';

- (41) **ribežl** -a m < Reibeisen, das; zloženska iz srvn. *rīben*, nem. *reiben* 'ribati', in *īsen*, nem. *Eisen* 'železo', 'železo za ribanje' (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² brez kvalif., 'strgalo';
- (42) **ribezl** -a m < Ribisel, die; iz bav. avstr. Ribis(e)l (ST, B, Sn);
– SSKJ² brez kvalif., 'ribez';
- (43) **rink** -a m < Ring, der; iz bav. nem. *Rinken* 'zaponka', iz pgerm. *hrengjōn 'nekaj okroglega', delno iz srvn. *rinc*, nem. *Ring* 'krog, obroč, prstan', iz pragerm. **hrenga-* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog.; SP 2001 neknoj. ljud. 'obroč';
- (44) **šmorn** -a m < (šmoren) Schmarren, das; iz nem. *Schmarren* v enakem pomenu, prvotno 'kašasta, mastna masa', sorodno z nem. *Schmer* 'salo', *schmieren* 'mazati'; (ST, B, Sn);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknoj. ljud.: 'praženec';
- (45) **šnicl** -a m < Schnitzel, das; mlajša izposojenka iz nem. *Schnitzel* (ST); 'zrezek';
- (46) **šnitka** -a m < Schnittsalat, der (D); 'rezivka';
- (47) **šnitleh** -a m < Schnittlauch, der; iz nvn. *Schnittlauch*, stvn. *snitalouh*, zloženo iz srvn. *snite* 'rezina' in *louh* 'čebula' (ST, B); 'drobnjak';
- (48) **špeh** -a m < Speck, der; iz bav. srvn. *spēch*, varianta srvn. *Spēc*, nvn. *Speck* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² pog., SP 2001 neknoj. pog.; 'salo, slanina';
- (49) **špeh mašin** -a m < Speck, der (D) 'slanina'; Maschine, die 'stroj' vir;
- (50) **šporherd** -a m < (špôrhert pri Sn, šporget pri B) Sparherd, der; iz nem. *sparen* 'varčevati' in *Herd* 'ognjišče' (B, Sn); 'štedilnik';
- (51) **šprudl** -a m < Sprudler, der (D); 'žvrklja, lesena priprava z odebeljenim nazobčanim koncem zlasti za pripravljanje tekočega testa';
- (52) **štaubcuker** -a m < Staubzucker, der (D); 'sladkor v prahu';
- (53) **talar** -a m < Teller, der; iz avstr. bav. nem. Täller (ST, B); 'krožnik';
- (54) **te** -a m < (tej pri ST) Tee, der; iz, nvn. *Tee* (ST); 'čaj';
- (55) **trahtar** -a m < Trichter, der; iz srvn. Trahter, bav. Avstr, Tracter, nvn. *Trichter* 'vreči čez, prenesti, prebosti' (ST, B, P); 'lijak';
- (56) **tringlazl** -a m < Trinkglas, das (D); 'kozarec';

- (57) **vaga** -a m < Waage, die; iz stvn. Wâga, srvn. Wâge, nvn, Waage (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² pog., SP 2001 neknj. pog.; 'tehtnica';
- (58) **zaus** -a m < Soße, die; iz nvn. Soße (B); 'omaka';
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud.;
- (59) **zemft** -a m < (žénof) Senf, der; iz srvn. sēnef, sēnf, stvn. sēnaf, nvn. Senf, nem. Senf 'gorúšica' (ST, B, Sn, P); 'gorčica';
- (60) **žemlprezni** -a m < Semmelbrösel, mn. (D); 'bele drobtine';

Ugotovitve

Analiza je pokazala, da se večina od 60 samostalniških germanizmov pojavlja v slovarjih, kjer lahko razberemo tudi izvor (Bezljaj, Striedter-Temps, Snoj, Pleteršnik), 19 samostalnikov pa je bilo treba potrditi na osnovi Debenjakovega nemško-slovenskega slovarja. V normativna priročnika, SSKJ² in SP 2001, je zajetih skupaj 16 samostalnikov, od tega jih pet ni vključenih v SP 2001 (preglednica 1).

Preglednica 1: Zastopanost germanizmov v posameznih virih

Bezljaj	Striedter-Temps	Snoj	Pleteršnik	Debenjak	SSKJ ² / SP 2001
36	32	24	26	19	16

Preglednica 2: V SSKJ² in SP 2001 sprejeti germanizmi in socialnozvrstni kvalifikatorji

SSKJ ² (14 + 2)	SP 2001 (11)
	pokr.: čvič
nar.: čvič	
nar. vzhodno: repincl	
pog.: špeh, vaga	neknj. pog.: kibla, špeh, vaga
nižje pog.: jesih, kibla, knidl, košta, nudlči, pleh, puter, rink, šmorn, zaus	neknj. ljud.: jesih, knidl, košta, pleh, rink, šmorn, zaus
brez kvalif. ribežl, ribezl	

Legenda: SSKJ²: nar. – narečno, nar. vzhodno – narečno vzhodno, pog. – pogovorno, nižje pog. – nižje pogovorno; SP 2001: pokr. – pokrajinsko; neknj. ljud. – neknjižno ljudsko, neknj. pog. – neknjižno pogovorno.

Iz preglednice 2 je razvidno, da so germanizmi, sprejeti v *SSKJ²* in *SP 2001*, označeni z naslednjimi socialnozvrstnimi kvalifikatorji. V *SSKJ²* jih je največ, 10 od 16, označenih z *nižje pogovorno*, dva s *pogovorno* in eden z *narečno vzhodno*. Dve iztočnici, sprejeti v *SSKJ²*, nimata kvalifikatorja. V *SP 2001* je največ germanizmov, 7 od 11, označenih z *neknjižno ljudsko*, tri z *neknjižno pogovorno*, eden s *pokrajinsko*.

Sklep

Besedje v malečniškem govoru je seveda enako knjižnemu jeziku, vendar pa je prisotno tudi neknjižno besedje, veliko je germanizmov, nekateri so zajeti tudi v sodobne jezikovne priročnike, kot sta *SSKJ²* in *SP 2001*. Socialnozvrstni kvalifikatorji se v obeh sicer nekoliko razlikujejo, (*SSKJ²*) narečno, narečno vzhodno, pogovorno, nižje pogovorno oziroma (*SP 2001*) pokrajinsko; neknjižno ljudsko, neknjižno pogovorno, a kažejo prisotnost germanizmov v živem jeziku. Pregledano gradivo je ponudilo naslednje ugotovitve: a) prisotnost in vpetost germanizmov v slovenski jezikovni sistem – posledično zaradi bogatih besedotvornih možnosti tudi tvorbe besednih družin; b) upoštevanje funkcionalnega razslojevanja slovenskega jezika, saj bi kakršna koli prepoved rabe germanizmov vodila v siromašenje slovenskega jezika samega; c) poznavanje ustreznega slovenskega izraza za starejše germanizme; č) krepitev jezikovnega občutka in moči tvorbenih in izraznih sposobnosti slovenskega jezika. Križman (2006: 337–339) je glede uporabe germanizmov zapisal, da je »striktno zahtevanje standardnega jezika nespodbudno za živo jezikovno izražanje, jezik se lahko izsuši in atrofira [...]. Zato so ti izrazi jezikoslovno dragoceni kot regiolektalni, idiolektalni in sociolektalni pojav.« Seveda, kot dodaja, če se le funkcionalno, pokrajinsko in položajsko motivirani (Križman 2006: 337–339).

Literatura

BESEDJE = Besedje za malečniški slovar (Zbrali krajanji Malečnika).

France BEZLAJ, 1977–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Založba ZRC.

Doris DEBENJAK, 2003: *Veliki nemško-slovenski slovar* [Elektronski vir]. Ljubljana: DZS.

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. (Zora, 12). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2004: O besedju in slovensko-nemških jezikovnih stikih v panonskih govorih. *Besedoslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij* (Zora, 28). Uredil Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 229–299.

– –, 2005: Izposojenke v narečnih poimenovanjih, vezanih na vrt in sadovnjak, v rogašovskem govoru. *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. (Zora, 32). Uredil Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 57–68.

Mirko KRIŽMAN, 2006: Vpliv nemščine na mariborski nogometni žargon po drugi svetovni vojni. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. (Zora, 41). Maribor: Slavistično društvo.

MALEČNIK = Malečnik – vrata v *Slovenske gorice*. <https://malecnik.si/>

Maks PLETERŠNIK, 2006: *Slovensko-nemški slovar*. Transliterirana izd. Uredila Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <http://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar>.

Bernard RAJH, 2002: *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*. (Zora, 19). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2004: Besedno prevzemanje iz nemščine v severozahodnoprleški govor. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 14/ 1, 195–202.

Fran RAMOVŠ, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika. 7, Dialekti* (Dela / Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, 1). V Ljubljani: Učiteljska tiskarna.

Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana. www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar.

– –, 2005: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah, *Slovenski jezik* 5, 113–122. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-0DM8KCLKQ>.

Matej ŠEKLI, 2015: Pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 21/2, 31–44.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2004: Germanizmi v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju, *Annales* 14/2, 331–336.

Hildegard STRIEDTER TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin, Bd. 27) Berlin: Osteuropa-Institut, Wiesbaden: in Kommission bei O. Harrassowitz.

Jože TOPORIŠIČ, 1991: *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana

– –, 2006: *Besediloslovne razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Silvo TORKAR [2021]: *O imenih Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova* (Osebna korespondenca 17. 9. 2021).

Alenka VALH LOPERT, 2007: Germanizmi v oddajah komercialne radijske postaje Radio City v Mariboru. Akten der 10. Arbeitstagung für bayerisch-österreichische Dialektologie in Klagenfurt 19.–22. September 2007. 441–457.

–, 2008: Prevzeto besedje v jeziku komercialne radijske postaje (Radio City v Mariboru), *Jezikoslovni zapiski* 14/1, 123–137.

–, 2009: Raba tujk v mariborskih govorjenih medijih, *Slavia Centralis* 2/2, 50–62.

Sergej VRIŠER, 1976: *Malečnik* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 62). V Mariboru: Obzorja.

Zinka ZORKO, 1988/89: Narečna podoba mariborskega predmestja, *Jezik in slovstvo* 34/7–8, 170–178.

–, 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 41/1, 193–207.

–, 1994: Samoglasniški sestavi v slovenskih narečnih bazah (ob izbranih narečnih besedilih). *Zbornik predavanj* (XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture). Ur. Martina Orožen. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 325–343.

THE GERMANISMS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The Malečnik local speech is a Western Slovenske gorice sub-dialect and belongs to the Pannonian dialect group. The article presents material for the dictionary of this local speech. The present analysis includes nouns of German origin, which are thematically related to kitchen and cuisine (*ajeršpajz*, *bešte*, *sugar*, *esihflajš*, *frouštikl*, *germ* ...). Their German origin and semantic interpretation are verified and confirmed in at least one of the following sources: Bezljaj's *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Snoj's *Slovenski etimološki slovar*, Pleteršnik's *Slovene-German Dictionary*, Striedter-Temps' *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* and, when necessary, in Debenjak's *Veliki nemško-slovenski slovar*. The inclusion or non-inclusion of these Germanisms in *SSKJ²/SP 2001* and their labelling according to their social register are also presented.

Most of the 60 Germanisms appear in etymological dictionaries (Bezljaj – 36, Striedter-Temps – 32, Snoj – 24, Pleteršnik – 26), 19 nouns had to be confirmed on German Debenjak's dictionary. The normative manuals, *SSKJ²* and *SP 2001* cover 16 nouns, out of which in *SP 2001*, only five are not present.

The Germanisms included in *SSKJ²* are labeled according to their social registers: dialectal, dialectal Eastern, colloquial, vernacular; in *SP 2001*: regional, vernacular, colloquial. Two Germanisms in *SSKJ²* are not labeled according to their social register.

Besedotvorne značilnosti občnoimenskih poimenovanj oseb v malečniškem govoru

Irena Stramljič Breznik¹

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, irena.stramljic@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.5>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku na podlagi besedja iz malečniškega govora, ki so ga ljubiteljsko zbrali krajanji, in lastne narečne kompetence izpostavljamo izbrana občnoimenska poimenovanja za osebe ter opazujemo njihove besedotvorne značilnosti. Poimenovanja oseb kategoriziramo v dve temeljni skupini, in sicer prevzeta ter tvorjena iz glagola, pridevnika, samostalnika ali po pomenskem prenosu.

Ključne besede: narečje, besedotvorje, občnoimensko poimenovanje oseb, prevzemanje

The article presents common personal nouns from the speech of Malečnik based on a selected vocabulary collected by non-specialist enthusiasts from Malečnik and the author's own dialectal competence. The focus is on the word-formation characteristics of these nouns. The analyzed nouns have been divided into two basic categories: 1) nouns that have been borrowed; 2) nouns that have been formed from verbs, adjectives, nouns or by semantic transfer.

Keywords: dialect, word formation, common personal noun, borrowing

Uvod

Naslov prispevka z jezikoslovnega zornega kota združuje narečjeslovni in besedotvorni pristop. Glede na siceršnjo bogato bero narečnih raziskav in dobro raziskovalno mrežo dialektologov na slovenskih univerzah in raziskovalnih inštitutih tako doma kot tudi zunaj meja pa se zdi, da je kombinacija obeh pristopov redkejša. Intuitivno oceno potrди tudi iskanje v sistemu

---

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (2020–2025) vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Cobiss, saj je vseh del s ključnima besedama »narečje in besedotvorje« nekaj manj kot osemdeset. Omejitev na slovenščino pa izbor omeji na blizu šestdeset, natančneje 58 različnih del.² Tipološko so zajeti objavljeni povzetki znanstvenih prispevkov na konferenci, izvirni znanstveni članki, samostojni sestavki v monografijah, objavljeni znanstveni prispevki na konferenci in diplomska dela.

Usmerimo se samo na raziskave in poglejmo, katere besedotvorne kategorije so bile eksplicitno raziskane v narečjih. Besednovrstno so najpogosteje zastopane samostalniške tvorjenke, med njimi pa samostalniške manjšalnice, in to v slovarjih prekmurskega (Koletnik 2015: 450–464) ter prleškega narečja (Koletnik 2017: 23–39). Samostalniško besedje Temlinovega *Malega katechismusa* v luči besedotvorja in besedoslovja je raziskala Kumin Horvat (2017: 79–117). Pozornost je bila namenjena tudi posameznim priponskim obrazilom v narečjih. Izpostavljena je bila posebna tvorba kolektivnih/skupnih samostalnikov na *-ajne* v cerkljanskem narečju, ki v knjižnem jeziku ni značilna, v drugih slovenskih narečjih in govorih pa še ni bila prepoznana (Furlan 2010: 35–43). Predstavljene so bile narečne tvorjenke s priponskim obrazilom *-ica* iz pomenskega polja človek (Kumin Horvat 2013: 33–57), narečne tvorjenke z vmesnim morfemom *-ov-/-ev-* iz pomenskega polja kulturne rastline (Kumin Horvat 2016a: 663–670) in tvorjenke s priponskim obrazilom *-je* v štajerski, panonski in koroški narečni skupini v pomenskem polju kulturne rastline (Kumin Horvat 2016b: 229–248). Med drugim je bila posvečena posebna pozornost tudi besedotvornim prilagoditvam germanizmov in njihovemu vključevanju v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju (Stramljič Breznik 2004: 331–336).

Druge raziskave so namenjene narečnemu besedotvorju v luči lingvistične geografije (Kumin Horvat 2016c: 79–91), besedotvorju v zahodnih prleških³ govorih (Unuk 1998: 148–157), besedotvorni podobi besedja iz beltinskega prekmurskega slovarja (Stramljič Breznik 1999: 160–179), primerjavi knjižnega jezika in specifičnostim narečja glede na strukturo besednih družin (Stramljič Breznik 2006: 376–384) ali odrazom jezikovnega stika v narečnem besedotvorju (Ježovnik 2020: 14–23).

Če gre v omenjenih delih za področno ozke raziskave posameznih besedotvornih segmentov v posameznih narečjih, potem velja Besedotvorni

² Pregled del, ponujenih z opisanim iskalnim nizom, pa celo pokaže, da jih veliko med njimi nima nujno tudi ključne besede *besedotvorje*.

³ Omeniti velja tudi slovarsko delo *Gúčati po antùjoško: gradivo za narečni slovar severozahodnoprleškega govora* (Rajh 2010).

atlas slovenskih narečij za poimenovanja kulturnih rastlin (Kumin Horvat 2018) za osrednje dialektološko delo, ki z geolingvističnim pristopom enakovredno združuje pogled na besedotvorno in besedno diferencirano narečno besedje v blizu sto krajevnih govorih iz vseh sedmin narečnih skupin. V metodološkem smislu se navezuje na temeljno delo slovenskega narečjeslovja, tj. Slovenski lingvistični atlas 1 in 2 (SLA). Kot ugotavlja tudi avtorica (Kumin Horvat 2018: 12), in potrjuje naše opažanje, je bilo slovensko narečno gradivo doslej najpogosteje analizirano na glasoslovni, leksični, oblikoslovni, redkeje na skladenjski, frazeološki in besediloslovni ravni, medtem ko so narečne besedotvorne raziskave še redkeje.

Zakaj raziskati narečna poimenovanja oseb in njihove tvorbene značilnosti?

Temeljni razlog je zagotovo ta, da jezik odraža antropocentrični pogled na svet, zato so poimenovanja, vezana na podkategorialno sestavino spola živo in človeško, številna in posledično obrazilno raznolika. Hkrati pa vsebujejo mnogo konotacije in tudi vrednostnih ocen.

Tudi sicer so besedotvorno raziskave tovrstne kategorije leksike pogostejše, če omenimo samo nekatere.

Problematiki ženskospolskih poimenovanj je posvečena monografija (Markežič, Stramljič Breznik 2021), ki se tej pomenski skupini tvorjenk posveča z več zornih kotov. Še posebej podrobno pa se ukvarja tako z različnimi teoretskimi pristopi v slovenistiki kot tudi z obrazilnimi lastnostmi feminativov v slovarski in korpusni rabi.

Najbližje pričujoči raziskavi pa je slednja, ki se je ukvarjala z moško-spolskimi tvorjenkami v treh različnih slovarskih virih, v katerih je bila opazovana razvojna dinamika pomenskih skupin tvorjenk za vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja ter opravkarja. Prikazuje najproduktivnejša obrazila s konca 19. in 20. stoletja, kar omogoča ugotavljanje deleža skupnih in specifičnih obrazil s stališča zastarevajočega oz. novonastajajočega (Stramljič Breznik 2010: 19–53). Na podlagi tvorjenk iz aktualne jezikovne rabe je bilo mogoče ugotoviti kontinuiteto oz. morebitne nove obrazilne težnje omenjenih pomenskih kategorij izpeljank. V ta namen so bile izbrane tri časovne točke, ki jih predstavljajo Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95), *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1998) in *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* (2009), saj na časovni osi dobrih stotih let lahko pokažejo leksikalne spremembe slovenskega jezika.

Iz vseh treh gradivnih virov je bilo glede na tvorbeno produktivnost v tej skupini tvorjenk zajetih prvih deset ali dvanajst najpogostejših moško-spolskih obrazil tako, da je najproduktivnejše obrazilo predstavljalo okrog trideset odstotkov vseh obrazilno zajetih tvorjenk, najmanj produktivno pa okrog odstotek. Pri pomenski kategoriji vršilca dejanja so se kot tvorbeno stabilna pokazala naslednja abecedno razvrščena obrazila: *-ač, -lec, -nik, -telj*; pri nosilcu lastnosti *-ak, -ec, -ež, -ik, -jak* in pri opravkarju *-ar, -aš, -ec, -ik, -ist, -nik, -(ov/ev)ec*, njihova razvrstitev po produktivnosti pa je v vsakem od treh slovarjev nekoliko drugačna.

Ugotovljeno je bilo, da pomenska skupina tvorjenk za nosilca lastnosti generično moč črpa izključno iz domačih tvorbenih morfemov in da v primerjavi z vršilcem dejanja in opravkarjem ni podvržena prevzemanju tujih obrazil. Za omenjeni pomenski skupini lahko namreč ugotovimo, da sicer tvorbeno jedro predstavljajo tipična domača tvorbeno obrazila, toda opazni in precej produktivni delež tvorbe predstavljajo tudi prevzeta obrazila skupaj s prevzetimi podstavami, ki so rezultat vse vplivnejših globalnih ekonomskih, političnih in kulturnih integracij, ustvarjenih prek globalnega jezika. Zlasti pomenska skupina tvorjenk za opravkarja je v sodobni slovenščini izjemno živa, pri njej se domači besedotvorni morfemi brez težav družijo tudi s prevzetimi podstavami, zato se tudi sodobni globalizmi z morfološko in besedotvorno adaptacijo kot neologizmi vraščajo v slovenski leksikalni sistem, čeprav se jih zaradi hibridnosti pogosto drži prizvok kolokvialnosti.

Na kratko o dosedanjih raziskavah narečnih značilnosti malečniškega govora

Zahodnemu slovenskogoriškemu podnarečju je bila posvečena že omenjena raziskava o germanizmih (Stramljič Breznik 2004). V njej smo izhajali iz govora vasi Metava. Kraj se prvič omenja v letih okrog 1220–1230 v zvezi in *Mettowe*. Zanimiva je Bezlajeva (ESSJ II, 180–181) etimološka razlaga, saj naj bi šlo za ime močvirja, torej star hidronim, ki je postal tudi toponim. Danes je to razloženo naselje v jugozahodnem delu Slovenskih goric z okrog tristo prebivalci v dveh zaselkih, to sta Metavski Vrh in Zabрге. Pripada krajevni skupnosti Malečnik - Ruperče. Središče s šolo, dvema cerkvama, zdravstvenim domom in večjim športnim igriščem Berl tvori naselje Malečnik. Krajevna skupnost ima blizu tri tisoč prebivalcev, je del Mestne občine Maribor in obsega poleg Malečnika še naslednja

naselja: Celestrina, Grušova, Hrenca, Metava, Nebova, Ruperče, Trčova in Vodole.⁴

Kot celota leži na območju, ki je po Ramovšu (1935) in po Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1990) tradicionalno poimenovano kot goričansko narečje. Govor vasi Metava je glede na glasoslovni sestav prvič natančneje dialektološko obdelala Zinka Zorko (1993: 193–207). Zaradi pomanjkljivih podatkov je bil ta narečni prostor ponovni predmet raziskav, objavljenih v znanstveni monografiji (Koletnik 2001), in utemeljeni sta bili dve novosti. Zaradi možnega zamenjevanja s poimenovanjem govorov na Goričkem se namesto goričanskega narečja vpelje izraz slovenskogoriško narečje. Z natančnimi fonološkimi, oblikoslovnimi in skladenjskimi opisi posameznih govorov pa je dokazana enotnost tega narečja, ki jo potrjuje ta dvoglasnika *ei* in *ou* za stalno dolgi *jat* ter stalno dolga *o* in nosni *o*. Ramovševa meja Marija Snežna–Kremberk–Sv. Trojica – vzhodno od nje naj bi se po njegovi oceni nahajali prleški govori – pa je s črto do Dvorjan pred Vurberkom postavljena kot meja, ki ločuje zahodno slovenskogoriško podnarečje od vzhodnega.

Viri

Gradivni vir predstavlja interni zbir besedja iz malečniškega govora s 1066 enotami, ki so ga ljubiteljsko pripravili krajani. Vnos besed je avtoriziran, glavnino besed so prispevali štirje krajani in dve krajanki, pri tem sta v enem primeru avtorstva dosledno pripisana obema zakoncema. Zapisi besed so neenotni in so slušni približek izgovoru. Pomeni so podani največkrat s knjižnimi sopomenkami (*fušar* ‘šušmar’) ali z opisno razlago (*autmigeč* ‘ki hodi po žogo’). Opazimo, da se avtorji včasih dopolnjujejo oz. korigirajo tako v zapisu kot pomenu. Trenutna verzija je v programu Excel s petimi stolpci, naslovljenimi z: narečna (tj. zapis narečne besede), slovenska (zapis pomena ali sopomenke v knjižnem jeziku), avtor in opomba. Peti stolpec je brez naslova, vanj so vnesene opombe, povezane s soglašanjem zapisa ali avtorizacijo dodatnega pomena. Iztočnice so razvrščene abecedno, brez pripisanih besednovrstnih oznak ali njihovih slovničnih oblik.

---

⁴ Predstavitev krajevne skupnosti. Dostop: <https://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1802>.

narečna:	slovenska:	avtor:	opomba:	
abdekati	pokriti, polepiti	ON		do P
aboh	orel	JMK		
aga	živa meja	LB		
ahtati	paziti	LB		
aiznpon	železnica	JMK	aiznpon	tvoje pravilno ON
ajeršpajz	pražena jajca	JMK		
ajmar, empar	vedro	JMK		
ajnfoht	preprosto	JMK		
ajnfarat	utekanje motorja	JMK		
ampus	nakovalo	JMK		
ajnpren	prežganje	JMK		
altar	oltar	JMK		
am vzeti	opaziti	LB		
amvzeti	zavzeti se za koga	JMK	LB opaziti	
änhof	enostaven	LB		
änmohc	obara	LB		
anšteindig	temeljiti	LB		
antati se	tožiti se po čem	LB		
antl	prepir	LB	antli	
antuh	brisača	LB		
aport	stranišče	LB		
arba	polzapora	LB		
arct	živinozdravnik	LB		
ašenpeher	pepelnik	JMK		
aufregati se	razburjati se	LB	nazaj govoriti, oporekati	MK
aufrihtik	iskreno, odkrito	DB		
aufšnit	narezek	JMK		
auka	oko	LB		
autar	čuvaj vinograda	LB		
autmigecc	ki hodi po žogo	JMK		

Slika 1: Izsek iz začetnega nabora besedja malečniškega govora

Kot viri za strokovno razlago poimenovanj so bili uporabljeni vsi razpoložljivi etimološki, narečni, splošni in še zlasti zgodovinski slovarji

na portalu Fran.si. Dodatno tudi *Etimološki slovar slovenskega jezika* (ESSJ), Skokov *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (SK) in temeljna strokovna literatura o germanizmih v slovenščini avtorice Striedter Temps (ST).

Metode dela

Iz nabora zbranih besed smo najprej izpisali vsa že obstoječa poimenovanja oseb za moški (*bolenik* 'bolnik') in/ali ženski spol (*cuprnca* 'coprnica'), hkrati pa na podlagi lastne kompetence dodali še taka, ki se v govoru uporabljajo in se zlahka izpeljujejo iz nabora vključenih glagolov (*frakšlati* → (*frakšlar*)), pridevnikov (*mrkižav* → (*mrkižavec*)) in samostalnikov (*tabrh* → (*tabrhar*)), vendar take tvorjenke pri zapisovalcih niso bile evidentirane. Zaradi razlikovanja med avtentičnim gradivom in dodanim besedjem smo take tvorjenke zapisali v oklepaju.

Pri obdelavi besedja smo izhajali iz poknjižene oblike. Če ji za slovničnimi lastnostmi sledi kvalifikator ali označevalnik, pomeni, da sta bodisi beseda sama ali njena motivirajoča beseda zajeti tudi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ 2). Temu sledi zapis oblike kot v viru, nato pomen in po potrebi tudi v ustreznih virih razpoložljiva etimološka razlaga.

Izraz *poknjiženje* (Kumin Horvat 2018: 17–18) pomeni preoblikovanje narečne oblike v knjižno in vključuje več različnih tipov, predstavljenih v nadaljevanju. Poknjiževanje na glasovni ravni zajema črkovno pretvorbo narečne besede z grafemi, ki so najbližji slovenski knjižni abecedi (*pütavec* → *putavec*); na naglasni ravni pomeni zapis naglasa, ki ustreza naglasnim vzorcem knjižnega jezika (*pútavec*); na pravopisni je to zapis, skladen s knjižno normo (*dodl* → *dódelj*), ker za knjižni jezik v izglasju ni značilen sklop nezvočnik + zvočnik; na oblikoslovni ravni to pomeni dodelitev spola, števila in sklanjatvenega vzorca knjižnega jezika (*mašin m* → *mašina -e ž*)⁵ in na besedotvorni ravni vzpostavitev knjižne podobe obrazil, navadno brez narečne redukcije vokalov (*cauprnca* → *cóprnica*).

Nadaljnji korak je predstavljala kategorizacija poimenovanj za osebe v dve temeljni skupini:

- (a) prevzeta in prilagojena poimenovanja oseb;
- (b) tvorjena poimenovanja oseb z besedotvornimi pomenskimi podskupinami:

---

⁵ Če se narečna beseda od poknjižene razlikuje v kateri od oblikoslovnih kategorij, je pri narečni besedi le-ta označena.

- (b1) iz glagolov (vršilci dejanja),
- (b2) iz pridevnikov (nosilci lastnosti ali stanja),
- (b3) iz samostalnikov (nosilci značilnosti) in
- (b4) pomenski prenosi (poimenovanja oseb po stvareh).

V prispevku bo predstavljen le del poimenovanj, ki predstavljajo reprezentativni vzorec vseh kategorij. Za poknjiženo iztočnico in zapisom besede iz vira bo pri ureditvi celotne zbirke besedja treba dodati še izgovor z narečno fonetično transkripcijo, da bo tako zbrano gradivo uporabno tudi za morebitne nadaljnje dialektološke raziskave. V oglatem oklepaju je trenutno podan poljuden in približen zapis izgovora z mestom naglasa.

Prevzeta in prilagojena poimenovanja oseb

V tej skupini so poimenovanja oseb zelo pogosto prevzeta iz ali prek nemščine, redkeje kakšna tudi iz hrvaščine oz. srbščine. Termin prevzeta prvina je vpeljal Toporišič (2006: 62–63) za vse, kar je v slovenski knjižni jezik prišlo iz drugih jezikov, in z njim zajel termina tujka in izposojenka, ker je ugotovil, da je njuna dosedanja jezikoslovna opredelitev nekonsistentna. Za izposojenko bi bila po tradicionalni definiciji odločilna starost in razširjenost med ljudstvom. Tujke pa naj ne bi bile ljudske in se ne bi ravnale po slovenskih glasovnih zakonih. Šlo naj bi večinoma za mednarodne kulturne besede, iz časnikov pa naj bi prihajale tudi v ljudski jezik. Protislovnost navedenega Toporišič vidi v dejstvu, da tujke ne bi bile ljudske, a bi hkrati najbolj prehajale v ljudsko rabo.

Termin prevzeta beseda je opredelil že v *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 218), vendar sta ohranjena tudi starejša izraza za pojem prevzeta občna beseda, in sicer *sposojenka* (Toporišič 1992: 299–300), ki je docela prilagojena zgradbenim lastnostim slovenskega jezika, in *tujka* (Toporišič 1992: 334), ki ni povsem prilagojena prevzeta beseda v slovenščini. Vpeljan je še termin *citatna beseda* (Toporišič 1992: 14) kot vrsta popolnoma neprilagojene besede, ki se v slovenščini po pisavi, izgovoru ali pregibanju ravna po načelih izvirnega jezika. Podobno razmerje nad- in podpomenskosti med termini *prevzeta beseda* ter *izposojenka* in *tujka* je ohranjeno tudi v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 131).

Zanimiv pogled o teh razmerjih prinaša razmislek Marka Snoja (2006: 346), ki mu stopnja prilagojenosti ne predstavlja kategorije, po kateri bi bilo

mogoče ločevati tujke od izposojenk, ampak se odloči za njuno razmejevanje na podlagi šestih meril, med katerimi je za potrebe tega prispevka smiselno izpostaviti štiri: prevzemnik, zvrst, prenosnik in sosedskost. Na podlagi tega mu je izposojenka beseda, ki jo je preprosto ljudstvo prevzelo iz sosednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, pri tem gre za prenos iz govorjenega v govorjeni jezik. Tujka pa mu pomeni tisto besedo, ki jo je izobraženec iz tujega knjižnega jezika prevzel v svoj knjižni jezik, jezik ni nujno sosedski, prenosnik pa je pisni.

Iz nemščine prevzete jezikovne prvine, imenovane tudi germanizmi, so najpogosteje besedne (*merkati*) ali skladenjske (*hoditi k nogam*) in v knjižno normo niso sprejete (Toporišič 1992: 47). V slovenskem jeziku se germanizmi pojavljajo kot rezultat večstoletnih stikov z nemškim jezikom, ki je bil jezik upravnapolitične oblasti. Knjižni jezik in narečje se bistveno razlikujeta glede na prepustnost tujejezičnih elementov, saj se zakonitosti knjižnega jezika raziskujejo in kodificirajo, kar vodi v normativnost in zavestno uravnavanje jezikovnega razvoja. To ima lahko tudi dve skrajnosti, znani kot pretirani purizem 19. stoletja na eni strani in velika liberalizacija, zlasti z vidika anglicizmov, v sodobni slovenščini na drugi strani. Seveda ima tudi narečje svojo normo, ki jo gradi na tradiciji in relativni stalnosti sestavin, kar je pogoj za opravljanje sporazumevalne vloge. Toda za sosednjejezične vplive je narečje veliko bolj odprto, ker je narečnemu govorniku pogosto znan le prevzet izraz oz. ga uporablja pogosteje kot njegovo knjižno vzporednico, za katero ni nujno, da jo sploh pozna (Stramljič Breznik 1999: 176).

Zgodovinska dejstva kažejo, da je o stikih z germanskim svetom mogoče govoriti že od karolinških osvojitvev naših krajev, ki so pomenile uvedbo fevdalnega sistema, hkrati pa izgubo politične samostojnosti, in da so trajali celih dvanajst stoletij tja do prve svetovne vojne s ponovnimi poskusi načrtne germanizacije tudi v času druge svetovne vojne. Šele po obeh vojnah se je slovenski politični prostor usmeril k južnim Slovanom vse do politične osamosvojitve leta 1990. Toda ves čas je na severu ostajala germanska meja, torej fizični stik med obema jezikoma ni bil nikoli prekinjen (Stramljič Breznik 2004: 332).

Predstavljamo nekaj najzanimivejših primerov:

cimerman -a m ► cimerman [cimerman] ‘tesar’ ← prim. nem. *Zimmermann* (ST);

donda -e ž slabš. ► donda [dónða] ‘velika, nerodna ženska ali dekle’; verjetno imitativna beseda; s pomenom ‘debel človek ali žival’ se pojavlja tudi v drugih jezikih; ← prim. npr. hrv. v Dalmaciji *dundo* ‘stric’, *donda* ‘debela dekle’, mak. *dunda* ‘debela ženska’ (SES);

favlencar -ja m ► faulencar -a [fáulencar] ‘lenuh, postopač’ ← prim. nem. *der Faulenzer* ← *faulenzen* ‘lenariti’ (NSSNS);

gavnar -ja m ► gaunar -a [gáunar] ‘navihanec, falot, porednež’ ← prim. nem. *Gauner* ‘slepar’, kar je vzeto iz rokovnjaškega žargona, v katerem *Juonner, Joner* prvotno pomeni ‘goljuf (pri igri)’ (SES);

hohštapler -ja m pog. ► hohštaplar -a m [hóhštáplar] ‘domišljav človek, gizdalin’ ← prim. nem. *Hochstapler* v enakem pomenu, kar je izpeljanka iz glagola *hochstapeln* ‘pretirano visoko se nositi’ in ‘vzbujati vtis pripadnosti višjemu družbenemu sloju’; glagol je sestavljen iz nem. *hoch* ‘visok’ in *stapeln* ‘skladati, zlagati’, kar je izpeljano iz nem. *Stapel* ‘skladovnica’; slednje je treba tu razumeti v prenesenem pomenu ‘družbeni sloj’; glagol torej prvotno pomeni ‘usmerjati se v visok družbeni sloj’ (SES);

kibic -a m ► kibic [kíbic] ‘kdor nekoga vznemirja’ ← ‘kdor prisostvuje igri s kartami in posega vanjo navadno z nezaželenimi pripombami ali nasveti’ (20. stol.); ← prim. nem. *Kiebitz* ‘kibic, opazovalec igre’, kar je izpeljano iz nem. *kiebitzen* ‘opazovati igro’, to pa je izposojeno iz nem. rokovnjaščine, kjer *kibitchen* pomeni ‘opazovati’, *kiebischen* pa ‘pregledovati, preiskovati’; beseda etimološko ni pojasnjena (SES);

luftar -ja m ► luftar -a [lúftar] ‘neresnež, lahkomiseln človek’ ← prim. nem. *Luftikus* ‘luftar’; pog. sloven. *lúftati* ‘lenariti, brezdelno živeti’ sledi pomenu osnovne besede *lúftar* in je verjetno retrogradna izpeljanka (SES);

ravbar -ja m nižje pog. ► raubar -a [ráubar] ‘razbojnik, tat’ ← prim. nem. *Räuber* ‘ropar’ ← prim. nem. *rouben* ‘ropati’ (SES);

trotelj -tlja m ► trotl -a [trótl] ‘norec’ ← prim. nem. *Trotell* ‘bedak, tepec’ ← nem. *trotten* ‘počasi nerodno hoditi’ (ESSJ IV);

Poimenovanja oseb, nastala kot izglagolske tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

V to skupino sodijo izpeljanke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja. Poimenovanja oseb so motivirana na podlagi dejanj. Mednje smo uvrstili tudi izpeljanko ženskega spola iz ustrezne moške oblike:

frakšlar-ja m ► frakšlar -a [frákšlar] ‘pretirani radovednež’ ← *kdor frakšla* ← *frakšlati* ← prim. nem. *frakseln* (NSSNS);

fušar -ja m ► fušar -a [fúšar] ‘kdor šušmari’ ← prim. nem. *pfuschen* ‘slabo delati’, avstr. nem. tudi ‘delati na črno, kar je izpeljano iz medmeta (*p*)*futsch*, ki se uporablja, ko se kaj pokvari ali strga; kar je slabo narejeno, se namreč rado pokvari ali strga (SES);

(malar) -ja m nižje pog. ► malar-a [málar] ‘pleskar, soboslikar’ ← *kdor mala* ← prim. nem. *malen* ‘slikati, pleskati, barvati’ (SES);

pedenarica -e ž ► pedenarca [pedénarca] ‘ženska oseba, ki (po)skrbi za druge’ ← *ženska oblika od pedenar* ← prim. nem. *bedienen* ‘streči’, sestavljena iz *be-* in *dienen* ‘služiti’ (SES);

(petrigar) -ja m ► petrigar [petrígar] ‘kdor goljufa, goljuf’ ← *kdor petri-ga* ← prim. nem. *betriegen*, kar ustreza v knjiž. nem. *betrügen* ‘goljufati’ (NSSNS);

(plavšar) -ja m nižje pog. ► plaušar [pláušar] ‘kdor dvori, osvaja, ljubimka, se spogleduje’ ← *kdor plavša* ← prim. nem. *plauschen* ‘dvoriti, blebetati, česnjati’; beseda je onomatopejskega nastanka, podobno kot nem. *plaudern* ‘blebetati, česnjati’ (SES);

štritar -ja m ► štritar -a [štrítar] ‘prepirljivec, zdrahar’ ← *kdor se (rad) štrita* ← prim. nem. *streiten* ‘boriti, prepirati se’ (ST);

(šnofač) -a m nižje pog. ► šnofač [šnofáč] ‘kdor poizveduje, sprašuje, vohlja’ ← *kdor šnofa* ← prim. nem. *schnopfen*, kar ustreza v knjiž. nem. *schnupfen* ‘njuhati’; pomen se je verjetno razvil pod vplivom nem. *schnüffeln* ‘vohati, ovohavati’, ki je soroden z angl. *sniff* ‘vohati, ovohavati, njuhati’ in *schnofeln* ‘nosljati, govoriti skozi nos’ (SES);

Poimenovanja oseb, nastala kot izpridevniške tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

Osebe so poimenovane na podlagi tipične lastnosti:

čoravec -ca m ► čoravec [čóravec] 'slepec' ← *kdor je čorav* ← *čorav* nižje pog., slabš. [čóraf] ← prim. hrv., srb. *ćorav* 'slep na eno oko, slaboviden', kar je izpeljanka iz *ćor* 'slep, slep na eno oko' (SES; SK);

kunštnež -a m ► künštnež [künštnež] 'bistroumen, prebrisan človek, brihtnež' ← *kdor je kunšten* ← *kunšten* [künštn] nižje pog. 'bister, pameten, učen' ← prim. nem. *Kunst* 'umetnost' (SES);

puklavec -ca m ► püklavec [püklavec] 'grbavec' ← *kdor je puklav* ← *puklav* [püklaf] ← prim. nem. *Puckel* 'grba', kar ustreza knjiž. nem. *Buckel* (SES; ESSJ III; ST);

putavec -ca m pütavec [pütavec] 'majhen otrok, smrkavec' ← *kdor je putav* ← *putav* [pütaf] 'majhen, kilav' ← prim. nem. *Butt* 'majhna, čokata oseba, žival ali rastlina' (ESSJ III);

smotanec -ca m ► smotanec [smótanec] 'neprijetnež, zopernež, neumnež' ← *kdor je smotan* ← prim. sleng. 'čuden, nenavaden; neumen' (SP);

šislavec -ca m ► šislavec [šislavec] 'nervozen, vihrav človek' ← *kdor je šislav* ← *šislav* [šislaf] ← *tak kot šisa* ← prim. nem. *Scheisse* 'drek', kar je posredno povezano tudi z drisko (NSSNS);

zacuknjeneč -ca m ► zacükjeneč [zacükjeneč] 'slaboten, rahitičen človek' ← *kdor je zacuknjen* [zacükjen] ← *zacukniti* 'zaostati v rasti; zahirati, zakrneti' (SSKJ 2);

žnodravec -ca m ► žnůdravec [žnůdravec] 'smrkavec' ← *kdor je žnodrav* [žnůdraf] ← prim. nem. *Schnotter*, *Schnoder* 'smrkelj' (PS);

Poimenovanja oseb, nastalih kot izsamostalniške tvorjenke iz prevzetih ali domačih podstav

Poimenovanja oseb so motivirana na podlagi značilnosti, ki jih določa:

klipan -a m ekspr. ► klipan [klípan] 'neroden fant; butec' ← prim. pomen *kli*p 1. 'klas', 2. 'batina'; z *-an* slabšalno kot psovka 'brezposeln fant velike rasti' (SK);

kšeftar -ja m ► kšeftar [kšéftar] ‘kdor hodi v službo’ ← *kdor ima kšeft* ← iz nem. *Geschäft* ‘posel’, prvotno ‘delo, ustvarjanje’, kar je izpeljano iz nem. *schaffen* ‘delati, ustvarjati’ (SES);

lampač -a m ► lampač [lampáč] ‘kdor ima velik trebuh’ ← *kdor ima lamp* ← prim. nem. *wamp* ‘trebuh’; *lamp* nastal po disimilaciji iz *vamp* (SLA 1);

(punkljar) -ja m ► punklar -a [púnklar] ‘kdor nosi cule’ ← *kdor ima punklje* ← *punkelj* nižje pog. ‘cula, sveženj’; ← prim. nem. *Bunkel*, čemur ustreza knjiž. nem. *Bündel* (SES);

(šnopsar) -ja m ► šnopsar -a [šnópsar] ‘kdor uživa žganje, alkoholik’ ← *kdor ima (rad) šnops* ← *šnops* ← prim. nem. *Schnaps* ‘žganje’, *schnaps* ‘požirek’; beseda je sorodna s knjiž. nem. *schnappen* ‘hlastniti’ in dalje s *Schnabel* ‘kljun’ (SES).

(špehar) -ja m ► špehar -a [špêhar] ‘kdor je debel’ ← *kdor ima špeh* ← *špeh* ekspr. ‘podkožno maščobno tkivo pri človeku’ ← prim. nem. *spëch* ‘slanina, salo’, kar ustreza današnjemu nem. *Speck* (SES);

(tabrhar) -ja m ► tabrhar -a [tábrhar] ‘kdor opravlja dnino’ ← *kdor dela tabrh* ← *tabrh* ← prim. nem. *Tagwerk* (ESSJ IV);

tumhajtelj -tlja m ► tumhajt -a [túmhájtl] ‘kdor zganja neumnosti, butec’ ← *kdor dela tumhajte* ← *tumhajt* ← prim. nem. *Dummheit* ‘neumnost’ (PS);

Poimenovanja oseb na podlagi pomenskega prenosa

Precej poimenovanj je nastalo na podlagi pomenskega prenosa. Izpostavljamo le naslednje tri primere:

burklja -e ž slabš. ► bürkla [bürkla] ‘stara krava, ženska’ ← pom. prenos: *burklje* ‘priprava za devanje posode v peč’; motivirajoča je lahko okornost orodja in njen prenos na človeka;

letanica -e ž slabš. ► leitanca[lêjtanca] ‘ženska, tudi lahka ženska’ ← pom. prenos: *letanica* ‘perut’; motivirajoča je lahko funkcija živalskega dela telesa, ki omogoča lahkotno premikanje po zraku, in od tod prenos na lahko žensko, ki pogosto menjava partnerje; možno tudi po prenosu, da gre za človeka nepomemben telesni del in od tod poimenovanje tudi na tako žensko, ki je nepomemben privesek.

vozek -ka m slabš. ► vozek -eka [vóuzek] ‘malo prizadeta oseba’ ← pom. prenos: *vozek* ‘majhen voz’; motivirajoče je lahko enostavno upravljanje majhnega, preprostega vozila in prenos na enostavno vplivanje in manipuliranje z osebo.

Sklep

Za govor Malečnika doslej še ni bil narejen celovit dialektološki opis, čeprav že obstajajo nekatere delne raziskave, ki ga po fonoloških, oblikoslovnih in skladijskih lastnostih umeščajo k zahodnemu slovenskogoriškemu podnarečju.

Na podlagi slovarčka besed malečniškega govora, ki so ga sestavili krajanji, in lastne narečne kompetence so v prispevku predstavljena izbrana občnoimenska poimenovanja oseb. Razdelili smo jih glede na to, ali so bila v govor prevzeta iz nemščine zaradi dolgotrajnega kulturnozgodovinskega vpliva ali pa so nastala kot tvorjenke po zakonitostih slovenskega tvorbenega sistema tako, da poimenovanja oseb izhajajo iz zanje tipičnih glagolskih dejanj, pridevniških lastnosti, samostalniških značilnosti ali pa le s pomenskim prenosom poimenovane stvari na osebo zaradi kake skupne podobnosti.

Besedje malečniškega govora ni bilo zbrano izčrpno in sistematično na osnovi vprašalnic za zbiranje narečnega gradiva, vendar ima zbirka besed čustveno in identifikacijsko vrednost, saj je nastala iz ljubiteljske zagnanosti krajanov, ki vsaj del svojega govora želijo rešiti pred pozabo. Njihov pristop pa hkrati pomenljivo govori o percepciji lastnega govora in iskanju tega, kar sami prepoznavajo kot specifiko svojega narečja.

Literatura

ESSJ I–IV = France BEZLAJ, 1977: *Etimološki slovar slovenskega jezika I/A–J*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika II/K–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika III/P–S*. Dopolnila in uredila Marko Snoj, Metka Furlan. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika IV/Š–Ž*. Dopolnila in uredila Marko Snoj, Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC.

Metka FURLAN, 2010: Posebna tvorba kolektivnih samostalnikov na *-ajne* v cerkljanskem narečju, *Jezikoslovni zapiski* 16/2, 35–43.

Janoš JEŽOVNIK, 2020: Odrazi jezikovnega stika v narečnem besedotvorju. *Heriskop: razprave o dediščinjenju na obrobju*. 14–23.

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

– –, 2015: Samostalniške manjšalnice v prekmurskih narečnih slovarjih. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga* (Zora, 113). Ur. Irena Stramljič Breznik. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 450–464.

– –, 2017: Samostalniške manjšalnice v prleških narečnih slovarjih, *Jezikoslovni zapiski* 23/1, 23–39.

Mojca KUMIN HORVAT, 2013: Narečne tvorjenke s priponskim obrazilom *-ica* iz pomenskega polja 'človek' (po gradivu za SLA 1), *Jezikoslovni zapiski* 19/2, 33–57.

– –, 2016a: Narečne tvorjenke z vmesnim morfemom *-ov/-ev-* iz pomenskega polja kulturne rastline. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia* 26/4, 663–670.

– –, 2016b: Tvorjenke s priponskim obrazilom *-je* v štajerski, panonski in koroški narečni skupini (pomensko polje kulturne rastline). *Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici* (Zora, 114). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 229–248.

– –, 2016c: Narečno besedotvorje v luči lingvistične geografije, *Jezikoslovni zapiski* 22/2, 79–91.

– –, 2017: Samostalniško besedje Temlinovega Malega katechismusa v luči besedotvorja in besedoslovja. *Zapisana beseda ostane*. Ur. Klaudija Sedar, Geza Filo, Franc Kuzmič. Murska Sobota. 79–117.

– –, 2018: *Besedotvorni atlas slovenskih narečij: kulturne rastline*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1990: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tjaša MARKEŽIČ, Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2021: *Feminativi v slovenskem jeziku* (Zora 143). Maribor: Univerzitetna založba.

NSSNS = Doris DEBENJAK, 1991: *Nemško-slovenski in Slovensko-nemški slovar, 9. izdaja = Deutsch-slowenisches und Slowenisch-deutsches Woerterbuch*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

PS = Maks PLETERŠNIK: *Slovensko-nemški slovar*, www.fran.si. Dostop 10. 2. 2022.

Bernard RAJH, 2010: *Gúčati po antújoško* (Zora, 73). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Fran RAMOVŠ, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

SK = Petar SKOK, 1988: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili Mirko Deanović, Ljudevit Jonke, Valentin Putanec. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.

Marko SNOJ, 2006: O tujkah in izposojenkah v slovenskem jeziku, *Slavistična revija* 54/1, 343–350.

SES = Marko SNOJ: *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si. Dostop 18. 2. 2022.

SLA = *Slovenski lingvistični atlas 1, 2*, www.fran.si. Dostop 15. 2. 2022.

SP = *Slovenski pravopis*, www.fran.si. Dostop 15. 2. 2022.

SSKJ 2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si. Dostop 20. 2. 2022.

ST = Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 1999: Besedotvorne značilnosti narečja ob primeru beltinskega prekmurskega slovarja. *Logarjev zbornik* (Zora, 8). Ur. Zinka Zorko, Mihaela Koletnik. 160–179.

– –, 2004: Germanizmi v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju, *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 14/2, 331–336.

– –, 2006: Besedotvorje v knjižnem jeziku in narečju: ob primerjavi poskusnega slovarja narečja in besednih družin. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. (Zora, 41). Ur. Mihaela Koletnik, Vera Smole. Maribor: Slavistično društvo. 376–384.

– –, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom* (Zora 71). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. 19–53.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– –, 2000: *Slovenska slovnica* (4. prenovljena in razširjena izdaja). Maribor: Obzorja.

– –, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC.

Drago UNUK, 1998: Besedotvorje v zahodnih prleških govorih. *Varia VII: zbornik materialov zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov*. Modra-Piesok. 148–157.

Zinka ZORKO, 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih. *Slavistična revija* 12/1, 193–207.

WORD-FORMATION CHARACTERISTICS OF COMMON PERSONAL NOUNS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

There has been no complete dialectological description of the speech of Malečnik so far, although there have been partial studies which categorize it in the western subdialect of Slovenske gorice as based on phonological, morphological and syntactic characteristics.

The article presents the selection and analysis of common personal nouns from the speech of Malečnik based on the vocabulary collected by the inhabitants of Malečnik and the author's own dialectal competence. The nouns have been divided into two

categories based on their origin: 1) nouns borrowed and adapted from German under the long cultural-historical influence, 2) nouns formed according to word-formation processes in Slovene. The nouns from the second group are derived from words with the typical meaning of verbal actions, adjectival properties, and nominal characteristics or by semantic transfer based on a resemblance between an entity and a person. The vocabulary of the speech of Malečnik has not been collected systematically through a dialectal survey, nevertheless, it has an emotional value and it is important for identification. The collection has been motivated by the enthusiasm of the inhabitants of Malečnik themselves, fueling their effort to conserve at least a part of their dialectal heritage. Their own approach gives insight into the perception of their own speech and the search for the unique characteristics of their dialect.

Glasovne značilnosti novomeškega govora

Vera Smole, Maruša Žibred¹

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2,
SI 1000 Ljubljana, vera.smole@guest.arnes.si, zibredm@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.6>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku je podana analiza spontanega govora 14 govorcev treh generacij iz Novega mesta. Primerjan je z govori vzhodnodolenjskega podnarečja, kamor je uvrščen tudi novomeški govor, ter z njegovim zapisom iz leta 1959. Poudarek je na tistih vzhodnodolenjskih glasovnih pojavih, ki se najbolj razlikujejo od knjižnih in so pri govorcih najbolj spremenljivi. Glede na stopnjo (ne)ohranjenosti narečnih pojavov poskušamo posamezne govorce razvrstiti v enega od definiranih tipov mestnih govorov.

Ključne besede: dolenjsko narečje, vzhodnodolenjsko podnarečje, novomeški govor, mestni govor, glasoslovje, naglas, splošni slušni vtis

The article presents an analysis of the spontaneous speech of 14 speakers of three generations from Novo mesto. It is compared with the local speeches of the East Dolenjska subdialect, which includes the local speech of Novo mesto, and its record from 1959. The focus is on the phonetic phenomena of the East Dolenjska subdialect, which differ most from standard language and are most variable among speakers. Depending on the degree of (un) preserved dialect phenomena, we try to classify individual speakers according to defined categories of urban speeches.

Keywords: Lower Carniola dialect group, East Dolenjska subdialect, Novo mesto local speech, city speech, phonetics, stress, general phonetic impression

Uvod

S tem, ko je Zinka Zorko leta 1989 objavila raziskavo *Narečna podoba mariborskega predmestja* (Zorko 1989a)² in ji je leta 1992 sledilo še pre-

---

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa »Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave« (P6-0215), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Objavljeno tudi v Zorko (1989b).

davanje tujim slavistom ter objava v zborniku predavanj z 28. *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture* z naslovom *Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh narečnih baz (glasoslovje in besedišče)* (Zorko 1992),^{3,4} ter 2002 razpravo *Mariborski pogovorni jezik* (Zorko 2002), je začela s t. i. mestno dialektologijo, ki se v slovenskem jezikoslovju vse do danes ni razvila.⁵ Irina Makarova, ki je značilnosti ljubljanskega govora opisala posredno, ko je raziskovala položajne variantnosti pogovorne ljubljansčine na konceptiji primarne govornice, je ugotovila, da so dotedanje »/l/jublanske jezikovne posebnosti [so] zbrane predvsem v Toporišičevih delih« (Makarova 2004: 287), in sicer z namenom, da bi izbrane postale dovoljeni odstopi od zbornega k splošno- ali knjižnopogovornemu jeziku. V *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 22) je opisan tudi ljubljanski pokrajinski pogovorni jezik, ki pa »ni isto kot ljubljansko narečje«⁶ (prav tam). *Slovenski pravopis* med neknjižnimi zvrstmi poleg neknjižnega pogovornega jezika in narečij navaja tudi mestne govornice: »Mestne govornice so jezikovni različki, večinom nastali iz narečij v večjih mestih. V primeri z narečji so slovenske mestne govornice bliže zvrstem knjižnega, zlasti knjižnega pogovornega in neknjižnega pogovornega jezika (npr. ljubljansčina, mariborščina, koprščina). Njihova samosvojost je predvsem v besedju, skladnji in fonološkem naglasu (jakostni, tonemski) ter v splošnem slušnem vtisu.« (SP 2001: 128)⁷ V prispevku želimo prikazati osnovne ugotovitve iz raziskave glasoslovja in deloma naglasa dolenjskega novomeškega govora v spontanem govoru govorcev treh generacij.

Ob raziskavah mestnih govorov si je treba pri vsakem govorcu zastaviti vprašanje, kdo je govorec narečnega krajevnega govora – tudi ali je teh v mestu morda več – ter kdo nadnarečnega (pokrajinskega) jezikovnega različka.⁸ Treba se je vprašati, ali se je novomeški krajevni govor prenašal

³ Kot enciklopedični članek objavljeno tudi v Zorko (2012).

⁴ Pod njenim mentorstvom sta nastali tudi diplomski nalogi Mihaele Koletnik *Mariborski pogovorni jezik*, Pedagoška fakulteta, Maribor [M. Bregant], 1991 in Mojce Redjko *Govor Studencev, predmestja Maribora*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1992. Prispevek z naslovom *Mariborski pogovorni jezik* je objavila tudi Koletnik (2001).

⁵ Članek *Govor celjskega predmestja Gaberje* (Škofic 1989) lahko upoštevamo le pogojno.

⁶ Pojma krajevni govor Toporišič ni uporabljal, v slovensko narečjeslovje je bil uveden 1997 (Smole 1997: 282).

⁷ Skoraj enak opis mestnih govorov je imel že *Slovenski pravopis: Pravila*. Ljubljana: SAZU, DZS, 1990, str. 131.

⁸ Zinka Zorko se s temi vprašanji ni ukvarjala, saj je sprejela »veljavni« (po *Slovenskem pravopisu* iz 1990) socialnozvrstni termin pokrajinski, konkretno mariborski pogovorni jezik.

iz roda v rod ali je bil njegov naravni razvoj zaradi odsotnosti medgeneracijskega prenosa pretrgan in v katero smer gredo spremembe od starejše do mlajše generacije. In nenazadnje se je treba vprašati, ali ima glede na rabo pri mlajši generaciji dobre ali slabe preživetvene možnosti. Besedna zveza »novomeški govor« v naslovu prispevka opredeljuje le mesto raziskave, ne pa tudi pojavnne oblike uresničenih govornih dejanj informatorjev.

Za razjasnitev zgornjih vprašanj je poleg analize dobljenega terenskega gradiva potrebno mestni govor v svojih pojavnih oblikah najprej definirati, saj je nemogoče sprejeti tezo, da vsi, četudi t. i. avtohtoni govorniki vseh generacij, uporabljajo enake jezikovne prvine s pričakovanimi medgeneracijskimi razlikami, da govorijo vsem skupen pokrajinski jezikovni različek, v socialnozvrstni teoriji poimenovan pokrajinski pogovorni jezik. V narečjeslovnem pojmovanju, ki temelji na genetolingvističnem pristopu členjenja jezika (po Brozoviću, v Šekli 2004), mestni govor pojmuje v dveh osnovnih pojavnih oblikah: a) kot krajevni govor,⁹ enakovreden »podeželskemu« krajevni govoru, ki izkazuje kontinuiran zgodovinski razvoj, njegovi nosilci so večinoma avtohtoni prebivalci, ki ga rabijo vsaj v določenih govornih položajih in ga (ali tudi ne) prenašajo na naslednje rodove, ali pa je to b) nadnarečje,¹⁰ z bolj ali manj ohranjenimi skupnimi značilnostmi okoliških podeželskih krajevnih govorov enega ali več narečij (celo narečnih skupin), v socialnozvrstni teoriji (po Toporišiču sprejeti tako v učbenike kot v slovenski pravopis) imenovan (pokrajinski) pogovorni jezik, njegovi nosilci pa so priseljenci od blizu in daleč, dnevni in tedenski migranti in tudi avtohtoni meščani, ki so mestni krajevni govor opustili. Pokrajinsko obarvano nadnarečje lahko pri delu govorcev že skoraj docela izgubi tudi pokrajinsko zaznamovanost, tako da bi lahko govorili o splošno- ali knjižnopogovornem jeziku, kakor ga opredeljuje sociolingvistika, oziroma se nahaja blizu eni od dveh skrajnih točk, tj. eni od dveh sistemskih različic slovenskega jezika, blizu normiranemu knjižnemu jeziku in daleč od naravnega¹¹ krajevnega govora (Smole 2004). Za sedanje stanje

⁹ Krajevni govor v celoti definiramo kot: skupek zelo sorodnih *idioletkov* na ožjem zemljepisnem območju s skupnim komunikacijskim središčem (fara); najmanjša sistemska enota narečja (na zemljevidu narečij ni zamejena); konkretni naravni govor, nastal na osnovi zgodovinskega razvoja; pogosto naš prvi materni jezik (»prirojeni«, knjižni je priučen). (Smole, študijsko gradivo za predmet Socialne zvrsti slovenskega jezika, FF UL).

¹⁰ Pojem nadnarečje je bil uveden 1997 kot sinonim za socialnozvrstni termin za pokrajinski pogovorni jezik (Smole 1997: 282).

¹¹ V smislu notranje jezikovne norme in ne predpisane.

rabe jezikovnih različkov je hkrati značilno, da domala vsak govorec, ki je tega sposoben, svoj govor spreminja od primarnega različka (krajevnega govora, nadnarečja)¹² do knjižno pogovornega ter ga prilagaja sogovorncu ali drugim okoliščinam (več o tem v Skubic 2005, Pulko, Zemljak Jontes 2009, Bitenc 2016). Bližina enemu ali drugemu sistemu je odvisna od količine narečnih značilnosti v konkretnem govornem dejanju. Lahko trdimo, da zaradi spremenjenih družbenih razmer in zelo različnih družbenih vlog večine posameznikov v zadnjih desetletjih slovenščina še nikoli prej ni bila tako variantna, celo pri enem samem govorniku.

Novo mesto leži na območju vzhodnodolenjskega podnarečja kot dela dolenskega narečja, in sicer na njegovem jugozahodnem delu, vendar zelo blizu pasu razmeroma precej arhaičnih jugovzhodnih dolenskih govorov, ki niso izvedli tipičnih vzhodnodolenjskih inovacij, kot so: tonemska izravnava (izenačitev akuta s cirkumfleksom) v izvorno zadnjem besednem zlogu; pri dolgih samoglasnikih nenapet izgovor *i:* in *u:* (iz *u* in *ô*), monoftongizacija *e:i > ä:* (iz *ě*)¹³ in diftongizacija umičnonaglašanih *e* v *je:/ja:* in *o uo:* oz. položajno v *ua:/a:*; pri kratkih (nenaglašanih) samoglasnikih položajno ukanje in akanje; preglas (razen ob *j*) in onemitev *-o (> -u)*, zato so v samoglasniškem sestavu veliko bližji knjižnemu pogovornemu jeziku, k čemur običajno težijo tudi mestni govori (obeh tipov).

Južno od Gorjancev se govori severnobelokranjsko narečje s precej drugačnimi inovacijami, med drugim tudi z izgubo tonemskih opozicij in umiki vseh prvotnih naglasov proti začetku besede ter na novomeški govor nima opaznega vpliva.¹⁴ S teh narečnih območij, deloma pa še iz južnobelokranjskega narečja in mešanih kočevskih govorov, potekajo tudi dnevne (manj tedenske) migracije prebivalstva. Ker je bilo Novo mesto skozi zgodovino vedno pomembno mesto na Dolenjskem, se je vanj priseljevalo mnogo ljudi z različnih narečnih in tujejezičnih območij in priseljevanje še vedno poteka. Mesto se širi in »požira« – podobno kot druga mesta – nekdanje

¹² Zemljarič Miklavčič (2008: 94) postavlja hipotezo, »da se razlike pojavljajo v dveh smereh: na vertikalni ravni nastajajo razlike med govorniki različnih regij (na glasovni, besedni in deloma skladijski ravni), na horizontalni ravni pa zaradi okoliščin, v katerih govorjeni jezik poteka (višja ali nižja stopnja formalnosti).«

¹³ Monoftongizacija ni izvedena ali pa je v poteku (dvojnice) v več vzhodnodolenjskih govorih na zahodnem in južnem robu podnarečja, tako da ni splošna vzhodnodolenjska značilnost.

¹⁴ Morda pa je bližina teh govorov vsaj v govoru centra mesta (zapis iz 1959) vendarle pospešila t. i. morfologizacijo naglasa oz. posplošitev naglasa osnovnih oblik pri mešanem naglasnem tipu (tip *žēna ženē* v *žēna žēne*).

okoliške vasi, medsebojna komunikacija se od vaše skupnosti usmerja k interesnim skupinam (služba, šola, prostočasne dejavnosti ...), katerih člani so glede na svoj primarni govor različnega porekla. Vsakdanji govor posameznika se tako nezavedno spreminja zaradi vpliva številnih zunajjezikovnih dejavnikov in zaradi sprememb govornega položaja ter pogosto variira v bolj ali manj ustaljenih ((ne)sistemskih) jezikovnih različkih.

Govor Novega mesta je bil kot sedanja točka 273 prvič zapisan po Vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas (SLA) leta 1959 (Goričar 1959).¹⁵ V prilogi je na pribl. 30 rokopisnih straneh tudi dobro diahrono opisano njegovo glasoslovje in oblikoslovje z dodatkom štirih besedil. Kljub temu da zapisovalka že takrat ugotavlja: »Doseljevanje ljudi iz različnih krajev okolice je povzročilo, da naš govor ni povsem enoten. V novejšem času pa se vedno bolj kaže vpliv knjižnega jezika, ki je predvsem pri mlajši generaciji precej viden,« je v njenem zapisu mogoče ugotoviti sistemski krajevni govor tipa južnih vzhodnodolenjskih govorov z nekaterimi prehodnimi značilnostmi govorov sosednjega dolenskega narečja ali nadnarečja. Med njimi so na glasoslovni ravni: napet izgovor dolgih *i* in *u* (ali pa nista zapisana kot nenapeta); odprava vzhodnodolenjskih položajnih odrazov za umičnonaglašena *e* in *o* (*zé:m̩la*, *ó:g̩ən*, *mó:lt*, *ó:knu/ó:kən*;¹⁶ zapisana sta tudi odraza: *já:čm̩n*, *pšá:nu*, *wrá:me*; *á:knu*); delna odprava položajnega akanja v kratkih zlogih in zamenjava s (prej položajnim) ukanjem (*nug̩e*, *ruk̩e*, *nuč̩i*, *zub̩e*, *utr̩ù:k*, toda: *g'rab*, *at'rak*, *kra'pət*, *stapá:lu*, *agrá:ja*, *gusp̩ù:t*, *gul̩ùop*, *kul̩é:j̩nu*, *muč̩à:n*), odsotnost preglasa za (funkcijsko) mehкими soglasniki razen ob *j*; dvojnice pri izglasnem etimološkem *-o* (*ó:knu/ó:kən*, *mlé:j̩ku/mlé:j̩k*); razpad *ń* v *nj* v medsamoglasniškem položaju, sicer pa otrditev v *n* (*cú:jna*, *sá:jne*, *žá:jne*, *kuré:jne*; *ó:g̩ən*, *lù:kna*, *ske'dən*, *ní:va*, tudi: *sví:na*).

V nadaljevanju bo predstavljena kratka zgodovina Novega mesta, metode pridobivanja in (prvotne) analize gradiva ter informatorji, nato pa rezultati

¹⁵ Zapisala ga je Malči Goričar pod mentorstvom Tineta Logarja. Listkovno gradivo zapisa vprašalnice in opis govora v rokopisu hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. V zapisu ne najdemo podatka, ali je zapisan govor centra mesta ali njegovega obrobja. Ker pa je ugotovljeno, da je v mladosti živela v centru mesta, je zelo verjetno, da je zapisan ta govor.

¹⁶ Zapis je sicer v »stari«, t. i. Ramovševi transkripciji, zaradi primerjave s sodobnim gradivom je tu narejeno pretranskribiranje v novo slovensko transkripcijo za zapis narečnih besedil.

širše narečjeslovne raziskave:¹⁷ katere so tipične glasovne značilnosti in koliko se te tudi generacijsko razlikujejo v odlomkih spontano tvorjenih besedil 14 govorcev treh različnih generacij (po štirje iz mlajše in srednje ter šest iz (naj)starejše) rojenih Novomeščanov.

Kratka predstavitev Novega mesta

Nastanek

Leta 1364 je pokrajina Kranjska postala vojvodina, Rudolf IV. Habsburški pa je s tem postal kranjski vojvoda. Istega leta je sklenil dedno pogodbo z istrsko vejo Goriških grofov, s katero je pridobil ozemlja na zahodnem delu Dolenjske in v Beli krajini. Na Dolenjskem je bilo takrat nekaj trgov, ki bi lahko postali pomembna mesta, npr. Mokronog, vendar so njihovi ustanovitelji močno oslabei ali celo izumrli, Metlika in Črnomelj pa sta bila preveč oddaljena, zato se je na Dolenjskem pojavila potreba po ustanovitvi novega mesta (Granda idr. 1996: 79). Pokrajina na Dolenjskem se je imenovala Slovenska marka, vanjo je spadalo tudi območje današnjega Novega mesta. To področje je Rudolf IV. pridobil v last z zamenjavo posesti s stiško opatijo, na kar kažejo menjalne pogodbe z dne 6. in 8. februarja leta 1365 (Jarc 1990: 31). Novemu mestu je Rudolf IV. 7. aprila 1365¹⁸ dodelil posebne pravice, saj je bila na Dunaju izdana »ustanovna« oz. privilegijska listina, v kateri so bile našteje pravice mesta, s tem je uradno potrdil njegovo ustanovitev in nastalo je mesto Rūdolfswerde¹⁹. Novo mesto je postalo pomembno trgovsko stičišče, preko katerega so izvažali živino, žito, kože, med in platno, uvažali sol, sadje ter tekstil in do konca 16. stoletja je postalo osrednje mesto za Dolenjsko in Belo krajino (Granda idr. 1996: 91–95).

Poimenovanje

Prvo ime za Novo mesto je bilo *Rūdolfswerde*, *Rudolfswerd*, kar neposredno kaže na ustanovitelja mesta Rudolfa IV. Habsburškega, *-werd* je v

---

¹⁷ Raziskavo je opravila Maruša Žibred za svojo diplomsko nalogo (Žibred 2020) pod mentorstvom Vere Smole.

¹⁸ Kot zanimivost naj omenimo, da je istega leta ustanovil tudi Dunajsko univerzo.

¹⁹ Zapisi v Granda idr. (1996) z Ruedolfswerd, turej ũ z ue in brez -e, se razlikujejo v Snój (2009: 284), ki navaja še zapis iz leta 1392 Rudolfswerd.

takratnem nemškem jeziku pomenilo 'otok, polotok, nad močvirje dvignjeno ozemlje'. Že takratni prebivalci so kraj imenovali *Newstat* (torej Novo mesto), ker je bil na novo ustanovljen.²⁰ Iz leta 1418 sta znani dve slovenski poimenovanji, in sicer *Noua mesta* ter *Nouameista*, izraz *Nova civitas* iz leta 1472 pa je dobesedni prevod v latinščino.²¹ Leta 1581 je Pavel Bizancij zapisal ime *Noumest*, med letoma 1592 in 1596 je oglejski arhidiakon Polydor Montagnana mesto po starogrško imenoval *Neapolis*. Janez Vajkard Valvasor je v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) Novo mesto poimenoval *Rudolphswert* in *Novu Mestu*. V času vladanja Jožefa II. se je mesto preimenovalo v *Neustadt* (oz. *Neustedtl*), da ne bi več prihajalo do zmede zaradi dvojnic. Ob praznovanju 500. obletnice leta 1865 je mesto zopet dobilo prvotno ime v slovenski različici, torej *Rudolfovo*. To ime je bilo v veljavi vse do leta 1918, ko je razpadla Avstro-Ogrska, od takrat naprej pa mesto pozna le današnje ime, to je *Novo mesto* (Jarc 1990: 20), nar. tudi samo *Mé:ist* oz. *Má:st*.

Novejša zgodovina

V času med obema vojnama se je center Novega mesta začel vse bolj razlikovati od okoliškega podeželja, saj so se v središču začeli razvijati pomembni uradi in ustanove, na primer gimnazija, moška in ženska bolnišnica ter Narodni in Prosvetni dom. Okoliško podeželje se ni močno spreminjalo, ne v političnem ne v kmetijskem smislu, večinoma se niso vključevali v politične stranke, niti niso uporabljali modernejših kmetijskih strojev. Po eni strani je na podeželju začela upadati prodaja pridelkov, nekateri kmetje z novomeškega okoliškega podeželja so morali zaradi dodatnega zaslužka od doma, po drugi strani pa je na novomeškem podeželju začelo cveteti družbeno življenje, ustanovljena so bila različna kulturna društva, orkestri,

²⁰ »Kraj. im. s prvotnim pomenom 'novo mesto', ki so v Evropi (pa tudi drugje) zelo pogosta, ././ navadno označujejo naselbine, postavljene na starih, ki so pogorele ali bile porušene« (Snoj 2009: 284). »Starejše ime naselbine, ki je bila tu že v rimskem času, ni znano« (prav tam). Drugače navaja Granda idr., in sicer da sta na tem območju bili dve naselji: Gradec, ki naj bi stal na današnjem območju Kapitlja, in Markstatt, za katerega Milko Kos predvideva, da se je nahajalo na današnjem območju Glavnega trga. Gradec so tedanji prebivalci imenovali utrjene kraje, Markstatt pa pomeni tržišče, kar dobesedno kaže na funkcijo naselja (Granda idr. 1996: 91).

²¹ Snaj slovenskima poimenovanjema pripiše letnico 1472, latinski – *de oppido Nova Civitate* pa 1476: nadaljnjih poimenovanj ne navaja (Snoj 2009: 284).

knjižnice, igralske ter pevske skupine (Granda idr. 1996: 188–194). Po II. svetovni vojni so se v mesto vrnili nekateri domačini, ki so si prizadevali za njegov ponovni razcvet in oskrbo meščanov. Leta 1971 je bilo prenovljeno šolstvo, zgrajeni sta bili dve osnovni šoli in več srednjih, kar je omogočilo šolanje strokovnega kadra na domačih tleh. Kulturna dejavnost je zaživela z amatersko gledališko skupino, glasbeno šolo, orkestrom, vojaško godbo ter moškim, otroškim in mešanim pevskim zborom, ustanovljeni so bili Dolenjski muzej, Dolenjska galerija ter Študijska knjižnica in arhiv, vseeno pa se Novo mesto v kulturnem smislu ni več razvilo na isto raven kot pred vojno. V tem obdobju se začne pospešeno razvijati tekstilna, farmacevtska, motorna, gradbena in kemična industrija. Gospodarski razvoj je hitro zajel tudi okoliške vasi, kar je privedlo do manjšega izseljevanja kmetov. Začela so se graditi nova podjetja in manufakture, pomembnejše izmed njih so bile Labod, Novoteks, Tovarna obutve ter Tovarna igrač. Dve izmed najpomembnejših podjetij, po katerih je Novo mesto znano danes, sta Revoz (prej IMV – Industrija motornih vozil) in Krka, ki predstavljata dva izmed največjih ponudnikov dela na Dolenjskem. Vsi omenjeni dejavniki, podjetja in kulturne aktivnosti, so pripomogli vsestranskemu razvoju Novega mesta in pospešeni urbanizaciji ter ga naredili za gospodarsko-kulturno-upravno-izobraževalno središče Dolenjske (Granda idr. 1996: 207–222). Kot pokrajinsko središče pa privablja vedno novo prebivalstvo z različnimi primarnimi jezikovnimi različki, tudi neslovenskimi.

Metodologija raziskave

Izbor informatorjev

Kratka predstavitev zgodovine Novega mesta je potrebna za razumevanje jezikovnega dogajanja in pogojuje izbor informatorjev kot tipičnih predstavnikov govora. Danes občina Novo mesto obsega 23 krajevnih skupnosti, Novo mesto je dobilo današnji obseg šele leta 1979 (Štampohar 1990: 111). Po pogovoru s starejšimi prebivalci in anketirano informatorko je bilo razvidno, da so nekoč za Novomeščane veljali samo tisti, ki so živeli na »novomeškem polotočku«, danes znanem kot Krajevna skupnost Center. Vsi ostali so bili tako rekoč kmetje, saj so se ostali predeli današnjega Novega mesta smatrali za podeželje. Pri raziskovanju je kmalu postalo jasno, da je ta podatek pomemben, a le za informatorje starejše, tj. tretje generacije. Poleg nekdanjega različnega načina življenja jih poleg Krke

ločuje tudi pripadnost fari, sedaj župniji in krajevni skupnosti. Fare so bile skozi dolga stoletja na Slovenskem najbolj stabilne organizacijske enote, zato je razumljivo, da so se enotni krajevni govori oblikovali v njihovih okvirih. Pri starejši generaciji so bili v raziskavo zajeti informatorji kapiteljske (danes Krajevna skupnost Center) in šmihelske fare (danes Krajevna skupnost Šmihel). Govor informatorjev iz kapiteljske fare ima zelo malo narečnih prvin, je zelo nadnarečen, bolj približan knjižnemu pogovornemu jeziku, saj so se v center mesta zaradi javne uprave v večji meri priseljevali izobraženci, kar je privedlo do mešanja različno (narečno) govorečih ljudi in enotenja govora v smeri knjižnega jezika, šmihelska fara pa je bila dalj časa bolj vaška skupnost, saj so bile tam njive in domačije in Šmihelčani so tako ohranjali svoj krajevni govor, ki je bil zagotovo zelo podoben zapisanemu iz leta 1959. Pri informatorjih srednje generacije (30–60 let) lahko opazimo nekakšno indiferentnost in nerazlikovalnost glede na območje bivanja ter prav tako majhno stopnjo ohranjanja narečnih prvin, kar lahko povezujemo z izrazito negativnim vrednotenjem narečne zvrsti, še posebej na Dolenjskem, v drugi polovici 20. stoletja, v času njihovega odrasčanja. Mlajša generacija (do 30 let), ki prenosa narečnega krajevnega govora ni bila deležna, a čuti potrebo po lokalni jezikovni identiteti, si v tej želji določene narečne prvine »izposoja« pri sovrstnikih z okoliškega podeželja in tako postopoma oblikuje nov novomeški govor.

Informatorji

Glede na to, da je v raziskavo zaradi časovne omejenosti nemogoče zajeti večje število govorcev, je izbira informatorjev zelo pomemben dejavnik. Po načelih narečjeslovnih raziskav smo izbrali tiste govorce, ki od rojstva oz. zgodnjega otroštva živijo v Novem mestu in niso daljšega časovnega obdobja preživel v drugem narečnem ali jezikovnem okolju. Namen ugotavljanja medgeneracijskih razlik je zahteval tudi opredelitev generacij, in sicer smo se odločili za raziskavo govora treh generacij z naslednjimi zamejitvami: 1. generacija do 30 let, 2. generacija med 30 in 60 let ter 3. generacija od 60 let naprej. V okviru vsake naj bi sprva obravnavali 4 govorce, vendar so se že med zbiranjem posnetkov pokazale razlike med govorci tretje generacije glede na pripadnost prvotni fari (kapiteljski ali šmihelski), zato je bilo potrebno za starejšo generacijo pridobiti vsaj 6 govorcev. Že na tem mestu pa opozarjamo, da so bili v raziskavo zajeti večinoma izobraženci, informatorji z najmanj srednješolsko izobrazbo, študentje in zaposleni v poklicih, ki zahtevajo rabo nadnarečnega

jezikovnega različka, kar zagotovo vpliva tudi na njihov spontani govor v neformalnih govornih položajih. Izjema sta le I-3-Aš in I-3-Cš s samo osnovnošolsko izobrazbo.

Oznake informatorjev so sledeče: *I* označuje katerega koli informatorja, številka (1, 2, 3) označuje generacijo, velika črka (A, B, C, D, E, F) označuje posameznega informatorja, *k* oz. *š* pri tretji generaciji označuje kapiteljsko oz. šmihelsko faro. Pri predstavitvi informatorjev so navedeni letnica rojstva, stopnja izobrazbe, spremembe kraja bivanja ter narečno poreklo staršev. Iz tega sledi:

1. generacija: informator I-1-A (rojen l. 1997) je študent 2. bolonjske stopnje in celo življenje živi v Novem mestu, poleg študija v Ljubljani pogosto obiskuje Štajersko in Belo krajino, njegovi starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja ter južnopohorskega narečnega območja. Informator I-1-B (rojen l. 1998) je študent 2. bolonjske stopnje v Ljubljani, celo življenje živi v Novem mestu. Njegovi starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informatorica I-1-C (rojena l. 1998) je bila v času nastanka raziskave študentka 1. bolonjske stopnje v Ljubljani, celo življenje živi v Novem mestu, njeni starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informatorica I-1-D (rojena l. 1998) je bila prav tako v času nastanka raziskave študentka 1. bolonjske stopnje v Ljubljani, celo življenje živi v Novem mestu, njeni starši prihajajo z območij vzhodnodolenjskega podnarečja ter kozjansko-bizeljskega narečja.

2. generacija: informatorica I-2-A (rojena l. 1977) celo življenje živi v Novem mestu, ima srednjo izobrazbo, njeni starši prihajajo iz severnobelokranjskega narečnega območja in območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informator I-2-B (rojen l. 1966) že od rojstva živi v Novem mestu, dokončano ima VIII/1. stopnjo izobrazbe, zaradi študija je nekaj let preživel v Ljubljani, sedaj pa občasno službeno potuje po Sloveniji. Njegovi starši prihajajo z območij dolenskega narečja ter južnobelokranjskega narečja. Informatorica I-2-C (rojena l. 1965) celo življenje živi v Novem mestu. Zaradi študija je nekaj let živela v Ljubljani, danes pa službeno potuje po Sloveniji. Dokončano ima VII. stopnjo izobrazbe, njeni starši prihajajo z območja severnobelokranjskega narečja. Informatorica I-2-D (rojena l. 1981) od rojstva živi v Novem mestu, študirala je v Ljubljani. Dokončano ima VI/2. stopnjo izobrazbe, njeni starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja.

3. generacija: informatorica I-3-Aš (rojena l. 1943) skoraj celo življenje živi v šmihelski fari v Novem mestu, le kratek čas je živela na Primorskem.

Dokončano ima osnovno šolo, njeni starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informator I-3-Bš (rojen l. 1926) že od rojstva živi v šmihelski fari v Novem mestu in nikamor ni migriral. Dokončano ima strokovno izobraževanje, njegovi starši prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informatorka I-3-Cš (rojena l. 1942) prav tako celo življenje živi v šmihelski fari v Novem mestu in nikamor ni migrirala. Dokončano ima osnovno šolo, njeni starši pa prihajajo z območja vzhodnodolenjskega podnarečja. Informatorka I-3-Dš (rojena l. 1955) celo življenje živi v Novem mestu, in sicer prvih 5 let v kapiteljski fari, od takrat in do danes pa v šmihelski fari. Dokončano ima IV. stopnjo izobrazbe, njeni starši pa prihajajo z območij vzhodnodolenjskega podnarečja in srednještajerskega narečja. Informator I-3-Ek (rojen l. 1919) je sicer rojen v občini Brežice, vendar se je kot dojenček z družino preselil v kapiteljsko faro v Novem mestu. Določeno obdobje je preživel v Beogradu, opravljeno ima železničarsko poklicno šolo, oče prihaja z območja kozjansko-bizeljskega narečja, mati pa z območja neslovenskega govora. Informatorka I-3-Fk (rojena l. 1938) že celo življenje živi v Novem mestu, otroštvo je prežive-la v kapiteljski fari, študirala je v Ljubljani. Opravljeno ima VII. stopnjo izobrazbe, starši pa prihajajo z območij dolenskega narečja in vzhodnodolenjskega podnarečja.

Pri raziskavi je sodelovala še ena Novomeščanka, ki je zaradi rabe knjižno-pogovornega jezika ni bilo mogoče upoštevati kot informatorko. Oznaka zanjo je AI (anketirana informatorka), rojena l. 1942 in celo življenje živi v Novem mestu v kapiteljski fari. Dokončano ima VII. stopnjo izobrazbe in je z izjemo časa študija v Ljubljani živela v centru Novega mesta. Njeni starši prihajajo z območij južnobelokranjskega in srednještajerskega narečja. Doma nikoli niso govorili novomeško, zato njen govor ni bil reprezentativen, je pa predstavljala bogat vir informacij iz prve roke o življenju v Novem mestu.

Posnetki in okoliščine snemanja

Zbiranje posnetkov je trajalo približno tri mesece (od 29. maja do 12. avgusta 2020) in bilo zaradi situacije z virusom covid-19 zelo oteženo; še posebej to velja za snemanje informatorjev tretje generacije. Nameravani obisk Doma starejših občanov Novo mesto ni bil mogoč, zato so prišli v pošteev samo stari starši znancev in prijateljev, na njihove starše je bil omejen tudi izbor informatorjev druge generacije, na same prijatelje in znance

pa izbor informatorjev prve generacije.²² Informatorji prve generacije so pripovedovali o sebi ljubi temi, da je lahko pogovor potekal sproščeno. Pri drugi generaciji je bil pri informatorkah I-2-A in I-2-D posnet spontan pogovor med raziskovalko in informatorkama, pri informatorjih I-2-B in I-2-C pa je bilo vnaprej pripravljenih nekaj usmeritvenih vprašanj (npr. *Kateri je vaš najlepši spomin iz otroštva?*). Tudi tretji generaciji so bila postavljena splošna vprašanja o življenju v Novem mestu (npr. *Kje so Novomeščani pridobivali drva in zelenjavo? Ali so bili v Novem mestu kakšni sejmi?*).

Zbrano zvočno gradivo v celoti obsega 625 minut oz. 10 ur in 25 minut, obrezano oz. preurejeno gradivo pa 241 minut oz. 4 ure in 1 minuto. Za analizo govora vsakega informatorja je bilo izbranih 3 do 6 minut najbolj sproščenega govora s smiselno celoto.

Analiza gradiva

Izbrani posnetki so bili najprej transkribirani, nato pa analizirani v tabelah sinhrono, primerjalno s knjižnim jezikom, nato pa še diahrono, glede na izvor fonemov, oboje je bilo povzeto v komentarjih (Žibred 2020). Izipisane so bile tudi najpogostejše glasovne spremenljivke in njihove knjižnim enake in narečne različice.²³ V tem prispevku podajamo povzemajočo diahrono analizo, za izhodišče pa smo vzeli pojave iz govorov celotnega vzhodnodolenjskega podnarečja.²⁴

Opis govora

Naglas in slušni vtis

Tonematika. Dolenjsko narečje ima tonemski naglas na dolgih zlogih in dinamičnega na kratkih,²⁵ za vzhodnodolenjsko podnarečje, kamor spada tudi novomeški govor, je značilna izguba tonemskih nasprotij v izvorno

---

²² Terensko delo je opravljala le Maruša Žibred, zato se povedano nanaša na njene prijatelje in znance.

²³ Bitenc 2016 uporablja mednarodno poimenovanje *variabla* za tukajšnje domače *spremenljivka*.

²⁴ Povzeto po več opisih vzhodnodolenjskih govorov, prim. Cobiss Vere Smole in Vojtech Poklač (2011).

²⁵ Izjema so nekateri severni vzhodnodolenjski govori, kot je šentruperski, v katerem obstajajo minimalni pari s tonemskimi nasprotji tudi na kratkih zlogih, npr. na *vás*, *zaim*. : *na vás* 'na vasi' (Smole 1998: 85).

zadnjih besednih zlogih, kar se je potrdilo tudi pri naših informatorjih (I-2-A: *položj:š*). Tonski poteki so v severnih govorih manj izraziti kot v osrednjedolenjskih, v južnih, vključno z novomeškim, pa je razpon med nizkimi in visokimi toni vsaj v poudarjenih delih povedi večji in zaradi njih daje vtis pojočega²⁶ in zategnjene govora, ki skupaj s počasnim in enakomernim govornim tempom ter neintenzivnim in bolj ali manj nenapetim izgovorom glasov tvori specifični slušni vtis, katerega nianse je tudi s fonetično/fonološko transkripcijo težko ujeti. Največ preglavic je povzročala ravno odločitev za zapis (ne)napetosti dolgih *i* in *u*, saj ta pri istem informatorju najbolj variira. Prav tako je bilo kljub upočasnitvi posnetka govora težko ujeti kvaliteto nenaglašanih visokih samoglasnikov, saj so ti zelo kratki.

Kolikostno nasprotje. Kratki naglasi v zadnjih ali edinih besednih zlogih in s tem kolikostno nasprotje so v vzhodnodolenjskih govorih ohranjeni, v novomeškem govoru pa se vse bolj pojavlja daljšanje, tudi tistih, ki vsebujejo polglasnik, pri vseh informatorjih, vendar v različnem obsegu. Najbolj je prisotno pri prvi generaciji pri I-1-C (*dà:š, plà:c, kà:r* : '*sej, lax'ku*) ter I-1-D (*tà:m, krù:x, nà:č* : '*čim, g'lix*), pri tretji generaciji pri I-3-Dš (*čep̀rò:u, purùč̀e:n, tãkrà:t* : *pãrš'la, b'rãt*) ter I-3-Fk (*obsè:k, šlè* : *ta'ãt, os'tou*) – neodvisno od pripadnosti fari – ter najmanj pri drugi generaciji, in sicer samo pri I-2-C (*gdà:j, vè:č, nì:x* : *pre'cãm, kun'čou*).

Dolgi naglašeni samoglasniki²⁷

Vzhodnodolenjski govori imajo tipičen dolenjski sestav dolgih samoglasnikov (*i:, ü:, u:, ie, uo, e:, o:, e:i, o:u, â* + *ã:r/ar*)²⁸ z nadaljnjimi razvoji – so torej bolj inovativni od osrednjedolenjskih.

i: in *u:* za etimološka *i in *u se izgovarjata nenapeto, ponekod že skoraj e-jevsko in o-jevsko, ali pa kot dvoglasnika *i:i* in *u:u* s takimi samoglasniškimi deli; *ü:* iz etimološkega *u* je izgubil naprej pomaknjen

²⁶ Po tem je podoben nekaterim osrednjedolenjskim govorom, npr. okolice Grosuplje, a je slušni vtis vzhodnodolenjskih govorov zaradi tonske izravnave izvorno zadnjih besednih zlogov drugačen.

²⁷ Čeprav v nadaljevanju ni posebej navedeno, spodnje velja za razvoj samoglasnikov v dolgih zlogih, vključno s podaljšanimi staro- in novoakutiranimi v nezadnjih besednih zlogih; podaljšava teh je bila zgodnja, z izjemo novoakutiranega *o* so vsi sovpadli z že prej dolgimi ustrezniki.

²⁸ Navedba fonemov je shematska, saj je večina govorov vsaj nekatere foneme razvila naprej.

izgovor, kar je povzročilo sovpad z odrazom *u:* iz cirkumflektiranega *o*. V novomeškem govoru²⁹ pogostost napetega in nenapetega izgovora *i:* in *u:* pri govorcih variira, in sicer ima v prvi generaciji informator I-1-A pogostejši izgovor nenapetih *i:* (*naví:janje*) in *u:* (*minù:ti*); informator I-1-B večinoma izgovarja napeti *i:* (*modàrní:zəm*), vendar zelo pogosto tudi nenapeti *i:* (*mí:səm*) ter največkrat napeti *u:* (*izgù:be*); informatorka I-1-C večinoma izgovarja napeti *i:* (*tradí:cija*), dokaj pogosto tudi nenapeti *i:* (*pomí:vat*) ter napeti *u:* (*zjú:trej*); informatorka I-1-D pogosteje izgovarja nenapeti *i:* (*gustí:lno*), vendar v skoraj enaki meri tudi napeti *i:* (*planí:na*), za etimološki *u ima najpogosteje izgovor napetega *u:* (*jú:xo*). V drugi generaciji informatorka I-2-A za etimološki *i izgovarja napeti *i:* (*gnojí:la*) in nenapeti *i:* (*rastlí:ne*) v približno enakem sorazmerju, za *u pa se večkrat pojavlja napeti *u:* (*dognojù:jəm*); informator I-2-B večinoma izgovarja napeti *i:* (*zanimí:vu*), pogosto tudi nenapeti *i:* (*mí:sləm*) in pa največkrat napeti *u:* (*pujù:təršnəm*); informatorka I-2-C izgovarja napeta *i:* (*kmetí:je*) in *u:* (*pù:jske*); informatorka I-2-D najpogosteje izgovarja nenapeti *i:* (*sedí:te*) in napeti *u:* (*pù:nc*). V tretji generaciji informatorka I-3-Aš najpogosteje izgovarja nenapeti *i:* (*skučí:la*), za etimološki *u pa je enakovreden izgovor napetega *u:* (*pù:ško*, *lù:kne*, *bú:nkə*) in nenapetega *u:* (*drù:k*, *prelù:knana*, *prelù:knala se*); informator I-3-Bš najpogosteje izgovarja nenapeta *i:* (*kosí:l*) in *u:* (*žù:pnik*); informatorka I-3-Cš najpogosteje izgovarja nenapeta *i:* (*kní:ge*) in *u:* (*kù:xala*); informatorka I-3-Dš skoraj enako pogosto izgovarja nenapeti *i:* (*obərtñí:ki*) in napeti *i:* (*strí:c*) ter napeti *u:* (*slù:škinjo*); informator I-3-Ek najpogosteje izgovarja napeti *i:* (*žíví:na*), čeprav zelo pogosto tudi nenapeti *i:* (*žení:ca*), za etimološki *u se največkrat pojavlja napeti *u:* (*spovedù:jə*); informatorka I-3-Fk najpogosteje izgovarja napeta *i:* (*vozì:čək*) ter *u:* (*lù:kna*). Iz navedenega je opazno, da je pri prvi generaciji etimološki *i enakovredno izgovorjen tako nenapeto kot napeto, pri etimološkem *u pa bolj ali manj prevladuje napet izgovor. Pri drugi generaciji za etimološki *i prevladuje nenapet izgovor, za etimološki *u pa napet izgovor. Pri tretji generaciji pri informatorjih iz šmihelske fare prevladujeta nenapeta *i:* in *u:*, pri informatorjih iz kapiteljske fare pa izgovor napetih *i:* in *u:*. Zapis iz leta 1959 nenapetosti izgovora nima, niti ga ne omenja.

Med e-jevskimi glasovi je *ě ohranil poseben odraz in se je po prvotni diftongizaciji v *e:i* in kasnejšemu širjenju samoglasniškega dela v večjem delu vzhodnodolenjskih govorov monoftongiral v zelo široki *e*, torej *ä*:

²⁹ Kjer je bilo zabeleženih veliko primerov, je v prispevku podan samo en, kjer pa malo, so podani vsi primeri.

Vzporedno z njim se je naprej razvijal podaljšani cirkumflektirani *o*, se diftongiral v *ou*, a se je veliko prej kot *e:i*, in to v vsej doljenščini, monoftongiral v *u*, kar je eden najbolj prepoznavnih doljenjskih glasovnih pojavov. Po zgodnji denazalizaciji in sovpadu odrazov za etimološki *e* in nekdanji nosnik *ę v *e* ter novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu in nosnik *q v *o*, sta se oba ožala in diftongirala v *ie* in *uo*, ožanje pa se nadaljuje v *ie* in *uo*, v jugovzhodnih vzhodnodolenjskih govorih celo v smeri napetih *i*: in *u*:. Za novomeški govor je značilno, da so se dvoglasniki skoraj izgubili in se pri večini pojavljajo zelo redko – izjema so starejši informatorji iz šmihelske fare, torej I-3-Aš, I-3-Bš ter I-3-Cš. Zanimivo je, da se dvoglasnik *e:i* (*e* je ozek!) za *ě vsaj v kakšni besedi (z izjemo informatorjev iz šmihelske fare) pojavi pri mlajši generaciji (pri I-1-A: *lě:īto* in I-1-C: *napově:īdat*), ne pa pri starejši informatorki iz kapiteljske župnije (pri I-3-Ek). Odsotnost tega odraza opazimo tudi pri informatorki I-3-Dš, razlog za to je lahko v tem, da je od vseh informatorjev tretje generacije najmlajša ali pa ker je prvih pet let življenja živela v kapiteljski fari. Pogosto se *e:i* za jat pojavi pri I-2-A (*lě:ītu*, *lě:īt*, *rě:īs*, *z lě:īti*, *ně:īki*), vendar tudi *ę*: (*s tẹ:m*, *vlě:čęjo*, *vẹ:m*, *tẹ:j*, *vẹ:š/vẹ:š*, *mẹ:t*, *puvlě:če*, *nẹ:kam*, *prežvẹ:l*, *dẹ:lat*) ter ozki *e* kot za večino *e* in *ę* (*bolẹ:zən*, *trẹ:ba*, *s tẹ:m*, *cẹ:lu*, *nẹ:ke*, *lẹ:pi*, *lẹ:tos*, *cvẹ:ta*). Dvoglasnik ima pogosto informatorka I-3-Aš (*ně:īki*, *jẹ:īst*, *lě:īta*, *lẹ:īpzga*, *lẹ:īpa*, *susẹ:īdom*, toda: *vẹ:m/vẹ:m*, *Nẹ:mc*, *pərletẹ:la*, *špẹ:gu*, *preživẹ:l*, *má:l*), prav tako ima dvoglasnika za *e* in *ę* ter novoakutirani *o*- in *o* (*riẹku*, *brẹz rukie*, *piẹt*, *ujie*, *lẹsienu*, *pod ziẹmlo*; *u xùost*, *u narùoçji*, *sùorte*, *nùotər*, *nùot*, *rùožnatu*). Redko ima dvoglasnik za jat informator I-3-Bš (*nẹ:ī*, *nẹ:īs*, *dẹ:īlu*), vendar pogosteje kot za druga dva e-jevska samoglasnika *e* srednje kvalitete (*mẹ:l*, *dẹ:lat*, *rẹ:s/rẹ:s*, *nedẹ:lsku*, *nedẹ:la*, *dẹ:lala*, *živẹ:l*, *naprẹ:j*, *ob nedẹ:lẹx*, *ob dẹ:lounikjx*, *vẹ:ste*, *nẹ:ki*, tudi: *mẹ:l/mẹ:l*, toda: *tẹ:ga*, *tẹ:x*, *čẹ:ule*, *nadẹ:le*, *trẹ:ba*), zelo redko ima dvoglasnik tudi za *e* in *ę* (*tie*, *spiẹt*, *zaciẹu*). Precej pogosto ima dvoglasnik za jat informatorka I-3-Cš (*tẹ:īga*, *lẹ:īpo*, *puvlẹ:īdat*, *lẹ:īt*, *mẹ:īla*, *zmẹ:īšane*, *pẹ:īš*, *pẹ:īle*, *navẹ:īsto*, *pu dvẹ:ī*, *má:īl*, toda: *dvẹ:ma*, *pu tlẹ:x*), samo dvoglasnik ima za *e* in *ę* (*zvečie*, *večie*/*večie*, *ve*/*ve*, *žie*/*žie*, *njie*/*njie*; *zmiẹrej*, *ušiẹsu*, *griẹte*), ne pa tudi za novoakutirani *o*- in *o* (*sùorte*; toda: *mọ:rəm*, *mọ:gu*, *purọ:ke*, *purọ:čəl*, *purọ:ko*). Dvoglasnikov nima informatorka I-3-Dš, informator I-3-Ek pa zelo redko za jat (*nasẹ:īkou*, *bolẹ:īzən*, *puvẹ:īste*). Raziskava je pokazala, da se je zgodil ali pa je v teku sovpad jata z odrazi za etimološki *e* in nosnik *ę* v *e* različnih kvalitet, nasprotno pa se tipični doljenjski *u*: za cirkumflektirani *o* – pri nekaterih z več ali manj izjemami (I-2-A: *drevọ:*, I-2-B: *šọ:le*, *zapọ:mnu*, I-2-C: *okrọ:k*, *spọ:mnəm*,

na mò:rje, kokò:š(k)e, I-2-D: u šò:lo, I-3-Dš: gospò:du, kukò:ši, pò:lja, mò:j, tò:le, spò:mnəm, blÿ:/blò:, I-3-Ek: stò:j, gdò:, nò:č) – dobro ohranja pri vseh treh generacijah, najpogosteje v izglasju (gdù:, teškù:, laxkù:, blÿ:/blò:, tkù:lele). V zapisu iz leta 1959 so zapisani še vsi trije diftongi, in tudi *u*: za cirkumflektirani *o*.

Po umiku naglasa z zadnjih kratkih zlogov na prednaglasna etimološka *e* in *o* in njuni podaljšavi v široka *e*: in *o*: je tudi doljenjščina dobila nov par dolgih samoglasnikov, ki sta se v vzhodni doljenjščini diftongirala v *je*: in *uo*:, nato pa je šel razvoj v govorih dalje v smeri izgovorne oddaljitve obeh sestavnih delov in s tem širjenja *e* in *o* proti *a*, zlasti pri *o* v soodvisnosti od predhodnega soglasnika, npr. žjé:na, kyó:sa > žjá:na, kyá:sa. Za umičnonaglašeni *e* je v novomeškem govoru pri vseh informatorjih najpogostejši odraz *e*: široke kvalitete (*jé:zik, žiulé:nje*) in redkeje *ä*: (*má:n, rá:kəl*) ali *a*: (*rá:kəl*). Najpogostejši odraz za umičnonaglašeni *o* je v novomeškem govoru pri vseh informatorjih široki *o*: (*svetló:bo*) in precej leksikalizirano dvoglasnik *uo*: (*puó:*). Čeprav so lahko odrazi drugih e-jevskih in o-jevskih samoglasnikov prav tako srednje široki do široki, pa se pri istem govorcu ohranja vsaj majhna razlika med širino umično naglašeni *e* in *o* ter drugimi – slednji so vedno nekoliko ožji. V zapisu iz leta 1959 sta za umičnonaglašena *e* in *o* kot običajna navedena odraza *e*: in *o*:, zapisani pa so tudi primeri z *a*: (gl. str. 113).

a se je izgovorno zaokrožil na celem JV slovenskega govornega prostora, ostanke zaokroženosti najdemo tudi v delu doljenjskih govorov, pri čemer je v vzhodnodolenjskih, kjer jo poznajo, ta zaokrožitev zelo rahla, lahko tudi vezana na položaj za rahlo velariziranim *l*, vsekakor pa ne tipična. Enako velja tudi za *a*: iz polglasnika, ki je z njim razvojno sovpadel. V novomeškem govoru je nekoliko zaokrožen in tudi nazaj pomaknjen *á*: zelo redek, sliši se pod posebnimi poudarki in nima fonemske vrednosti (*pərklá:plat, čá:st, puslá:la, dá:la*). V zapisu iz leta 1959 primerov z *á*: ni.

Zvezi *ar* in *ou* za *r* in *l*, predvsem *ar* se je v doljenjščini lahko razvila v *a:r*, enako v vzhodnodolenjskih govorih, vendar se, verjetno pod vplivom knjižnega jezika, vse bolj pretvarja nazaj v *ar*:. V novomeškem govoru sta dvofonemski zvezi *ar* in *ou*; v izgovoru lahko variira le širina *o* v *ou* (*dó:ugu, và:ržəm*), v zapisu iz leta 1959 le *ar* in *ou*.

Kratki naglašeni³⁰ in nenaglašeni samoglasniki

Za vzhodnodolenjske govore in s tem za novomeški govor so značilne delne oslabitve v polglasnik ali popolne onemitve visokih samoglasnikov *i*, *u* in *ě*.³¹ Kot v drugih (vzhodno)dolenjskih govorih je polglasnik pri starejši generaciji pretežno sprednjejezični *ɛ*, položajno srednjejezični *a*, pri mlajši pa prevladuje slednji (*u'sɛ* 'vsi', 'nəč'). Kratki nenaglašeni *i* v vseh treh generacijah najpogosteje onemi, zlasti ob zvočniku (*kú:xna*, *prežvɛ:l*), pogosto delno oslabi v eno od izgovornih različic polglasnika, tj. *ɛ/a* (*xɔ:dəš*, *spò:mnəm*; *u* *partizà:nɛx*, *nɛkù:l*), redkeje tudi v *i* (*mjñù:t*, *planí:nj*). Pogost je tudi (leksikaliziran) preglas pred *j* in po zlitju nastane novi *-i* iz *-aj*, ki lahko prav tako onemi (*z'mɛr* 'zmeraj', *nɛ:ki* 'nekaj'). Nenaglašeni *u* v položaju za zvočnikom pogosto onemi in pred zvočnikom nastane drugotni polglasnik (*dərgà:čne*); onemi lahko tudi kot končnica D/M ed. m sp. (*na kó:nc*), ali pa se zanj še govori *i* (*u narùčji*) ali *ɛ* (*u dò:mɛ*); pod vplivom knjižnega jezika pa se ponovno vzpostavlja tudi končnica *-u*. Druge slabitve *u* so enake kot pri *i*. Pri vseh treh generacijah nenaglašeni *ě* najpogosteje delno oslabi v enega od izgovornih različic polglasnika (*lɛsienu*, *sodɛlvə:t*, *vj:dət*, *pəté:lən*). Vse slabitve in onemitve so tudi v zapisu iz leta 1959.

Za govore vzhodnodolenjskega podnarečja je za kratke naglašene samoglasnike in za nenaglašene zloge značilen položajni razvoj *o* glede na predhodni soglasnik, tj. položajno ukanje za mehkonebniki in ustničniki/zobnoustničniki, in akanje. V novomeškem govoru je ukanje, ne samo položajno, opazno pri vseh treh generacijah, največkrat pri tretji generaciji iz šmihelske fare in najmanjkrat pri tretji generaciji iz kapitelske fare (*utró:c*, *dumò:u* : *puvé:ɪdat*, *kukò:ši*, *pučá:kej*, *puslù:šte*), redko tudi pri prvi generaciji, kar pomeni, da je v zamiranju. Akanje je v novomeškem govoru že skoraj popolnoma odpravljeno, opaziti je možno le še osamljene primere, in sicer pri starejših informatorjih (I-3-Bš: *dāmù*, I-3-Cš: *damù*); glede na to, da se pojavi v isti besedi, je pojav lahko leksikaliziran. V zapisu iz leta 1959 je prisotno samo ukanje v prednaglasnih zlogih, vključno z besedo *dumù*.

Za govore vzhodnodolenjskega podnarečja je prav tako značilen preglas *a* in *o* (iz *o* z izjemo izglasja in iz *o*) za (funkcijsko) mehкими soglasniki.

³⁰ Za predstavitev natančnejšega razvoja kratkih naglašanih samoglasnikov v gradivu ni bilo dovolj primerov; kot je povedano v poglavju o kolikostnem nasprotju, so se ti podaljšali in v svoji deloma reducirani podobi prešli v sistem dolgih naglašanih samoglasnikov.

³¹ Enak razvoj imajo zato, ker sta *ě* po zožanju, *ü* pa po izgubi zaokroženosti sovpadla z *i*.

V novomeškem govoru je prisoten pri vseh generacijah, vendar le še za *j* in pred njim (*z'dej/'zej*, *'sej*, *'kej*, *'jēs/'jēz*, *zjù:trej/zú:trej*).

Med širše, ne samo vzhodnodolenjske pojave spada položajno e-jevsko akanje za *r* in *n*. V novomeškem govoru so pri treh informatorjih prisotni ostanki tega akanja, in sicer pri informatorju I-3-Bš v besedi *nadé:le*, pri informatorki I-3-Cš v besedi *navé:isto* in presenetljivo pri informatorju I-3-Ek v nikalnici ne (*na bo*).

Izglasni etimološki *-o* se je v vseh dolenskih govorih že zgodaj zožal v *-u* in v severnih vzhodnodolenskih govorih (z izjemo v položaju za soglasniško skupino) tudi onemel. *-o* v *-u* tako pri kratkih naglašanih kot kratkih nenaglašanih samoglasnikih (*t'ku*, *sa'mu*, *lax'ku*; *kosí:lu*, *zastarē:lu*, *zanimí:vu*) je značilen za vse generacije in skorajda ne pozna onemitev; tako se v izglasju ohranja razlika z *-o* iz *-o* (*kuprí:vo*, *bò:mbo*, *glá:vo*). V zapisu iz leta 1959 je naveden *-o* v *-u*, a tudi onemitev (*mlé:ik(u)*, *mé:ist(u)*, *lé:jt(u)*, *vi:n(u)*).

V vzhodnodolenskih govorih so znane asimilacije *ə* in visokih (posledično oslabeledih v *ə*) samoglasnikov v *o* pred *u*, v novomeškem govoru pa se temu pojavu pri vseh generacijah pridruži tudi asimilacija *a* v *o* pred *u* (*kun'čou*, *čep'rou*, *ská:kou*, *zmé:tou*, *pobé:rou*), enako v mirnopoškem govoru, a v zapisu iz 1959 še *a* (*lé:žau*, *pukrí:vau*).

Soglasniki

Ker soglasniki bistveno ne vplivajo na slušno podobo novomeškega govora, so predstavljene samo bistvene ugotovitve. V vzhodnodolenskih govorih mehki *ń pred samoglasniki in pred pavzo izgubi nosnost (*ń > j*), pred soglasniško skupino pa mehkost (*ń > n*). Mehki *l izgubi izgovorno mehkost (*l̂ > l*), ohrani pa funkcijsko, torej za sabo povzroča preglas *a* in *o*. V novomeškem govoru je *l̂* pri vseh treh generacijah povečini izgubil mehkost (*prà:ulice*, *u nedé:lo*), pod vplivom knjižnega jezika pa se pojavljata tudi *llj* (*dŷvò:l̂*, *nedē:l̂a*, *zaklù:čak*; *nasì:lje*, *pò:lja*, *is podežè:lja*). Enako velja za *ń*: mehkost izgublja v vseh položajih (*kù:xna*, *ó:gə̀n*), prav tako pod vplivom knjižnega jezika se zanj pojavljata tudi *ń/nj* (*mà:ńši*, *iskù:šna*, *ńi:m*; *naví:janje*, *prerí:vanja*, *prekì:njena*). Preglasa za njunimi odrazi ni. V zapisu iz leta 1959 je *l̂* prav tako otrdel v *l*, *ń* pa je v odvisnosti od položaja razpadel v *jn* (med samoglasniki) oziroma otrdel v *n* (za soglasniško skupino in v vzglasju) (gl. str. 113).

Pri nezvočnikih se zdi, da so nekateri vzhodnodolenski pojavi (ki so tudi širše slovenski) leksikalizirani in se vsaj kot dvojnice pojavljajo pri

vseh treh generacijah: *krat* > *kat* (po prvotni prekozložni disimilaciji *r-r* > *r-θ*) (*tq'kq̄t*, *é:nk̄ət*, *dvà:kat*, *velí:kat*, *pá:rkat*, *des̄̀:tkat̄*), onemitev *t* ali *d* v števniki (*trì:inštà:rs̄̀edga*, *pè:tinštà:ras̄̀adga*, *dvà:intrì:as̄̀ət*, *trì:as̄̀ətì*), onemitev *s* v sklopu *sl* (*mì:səm*) ter onemitev *d* v sklopu *zd* (*'zej* in *zè:j*). V zapisu iz 1959 teh pojavov še ni zaslediti.

Sklep

Upoštevajoč zapis novomeškega govora v centru mesta (v nekdanji kapiteljski fari) iz leta 1959, ki odraža sistemski krajevni govor, po katerem je bilo Novo mesto uvrščeno na območje vzhodnodolenjskega podnarečja, tega za govor nobenega od informatorjev iz te raziskave ne moremo trditi. Vsi imajo veliko glasovnih spremenljivk, ki imajo razpon od knjižne vrednosti do, lahko tudi z vmesnimi različicami, vrednosti v okoliških vzhodnodolenjskih narečnih govorih, kar pomeni, da govorijo eno izmed oblik pokrajinsko obarvanega nadnarečnega mestnega govora, z večjo ali manjšo oddaljenostjo (z več ali manj narečnih vrednosti glasov in specifične slušne podobe) od osrednjeslovenskega neknjižnega pogovornega jezika. Pri vseh je bil medgeneracijski prenos prvotnega novomeškega krajevnega govora pretrgan, pri starejši generaciji morda tudi namerno opuščen, posamezniki pa vendarle ali ohranjajo ali pa, kar velja za mlajšo generacijo, celo na novo prevzemajo okoliške narečne značilnosti na glasovni ravni, predvsem pa na prozodični, ki s posnemanjem slušnega vtisa južnih vzhodnodolenjskih govorov ustvarjajo prepoznaven slušni vtis. Skupaj s starejšimi informatorji iz šmihelskega območja imajo mlajši precej več narečnih prvin kot informatorji srednje generacije in starejše generacije iz centra, ki so pokrajinsko skoraj že neprepoznavni. Predpostavljamo tudi, da so vsaj minimalne razlike med prvotnima govoroma v kapiteljski in šmihelski fari obstajale že zaradi drugačnega načina življenja (mestni proti vaški), pri čemer je bil govor kapiteljske zagotovo inovativnejši.

Literatura

Maja BITENC, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Malči GORIČAR, 1959: Zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas (SLA) 273 Novo mesto in opis govora. Filozofska fakulteta UL. Mentor: T. Logar. Hrani: Dialektoška sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Stane GRANDA, Jovo GROBOVŠEK, Bojan RADOVIČ in Peter SIMIČ, 1996: *Novo mesto*. Novo mesto: Dolenjski muzej.

Janko JARC, 1990: »Iz preteklih stoletij Novega mesta.« *Novo mesto skozi čas*. Ur. Zdenko Picelj. Novo mesto: Dolenjski muzej. 20–71.

Mihaela KOLETNIK, 2001: Mariborski pogovorni jezik, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 72/37, 1/2, 245–254.

Irina MAKAROVA, 2004: Mehanizem jezikovnega prilagajanja in variantnost sodobne ljubljansčine. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (Obdobja 22). Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 287–296.

Simona PULKO, Melita ZEMLJAK JONTES, 2009: Raba zemljepisnih različkov slovenskega jezika glede na stopnjo izobraževanja in različne govorne položaje. *Slovenska narečja med sistemom in rabo* (Obdobja 26). Ur. V. Smole. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 353–370.

Andrej E. SKUBIC, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Vera SMOLE, 1997: Slovenska narečja in zanimivejši pojavi v razvoju kratkega vokalizma. *33. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. A. Derganc. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 281–288.

– –, 1998: Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262), *Jezikoslovni zapiski* 4, 73–88.

– –, 2000: *Uvod v slovensko dialektologijo: del vsebine za predmet ZSD II*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost, Katedra za zgodovino slovenskega jezika in dialektologijo.

– –, 2004: Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (Obdobja 22). Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 321–330.

– –, 2019: Osnovni pojmi kot jih definira sodobno slovensko narečjeslovje. Študijsko gradivo za predmet Socialne zvrsti slovenskega jezika, FF UL.

Marko SNOJ, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan in ZRC SAZU.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*, 2001: Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Matej ŠEKLI, 2004: Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetsko-jezikoslovni in družbenostnojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine). *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (Obdobja 22). Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 41–58.

Jožica ŠKOFIC, 1998. Govor celjskega predmestja Gaberje, *Jezikoslovni zapiski* 4, 89–98.

Anton ŠTAMPOHAR, 1990: »Iz novejše zgodovine Novega mesta.« *Novo mesto skozi čas*. Ur. Zdenko Picelj. Novo mesto: Dolenjski muzej. 72–86.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Saša VOJTECH POKLAČ, 2011: *Glasoslovje in frazeologija v dolenskih govorih med Krko in Gorjanci*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FF UL.

Jana ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, 2008: Iskanje odgovorov na vprašanja govornega jezika, *Jezik in slovstvo* 2, 89–106.

Zinka ZORKO, 1989a: Narečna podoba mariborskega predmestja, *Jezik in slovstvo* 7/8, 170–178.

– –, 1989b: Narečna podoba mariborskega predmestja, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60=25, 2, 139–148.

– –, 1992: Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh narečnih baz: (glasoslovje in besedišče). *Zbornik predavanj* (Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 28). Ur. Miran Hladnik, Darinka Počaj-Rus. Ljubljana: Center za slovenščino kot tuji ali drugi jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 43–55.

– –, 1998. *Mariborski pogovorni jezik in narečni jezik mariborske okolice: predavanje na poletnem seminarju za vzgojitelje, učitelje in profesorje šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem, Goriškem in v Benečiji, Maribor, hotel Piramida, 23.–28. avgust 1998*. Maribor.

– –, 2002: Mariborski pogovorni jezik, *Studia Historica Slovenica* 1, 127–150.

– –, 2012: Mariborski pogovorni jezik. *Leksikon mariborske družbe in kulture: po letu 1945*. Ur. Peter Simonič. Maribor: Obzorja. 120–121.

Maruša ŽIBRED, 2020: *Novomeški govor*. Dvopredmetni univerzitetni študijski program prve stopnje Slovenistika. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Mentorica V. Smole.

Priloga: Kratki besedilni zgledi

Zapis iz 1959³²

Na pù:støn tó:rk so pər 'nəs pərriədəl maškərà:do, kə je zgliədala ku ta prà:va kmiečka ùoxcət. Bių je žiénən, vé:lək, u čə:rən ublə:jk, nəvé:įsta je b'la pa mə:įjna, ūsa u bé:įləm. Bla sta še dva starəši:nata in dvė:į starəši:nke. É:na je peįstvà:la zavi:to mà:čko in jo skù:s za riep vlė:įkla, də je cvili:la ku mē:įxən ut'rok. Žiénən in nəvé:įsta sta se s kó:įnəm vuzi:la, starəši:nati so šli: pa zà:t pė:įš. Za ni:m sə je pa pudi:lu ən 'kəp utrù:k in tut ta vielkəx neį mà:nkalu. Tak'rat je b'la xú:da zí:ma in je bla Kó:rka ta'ku zamə:rznena, də je šla lax'ku ū'sa ta ùoxcət pu liédi na drù:go st'rən.

Na pəpəlni:čno srė:įdo pupò:ųdne so pa Kù:rənta pukupà:val. Spiet je šlu vəl:ik əldi:, naprė:į so nė:səl na trà:gax slà:mnadga mužà:, tù: je bių Kù:rənt. Za ni:m je šla pa nəgò:va ūdù:va in je st'rąšnu jukà:la za rą:įnkəm mùozəm. Pó:l so pa šli: še drù:k əldie, takù: də je bių rė:įs vé:lək pug'rep. U'si s'kəp so šli: na Kó:rko, na srė:įt so liet prəbí:l in so Kù:rənta nùot vó:rgəl. Má:ų so se še poslaułá:l ud né:ga, pó:l so pa šli:.

---

³² Zaradi redkosti tako starih zapisov besedil smo dali prednost tem, prilagamo jih v celoti. Opravljeno je bilo pretranskribiranje iz stare v novo transkripcijo in skladno s trditvami v opisu govora vneseni nekateri popravki. Vsa besedila iz Žibred 2021 so dostopna na spletu.

Ǝn'kq̄t je u mǎrtvá:šǝnc lǝ:žau en mǎr'lič. Zvǝčier, ku so se fá:ntje zbrá:l, so šli stá:ut, čǝ je gdù: ta'ku kurá:jžǝn, dǝ bi šu u mǎrtvá:šǝncu pukrí:t trú:go pa za'bǝt en žǝ'bǝl vǝ:jno. Rǝ:js je é:dǝn 'šu in nariedu takù:, kukǝr so se zmǝní:l. Bi:uj je žie vǝsieuj, dǝ je ta'ku xí:tru nariedu in je xó:tu 'jǝt 'vǝn. Tak'rǝt je pa začú:tu, dǝ ma ǝn vugà:uj riekǝlca u trú:k. Ku je pukrí:vau trú:go, je zapieuj zrǝ:vǝn šǝ svuj riekǝlc, pó:l ga je pa še pǝr'bu. Ta rievǝš je pa mí:slu, dǝ ga mǎr'lǝč dǝrži: in je blu p'rǝc kó:nc z nǝgó:vo kurá:jžǝ. Z ušǝ si:lo je vlǝ:iku riekǝlc, takù: dǝ je trú:ga na t'la pǝ:la. Žie čǝ:st zmǝ:jšan je vlǝ:iku trú:go du vrǝ:t, 'tǝm je pa s'kǝp 'pou in umǝ:ru.

U Noum-mé:ist je ži:vu gusti:lǝnčar Štǝmbù:r, kǝ je pa biuj dé:lǝč okrùok z'nǝn, dǝ znà: tut žvali: zdá:ut. Pusiebnu kmiétje so mé:il vǝlí:ku zau:pajne vǝ:jnga. Ǝnk'rǝt je pǝrpǝ:lau x né:mu ǝm k'met svojga pǝ'sa kǝ nej xó:tu žǝ:rt. Pró:su je gǝspù:da Štǝmbù:rja, nej puglieda, kuà: je z ni:m narùobe. Tǝ: pa tak'rǝt nej mu cǝ:jta in je narùocu, nej piélejo pǝ'sa u svinà:k, dǝ ga buo pó:l pugliédauj. Pa ga nej pugliédauj cǝ:jlǝx piet dni:, kǝ je čǝ:st puzá:bu nǝ:jnga. Ku se je spù:mnu, je 'bǝrš šu 'ke, dǝ vi:t, čǝ je 'pǝs sp'lox šǝ ži:uj. Utpǝ:ru je vrǝ:ta, 'pǝs pa vǝs sǝstrá:dan, muje u'su in jo je ucvǝ:ru prut dó:m.

Drù:g-dan je pa pǝr'su u gusti:lno spiet tist k'met in je skù:s klí:cauj guspuda Štǝmbù:rja x svoj mí:s. Tǝ: se je pa bà:uj, dǝ ga buo uprá:šau, kje ma p'sa in čǝ je žie zd'rou, zatu: sǝ nǝ:ij ù:pauj pǝrbli:žat. Pó:l je pa ut dielǝč slí:šau, kakù: je k'met pǝrpud'vau drù:gǝm ǝldé:jm u gusti:lǝn: »Jǝ:, guspù:t Štǝmbù:r so pa fǝ:ist duǝxtar. Mù:j 'pǝs nej xó:tu 'žǝrt, ut'kǝr so ga pa uni: puzdrá:vǝl, pa ž're u'se ut krá:ja. Guspù:t Štǝmbù:r sǝ je kar uddá:xnu, ku je tu slí:šau, 'šu je z'dej še ó:n x kmiet in začieuj guvó:rt, kulk dé:ila je mu z nǝgó:vǝm pǝ'sǝm.

1. generacija: informatorka I-1-C

Jǝ:, prj:dǝš se napovǝ:ijat – mò:rǝš se pri:dǝt napovǝ:ijat in se zmǝ:nǝš za praví:la pa na pri:mǝr kǝ:žǝn. Ǝ:nkrat so pǝršli: é:ni, so si lepù: u'se puglǝ:al plǝ:c, tǝ:rej is kjǝ: bi laxkù: pǝršli: pa tù:. Pó: pa ne vǝ:m – čǝ vǝm rǝ:ta, prjdemo mi: k 'vǝm pomj:vat posǝ:do, na pri:mǝr, čǝ 'ne, vi: pri:dete k 'nǝm.

S: In kǝ:ka so pa recj:mo pravj:la?

I-1-C: 'Ja okù:l já:mbora, 'tǝm, k-je zastǝ:va, je tkù: dvǝ: mé:tra okù:l in okù:l, 'ne. Kǝ:o, mi: ne smǝ:mo 'tǝm not stǝ:t.

2. generacija: I-2-A

'Nǝč nǝ:maš ... Xalǝ:? Na napǝ:kax se učj:š. 'Ne, samuj: odlǝ:mǝš al pa – 'ja ò:n 'tut iz lj:sta zrǝ:ste. Čǝ lj:st, recj:mo, ku ti dól pá:de, čǝ ga dà:š – sa'mu položj:š na zǝ:mlo, 'že pó:l sǝ:m zrǝ:ste.

S: 'Ja kuà: pa tuj: gnojj:la pa tù:, 'jǝs tu 'nǝč ne vǝ:m, čǝ mò:rǝm kej dá:jat zrǝ:vǝn al pa kǝ:j.

I-2-A: 'Jǝst, bom tkù: puvǝ:dla. 'Jǝst, si:cǝr Alǝ:š prǝ:uj, da sǝm čarò:unica, kuprj:vo namuǝčǝm pa tù:, kǝr mà:m pač tlǝ:. Pa 'tǝm zgní:je u á:jmǝrju, pó:-pa pretǝ:čǝm in s tǝ:m dognojù:jǝm, 'ne.

S: Ajǝ:, jǝ:, jǝ:.

I-2-A: Kǝ dǝrgǝ:č lax'ku dà:š cǝ:lu premožǝ:nje za tà: gnojj:la.

S: Jǝ:, sej tù:.

3. generacija: I-3-Cš

Mó:je stà:ra má:ma, kę-j bla tų:k stà:ra, ó:na je ta'ku glá:tku brá:la! Mj: smo se zvečier okų:l nje zbrà:l, ó:na je 'nəm pa brá:la. Ó:na je 'nəm usà:k večier brá:la. Né:b mó:gu verjiet čló:uk, de-j ena tá:ka starè:jša žiėnska, de-j znà:la ta'ku b'rət, pa lępų: pį:sat. Pó:-pa, kę je ó:na omà:gala, je pa tà: té:ta 'nəm brá:la, kę je 'zej u dų:mę. Ó:na tut ta'ku glá:tku bé:re. In smo se ũ'sę sprá:vəl okų:l nje, pą puslušá:l, kę-j brá:la. Pa ũ'se prà:ũlice al pa knį:ge tá:ke, tá:ke lá:xke.

I-3-Fk

Po kó:ncu pę:tinštà:rəsodga lę:ta so seštę:val, 'ne, prebivà:lstvo preštę:val in je blų: męn'de okrų:k štę:r ti:soč prebivà:lcoų, o-tę:ga jix je šlų: zlų: veli:ku se otsel:lu u Lublá:no, pəršlų: je pa tut veli:ku is podežè:lja, 'ne, v tų: mę:sto. In svò:de, tų: mę:sto potę:m gledę: na tà: obsè:k prixajų:čix ludi: ni 'več ... ži:le ní:so več zdəržá:le. ././ Tų: je blų: premá:l elę:ktrike, premá:l stanovà:n, premá:l xrá:ne in tku naprè:j. 'Ampęk u-glà:ũnəm, kar smo ũ'si isxá:jal s kmę:toų, usà:k je mę:ų še mų:žnost jət dumò:ų. ././ Na kmę:təx (je) kej dų:bu, vę:š.

PHONETIC IMAGES OF THE NOVO MESTO SPEECH

The Novo mesto local speech is one of the previously unexplored urban local speeches. Since its foundation in 1365, Novo mesto has been an important center for the Dolenjska and Bela krajina regions. It expanded from the center at the bends of the river Krka and beyond. After the Second World War, when it developed rapidly, it absorbed surrounding villages, changing agricultural lands into settlements. As a regional center, it still attracts new population with different primary language variants, including non-Slovenian. Analyzing the speech of 14 informants from three generations, which we compared with the speech record from 1959, according to which Novo mesto was classified in the East Dolenjska subdialect, we found out that no one has preserved the systemic local speech of Novo mesto. We discovered that the informants speak one of the forms of the provincial (Eastern) Dolenjska colored urban speech. The use of dialectal elements varies from person to person, but in terms of generation, the older generation from the Šmihel area and the younger generation use most of dialect elements. In search of their (lost) local linguistic identity, the younger generation adopts surrounding dialectal features at the phonological and prosodic levels, creating a recognizable auditory impression of Novo mesto. Among them are a slow speaking tempo, at least partially not intense pronunciation of long *i* and *u*, occasional use especially of the double vowel *e:ĩ*, loose pronunciation of all unstressed vowels, a similar degree of partial and complete attenuation of short vowels used in the surrounding village local speeches, a relatively wide range between low and high tones of tonemic accent, and an East-Dolenjska loss of tonemic oppositions in originally last word syllables.

(Prevod: Danila Zuljan Kumer)

Tradicionalni poklici gorenjskega podeželja kot motivacija narečnih hišnih imen

Jožica Škofic

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Dialektološka sekcija, Novi trg 4, SI 1000 Ljubljana; Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za slovenistiko, Titov trg 5, SI 6000 Koper, jozica.skofic@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.7>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku so predstavljena izbrana narečna poimenovanja za poklice, zbrana z enotno anketno metodo za *Slovenski lingvistični atlas*. Narečni leksemi so morfološko analizirani in prikazani na jezikovnih kartah. Zbrani apelativi so primerjani z gorenjskimi hišnimi imeni, motiviranimi s poimenovanji za iste poklice, ki so bila zbrana v projektih *Kako se pri vas reče?* in *FLU-LED*. Hišna imena so predstavljena predvsem s stališča tvorjenosti, opozorjeno pa je tudi na v njih izkazane narečne glasoslovne značilnosti.

Ključne besede: Slovenski lingvistični atlas (SLA), Gorenjska, gorenjska narečja, mikrotoponimija, hišna imena, župan, šivilja, krojač

The article presents selected dialect names for professions, collected with a unified survey method for the *Slovenian Linguistic Atlas*. Dialect lexemes are analyzed at the morphological level and presented on linguistic maps. The collected appellatives are compared with Gorenjska house names, motivated by names for the same professions, collected in the projects *How do you call your house?* and *FLU-LED*. Selected house names are presented mainly from the point of view of word formation. Dialect phonetic characteristics are also analyzed.

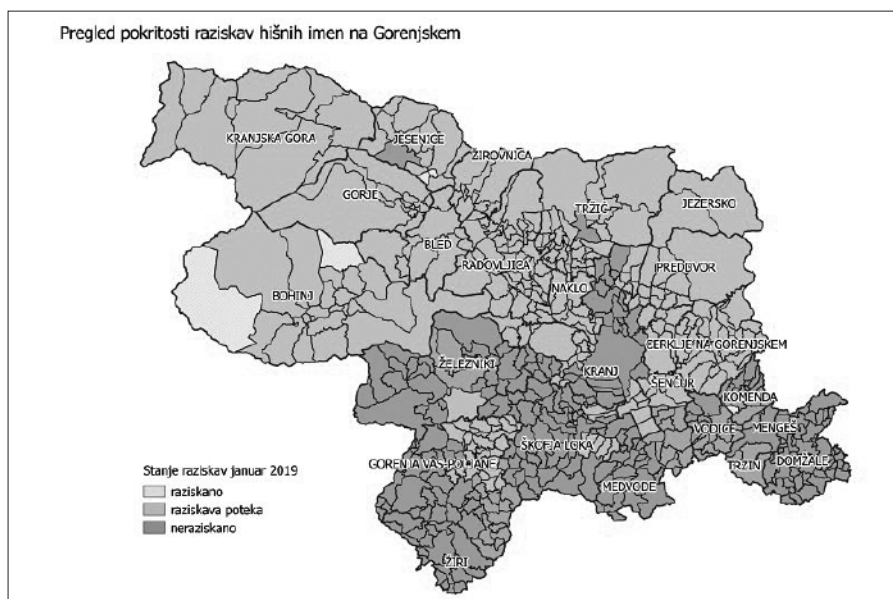
Keywords: Slovene Linguistic Atlas (SLA), Upper Carniola, Gorenjska dialects, microtoponymy, house names, mayor, dressmaker, tailor

Uvod

Osebna, zemljepisna in stvarna lastna imena s svojo istovetenjsko, razlikovalno in umeščevalno vlogo postavljajo poimenovane objekte v miselni in stvarni prostor ljudi, ki poimenujejo svet okoli sebe. Med zemljepisna

lastna imena spadajo tudi hišna imena, ki so v slovenskem jezikoslovju pojmovana kot poimenovanja najmanjših naselitvenih enot – hiš s pripadajočimi posestmi (zemljo, gospodarskimi poslopji) in njihovimi prebivalci. Hišna imena se redko spreminjajo, čeprav hiše z dedovanjem ali prodajo menjajo lastnika – ohranjajo se z ustnim posredovanjem iz roda v rod. Hišna imena imajo pri identifikaciji domačinov pogosto celo pomembnejšo vlogo kot njihov priimek in posameznike običajno spremljajo vse življenje – pogosto so ob imenu in priimku zapisana tudi na nagrobnikih, v preteklosti pa so bila obvezna sestavina različnih uradnih popisov (npr. Status animarum, Franciscejski kataster (1818–1828) in Reambulančni kataster (1869)).

Za natančno določitev podobe hišnega imena in raziskovanje njegovega razvoja z izvorom vred je treba upoštevati »(1) ime z vsemi oblikoslovnimi značilnostmi in njegovo družino v celoti, (2) ustrezno interpretacijo narečnih podatkov, (3) srednjeveške zapise, če so na voljo, sicer pa čim starejše, (4) terenske podatke, zlasti kadar domnevamo izvor v občnem imenu, (5) starejšo krajevno zgodovino, če je znana, (6) lokalno imenotvorno tipologijo in (7) primerljivo občno- in lastnoimensko gradivo iz drugih jezikov« (Snoj 2009: 8).

Slika 1: Obravnavano območje v projektu *Kako se pri vas reče?*
(Vir: https://www.hisnaimena.si/o_projektu/, dostop 26. 2. 2022.)

Preučevanje hišnih imen na Gorenjskem kaže, da je motivacija njihovega nastanka precej raznolika – nastala so lahko iz osebnih lastnih imen (rojstnih imen, priimkov, vzdevkov) gospodarjev in (redkeje) gospodaric, iz njihovega geografskega porekla, poimenovanj za poklic ali družbeni status lastnika, poimenovanj za vrste stavb (glede na njihov videz ali funkcijo), iz lokacije domačije, pa tudi iz poimenovanj značilnih rastlin in živali.

V tej razpravi¹ so predstavljena hišna imena, ki so bila sistematično in z enotno metodo² zbiranja, narečnega zapisovanja in poknjiževanja ter interpretacije poimenovalne motivacije zbrana v projektih *Kako se pri vas reče?*³ in *FLU-LED*⁴ – cilj obeh projektov pa je (bil) predvsem ohranjanje

¹ Prispevek je nastal v okviru programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038, 1. 1. 2004–31. 12. 2021), ki ga financira ARRS, in projekta *i-SLA: interaktivni atlas slovenskih narečij* (L6-2628, 1. 9. 2020–31. 8. 2023), ki ga sofinancirata ARRS in SAZU.

² Metoda je predstavljena v Klinar et al., 2012, publikaciji, ki je nastala v okviru projekta *FLU-LED*.

³ Projekte (z različnimi delovnimi imeni) zbiranja hišnih imen vodi Klemen Klinar iz Razvojne agencije Zgornje Gorenjske (RAGOR) že od leta 2009, avtorica tega prispevka je od vsega začetka svetovalka pri zbiranju in zapisovanju teh imen (izjemoma kot popisovalka imen na terenu). Projekti so (bili) sofinancirani s strani Evropske unije, programa LEADER, sofinancirale so jih v projekt vključene gorenjske občine. V raziskavi *Kako se pri vas reče?* je sodelovalo okrog 1200 domačinov različnih starosti, ki so na terenu posredovali domača, tj. narečna ledinska in hišna imena v različnih slovničnih oblikah (imenovalnik, roditelj, mestnik, orodnik), skupaj z izpeljankami za pridevnik, gospodarja in gospodinjo, ter jih z zapisovalcem umestili na zemljevid. Imena so bila na terenu posneta in nato zapisana v poenostavljeni narečni transkripciji, v sodelovanju z dialektologinjo je bil zapis ponovno pregledan in dopolnjen, imena pa nato glasoslovno-pravopisno poknjižena. Imena so bila izpisana tudi iz razpoložljivih zgodovinskih dokumentov (Status animarum – župnijski popis duš, Franciscejski kataster, Reambulančni kataster) ter objavljenih zbirk hišnih imen in zasebnih (tudi neobjavljenih) zbirk hišnih imen ljubiteljskih zbiralcev kulturne dediščine. Do konca leta 2020 je bilo tako zbranih in objavljenih že čez 12.100 hišnih imen v 380 naseljih 22 občin, s tablicami s hišnimi imeni je bilo označenih okrog 7000 domačij. Doslej je bilo izdanih 46 publikacij s hišnimi imeni, dostopnimi tudi na spletni strani <https://www.hisnaimena.si/>. Septembra 2020 je bila enota *Raba hišnih imen* vpisana v nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine (<http://www.nesnovnadediscina.si/sl/register/raba-hisnih-imen>).

⁴ *FLU-LED* je bil mednarodni projekt Slovenske prosvetne zveze in Krščanske kulturne zveze iz Avstrije ter Razvojne agencije Zgornje Gorenjske in Gornjesavskega muzeja Jesenice iz Slovenije ter strokovnih partnerjev Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik iz Celovca in Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU iz Ljubljane. Projekt, ki je potekal v letih 2011–2014 na območju Južne Koroške (Avstrija) in Zgornje Gorenjske (Slovenija), je bil financiran v okviru evropskega

nesnovno kulturno dediščino in obujati rabo narečnih imen v vsakdanjem življenju domačinov. Mnogo imen je bilo zbranih tudi ob dialektološkem raziskovanju krajevnih govorov na Gorenjskem (prim. Škofic 1998, 2001, 2003, 2005, 2007), ko so bila v spontanah govorjenih besedilih navedena tudi posamezna zemljepisna imena.

Poimenovanja za poklice v Slovenskem lingvističnem atlasu

V članku⁵ so izbrana hišna imena primerjana z apelativi, zbranimi v okviru dolgoročnega projekta *Slovenski lingvistični atlas* (SLA),⁶ kamor je bilo v letih 1947–2020 na Gorenjskem z enotno anketno metodo zajetih 52 krajevnih govorov. Ti krajevni govori spadajo tako v narečja gorenjske narečne skupine (gorenjsko narečje v T195–T218, vzhodnogorenjsko podnarečje v T219–T227 in selško narečje v T188–T194) kot tudi rovtarske narečne skupine (škofjeloško v T185–T187 in poljansko narečje v T178–T184) ter koroške narečne skupine (ziljsko narečje v T008 in kranjskogorsko podnarečje v T009).

Vprašalnica za *Slovenski lingvistični atlas*, v kateri so ob poimenovanjih za kmečke posestnike (V180 *kmet*, V185 *gruntar* in V186 *bajtar*)⁷ izpostavljena še nekatera druga poimenovanja za poklice in nosilce dejavnosti,⁸ npr. V117 *šivilja*, V118 *krojač*, V119 *čevljar*, V205 *kovač*, V454A *pastir*, pa tudi V179B *župnik*, V254 *mežnar*, V265 *cerkveni ključar* in V183 *župan* (prim Benedik 1999), do neke mere odraža tudi tradicionalno družbeno in poklicno strukturo slovenskega podeželja. Marsikaj o tradicionalni poklicni strukturi podeželskega prebivalstva pa je mogoče razbrati tudi iz narečnih

---

Programa čezmejnega sodelovanja INTERREG IV SI-AT 2007–2013. Čezmejni projekt s svojim nadaljevanjem je bil leta 2020 izbran v nabor dobrih praks Evropske unije (<http://www.culturalheritageinaction.eu/culture/resources/GORENJSKA-REGION-Name-it-in-Slovenian-Cross-border-collaboration-and-citizens-engagement-to-preserve-traditional-house-and-field-names-WEBP-BWXLJR>).

⁵ Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

⁶ Doslej sta izšla dva dela *Slovenskega lingvističnega atlasa*, tj. *SLA 1: Človek – telo, bolezni, družina* (ur. Škofic 2011) in *SLA 2: Kmetija* (ur. Škofic 2016).

⁷ Prim. Škofic 2021.

⁸ O narečnih poimenovanjih za vaške poklice v nadiškem narečju prim. Šekli 2005, kjer avtor ugotavlja, da zastopanost prevzetega besedja v teh poimenovanjih odraža »stopnjo intenzivnosti jezikovnega stika omenjenih krajevnih govorov z njihovimi stičnimi idiomi tako v preteklosti kot v sedanosti« (Šekli 2005: 176).

zemljepisnih lastnih imen, kamor med drugim spadajo hišna imena, tj. poimenovanja hiš oz. domačij in pripadajočih posesti ter ljudi, ki tam živijo. Prav jezikoslovna analiza tako občnih kot lastnih imen pa omogoča primerjavo narečnega gradiva na vseh jezikovnih ravnanah – fonološki, morfološki, leksični (z etimologijo) in sintaktični.

V nadaljevanju so najprej analizirana in na jezikovni karti predstavljena poimenovanja za šiviljo, krojača in župana,⁹ nato pa je zbrana narečna lek-sika primerjana s hišnimi imeni, katerih sestavina so ti narečni leksemi.

Gradivo

Tabela 1: Gradivo SLA

Točka	Kraj in leto zapisa ¹⁰	V183.01 župan ¹¹	V117.01 šivilja	V118.01 krojač
ziljsko narečje				
T008	Rateče (1952)	žəpən; žə'pən	šbíl'ä; šbí:'la	šnì:dər; žnìdar
kranjskogorsko podnarečje				
T009	Kranjska Gora (1959, 1969)	púrgarmájstər; župən	šū'ila; šū'ila	žnìdar; žnìdar
poljansko narečje				
T178	Dobračeva (1972)	žəpān	mūōjškre (Imn); mūōjškra	žnìdar
T179	Lučine (1982)	'žepan	mò:jškra	ž'nidar
T180	Leskovača (1966)	žəpan	m'ōjškra	žnìdər
T181	Gorenja vas – Poljane (1946–1952)	žəpān; 'žepa:n	mójškra; mó:jškra	ž'nidar; žnìdar
T182	Bukov Vrh (1983)	žūpan	mójškra	žnìdar
T183	Javorje (1948)	žəpān	mójškra	žnìdar
T184	Gabrak (1964)	župən	mōjškra	žnìdar

⁹ Vprašanja so uvrščena v 4. zvezek *Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA 4) – Poklici*, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

¹⁰ Informanti so bili domačini, rojeni večinoma v 1. polovici 20. stoletja, ki so večji del svojega življenja preživeli v domačem kraju in so bili kompetentni govorniki krajevnega govora ter dobri poznavalci domačega okolja.

¹¹ Gradivo je v skladu z dogovorom pri projektu SLA navedeno tako, kot je zapisano v arhivu Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani, čeprav se je način fonetične transkripcije v času zbiranja gradiva nekoliko spreminjal (prim. Benedik 1999, 20–22).

Točka	Kraj in leto zapisa	V183.01 župan	V117.01 šivilja	V118.01 krojač
škofjeloško narečje				
T185	Pungart (1971)	župàn	môjškra	žnîdar
T186	Žabnica (1960)	žəpan	môjškra	žnîdar
T187	Zgornje Bitnje (1948, 1963, 1971, 1972)	pûryar; župàn; župàn; pûrgamájstər; župən	môjškra; môjškra; môjškra; môjškra	žnîdar; žnîdar; žnîdar; žnîdar
selško narečje				
T188	Zgornja Sorica (1947)	župàn	môjškra	žnîdar
T189	Zali Log (1947)	župàn	môjškra	žnîdar
T190	Podlonk (1947)	župàn	môjškra	žnîdar
T191	Železniki (1947, 1979)	župàn; župàn	môjškra; môjškra	žnîdar; žnîdar
T192	Dražgoše (1947)	žu'pan; župàn	môjškra; môjškra	žnîdar; žnî:dar
T193	Selca (1947, 1968–1969)	župàn; špàn	môjškra; môjškra	žnîdar; žnîdar
T194	Praprotno (1947)	župàn	môjškra	žnîdar
gorenjsko narečje				
T195	Dovje (1947)	župən	môjškra	žnîdar
T196	Srednja vas v Bohinju (1954)	žopàn	môjškra	žnîdar
T197	Bohinjska Bela (1959–1960)	župàn	môjškra	žnîdar
T198	Zgornje Gorje (1976)	pûrgərmájstər	môjškra	žnîdar
T199	Slovenski Javornik (1959)	župən	žnîdarca, šivîla	žnîdar
T200	Breg (1962)	župàn	môjškra	žnîdar
T201	Radovljica (1959, 2009)	župən; žu'pən	môjškra; môjškra	žnîdar; žnî:dar, krojá:č
T202	Kropa (1952, 1975, 1993)	župàn; župàn; š'pən, žu'pən; žu'pən	môjškřa; môjškřa, šüüíla; môjškra	žnîdar; žnúdař; žnî:dar, krojá:č
T203	Ljubno (1959)	pûrgərmájstər, župàn	môjškra	žnîdar
T204	Lom pod Storžičem (1967)	župán	môškra	žnîdar

Točka	Kraj in leto zapisa	V183.01 župan	V117.01 šivilja	V118.01 krojač
T205	Zgornje Jezersko (1953)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T206	Bašelj (1947, 1971)	<i>župàn; župàn, pùrgmaìstər</i>	<i>mòškra; mòjškra</i>	<i>žnìdar, žnìdar</i>
T207	Kokra (1959)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T208	Stražišče (Kranj) (1947, 1959, 1967)	<i>župàn; župàn, pecérksrihtar (!); župàn</i>	<i>mòjškra; mòjškra; mòškra</i>	<i>žnìdar; žnìdar; žnìdar</i>
T209	Primskovo (Kranj) (1959–1960)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T210	Šenčur (1961)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T211	Cerklje na Gorenjskem (1947, ?)	<i>župàn; župàn</i>	<i>mòškra; mòškra</i>	<i>žnìdar; žnìdar</i>
T212	Valburga (1959–1960)	<i>župàn</i>	<i>mòjškra; mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T213	Spodnja Senica (1998)	<i>žu'pàn; rí:xtər</i>	<i>mòjškra</i>	<i>žnì:dər</i>
T214	Dobrova (?)	<i>župàn</i>	<i>mòjškra</i>	<i>žnìdar</i>
T215	Zgornje Gameljne (1959)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T216	Črna pri Kamniku (1960)	<i>župàn, pùrgarmâìstər</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T217	Tunjice (1974)	<i>župàn</i>	<i>mòjškra</i>	<i>žnìdar</i>
T218	Srednje Jarše (1983)	<i>župà:n</i>	<i>mò:škra</i>	<i>žnì:dar</i>
vzhodnogorenjsko podnarečje				
T219	Dolsko (1960)	<i>župàn; pùrgarmâìstər (!)</i>	<i>mòjškra</i>	<i>žnìdar</i>
T220	Stebljevek (1951)	<i>župàn</i>	<i>mùškra</i>	<i>žnìdar</i>
T221	Okrog pri Motniku (1960–1961)	<i>župàn</i>	<i>mùškra</i>	<i>žnìdar</i>
T222	Obrše (1951)	<i>župàn</i>	<i>mòškra</i>	<i>žnìdar</i>
T223	Krašnja (1951)	<i>župàn; /</i>	<i>mòškra; /</i>	<i>žnìdar; /</i>
T224	Moravče (1951)	<i>župàn</i>	<i>m"òjškra</i>	<i>žnìdar</i>
T225	Vače (1952)	<i>župàn</i>	<i>mòjškra</i>	<i>žnìdar</i>
T226	Čemšenik (1952)	<i>župàn</i>	<i>mùškra</i>	<i>žnìdar</i>
T227	Izlake (1952)	<i>/</i>	<i>mùškra</i>	<i>žnìdar</i>

Župan (SLA V183.01)

Župan, knj. *župàn* (ä), je predstojnik občine kot enote lokalne uprave, tudi predstojnik vasi. Župan je bil sprva (v 6.–9. stoletju) predstojnik sorodstvene skupnosti, župe, po stalni naselitvi pa predstojnik ozemeljske enote. Kasneje so župani vodili upravljanje skupnih zadev soseske. Izraz so Slovenci uporabljali tudi za predstojnike srednjeveških mestnih avtonomnih organov (nem. *Bürgermeister*) in osebe, ki so v 18. stoletju opravljale manjše posle za državo, zlasti v zvezi s pobiranjem davkov, kar so bili ponekod kar župani sosesk (Baš 2004: 726) – rihtar, nem. *Richter*, je bil sprva predstojnik vaške skupnosti v krajih, ki so jih poselili naseljenci nemškega izvora (Baš 2004: 500). Na Gorenjskem se za župana, kot kaže gradivo za *Slovenski lingvistični atlas*, najpogosteje uporablja izvorno slovensko poimenovanje *župan*, redko pa še germanizmi *purgarmajster* (z različico *purgmajster*) in *purgar* ter *rihtar* in *pecirksrihtar*.

Morfološka analiza narečnih leksemov:¹²

župan < *žup-an-ŷ ‘plemenski poglavar’ ← *žup-a ‘okrožje, področje enega plemena’

purgar < *(*purgar*)-ŷ ← srvnem. bav. *purger* ‘meščan’ (z bav. nem razvojem *b > p*)

purgarmajster < *(*purgarmajster*)-ŷ ← bav. avstr. *purgermeister* ‘mestni poglavar, župan’ za nem. *Bürgermeister* (Striedter-Temps1963: 204)

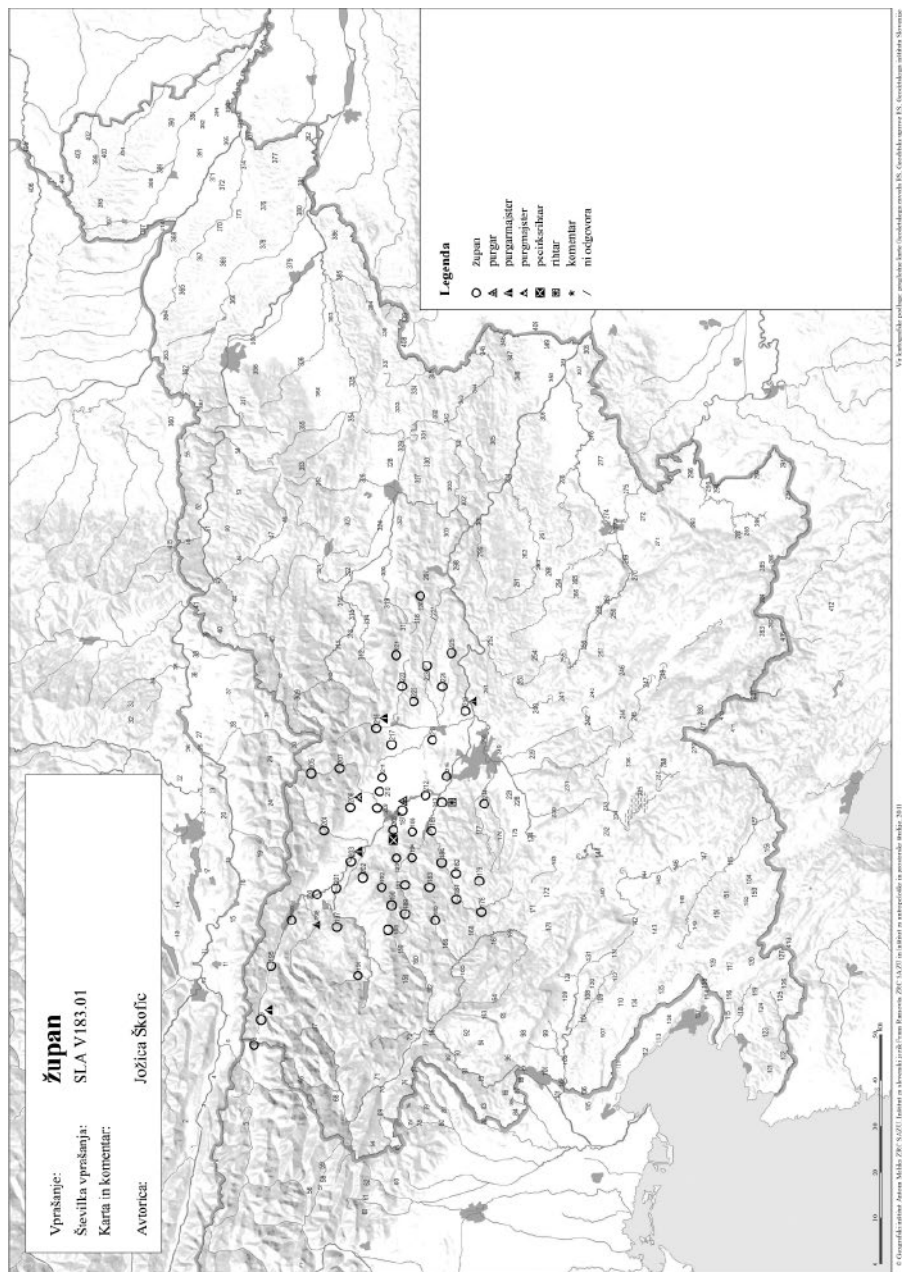
purgmajster < *(*purgmajster*)-ŷ ← bav. avstr. *purgmeister* ‘mestni poglavar, župan’ ← bav. avstr. *purg* ‘mesto’ + srvnem. *meister* ‘mojster’

rihtar < *(*rihtar*)-ŷ ← *srvnem. *rihtære* ‘sodnik’ ← srvnem. *rihten* ‘upravljati, voditi, pripravljati, soditi’, prvotno *‘prav delati, usmerjati’

pecirksrihtar < *(*pecirksrihtar*)-ŷ ← nem. *Bezirk ‘okrožje’ (z bav. nem. razvojem *b > p*) + *(*rihtar*)-ŷ

¹² Morfološka analiza je pripravljena s pomočjo Bezljaj 1977–2007, Snój 2009, Striedter-Temps 1963, Sławski, 1974–1979.

Slika 2: Poimenovanja s pomenom 'župan' v narečjih na Gorenjskem

Šivilja (SLA V117.01)

Šivilja, knj. *šivilja* (*i*), je ženska, ki se poklicno ukvarja s krojenjem in šivanjem zlasti ženskih oblačil iz lahkih tkanin. Šiviljska obrt se je sredi 19. stoletja razvila iz krojaštva kot izrazito ženski poklic za šivanje ženskih oblačil, spodnjega in postelnega perila ipd. (Baš 2004: 605). Na Gorenjskem se za šiviljo, kot kaže gradivo za *Slovenski lingvistični atlas*, najpogosteje uporablja germanizem *mojškra*, redko pa tudi izvorno slovensko poimenovanje *šivilja* (v T008 Rateče z onemitvijo prednaglasnega *i* in razvojem *v > b* pred sprednjim samoglasnikom, v T009 Kranjska Gora le z onemitvijo prednaglasnega *i*, v T202 Kropa in T199 Slovenski Javornik pa z otrditvijo *í > l*). V T199 Slovenski Javornik se uporablja tudi poimenovanje s prevzetim korenem in slovensko pripono *žnidarica* (z onemitvijo ponaglasnega *i* v priponi *-ica*).

Morfološka analiza narečnih leksemov:

šivilja < **s'i-v-yl'-a* ← **s'i-v-yl'-b* (< **s'i-v-yl'-b-jb*, Sławski I: 112) ← **s'i-va-ti* ← **s'i-ti*, sed. **s'i-j-ǫ* in **s'b-j-ǫ* 'šivati'

mojškra < *(*mojškr*)-*a* ← *(*mojštr*)-*a* ← *mojster, nar. *mojšter* ← bav. srvnem. *mōister* 'mojster' (J > ø v T204–T212, T215–T216, T218, T220–T223, T226–T227)

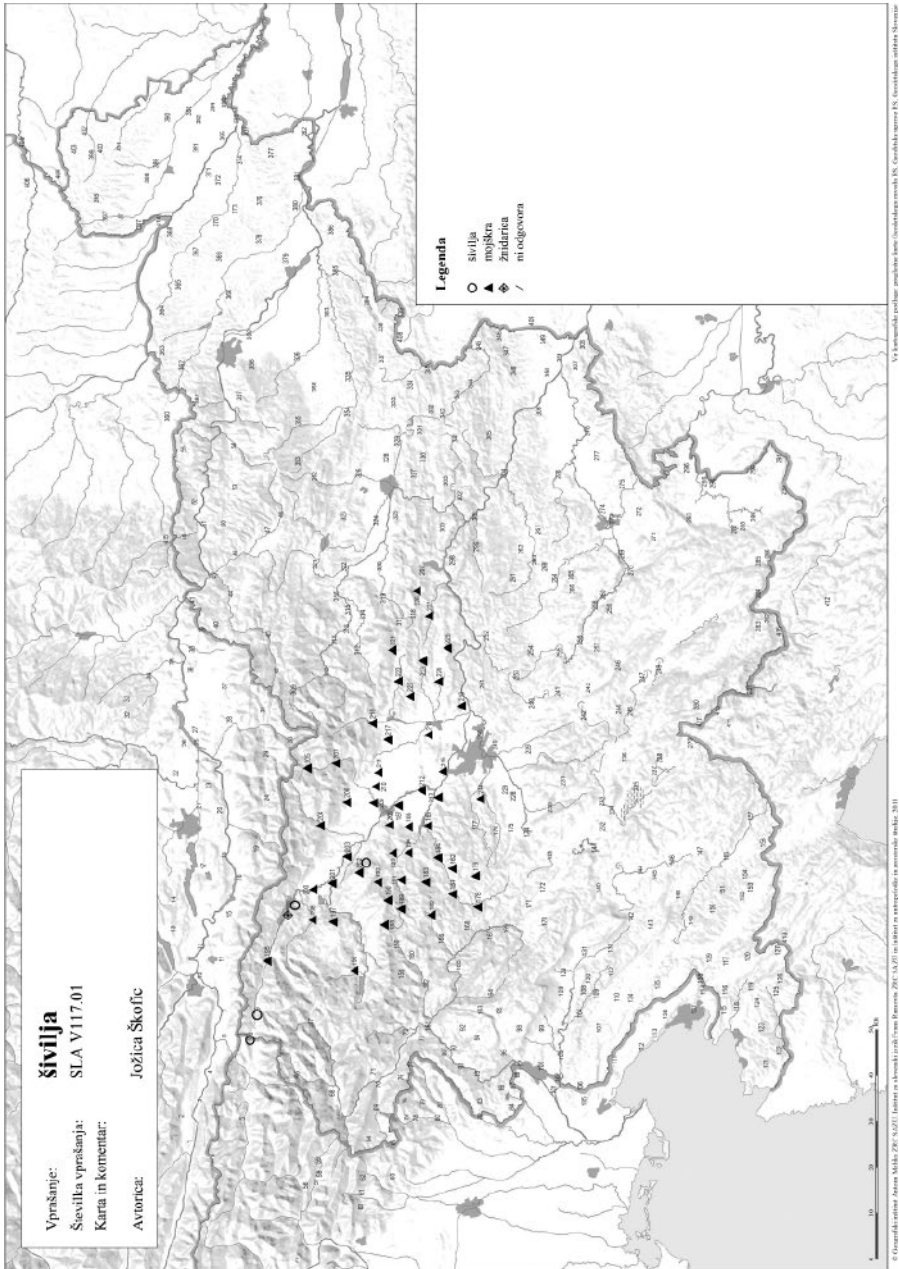
žnidarica < *(*žnidar*)-*ic-a* ← srvnem. *snīdære (> nem. *Schneider* 'krojač')

Krojač (V118.01)

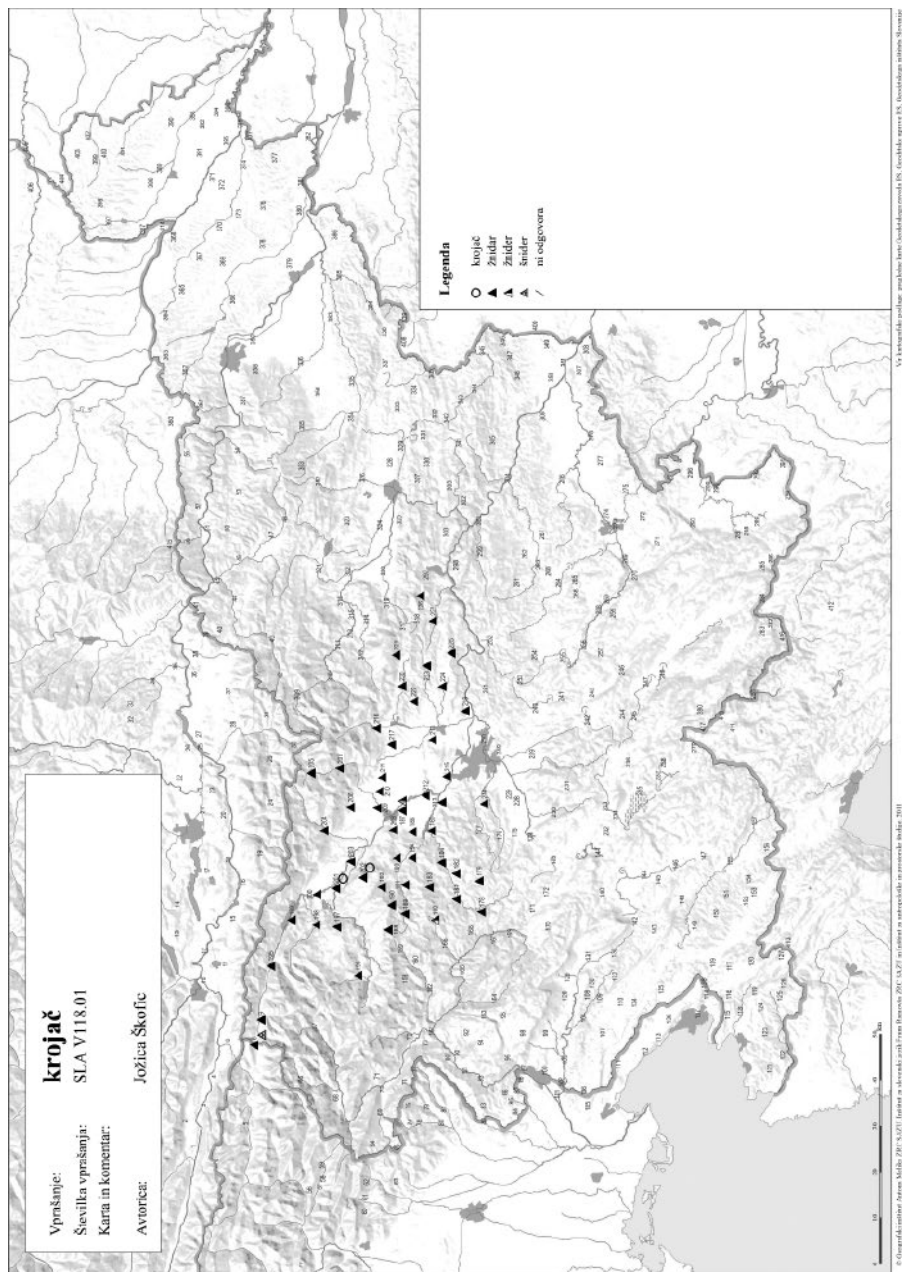
Krojač, knj. *krojáč* (*á*), je moški, ki se poklicno ukvarja s krojenjem in šivanjem zlasti moških oblek. Krojaška obrt, tj. izdelovanje in popravilo oblačil in hišnega tekstila, je na Slovenskem dokumentirano že v srednjem veku (Baš 2004: 259). Na Gorenjskem se za krojača, kot kaže gradivo za *Slovenski lingvistični atlas*, najpogosteje uporablja prevzeto poimenovanje *žnidar* (z različico *žnider* v T180 Leskovica in T187 Zgornje Bitnje, obakrat ob *žnidarju*), tudi *šnider* (v T008 Rateče ob *žnidarju*), redko pa tudi izvornoslovensko poimenovanje *krojač* (ob *žnidarju* v T201 Radovljica in T202 Kropa).

Morfološka analiza narečnih leksemov:

krojač < *kroj-ač-b ← *kroj-i-ti 'rezati, krojiti'

Slika 3: Poimenovanja s pomenom 'švilja' v narečjih na Gorenjskem

Slika 4: Poimenovanja s pomenom 'krojač' v narečjih na Gorenjskem

žnidar < *(*žnidar*)-b ← srvnem. *snīdære (> nem. *Schneider* ‘krojač’) (Striedter-Temps 1963: 48–49)

žnider < *(*šnider*)-b ← srvnem. < *snīder < *snīdære v bav. nem. izgovoru (pred prehodom *ž* > *š* in diftongizacijo *ī* > *aj*) (Šekli 2020: 18)

šnider < *(*šnider*)-b ← srvnem. < *snīder < *snīdære v bav. nem. izgovoru (po prehodu *ž* > *š*, pred diftongizacijo *ī* > *aj*) (Šekli 2020: 18)

Hišna imena, nastala iz poimenovanj za poklice oz. nosilce dejavnosti

Imena za poklice¹³ so razmeroma pogosta sestavina¹⁴ gorenjskih hišnih imen. Najopaznejši poklici in dejavnosti, ki so na Gorenjskem motivirali nastanek hišnih imen, so (navedeno po abecedi, ne po pogostnosti pojavljanja): apnar, babica, barvar, brivec, cerkovnik, cestar, čevljar, čuvaj, dekan, delavka v tovarni, dimnikar, financar, frizer, godec, gostilničar, klobučar, kolar, konjar, konjederec, kovač,¹⁵ kramarica, krojač, krznar, kuhar, lovec, majer, mesar, mežnar, mlekariča, mlinar, šivilja, monter, načelnik, opekar, organist, pastir, poslanec, ravnatelj, rudar, slikar, steklar, tesar, tkalec, učitelj, usnjar, velika dekla, zdravnik, žagar, železničar, župan in župnik – nekateri od naštetih poklicev spadajo med tradicionalne dejavnosti slovenskega (gorenjskega) podeželja, druga so novejša in kažejo na spremembe v poklicni strukturi in življenju vaškega (in trškega) prebivalstva. Hkrati je pomenljivo, da je med enainpetdesetimi poimenovanji za poklice oz. nosilce dejavnosti, ki se pojavljajo kot sestavina hišnih imen na Gorenjskem, le šest takih, ki poimenujejo ženski poklic oz. žensko nosilko dejavnosti.¹⁶

¹³ V iskalniku hišnih imen na spletni strani <https://www.hisnaimena.si/> je v rubriki »Razlaga imena« mogoče izbrati možnost »hišno ime iz poklica gospodarja«, pri čemer gre za t. i. ljudsko, ne znanstveno oz. jezikoslovno razlago imena.

¹⁴ Gorenjska hišna imena so večinoma sestavljena iz predloga *pri* (< *pri ‘pri’) in samostalnika (ali samostalniške besedne zveze) – lastnega ali občnega imena, ki je motiviralo nastanek hišnega imena, v mestniku ednine (večinoma s končnico *-u* za samostalnike moškega spola oz. *-i* za samostalnike ženskega spola, ki pa sta v narečjih lahko oslabei, večinoma v polglasnik, ali onemeli). Redkeje je hišno ime sestavljeno iz predloga *na* (< *na ‘na’) in samostalnika ali samostalniške besedne zveze v mestniku.

¹⁵ Apelativ *kovač* je ena najpogostejših sestavin hišnih imen (prim. Škofic 2017: 145–146).

¹⁶ Podobno razmerje se kaže tudi v zastopanosti moških in ženskih rojstnih imen v hišnih imenih na Gorenjskem (prim. Škofic 2017: 147) ter v razmerju med zastopanostjo apelativov *mojškra* in *žnidar* v hišnih imenih, kar je predstavljeno v tem članku.

V nadaljevanju so obravnavana tista gorenjska hišna imena,¹⁷ ki imajo v svojem korenu apelativ, ki v narečjih na Gorenjskem (glede na gradivo SLA) označuje nosilce dejavnosti oz. poklice župan, šivilja ali krojač.

Župan v hišnih imenih

Apelativ *župan* kot del hišnega imena na Gorenjskem (*Pri Špánu*)

Na Gorenjskem je hišno ime *Pri Špánu* precej pogosto (med 12.847 hišnimi imeni je takih 39) – različica *Pri Župánu* doslej še ni bila zapisana. Lastno ime se je po narečni onemitvi prednaglasnega *-u-* in nato asimilaciji po zvonečnosti (*žp-* > *šp-*) razvilo iz apelativa *žup-an-ъ (*špàn* kot apelativ je v gradivu za SLA sicer izpričan kot dvojnica ob *županu* le v T193 Selca in T202 Kropa).

Slika 5: *Pri Španu* v Mojstrani (vir: arhiv Gorenjskega muzeja, <https://www.hisnaimena.si/>)

---

¹⁷ V tem sestavku je izraz *gorenjska hišna imena* rabljen v pomenu 'hišna imena na Gorenjskem', ne 'hišna imena v gorenjskem narečju', saj so v raziskavo zajeta vsa narečja, ki se govorijo na Gorenjskem.

Tudi zgodovinski dokumenti večkrat izkazujejo narečno obliko hišnega imena, npr. *Pər Špáno* v Mojstrani (Franciscejski kataster (FK) 1927 *Shpan* (*Shepan*), Reambulančni kataster (RK) 1869 *Špan*, Status animarum 1 (SA1) 1757–1853 *Shpan*, SA2 1762–1889 *Žepan*) ali *Pər Špán* v Lescah (FK 1827 *Scheppan*, SA1 1791–1802 *Schpann*, SA2 1880 *Špan*, SA3 ~1910 *Špan*) ali *Pər Špáno*¹⁸ na Nomenju (FK 1826 *Suppan* s priimkom Raunig, SA1 1921 *Špan* s priimkom Kogoj, SA2 ~1960 *Špan* s priimkom Zupan).

Apelativ *župan* kot besedotvorna podstava hišnega imena na Gorenjskem (*Pri Špáncu*, *Pri Špánšču*, *Pri Špánovcu*, *Pri Španétu* ter *Pri Žúpelnu* in *V Župánovšu*)

Del hišnega imena je lahko tudi izpeljanka z besedotvorno podstavo *župan*, npr. *županec* (< *žup-an-ɛc-ɛ), ki je v zgodovinskih virih zapisana na različne načine, npr. za današnje *Pər Špánc* v Babnem Vrtnu pri Kranju (FK 1827 *Supanz*, SA1 ~1880 *Španec*, SA2 ~1900 *Španec*), enako *Pər Špánc* na Skaručni (FK 1827 *Shepanz*, SA1 1774–1870 *Žepanc*) ter Selu pri Žirovnici (FK 1827 *Scheppanz*, SA1 ~1900 *Španc/Županc*).

Hišno ime *Pri Špáncu* je lahko motivirano tudi s priimkom *Zupan* oz. *Zupanc* (< *(*Zupan*)-*ɛc-ɛ*), kakor je mogoče sklepati iz zgodovinskih dokumentov, npr. *Pər Špánc* v Laškem Rovtu v Bohinju (FK 1827 *Suppanz* (hišno ime in priimek), SA1 1891 *Shpanz* s priimkom *Suppanz*) ali *Pər Špánc* v Podblici¹⁹ (RA 1869 *Španc* s priimkom *Supanc*), SA1 1812–1906 *Španc* s priimkom *Španč*).

Druga tvorjenka z istim korenem je *župančič* (< *žup-an-ɛč-it-ɛ) – tako je npr. hišno ime *Pri Španšču*, nar. *Pər Špánšč*, na Bohinjski Beli (FK 1827 *Supantschitsch*, SA1 1900–1910 *Zupančič*) z onemitvijo prednaglasnega *u*, asimilacijo po zvonečnosti (*žp-* > *šp-*) in onemitvijo ponaglasnega *i* ter diferenciacijo *čč* > *šč*.²⁰

Redko je zapisana različica s pripono *-è*, tj. *Pri Španetu*, nar. *Pər Španét* v Povljah pri Kranju, ki je v FK 1827 zapisan še brez pripone (tj. *Shepan*), v SA1 ~1880 in SA2 ~1900 pa s pripono, tj. *Špane* (< *žup-an-ɛ ← *žup-an-ɛ).

Prav tako redko je hišno ime *Pri Župeljnu* oz. *Pri Župelnu*, nar. *Pər Žúpəlnə* v Smladniku (FK 1827 *Shupel*, v SA1 1794–1901 *Župel*), iz

¹⁸ O razvoju narečne končnice *-o* v mestniku ednine samostalnikov moškega spola v gorenjskem narečju prim. Logar 1981.

¹⁹ Domačini omenjajo možnost, da je hišno ime nastalo, ker naj bi bili njihovi predniki Španci.

²⁰ Mogoče bi bilo sklepati tudi na motivacijo hišnega imena s priimkom, tj. < *(*Župančič*)-*ɛ* // *(*Zupančič*)-*ɛ*.

besedotvorne podstave *župa* tvorjeno s pripono *-elj* (< *žup-bĭ-b ← *žup-a 'okrožje, področje enega plemena').²¹

Hišno ime *V Županovšu* v Predmostu je prav tako motivirano z županovanjem (FK 1826 *Schepan*, SA1 1840–1950 pa *Županova hiša*, *Županovše*): »Hišno ime po županski funkciji, ki so jo imeli trije gospodarji iz rodbine Kržišnik: Martin (roj. 1714), Florjan (roj. 1749) in Jožef (1784–1870). Hiša je sicer prvič omenjena leta 1291 (vir: Alojz Demšar in Petra Leben Seljak)« (www.hisnaimena.si). Za poimenovanje *Županovišče* (< *žup-an-ov-išč-e ← *žup-an-ɔ), nar. *Župánuše*, je značilna narečna asimilacija ponaglasnega *-ov-* > *-u-*, onemitev ponaglasnega *i* v priponi *-išče* in razvoj (asimilacija) *šč* > *š*. To hišno ime je sicer sestavljeno iz predloga *v* (< **vɔ(n)*- 'v') in imena v mestniku, kar je manj pogosta tvorba gorenjskih hišnih imen.

Redko je hišno ime v zgodovinskih dokumentih tvorjeno drugače kot danes, npr. *Pər Špánu* v Veštru pri Škofji Loki, ki je v FK 1826 zapisan kot *Schepan*, v SA1 1830–1950 pa s pripono *-ovec*, tj. *Španovec* (*žup-an-ov-ɔc-ɔ), ali netvorjeno hišno ime *Pər Špán* na Otočah, ki je v zgodovinskih dokumentih tvorjeno s pripono *-čič*, tj. v FK 1827 *Supantscitsch* in v SA1 1781–1890 *Špančič*. Prav tako je tudi v Dobrem Polju današnje hišno ime *Pər Špánšč* tvorjeno enako kot v FK 1826, kjer je zapisano kot *Supantschitsch*, tj. s pripono *-čič* (< **-ɔč-iɔ'-ɔ*), medtem ko je v SA1 1781–1886 zapisano netvorjeno ime, tj. *Žpan*. Današnje hišno ime *Pər Špánco* v Doslavlčah je tvorjeno s pripono *-ec* (< **-ɔc-ɔ*), v zgodovinskem dokumentu pa je zapisano kot netvorjenka (FK 1827 *Scheppan*, SA1 ~1900 *Šranc*).²²

V projektu so bila ob hišnih imenih zbrana tudi poimenovanja za gospodarja, gospodinjjo in svojilni pridevnik iz hišnega imena. Ob moški obliki *Špàn* je najpogostejša ženska oblika s pripono *-ja* (< **-j-a*), tj. *Špánja*, nar. *Špána* (z otrditvijo *ń* > *n*), ali *-ka* (< **-ɔk-a*), tj. *Špánka*; tudi ob moški obliki *Špánc* je najpogostejša ženska oblika z zamenjalno pripono *-ka* (< **-ɔk-a*), tj. *Špánka*, ali dodajalno pripono *-lja* (< **-ɔĭ-a*) tj. *Špánc-lja*. Ob moški obliki *Špánšč* se uporablja ženska oblika s pripono *-ja* (< **-j-a*), nar. *Špána*, ob moški obliki *Španè* pa se uporablja ženska oblika s pripono *-ečka* (< **-ɛ-t-ɔk-a*), nar. *Španéška*, z diferenciacijo *-čk-* > *-šk-*. Pri vseh oblikah se uporablja svojilni pridevnik s pripono *-ov* (< **-ov-ɔ*), in sicer vedno brez preglasa za mehkim soglasnikom, tj. *Špánov*, *Špánčov*, *Špánščov* in *Španétov*.

²¹ Opomba na www.hisnaimena.si: »Hišno ime domnevno po funkciji župana. Pred 2. svet. vojno je bila v hiši gostilna.«

²² Pri tem zapisu gre verjetno za napako in bi moralo pisati *Špánc*.

Apelativa *purgar* in *burgar* kot del hišnega imena na Gorenjskem (*Pri Púrgarju*, *Pri Búrgarju*, *Pri Bírgermájstru*, *Pri Púrgermájstru*, *Pri Púrgercu*)

Hišno ime *Pri Purgarju* (< *(*purgar*)-b ← srvnem. bav. *purger* ‘meščan’, bav. avstr. *Purger*) je na Gorenjskem redko (doslej zapisano le trikrat) in je, glede na zbrane podatke, lahko motivirano s statusom/dejavnostjo ali priimkom lastnika: *Pər Púrgar* v Poljčah (SA1 1750–1859 *Purgar*, SA2 1750–1873 *Purgar*), *Pər Púrgarjə* v Trbojah (FK 1927 *Burger*, SA1 ~1910 *Purgar*) in *Pər Púrgarjə* v Vogljah (FK 1827 *Burger*, SA1 1775–1877 *Burger* – tu s priimkom (*Johan*) *Burger*, SA2 1850–1950 *Burger*). Različica *Pri Burgarju* (< *(*burgar*)-b ← nem. *Bürger* ‘meščan’) se med zbranimi hišnimi imeni pojavlja le enkrat, tj. *Pər Búrgarjə* v Vodica, vendar dokumenti ne omogočajo določitve poimenovalne motivacije (ki je lahko priimek, poklic/dejavnost ali tudi status – meščan).

Zanimivo je še zloženo hišno ime *Pri Birgermajstru*, nar. *Pər Bírgermajstro* v Krnici pri Gorjah, pri čemer je *birgermajster* < *(*birgermajster*)-b ← nem. *Bürgermeister* ‘mestni poglavar, župan’ (Striedter-Temps 1963: 204). Informanti so za isto hišo navedli tudi poimenovalno različico *Pər Púrgərmájstro* (*purgermajster* < *(*purgermajster*)-b ← nem. *Bürgermeister* ‘mestni poglavar, župan’ v bav. avstr. izgovoru (*b > p*)) ter izpeljanko *Pri Purgercu*, nar. *Pər Púrgərco*, pri čemer je *purgerec* < *(*purger*)-bc-b ← srvnem. bav. *purger* ‘meščan’, bav. avstr. *Purger*.

Apelativ *rihtar* kot del hišnega imena na Gorenjskem (*Pri Rihtarju*)

Hišno ime *Pri Rihtarju* (*rihtar* < *(*rihtar*)-b ← *srvnem. *rihtaere* ‘sodnik’) obstaja v Stari Fužini (*Pər Rihtarjo*, FK 1827 *Richtar*, SA1 1891 *Rihtar*), Zvirčah (*Pər Rihtarjə*, SA1 1767–1856 *Richter*, SA2 1792–1912 *Richter*), Voklem (*Pər Rihtarjə*, SA1 1760–1877 *Rihtar*, SA2 1850–1950 *Rihtar*), Gostečah (*Pər Rihtari*, FK 1826 *Richter*),²³ Stari Loki (*Pər Rihtarju*, SA1 *Rihtar*) in Mošah pri Medvodah (*Pər Rihtarjə*, FK 1827 *Richter/Richtar-zheg*, SA1 1799–1901 *Rihtar*). Zgodovinski viri ne potrjujejo motivacije v priimku.

²³ Ljudska razlaga imena: »Na Rihtarjevi kajžarski domačiji so po pripovedovanju zdajšnje lastnice prenočevali delavci, ki so »rihtali« (urejali, gradili, popravljali, obnavljali) določene skupne naloge oz. vaške investicije in zato se je te hiše prijelo ime *Pri Rihtarju*.« (Vir: www.hisnaimena.si.)

Apelativ *mer* kot del hišnega imena na Gorenjskem (*Pri Mêru*)

Hišno ime *Pri Mêru* (*mer* < *(*mer*)-*ь* ← franc. *maire* ‘predsednik občine, župan’) je znano v Železnikih (FK 1826 *Maire*, SA1 1860–1920 *Mer*) in naj bi izviralo iz časov Ilirskih provinc, ko naj bi v hiši živel župan, frc. *maire*.

Šivilja v hišnih imenih

Apelativ *mojškra* v hišnih imenih (*Pri Mójškri*, *Pri Mójškrah*)

Hišno ime z vsebujočim apelativom *mojškra*²⁴ je bilo na Gorenjskem doslej zapisano trikrat v edninski obliki, tj. *Pri Mojškri*, nar. *Par Muójškar*, v Gorenji vasi, Lučinah in Gorenji Žetini (vse v občini Gorenja vas – Poljane). Zadevni zgodovinski viri ne navajajo omenjenega hišnega imena, iz česar je mogoče sklepati, da gre za novejša poimenovanja – le Status animarum 1820–1900 za Gorenjo Žetino navaja različico *Pri Mojškerni* < *pri + *(*mojškr*)-*ьн*-*a* ← *mojster, nar. *mojšter* ← bav. srvnem. *mojster* ‘mojster’ // < *mojškr-*ьн*-*a* // *mojškr-*in*-*a* (posamostaljeni pridevnik, kar se zdi manj verjetno). Apelativ *mojškra* se kot sestavina hišnega imena enkrat pojavlja tudi v množinski obliki, tj. *Pri Mojškrah*, nar. *Per Mójškrah*, v Puštalu pri Škofji Loki.

Pridevnik iz teh hišnih imen se tvori s pripono *-in*, tj. *Mójškrin* (nar. *Muójškrn* oz. *Muójškarn*), le pri množinski različici hišnega imena s pripono *-ov* < **-ov*-*ь*, tj. *Mójškrov* (nar. *Mójškru*). Poimenovanja gospodarjev so navadno večbesedna, sestavljena iz pridevnika iz hišnega imena in rojstnega imena (tj. *Mójškrin N.*),²⁵ v Gorenji vasi pa je zapisano poimenovanje *Mojškrovec*, nar. *Muójškruc* s pripono *-ovec* (< **-ov*-*ьс*-*ь*).

Krojač v hišnih imenih

Apelativ *žnidar* v hišnih imenih (*Pri Žnīdarju*, *Pri Žnīdarčku*, *Pri Žnājdarju*)

Apelativ *krojač* se v hišnih imenih na Gorenjskem ne pojavlja, pač pa je *žnidar* < *(*žnidar*’)-*ь* ← srvnem. *snīdære med najpogostejšimi sestavinami

²⁴ V hišnih imenih se različica *moškra* ne pojavlja. Hišno ime *Pri Mojškru*, nar. *Par Mójškrə*, s Poljšice pri Podnartu pa najverjetneje ni maskulativ k *mojškra*, ampak vsebuje narečni apelativ *mojšker* ← *mojster, nar. *mojšter* ← bav. srvnem. *mojster* ‘mojster’ z diferenciacijo *-št-* > *-šk-*. Pridevnik iz tega hišnega imena se tvori s pripono *-ov*, tj. *Mójškrov*, feminativ oz. poimenovanje gospodinje pa s pripono *-nja* < **-ьн*-*a* (nar. *Mojškrna*).

²⁵ *N.* v tem primeru označuje katerokoli moško ime.

gorenjskih hišnih imen, motiviranih s poklicno dejavnostjo gospodarja – doslej je bilo zbranih štiriinpetdeset takih hišnih imen. Hišno ime *Pri Žnidarju* je zastopano v vseh narečnih skupinah, ki se govorijo na Gorenjskem, npr. *Pər Žnidarjə* v Ratečah (FK 1827 *Schnidar*, SA1 1846 *Shnidar*), *Pər Žnidarjo* v Gozdu Martuljku (FK 1827 *Schnidar*, SA1 1903 *Žnidar*), *Pər Žnidarjə* na Bohinjski Beli (FK 1827 *Schnidar*, SA1 1900–1910 *Žnidar*), *Pər Žnidarjə* v Tupaličah (FK 1827 *Schnidar*, SA1 1771 *Schnieder*, SA2 1880 *Žnidar*), *Par Žnidari* v Dolenjem Brdu itd.

Pomanjševalnica *žnidarček* < *(*žnidar*)-*č-čk-č* se v hišnih imenih pojavlja redkeje (doslej zapisana le trikrat), tj. *Pri Žnidarčku*, nar. *Pər Žnidarčko* na Dovjem (FK 1827 *Schnidarzhek*, RK 1869 *Sidaršek*, SA 1 1757–1853 *Shnidar*, SA2 1764–1885 *Žnidar*), *Par Žnidarčk* v Hotovlji (SA 1 1840–1950 *Žnidarčk*), *Pər Žnidarčk* v Zbiljah (SA1 1795–1900 *Žnidar*).

Hišno ime *Pri Žnajdarju* (*žnajdar* < *(*žnajdar*)-*č* ← nvnem. *Schneider* ‘krojač’ (pred prehodom *ž* > *š* in po diftongizaciji *ī* > *aj*)), nar. *Pər Žnájdarjə*, živi le v Cerkljah na Gorenjskem in ni dokumentirano v zgodovinskih dokumentih.

Pridevniki iz vseh navedenih hišnih imen se tvorijo s pripono *-ov* (< *-*ov-č*), poimenovanja gospodinj pa s pripono *-ica* (< *-*ic-a*), nar. *Žnidarca*.

Sklep

Hišna imena so zanimiva za jezikoslovno, ne le onomastično, ampak tudi dialektološko raziskovanje, saj so v njih izražene vse narečne značilnosti krajevnih govorov, v katerih se uporabljajo (v gorenjskih hišnih imenih npr. različne stopnje oslabitve nenaglašanih in kratkih naglašanih samoglasnikov, akanje, ukanje; različne soglasniške spremembe, kot so švapanje, razvoj protetičnih glasov, asimilacije, diferenciacije in onemitve), mogoče pa je tudi preučevanje njihovih besedotvornih značilnosti. Prav poznavanje narečnih značilnosti imen omogoča tudi zanesljivejše raziskovanje njihovega razvoja in izvora:

Besedje s svojimi značilnostmi dostikrat odločilno vpliva na pravilno zapisovanje imen, pa naj bodo to gorska, ledinska ali vodna imena. Kjer so domačini pozabili, kaj ime sploh pomeni, v toliko rodovih – večinoma so imena zelo stara – se je to velikokrat tudi zgodilo in ker so se razlage in zapisovanja imen pred desetletji lotevali ljudje, četudi so bili med njimi jezikoslovci, ki narečja niso poznali, vsaj ne dovolj dobro, so ime napačno slišali oz. razumeli in ga zato tudi napačno zapisali. (Čop 2002: 96)

S tem povezano je tudi vprašanje poknjževanja/standardizacije hišnih imen, saj imajo ta imena izrazito identifikacijsko funkcijo. Bolj kot etimološko poknjževanje je zato tu primerno poknjževanje na glasoslovno-pravopisni ravni – a tudi to zahteva veliko premisleka in sklepanja kompromisov, da jih nosilci sprejmejo »za svoje«. Ugotavljanje poimenovalne motivacije v hišnih imenih je lažje, če je podprto s čim več zgodovinskimi dokumenti, manj zanesljiva pa je t. i. ljudska razlaga imen.

Raba hišnih imen je bila leta 2020 kot posebna enota vpisana v nacionalni register nesnovne kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije.

Literatura

- Angelos BAŠ (ur.), 2004: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- France BEZLAJ, 1977–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika* I: A–J. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1977 (¹1976); II: K–O. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1982; III: P–S. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1995; IV: Š–Ž. Uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2005; V: *Kazala*. Izdelala Marko Snoj in Simona Klemenčič. Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.). 2007.
- Francka BENEDIK, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*. Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU).
- Dušan ČOP, 2002: Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji, *Jezikoslovni zapiski* 8/2, 93–108.
- Klemen KLINAR, Jožica ŠKOFIC, Matej ŠEKLI, Martina PIKO-RUSTIA, 2012: *Metode zbiranja hišnih in ledinskih imen: projekt FLU-LED v okviru Operativnega programa Slovenija-Avstrija 2007–2013*. Jesenice: Gornjesavski muzej.
- Tine LOGAR, 1981: Govor Repenj – Kopitarjevega rojstnega kraja. *SSJLK* 17. 129–141. (V: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 173–179.
- Marko SNOJ, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.
- Franciszek SŁAWSKI, 1974–1979: *Słownik prasłowiański* I: A–B, 1974. 43–141; *Słownik prasłowiański* II: C–dawnota, 1976. 13–60; *Słownik prasłowiański* III: dawnьъ–dobьrati, 1979. 11–19. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin, Bd. 27). Berlin: Osteuropa-Institut; Wiesbaden: in Kommission bei O. Harrassowitz.

Matej ŠEKLI, 2005: Odras medjezikovnih stikov v poimenovanjih za vaške poklice in dejavnosti v nadiškem narečju. *Večjezičnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (Zbornik predavanj: 41. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture). Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 176–181.

Matej ŠEKLI, 2020: Relativna in absolutna kronologija (bavarsko)staro- in srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 26/1, 7–25.

Jožica ŠKOFIC, 1998: Mikrotoponimi v Kropi in bližnji okolici, *Jezikoslovni zapiski* 4, 47–71.

– –, 2000: Kroparski vzdevki, *Traditiones* 29/1, 115–123.

– –, 2001: Hišna imena v Kropi. *Simpozij Slovenska lastnoimenskost. Zbornik s simpozija '99 v Pišecah*. Ur. Jože Toporišič. Pišecce: Komisija Maks Pleteršnik, Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba. 21–40.

– –, 2003: O zemljepisnih lastnih imenih Kroke, Lipnice, Kamne Gorice in Dobrav, *Vigenjc* 3, 109–121.

– –, 2005: Hišna imena in vzdevki v Statusu animarum župnije Kropa, *Vigenjc* 5, 135–151.

– –, 2007: Narečno besedilo kot vir za imenoslovno raziskavo, *Merkujev zbornik. Jezikoslovni zapiski* 13/1, 441–458.

– –, 2017: Microtoponyms as an important part of Slovenian cultural heritage, *Acta geographica Slovenica* 57/1, 141–152.

– –, 2021: Narečna poimenovanja za kmečke posestnike kot motivacija hišnih imen na Gorenjskem. *Aktualne probleme metodologiczne współczesnej dialektologii. Gwary Dziś* 14, 17–34.

Jožica ŠKOFIC (ur.), 2011: *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– –, 2016: *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Arhivski vir

Gradivo = Gradivo za *Slovenski lingvistični atlas*. Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

Spletni viri

FLU-LED, Kulturni portal ledinskih in hišnih imen / Kulturportal der Flur- und Hausnamen, <http://fluled.szi.at/>. Dostop 25. 2. 2022.

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014–, različica 6.0, www.fran.si. Dostop 25. 2. 2022.

Slovenska hišna imena. <https://www.hisnaimena.si/>. Dostop 25. 2. 2022.

Uredba o Standardni klasifikaciji poklicev 2008. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201050&stevilka=2661>. Dostop 25. 2. 2022.

TRADITIONAL PROFESSIONS OF THE GORENJSKA COUNTRYSIDE AS A MOTIVATION FOR DIALECT HOUSE NAMES

The article presents selected dialect names for professions, collected with a unified survey method for the *Slovenian Linguistic Atlas*, i. e. V117 *dressmaker*, V118 *tailor* and V183 *mayor*. Dialect lexemes are analyzed at the morphological level and presented on linguistic maps.

The collected appellatives are compared with Gorenjska house names, motivated by names for the same professions, collected in the projects *How do you call your house?* (2009–2021) and *FLU-LED* (2011–2014). These names give extensive information about the language, its development and geographical variations, about speakers, and the natural and social environment from which the names originated and where they are used. Slovene dialect microtoponyms (together with house names) are therefore an important part of the national intangible cultural heritage and they are interesting for various humanistic, social and natural sciences (like linguistics, geography, ethnology, history, etc.) as well as for a non-professional public. In 2020, the use of house names was included as a special unit into the national register of intangible cultural heritage at the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia.

The article analyzes house names that are motivated by names for professions or they have an appellative, which designates the chosen (professional) activity in their root on the phonological, morphological (also word-forming) and lexical level (including etymology). House names often show a greater variety of denominations than the synchronous dialect appellatives which belong to the same lexical net.

Prevajanje in sinhronizacija: Teoretske in metodološke osnove ter lastne izkušnje s prevajanjem in sinhronizacijo dialektoloških filmov

Herta Maurer-Lausegger

Institut für Slawistik, Universität Klagenfurt / Inštitut za slavistiko Univerze
v Celovcu, Universitätsstraße 65–67, 9020 Klagenfurt am Wörthersee/Celovec,
herta.maurer-lausegger@aau.at

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.8>

ISBN 978-961-286-684-6

Članek vsebuje teoretsko opredelitev pojmov prevajanje, medkulturna kompetenca, neverbalne prvine v avdiovizualnem besedilu, vrste prevodov, avdiovizualno prevajanje. Ponuja vpogled v slovensko-nemški jezikovni stik na Koroškem, v prevajanje, podnaslavljenje in sinhronizacijo filmov v okviru dialektološko-etnološkega projekta *Audiovizualna dialektologija. Dokumentacija stare ljudske kulture* (od leta 1994–).

Ključne besede: slovensko narečje, dvojezična Koroška, znotrajjezični in medjezični prevod, podnaslavljanje in sinhronizacija dialektoloških filmov, filmska montaža

The article contains theoretical definitions of the terms translation, intercultural competence, non-verbal elements in the audiovisual text, types of translations, audiovisual translation. It offers an insight into the Slovene-German linguistic contact in Carinthia, into the translation, subtitling and dubbing of films within the dialectological-ethnological project *Audiovisual Dialectology. Documentary records of old folk culture* (since 1994–).

Keywords: Slovenian dialect, bilingual Carinthia, intra- and interlingual translation, dubbing and subtitling of dialectological films, film editing

Uvod

Raziskovalna področja prevajanja, sinhronizacije in podnaslavljanja filmov so med seboj tesno povezana in se medsebojno pogojujejo. Članek obravnava teoretske osnove in strokovno izrazje iz prevodoslovja, vprašanje enakovrednosti (ekvivalentnosti) prevoda in medkulturno kompetenco. Sledi predstavitev klasifikacije prevoda po Romanu Jakobsonu:

intralingvalni (znotrajjezični) prevod ali preimenovanje, interlingvalni (medjezični) prevod in intersemiotični prevod ali transmutacija. Avtorica se dotika tudi mejnega primera med znotraj- in zunajjezičnim prevodom, nakar sledi obravnava avdiovizualnega prevajanja in neverbalnih prvin v avdiovizualnem kontekstu. Poglavje o sinhronizaciji in podnaslavljanju filma obravnava teoretska izhodišča, vprašanja glede razlik med originalom in sinhroniziranimi oz. podnaslovljenimi filmskimi stvaritvami ter recepcijske navade gledalcev. Sledi obravnava vprašanj v zvezi s prevajanjem in produkcijo sinhroniziranih in podnaslovljenih narečnih dokumentarcev, ki nastajajo v okviru dialektološko-etnološkega projekta *Avdiovizualna dialektologija. Dokumentacija stare ljudske kulture*. Avtorica tudi kratko oriše osebne izkušnje s prevajanjem in produkcijo filmskih različic v nemškem in angleškem jeziku (*voice-over*, podnapisi).

Teoretska opredelitev pojmov iz prevajalstva in sinhronizacije

Prevajanje in translacija

Prevodoslovec Otto Kade (1968: 35), pomembni predstavnik tako imenovane leipziške šole, opredeljuje izraz *prevajanje* kot »translacijo fiksnega in na osnovi tega trajno razpoložljivega oz. poljubno krat ponovljivega besedila izvornih jezikov v besedilo ciljnega jezika, ki ga lahko vsak čas preverimo in vedno spet popravimo.«¹ Po drugi stani pa pojmuje tolmačenje kot »prevod enkrat (praviloma ustno) posredovanega besedila izvornega jezika v besedilo ciljnega jezika, ki ga je mogoče preveriti le v omejenem obsegu in zaradi pomanjkanja časa težko popraviti« (Kade 1968: 35). Kade je v nemško prevajalsko stroko uvedel prevodoslovne izraze *Traslation* (translacija), *Translator* (izvajalec) in *Translat* (produkt translacije) ter prevajanje in tolmačenje izločil iz kontrastivnega jezikoslovja, kar je privedlo do premika paradigme. S tem je postal pobudnik nove stroke – prevodoslovja (prim. Zybatow 2010: 208).

Kade (1968: 33) vidi prevodoslovje kot »proces (postopek), ki se začne z (akustično-fonetičnim ali optično-grafičnim) dojemanjem izvornega besedila in konča z (motorično-fonetično ali grafično) reprodukcijo ciljnega besedila, tj. s pretvorbo danega besedila iz kode izvornega besedila v kodo ciljnega besedila«. Izraz *translacija* (nem. *Translation*) (Kade 1981:

---

¹ Vse navedke iz nemščine in angleščine je prevedla avtorica prispevka.

199) opredeljuje kot krovni pojem za prevajanje in tolmačenje v ožjem in širšem pomenu komunikologije: Prevajanje v mikrolingvističnem smislu je omejeno na »spremembo kodiranja izvornega jezika v ciljni jezik«, tj. pisno ali ustno besedilo se prevede v ciljno besedilo drugega jezika. Izraz *translacija* v širšem pomenu pa Kade (1981: 199) opredeljuje kot »dvojezični komunikacijski kontekst, hkrati s tem pa v zapleteno družbeno pogojeno strukturo jezikovnih in nejezikovnih dejavnikov vpeti proces, ki se začne z dojemanjem izvornega besedila (= izvornik; besedilo v danem jeziku L1) in se konča z realizacijo ciljnega besedila (CB) (= translat; besedilo danega jezika L2)«.

Tudi Erich Prunč (2002: 29) opredeljuje izraz *translacija* v širšem kontekstu, saj zajema »vse pojave jezikovnega transferja preko kulturnih meja«. Njegovi argumenti govorijo »za dinamičen besedilni izraz in prav tako za dinamično definicijo translacije [...]« Jezikoslovec razširja definicijo izvornega in ciljnega besedila glede na zahteve sodobnega prevajalskega trga. Kot izvorno besedilo pojmuje »vsak bolj ali manj jasno določljiv in interpretacijski niz znakov, ki služi kot informacijska osnova za prevod [...]«, kot ciljno besedilo »vsak bolj ali manj jasno določljiv niz znakov, ki nastane kot rezultat prevajalskega postopka [...]«, medtem ko je translacija vsaka transformacija (preobrazba) »izvornega besedila v ciljno besedilo v drugem jeziku« (Prunč 2002: 29).

Prevajanje in enakovrednost (ekvivalentnost)

Procesi kulturnega transferja se dogajajo v prevodih, ki morajo posredovati recepcijo, projekcijo in konstrukcijo tujega: »Kulturni procesi se dogajajo znotraj dokaj specifičnega geografskega prostora ali pa – kot procesi transferja – med različnimi geografskimi prostori« (Krapoth 1998: 2). Po Hans-Wolfgangu Schneidersu (2007: 15 sl.) lahko definicije prevoda izpeljemo iz dveh tipov: a) proces prevajanja »vzpostavlja ekvivalentnost med dvema jezikoma« ali pa se b) prevod razume »predvsem kot promet med dvema 'kulturama'«. Naloga prevajanja je po Wernerju Kollerju (2011: 53) »komunikacijski izziv, ki ga je treba videti z dveh vidikov: z vidika kulturnega stika in z vidika jezikovnega stika«. V širšem smislu gre pri tem vedno za »kulturno delo«, torej za drugo in lastno kulturo, v ožjem smislu pa za »jezikovno delo [...] s svojim jezikom in delom z njim [...]« (Koller 2011: 54). »Kultura – kulturna dimenzija besedil – je odvisna od prevoda; pri tem je odvisna od *prevajalske kulture*, ki se čuti zavezano načelu progresivnega prevajanja.« (Koller 2002: 53)

Pri prevajanju je treba izvorno besedilo razumeti in ga odgovorno prevesti v drug jezik ali pa v drugo različico istega jezika. Prevajalec je »izvajajoči subjekt, četudi je obseg njegovega delovanja izjemno omejen« (Schneiders 2007: 21). Ker so jeziki asimetrični, ni mogoče doseči »absolutne istovetnosti med izvornim in ciljnim besedilom« (Prunč 2002: 109). V ciljnim jeziku je treba najti kar se da podoben ekvivalent, da se lahko posreduje sporočilo izvirnika. Prevod naj bi pri sprejemnikih dosegel enak učinek kot pri sprejemnikih njegovega izvirnika (Prunč 2002: 109). Nida in Taber (1969: 3) govorita o dinamični ekvivalenci (enakovrednosti), kjer velja enak učinek obeh besedil kot vrhovno načelo. To prevajalcem pogosto povzroča temeljne težave, npr. pri prevajanju Svetega pisma, saj morajo pogosto spremeniti svoj odnos do jezikov, s katerimi morajo delati. Pogosto morajo spremeniti svoje poglede nanje, da lahko ustvarijo besedila, ki se približujejo cilju z enakovrednim odzivom.²

Prevodoslovec Koller (2011: 219) pri prevodih razlikuje pet oblik enakovrednosti (ekvivalence): 1) Enakovrednost, ki se ravna po zunajjezikovnih dejstvih, poimenuje *denotativno enakovrednost*. 2) Enakovrednost, povezana s *konotacijami* glede jezikovnega sloga, sociolektalne in geografske dimenzije, frekvence ipd., poimenuje *konotativna enakovrednost*. 3) Enakovrednost, ki je povezana z besedilnimi in jezikovnimi normami, tj. uporabnimi normami, ki veljajo za specifična besedila, poimenuje *besedilno-normativna enakovrednost*. 4) Enakovrednost, ki je povezana s sprejemnikom (bralcem), poimenuje *pragmatična enakovrednost*. 5) Enakovrednost, ki je povezana z estetskimi, formalnimi in individualnimi slogovnimi lastnostmi izvornega jezika, poimenuje *formalno-estetska enakovrednost*.³ Kadar ciljna kultura kake prvine, ki jo je treba prevesti, ne pozna, po Prunču (2002: 116) v prevodu lahko dosežemo dinamično enakovrednost z uporabo izraza s podobnim statusom v ciljni kulturi.

Medkulturalna kompetenca

Teorija prevajanja je po Vermeerju (1978: 100) »poddisciplina medkulturalne komunikacije«. Prevajalsko delo je komunikacijski izziv, ki zahteva

---

² »Hence, to produce texts which will approximate the goal of equivalent response, translators often need to change their view of the languages in which they are working.« (Nida in Taber 1969: 3)

³ Kollerjevo opredelitev po starejši nakladi prevzema npr. tudi Juliane House (2009: 29–32).

posebno usposobljenost. Po Petru Holzerju (2010: 60–64) mora imeti prevajalec naslednje sposobnosti:

- (1) kulturno oblikovano predmetno in strokovno znanje,
- (2) komunikacijsko-proceduralno znanje, tj. poznavanje specifičnih socialnih norm, konvencij, izkušenj, vrednot in manir, in
- (3) znanje besedila (prevajalsko kulturno kompetenco).⁴ Kompetenten prevajalec mora biti v stanju prevesti tujo kulturo v lastno, pa tudi svojo kulturo narediti razumljivo tuji kulturi (Holzer 2010: 65).

Fonološki in slovnični sistem jezika sta lingvistična sistema, ki sta neodvisna od kulture. Po drugi strani pa obstajajo jasno nelingvistični, kulturno določeni pojavi, kot so npr. obleka in prehranjevalne navade. Pri prevajanju vsakdanjih izrazov je treba upoštevati tako jezikovni kot tudi kulturni vidik (prim. Koller 2011: 165). Specifičnosti kulture sestojijo vedno iz prvin konkretne kontekstualne povezave, za katere v ciljni kulturi pogosto ni mogoče ustvariti ustreznih kulturnih sistemov (prim. Majkiewicz 2013: 68). Prevajanje kulturnih posebnosti, predmetov in specifičnih okoliščin pomeni za prevajalca poseben izziv.⁵ Kadar v ciljnem jeziku ni vsebine, ki bi ustrezala izvornemu jeziku, jo v prevodu nadomesti vsebina s primerljivo funkcijo (prim. Wendt 2002: 207). Tudi za prevajanje besedilnih značilnosti, ki odstopajo od jezikovne norme, je pogosto potrebno kreativno jezikovno znanje (prim. Koller 2011: 120). Literarno prevajanje ali prevajanje knjig je danes treba gledati »samo z vidika recepcije« (Schneiders 2007: 18).

Neverbalne prvine v avdiovizualnem kontekstu

Audiovizualno gradivo vsebuje kompleksen preplet semantičnih in semiotičnih prvin, ki se med seboj dopolnjujejo. Jezik v filmu deluje na osnovi raznolikih možnosti kombinacij, ki jih nudi storitev dveh znakovnih sistemov (slike in tona). V primerjavi s tonskim posnetkom se prejemnik pri gledanju filma sooča s kompleksnejšo obliko dojetanja vsebin (prim. Maurer-Lausegger 2004: 26). Pri prevajanju avdiovizualnih besedil je treba poleg govornega besedila soupoštevati vizualne in neverbalne prvine ter značilnosti na akustični ravni. Po Delii Chiaro (2010: 93) so filmi in televizijske produkcije zapletene semiotične entitete, ki komunicirajo preko

---

⁴ Zybatow (2002: 70–72) to poimenuje *kulturno oz. svetovno védenje translatorja / Kulturelles bzw. Weltwissen des Translators*.

⁵ Več o tem prim. Wendt (2002: 203–208).

številnih zapletenih ravnin. Po eni strani se besedni znaki prenašajo zvočno v obliki dialogov in vizualno preko zapisane realnosti, ki jih je mogoče videti na ekranu. Po drugi strani pa se neverbalni signali vzporedno in na sinhroni ravni izražajo tudi zvočno (glasbena spremljava, telesni hrup ...) in vizualno (obrazi, mimika, oblačila, kulisa ...).

Neverbalne prvine se lahko v besedilu pojavljajo v različnih (komunikacijskih) funkcijah. Prevzamejo lahko »primarno dekorativno (estetsko)« ali pa »primarno informativno funkcijo« (Schmitt 2002: 192–200). Slednje deli Schmitt na: 1. ilustrativno informativne neverbalne prvine, ki služijo vzbujanju dodatnih asociacij; 2. aditivno informativne neverbalne prvine, katerih recepcija je potrebna za razumevanje besedila; 3. redundantno informativne neverbalne prvine, ki nudijo enake informacije kot njim ustrezajoče besedilo; 4. izključno informativne neverbalne prvine, ki so »glavne nosilke informacij, medtem ko nudi verbalno besedilo le dopolnilne informacije«.

Vrste prevodov

Jezik lahko pojmuje »kot popoln in zaprt sistem prvin in pravil« (Schneiders 2007: 20), prevod pa zgolj kot »zamenjavo besed in 'struktur'«, kar imenujemo *substitucionalizem* (Schneiders 2007: 17). Pri prevajanju prevajalec prevzame vlogo interpreta jezikovnih sporočil. Pri tem je »ekvivalentnost v različnosti (equivalence in difference) [...] kardinalni problem jezika in ključno jezikoslovno vprašanje« (Jakobson 1981: 191).

Roman Jakobson (1981: 190) razlikuje tri vrste prevodov: intralingvalne, interlingvalne in intersemiotične.

- (a) Kot intralingvalni prevod ali preimenovanje (*rewording*) Jakobson opredeljuje tisto obliko (bolj ali manj) splošnojezikovnega prevoda, ki jezikovne znake interpretira »s pomočjo znakov istega jezika«. Pri tem znotrajjezičnem preoblikovanju prevajalec izbere bodisi drugo besedo ali pa stvarnost parafrazira.
- (b) V interlingvalnem ali pravem prevodu (*translation proper*) se po Jakobsonu (1981: 190) jezikovni znaki zamenjajo s pomočjo drugega jezika. »Prevajalec ponovno kodira in posreduje naprej sporočilo, ki ga je prejel iz tujega vira« (Jakobson 1981: 191). Pri tem medjezičnem prevajanju gre le za »poseben primer komunikacije z različnimi znakovnimi sistemi«, s katerimi je človek soočen (prim. Prunč 2002: 37). Drugi tip definicije medjezičnega (interlingvalnega) prevajanja gleda na prevod

- s širokega zornega kota, kar daje vpogled v celotni komunikacijski proces, tj. po Schneidersu (2007: 18) »okoljski relativizem«.
- (c) V intersemiotičnem prevodu ali transmutaciji (*transmutation*) se jezikovni znaki opredeljujejo »s pomočjo znakov iz nejezikovnih znakovnih sistemov« (Jakobson 1981: 190). Gre za prenos jezikovnih znakov v nebesedni znakovni sistem. Primer za to bi bila realizacija besedila v obliki stripa (prim. Koller 2011: 79).

Mejni primer med znotrajjezičnim in medjezičnim prevodom

Pri prevajanju iz narečja v narečje je po Kollerju (2011: 80) odvisno od opredelitve pojma posameznega jezika, ali se ta oblika prevoda prišteva k »pravemu« medjezičnemu prevajanju ali ne. Kadar se pri prevajanju narečno besedilo nadpovprečno razlikuje od sistema knjižnega jezika, ki ga prekriva, bi lahko govorili o mejnem primeru med znotraj- in medjezičnim prevodom v primeru, če prevajalec narečja ne razume v zadovoljivi meri. Tak primer bi npr. lahko bila rezijanščina, ki se je čez stoletja razvijala v geografsko zaprtem romanskem socialno-kulturnem okolju, odrezana od razvoja v vseslovenskem jezikovnem prostoru. Narečje, ki vsebuje arhaične prvine, je prepleteno z romanskimi, furlanskimi in drugimi vplivi. V takem primeru bi moral prevajalec, ki narečja ne obvlada, pri prevajanju pritegniti narečno usposobljeno pomoč.

Avdiovizualno prevajanje

»Avdiovizualno prevajanje je veja prevajalskih študij, ki se ukvarja s prenosom multimedijskih besedil v drug jezik in/ali kulturo. Glavni načini, ki tvorijo pomen v avdiovizualnih besedilih, vključujejo jezik, sliko, glasbo, barvo in perspektivo.«⁶ Gre za prevajanje medijskih formatov, ki imajo vidni in zvočni del, in sicer za tipične postopke filmskega in video prevajanja (prim. Jüngst 2020: 14). Avdiovizualno prevajanje danes sodi med najuspešnejša podpodročja prevodoslovja (translatologije), vendar obstajajo zaradi hitrega razvoja vrzeli med teorijo in prakso (prim. Deckert 2019: 7). Veda je mlada in je v literaturi poimenovana različno, tako npr. tudi

---

⁶ »Audiovisual translation is a branch of translation studies concerned with the transfer of multimedial texts into another language and / or culture ... Major meaning-making modes in audiovisual texts include language, image, music, colour and perspective.« (Perez Gonzalez 2011: 13; navedeno po Jüngst 2020: 14).

(multi)medijski prevod ((Multi)media translation) (prim. Gambier 2001). Film in prevajanje se teoretsko gibljeta med področji medijske vede in področji prevodoslovja (prim. Meurer 2012: 11). Za filmsko prevajanje je uveljavljen tudi izraz *screen translation* (nem. Filmübersetzung) (prim. Korycińska-Wenger 2011: 62).

V filmih in televizijskih stalnicah se uporabljajo medjezični (interlingvalni) in znotrajjezični (intralingvalni) podnaslovi, sinhronizacija in glas čez sliko (*voice-over*), vključena pa sta tudi avdiodeskripcija (namenjena slepim) in nadnaslavljanje ali avdiodeskripcija v živo (v gledališču) (prim. Jüngst 2020: 14).

Sinhronizacija filma

Začetki sinhronizacije

Po podatkih literature se je sinhronizacija, izvorno nastala v Ameriki, od leta 1932 razširjala v evropskih državah. Uveljavila se je v času nacističnega režima v 1940. letih, ko je bil uvoz ameriških filmov prepovedan (prim. Jüngst 2020: 86). Sinhronizacija filma kot posebna oblika prevajanja je postala predmet strokovnih raziskav v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so nastajale reprodukcije tujih filmov. Po Herbstu (1994: 1) do začetnih 1990. let ne obstaja »obširna, jezikoslovno oprta teorija sinhronizacije«. Teorija sinhronizacije je soočena s specifičnimi jezikoslovnimi vprašanji, ki se zastavljajo ob potrebi korelacije slike in zvoka. Upoštevati mora posebne pogoje prevajanja, ki se razlikujejo od ostalih oblik prevajanja, npr. prevod narečja v druge jezike ali pa v druge različice ter njihova hierarhizacija znotraj jezikovne skupnosti (prim. Herbst 1994: 2).

Opredelevanje pojma sinhronizacija v filmski stroki

Sinhronizacija je posebna oblika prevajanja pod specifičnimi pogoji, ki ga je treba uskladiti s strokovnimi načeli prevajalske oz. translatorske teorije. Pojem *sinhronizacija* v filmski stroki označuje vse postopke, ki omogočajo sinhronizacijo slike in tona, ki sta usklajena in se uresničujeta istočasno.⁷ Gre za prevod filmskega besedila v neki drugi jezik (oz. v drugo jezikovno

---

⁷ Prim. Synchronisieren. Duden, [online] <https://www.duden.de/rechtschreibung/synchronisieren> [Dostop: 14. 3. 2022].

različico) in reprodukcijo filma, v katerem je besedilo originala nadomeščeno s prevedenim. V tem drugem pomenu sinhronizirana stvaritev filma (npr. v igranem filmu) skuša doseči kakovostno stopnjo izvirnika, vendar ni nujno, da je izvorna različica vsakič boljša od sinhronizirane (prim. Pruis 1994: 194–95).

Opredelelitev izrazov *glas čez sliko* (*voice-over*) in *filmsko tolmačenje* je kulturno pogojeno in prehodnega značaja (prim. Jüngst 2020: 83). Obstaja več načinov filmske sinhronizacije, odvisno od tega, komu je film namenjen. Poseben primer sinhronizacije igranega filma je npr. t. i. *slovenska sinhronizacija*, ki sicer ni običajna in se po državah razlikuje. V tem primeru gre za sinhronizacijo filmov, ki so bili sinhronizirani ali podnaslovljeni v drugih državah. Postopek je pravzaprav enak kot pri sinhronizaciji glasu čez sliko, je kot filmsko tolmačenje, ki pa se ne izvaja v živo (prim. Jüngst 2020: 115, 116). Filmsko tolmačenje kot avdiovizualno prevajanje je znano že iz časa nemega filma in se danes izvaja redko, največkrat v okviru filmskih festivalov (Jüngst 2020: 163, 165).

Podnaslavljanje in sinhronizacija

Obdelava filmskih stvaritev s prevodom v neki drugi jezik se načeloma lahko izvaja na dva načina: s podnaslavljanjem (angl. *subtitles*) ali s tonsko sinhronizacijo besedila (angl. *dubbing*).

Pri sinhronizaciji filmov, v katerih nastopajo poklicni igralci, se zamenja celotni (tonski) kanal z izvornim besedilom s (tonskim) kanalom ciljnega jezika, ne da bi bili slišni kaki šumi izvornega kanala (angl. *lip-synchronized dubbing*) (prim. Jüngst 2020: 83). Ta način vključuje tudi sinhronizacijo gibov ustnic (angl. *lip synchronisation*), recimo v igranem filmu, ali pa temu načelu ne sledi in se izvaja kot glas čez sliko, tj. zvočni zapis originala se prekrije z glasnejšim zvočnim posnetkom sinhrono govorečega spikerja ali pripovedovalca, recimo pri dokumentarjih ali intervjujih v tujem jeziku.⁸ Pri tem načinu je sprva kratko slišati glas originala, nato se njegova glasnost zmanjša in glas prevoda postane izrazit.⁹

---

⁸ *Voice-over* or *half-dubbing* (Gambier 2003) is a method that involves pre-recorded revoicing: after a few seconds in which the original sound is fully audible, the volume is lowered and the voice reading the translation becomes prominent (Pérez González 2011 [2009]: 16; navedeno po Jüngst (2020: 137).

⁹ Prim. Pérez González (2011 [2009]: 16); navedeno po Jüngst (2020: 137).

Pri sinhronizaciji se izvorna različica reproducira tako, da se pri montaži skuša uskladiti s kakovostjo izvirnika, četudi se sinhronizirana različica od izvirnika nekoliko razlikuje. Razlik med različicami v izvornem in ciljnem jeziku ni mogoče ustrezno uresničiti, tako da je v sinhronizirani različici pristnost okrnjena ali pa izgubljena (prim. Herbst 1994: 106). Razlike med izvorno in sinhronizirano različico se odražajo v slikah, na zvočnem zapisu in v razmerju slika-zvok. Če to analitično polje opredelimo še podrobneje, naletimo na šest možnih mest, kjer se lahko pokažejo razlike med dvema filmskima različicama: v govorjenih ali zapetih besedah in glasovih, šumih, glasbi, slikah, izsekih iz slik in v razmerju slika-zvok. Meje ustvarjalne svobode so pri sinhronizaciji filmov praviloma omejene (prim. Pruys 1997: 200; Maurer-Lausegger 2004: 29).

Recepcijske navade gledalcev

Recepcijske navade gledalcev se razlikujejo od dežele do dežele. V južnoslovanskem prostoru, pa tudi v ostalih slovanskih državah ter na Nizozemskem in Danskem so npr. običajni pretežno podnaslovljeni tuji filmi. V nemškem jezikovnem prostoru se začnejo podnaslovi vse bolj umikati najkasneje v 1960. letih. V Veliki Britaniji znaša delež gledalcev, ki so jim v tujih filmih ljubši podnaslovi, 37 %, približno polovica pa raje gleda filme s tonsko sinhronizacijo besedila, ki vključuje tudi sinhronizacijo gibov ustnic. Zadnji način sinhronizacije je pri nemškem občinstvu daleč najbolj priljubljena oblika sinhronizacije (prim. Pruys 1997: 76–77). Sinhronizacija dialektoloških filmov v strokovne namene se izvaja izključno s podnaslavljanjem, splošni uporabnik pa raje želi poslušati zvočni zapis prevedenega besedila, torej glas čez sliko, kar je pogojeno z recepcijskimi navadami gledalcev, ki se po državah razlikujejo (prim. Maurer-Lausegger 2004: 30–31).

Koroški govorjeni jezik in dvojezičnost

Prevajalec narečnih besedil, posnetih v dvojezičnem kontekstu južne Koroške, mora imeti splošno potrebne prevajalske sposobnosti, poznati pa mora tudi specifične bikulturne, zgodovinske in sociolingvistične posebnosti terena. Slovenska narečja na južnem Koroškem so močno razčlenjena. Poleg tega ima slovensko-nemška dvojezičnost stoletja dolgo skupno zgodovino, kar se odraža v jezikovnokulturnih interakcijah in v skupnem

družbenokulturnem razumevanju. Severna slovensko-nemška jezikovna meja je nastala okoli leta 1500 in se odtlej postopoma umika proti jugu.¹⁰ Stoletja dolgo sožitje slovenščine in nemščine na Koroškem se odraža v vzajemnem medsebojnem vplivanju prvin govorenega jezika, kar je lahko izziv za prevajalca, ki narečja aktivno ne pozna.

Po Erichu Prunču (1967: 11) se lahko »zunANJI kalki« prevzemajo v vsakršnem stičnem položaju, za njihovo prevzemanje pa je potrebna vsaj pomanjkljiva dvojezičnost. Po Bezlaju (1959/60: 140) so lahko kalki ljudski ali knjižni; lahko so »suženjski prevodi ali pa bolj ali manj svobodne prilagoditve«. Ljudski kalki so starejši in pomembni za kulturno zgodovino jezika, saj »dopuščajo pogled v razvoj jezika za obdobja brez pisnih virov« (Bezljaj 1959/60: 141), pomembni pa so tudi za preučevanje pojavov medsebojnega strukturalnega vplivanja slovenščine, germanščine in romanščine (Bezljaj 1959/60: 142). Jezikoslovec opozarja na pomen raziskovanja izposojenih prevodov iz nemščine v knjižno slovenščino. Piše, da ima slovenščina poseben geografski in zgodovinski položaj, saj je lingvistični kalk v njej igral pomembno vlogo vse od naselitve Slovanov do oblikovanja kulturnega jezika. Je kulturnozgodovinski in socialni dokument, ki je enakovreden drugim jezikovnim pojavom (Bezljaj 1959/60: 143).

Sinhronizacija dialektoloških filmov v okviru projekta *Avdiovizualna dialektologija*

Pri produkciji avdiovizualnih narečnih dokumentarcev v strokovne namene je smotrno, če je raziskovalec vključen v celotni delovni proces, torej od prvih priprav na snemanje na terenu in dokumentacije s filmsko ekipo pa vse tja do končnih rezultatov v filmskem studiu (produkcija filmov v originalu in v sinhroniziranih različicah; v idealnem primeru tudi prevajanje). Pri transkripciji in prevajanju narečnih besedil je pomembno dobro poznavanje narečja in okoliščin, v katerih je posnetek nastal, saj je lahko vizualni element merodajen za ustrezno rešitev. Za prevajanje in interpretacijo besedila so lahko ključnega pomena tudi neverbalne in druge vizualne prvine.

---

¹⁰ Slovansko govoreče prebivalstvo je na koroških tleh naseljeno vse od naselitve alpskih Slovanov (tj. prednikov današnjih Slovencev) na območju nekdanje Karantanije v 6. stoletju. V 8. stoletju je sledila bavarsko-frankovska kolonizacija. Leta 820 je oblast prešla v nemške roke, s tem pa je tudi nemščina prevzela vodilno vlogo v deželi. Več o tem prim. Maurer-Lausegger (2006).

Pot do avdiovizualne tehnike in sinhronizacije

Izkušnje avtorice pričujočega prispevka s filmsko produkcijo z različnimi profesionalnimi ekipami segajo v začetna osemdeseta leta prejšnjega stoletja in se nadaljujejo vse tja do današnjih dni. Pomembno je bilo njeno sodelovanje pri profesionalnih celovečernih kinematografskih filmih, kjer je bila njena dejavnost največkrat povezana z narečnimi filmskimi besedili. Za produkcijo dveh celovečernih filmov, ki so poleg nemških besedil vsebovala tudi nekaj slovenskih, je bilo treba ustrezni del filmskega besedila prevesti iz nemščine v slovensko rožansko narečje, nekaj besedil pa tudi v knjižno slovenščino. Za profesionalne filmske igralce je bilo treba pripraviti tudi ustrezna besedila v pisni in zvočni obliki. Sledile so govorne vaje s posamezniki. Sodelujoči iz Avstrije in Nemčije slovenskega jezika oz. narečja niso obvladali. Usvojiti so morali artikulacijo (artikulacijsko bazo) slovenskih glasov in se naučiti besedil na pamet. Podobno se je godilo pri usvajanju izgovorjave regionalne koroške nemščine, kar pa se je izvajalo le v ustni obliki. Vremenske razmere pri snemanjih na terenu včasih niso dopustile posneti brezhibnega tonskega zapisa (veter, šumenje ...). Potrebna je bila naknadna sinhronizacija gibov ustnic, ki je bila z igralci izvedena v velikem filmskem studiu kinoformata na Dunaju. Tam je bilo treba odločati, katera različica slovenskega besedila bo izbrana za celovečerni igrani film.

Vsestranske izkušnje s filmskimi ekipami so postale pomembna osnova za nastanek lastnega, etnološko-dialektološkega filmskega projekta *Dokumentacija stare ljudske kulture na Koroškem*, ki mu je bil leta 2000 dodan naslov *Avdiovizualna dialektologija* (prim. Maurer-Lausegger 2000 in 2007). Projekt dokumentira koroška slovenska narečja od leta 1994. Zaradi velikega zanimanja za narečne filmske dokumentarce s strani nemško govoreče javnosti se je že ob izdaji prvega filma *Narečje pod Vrtačo. Mlini in žage* (leta 1994) porodila potreba po sinhronizaciji. Še istega leta je nastala nemška reprodukcija filma v komercialne namene. Tonsko besedilo originala je bilo nadomeščeno s prevedenim. Ta različica je bila namenjena izključno splošnim uporabnikom. Leta 1995 in 1996 se je projekt osredotočil na filmske produkcije o mlinarstvu in ovčereji v dveh originalih: a) v koroškem slovenskem narečju in b) v koroški nemščini. Z igralci oz. govorniki so bili vsakič posneti kadri tako v enem kot tudi v drugem jeziku.

Na prelomnici tisočletja so sledila povabila na strokovna srečanja v tujini, kar je izzvalo produkcijo podnaslovljenih filmskih različic v angleškem in nemškem jeziku. Poleg teh različic sta bili za splošno javnost pripravljene in izdane dve sinhronizirani filmski verziji v standardni nemščini, v katerih

je besedilo originala nadomeščeno s prevedenim, torej z glasom čez sliko. Tako sta npr. filma o saneh in peki kruha na voljo v treh različicah: vsakič original v slovenskem narečju, slovenski original z angleškimi podnaslovi in sinhronizirana različica za splošno javnost, ki je bila izvedena kot glas čez sliko.

Prevajanje dialektološko-etnoloških filmov

Velika prednost v projektu *Avdiovizualna dialektologija* je, da dialektologinja, etnologinja in filmska producentka sooblikuje vse delovne postopke, začeni od priprav za snemanje na terenu pa vse do montaže filmov v originalih in sinhroniziranih različicah. Od samega začetka si je načeloma treba biti na jasnem, komu bo film namenjen in katera oblika sinhronizacije bo izvedena. Narečno besedilo lahko sinhroniziramo iz narečja v knjižni jezik ali v druge jezikovne različice istega ali kakega drugega jezika. Sinhronizacija v narečje drugega jezika je npr. lahko v igranem filmu zelo učinkovita, sicer pa taka oblika prevoda lahko dosega le omejeno občinstvo (v igranem filmu liki lahko tudi jezikovno izstopajo kot posebneži). Prevajanje dialektoloških filmov, namenjenih strokovnemu preučevanju, se izvaja izključno s podnaslavljanjem, saj je na ta način ohranjena izvirna glasovna podoba govora. Dokumentarci, ki naj bi služili splošnim uporabnikom, imajo bodisi podnaslove bodisi sinhrono govorjeni zvok spikerja ali pripovedovalca, tj. glas čez sliko. Sinhrono govorjeni zvok običajno izvaja spiker ali pripovedovalec, vloga pa tudi lahko prevzame ena/ista oseba, če izpolnjuje potrebne pogoje.

Za prevajanje filmskega besedila z etnološko tematiko iz izhodiščnega narečnega jezika, v tem primeru iz rožanščine, v ciljni jezik so potrebne specifične sposobnosti prevajalca, dobro poznavanje narečja in ciljnega jezika, kulturnega konteksta ter predmetnega sveta. Pri filmskem projektu *Avdiovizualna dialektologija* gre vsebinsko večinoma za teme in predmetni svet iz časa pred mehanizacijo. Poseben izziv za prevajalca narečnega besedila so prvine, ki sistemsko ne sledijo pravilom govora, npr. če govorec v pripoved vpleta pogovorne, knjižne ali druge prvine, ki se ne pokrivajo s sistemom govora. Takih posebnosti, ki za prevod niso pomembni, je v obstoječih dialektološko-etnoloških dokumentarcih izjemno malo. Za potrebe dialektologije se podnaslovi izvajajo v knjižnem jeziku, samo občasno je potreben kak regionalizem. To velja za prevode v slovenščino, nemščino in angleščino, le da je v angleškem prevodu zaradi kulturnih razlik pogosteje potrebno parafraziranje. Prevajalec se pogosto sooča s terminološkimi

izzivi, ko odpovedo slovarji ali pa se predmetni svet v ciljnem jeziku razlikuje. V takih primerih je treba ustrezne rešitve iskati v terminoloških seznamih, v katalogih etnografskih zbirk, v slikovnih slovarjih, v etnološki literaturi ali pri strokovnjakih.

Besedilne priloge dialektološkim filmom

Dialektološko-etnološki filmi, ki nastajajo v okviru projekta *Avdiovizualna dialektologija*, so opremljeni z besedilnimi prilogami, ki vsebujejo fonološko transkripcijo filmskega besedila z znotrajjezičnim (intralingvalnim) prevodom v standardizirano slovenščino oz. z medjezičnim (interlingvalnim) prevodom v nemščino oz. angleščino. Dva projekta sta doslej izvedena tudi v angleščini. Paralelno objavljena besedila in njihovi prevodi omogočajo istočasno branje oz. razumevanje govornega filmskega besedila.

Pri znotrajjezičnem (intralingvalnem) prevodu slovenskega narečnega filmskega besedila v standardizirano slovenščino se skušajo ohraniti osnovne značilnosti zgradbe govornega jezika. Pri kalkiranju iz nemščine prevod sledi sistemu slovenskega knjižnega jezika. Regionalno narečno besedišče se prevaja v standardizirano slovenščino, kar zadovoljuje potrebe prejemnikov. Kadar v knjižnem jeziku ustreznika ni, se uporabi regionalizem in po potrebi v oklepaju doda slovenski ustreznik. Tudi nemški medjezični (interlingvalni) prevod filmskega besedila nastaja na osnovi izvirnega slovenskega narečnega besedila. Izvirno besedilo se prevaja v standardizirano nemščino. V prevodu so v veliki meri ohranjene dovršne glagolske oblike, ki se v koroški nemščini uporabljajo namesto knjižnega nedovršnika.

Za medjezični (interlingvalni) prevod filmskega besedila v angleščino skrbi naravni govorec (*native speaker*), v tesnem sodelovanju z dialektologinjo in producentko. Prevajalki, ki slovenščine ne razume, služi besedilo nemške različice kot podlaga za prevajanje. Takšen pristop je lahko zagovarjati le, če je prevod izvirnega narečnega besedila v nemščino brezhiben. Tudi v angleškem prevodu se po potrebi uporabi kak izraz iz pogovorne angleščine. V primerjavi s prevodom v nemščino je pogosteje potrebno parafraziranje.

Adaptacija filmskega besedila za sinhronizacijo in podnaslavljanje

Sinhronizirane filmske različice se deloma razlikujejo od izvirnikov, kar je pogojeno z najrazličnejšimi okoliščinami. Pri sinhronizaciji načeloma

prihaja do krajšanja filmskega besedila in do izgube določenih vsebinskih oz. pomenskih prvin. Osnova za pripravo sinhronizirane različice dialektološkega filma je prevod celotnega narečnega besedila v ciljni jezik, saj je tako lahko zajeti pomenske odtenke, ki so včasih za prevajanje odločilnega pomena. V konkretnem primeru gre za prevod rožanščine v standardizirano nemščino oz. v angleščino, ki kar se da vestno sledi besedilu govornega originala. Na tej osnovi sledi krajšanje filmskega besedila bodisi za sinhronizirano zvočno različico bodisi za različico s podnaslovi.

Besedilo je treba sinhrono uskladiti z govorjenim originalom in s sekvencami v filmu. Stopnja besedilnega krajšanja je odvisna od hitrosti govora posameznikov in od trajanja filmskih kadrov, v katerih se govor uresničuje. Pri delu je treba obvezno pritegniti avdiovizualni kontekst, ki soodloča, katere besedilne sestavine se v prevodu lahko opustijo, saj so vsebine deloma prepoznavne iz avdiovizualnega dogajanja v kadrih. Besedilo podnaslovov je načeloma krajše kot besedilo za produkcijo različice z glasom čez sliko.

Adaptacija medjezično prevedenega filmskega besedila v nemški ali angleški standardni jezik za različice s podnapisi (subtitles)

Pri ustvarjanju nemških ali angleških različic s podnapisi je treba upoštevati določena pravila. Najti je treba ustrezno obliko krajšanja besedila in pri tem skrbno ravnati z ohranjanjem pomenskih sestavin. Upoštevati je treba dolžino besed in stavkov, hitrost govora, odmore ter ohraniti eno-oz. dvobesedno poimenovanje namesto parafraziranja. Sinhrono je treba slediti dolžini in zaporedju ter rezu slik. Pri podnapisih je treba poleg tega upoštevati dolžino znakov, ki jih lahko vsebuje posamezni podnapis (prim. Maurer-Lausegger 2004: 37). Medjezični prevod slovenskega narečnega izvornega besedila v nemščino ali angleščino se izvaja v knjižnem jeziku, le redko je potreben kak regionalizem.

Pri ustvarjanju besedil za nemške ali angleške podnapise se prevedeno nemško oz. angleško filmsko besedilo ustrezno skrajša in poknjži. Pri delu je treba obvezno paralelno gledati tudi izvorni slovenski film. Stopnja krajšanja je odvisna od hitrosti govora, vsebine, trajanja slikovnih sekvenc in ustrezne tehnično dovoljene dolžine besedila. Na kritičnih mestih je treba ob sliki prebrati pripravljeno besedilo in ga po potrebi ponovno skrajšati. Pri tem je treba upoštevati slikovno sporočilo vsebin, pa tudi hitrost bralne sposobnosti prejemnikov. Po Georgesu Mouninu (1967: 146) posamezni podnapisi ne smejo presežati »8 črk in presledkov na filmsko sekundo (=

16 sličic), vsak posamezni podnapis pa ne sme presegati 72 znakov, tj. na malem platnu ima na voljo 9 sekund«.

Adaptacija medjezično prevedenega filmskega besedila v knjižno nemščino za produkcijo sinhronizirane različice (dubbing)

Sinhronizirane filmske različice z glasom čez sliko za splošne uporabnike, ki so nastale v komercialne namene, so na voljo samo v nemščini. Krajšanje besedila se izvaja na način kot pri ustvarjanju besedil za podnapise. Pri tej obliki krajšanja je izguba izvirnih pomenskih prvin največkrat nekoliko manjša kot pri produkciji različic s podnaslovi. Vse pa je tudi močno odvisno od hitrosti govora.

Montaža v filmskem studiu

Dolžina besedila in število znakov v besedilih originala in v prevodih se razlikuje od jezika do jezika. Slovensko besedilo je načeloma nekoliko krajše kot nemško oz. angleško, zato je priporočljivo, da pri montaži v izvirniku odmerimo filmskim sekvencam od samega začetka nekaj več prostora. Smiselno je za morebitna kritična mesta vnaprej pripraviti tudi skrajšano obliko prevoda, da v studiu ne prihaja do nepotrebne izgube časa. Za podnaslavljanje filma v filmskem studiu je priporočljivo pripraviti dvovrstične besedilne sklope oz. po potrebi po eno vrstico, kar olajšuje montažo. Pomembno je načelo, da posamezen podnaslov ne sme vsebovati več kot 72 znakov (prim. Mounin 1967: 146). V primeru, da je število znakov preobsežno, je treba na licu mesta najti ustrezno alternativno rešitev. Za morebitna kritična mesta je smiselno vnaprej pripraviti tudi skrajšano različico podnapisa.

Sklep

V članku obravnavana tematska področja so povezana z dokumentacijo koroških slovenskih govorov in s filmsko produkcijo izvirnikov, različic s podnaslovi in z glasom čez sliko (*voice-over*), ki se od leta 1994 v sodelovanju s filmskimi strokovnjaki izvaja na celovški slavistiki v okviru dialektološko-etnološkega projekta *Avdiovizualna dialektologija. Dokumentacija stare ljudske kulture*. V okviru projekta nastajajo predvsem dokumentarci, namenjeni strokovni uporabi, pa tudi različice po želji splošnih uporabnikov

in v komercialne namene. Izvirne različice običajno nastajajo v koroškem slovenskem narečju (izjemoma tudi v koroški nemščini) in se objavljajo skupaj s spremnimi besedilnimi prilogami. Slednje vsebujejo fonološko transkripcijo slovenskega filmskega besedila, informacije in kratek opis informatorjev ter znotrajjezični prevod neskrajšanega filmskega besedila v standardizirano slovenščino ali medjezikovni prevod v nemščino ali angleščino.

Filmske različice so izdelane kot različice s podnapisi (*dubbing*; nemški ali angleški podnapisi) in izjemoma kot različice z glasom čez sliko (v nemščini) za splošni javnosti namenjeno uporabo. Na primeru priprave dokumentarcev v slovenskem rožanskem narečju, znotraj- in medjezikovnega prevajanja filmskih besedil (slovenščina, nemščina, angleščina) in izdelave skrajšanih besedilnih različic za podnaslavljanje ali za produkcijo filmov z glasom čez sliko se razpravlja o metodah in izzivih prevajanja ter sinhronizacije. V konkretnem primeru gre za predstavitev vseh delovnih procesov, od prevajanja do obdelave besedil ter od znotraj- in medjezičnega prevajanja narečnih filmskih besedil do filmske produkcije in sinhronizacije v studiu. Vsi delovni postopki (z izjemo angleškega prevoda) se izvajajo skupaj s producentko, ki ima tudi vlogo dialektologa, etnologa in prevajalca. Članek izčrpno obravnava teoretska vprašanja in definicije pojmov, ki se nanašajo na prevajalstvo in sinhronizacijo filmov, ponuja pa tudi vpogled v slovensko-nemški jezikovni stik na raziskovalnem območju Koroške. Prikazani so tudi praktični delovni postopki nastajanja sinhroniziranih in podnaslovljenih filmskih stvaritev, ki nastajajo v okviru projekta. Za produkcijo narečnih filmskih dokumentacij in njenih različic so osebne izkušnje dialektologa s filmsko stroko ključnega pomena.¹¹

Literatura

France BEZLAJ, 1959/60: Vloga kalkov v slovenščini, *Jezik in slovstvo* 5/5, 140–143.

Delia CHIARO 2010: Europe Fights Back? In Defence of the European Dubbing Industry. *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven: Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI*. Uredil Lew Zybatow. Frankfurt am Main, Wien [et al.]: Peter Lang. 91–103.

---

¹¹ Tematiko tega prispevka je avtorica predstavila na mednarodni konferenci MMDT 2021: *Online Conference MultiMeDialectTranslation 8 – Dialektübersetzung in Multimedia*, May 6-7, 2021, Kaunas Faculty of Vilnius University, Litva.

Mikołaj DECKERT, 2019: Introduction. *Audiovisual Translation: Research and Use*. 2nd Expanded Edition. Uredil Mikołaj Deckert. Berlin, Bern [et al.]: Lang. 7–9.

Yves GAMBIER, 2001: *(Multi)Media translation: concepts, practices, and research*. Amsterdam, Philadelphia [et al.]: Benjamins.

Thomas HERBST 1994: *Linguistische Aspekte der Synchronisation von Fernsehserien: Phonetik, Textlinguistik, Übersetzungstheorie* (Linguistische Arbeiten, 318). Tübingen: Niemeyer.

Peter HOLZER, 2010: Interkulturelle Kompetenz: Ein Begriff mit vielen Facetten. *Am Schnittpunkt von Philologie und Translationswissenschaft: Festschrift zu Ehren von Martin Forstner*. Uredila Hannelore Lee-Jahnke, Erich Prunč. Bern, Berlin [et al.]: Peter Lang. 49–66.

Juliane HOUSE, 2009: *Translation*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Roman JAKOBSON, 1981: Linguistische Aspekte der Übersetzung. *Übersetzungswissenschaft*. Uredil Wilss Wolfram. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 189–198.

Heike Elisabeth JÜNGST, 2020: *Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. 2. überarbeitete und erweiterte Auflage. (Narr Studienbücher). Tübingen: Narr Francke Attempto.

Otto KADE, 1968: *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Beiheft zur Zeitschrift Fremdsprachen I*. Leipzig: VEB Enzyklopädie.

– –, 1981: Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation. *Übersetzungswissenschaft*. Uredil Wilss Wolfram. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 199–218.

Werner KOLLER, 2002: Linguistik und kulturelle Dimension der Übersetzung – in den 70er Jahren und heute. *Translation zwischen Theorie und Praxis: Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft I*. Uredil Lew Zybatow. Frankfurt am Main, Wien [et al.]: Peter Lang. 39–55.

– –, 2011: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 8., neubearb. Aufl. Uredil Werner Koller (sodelovanje: Kjetil Berg Henjum). Tübingen [et al.]: Francke.

Małgorzata KORYCIŃSKA-WENGER, 2011: *Übersetzer der bewegten Bilder. Audiovisuelle Übersetzung – ein neuer Ansatz*. Frankfurt am Main, Berlin [et al.]: Peter Lang.

Hermann KRAPOTH, 1998: Einleitung: Übersetzung als kultureller Prozeß. *Übersetzung als kultureller Prozess: Projektion und Konstruktion des Fremden*. Uredil Hermann Krapoth. Berlin: Erich Schmidt Verlag. 1–10.

Anna MAJKIEWICZ, 2013: Die Theorie der literarischen Übersetzung nach dem cultural turn. *Translation im Spannungsfeld der cultural turn*. Uredile Katarzyna Lukas, Olszewska Izabela, Marta Turska. Frankfurt am Main: Peter Lang. 57–70.

Herta MAURER-LAUSEGGER, 2004: Audiovisuelle Dialekt- und Terminologieforschung: Fragen zur Übersetzung und Synchronisation dialektologischer Filme. *Dialektübersetzung und Dialekte in Multimedia*. Uredila Irmeli Helin. Frankfurt am Main, Berlin [et al.]: Peter Lang. 21–43.

– –, 2006: Deutsch-slowenische Zweisprachigkeit in Kärnten (Österreich). *Variation in Sprachtheorie und Spracherwerb: Akten des 39. Linguistischen Kolloquiums in Amsterdam 2004*. Uredil Maurice Vliegen. Frankfurt am Main, Berlin [et al.]: Peter Lang. 173–189.

– –, 2007: Audiovisual Dialectology: Methodology and Theoretical Considerations. *Theoretical Approaches to Dialogue Analysis: Selected Papers from the IADA Chicago 2004 Conference*. Uredil Lawrence N. Berlin. Tübingen: Max Niemeyer Verlag: 163–176, DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110928198.163>

Ulrich MEURER, 2012: Gemeinsame Sequenzen: Einige Vorworte zu Übersetzung und Film. *Übersetzung und Film. Das Kino als Translationsmedium*. Uredil Ulrich Meurer (v sodelovanju z Mario Oikonomou). Bielefeld: Transcript-Verlag. 9–43.

Georges MOUNIN, 1967: *Die Übersetzung: Geschichte. Theorie. Anwendung*. München: Nymphenburger Verlagshandlung GmbH.

Eugene A. NIDA, Charles R. TABER, 1969: *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.

Luis PÉREZ GONZÁLES, 2011 [2009]: »Audiovisual Translation«. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Uredili Mona Baker, Gabriela Saldanha. London, New York: Routledge. 13–20.

– –, 2014: *Audiovisual Translation: Theories, Methods and Issues*. Abingdon: Routledge.

Erich PRUNČ, 1967: *Das innere Lehngut in der slovenischen Schriftsprache. (Versuch einer Typologie der Lehnprägungen im Slovenischen)*. Phil. Diss., Universität Graz.

– –, 2002: *Einführung in die Translationswissenschaft, Band I: Orientierungsrahmen*, 2., erweiterte und verbesserte Auflage. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, mit Unterstützung der Universität Graz.

Guido M. PRUYS, 1997: *Die Rhetorik der Filmsynchronisation: wie ausländische Spielfilme in Deutschland zensiert, verändert und gesehen werden*. Tübingen: Narr.

Peter A. SCHMITT, 2002: Nonverbale Textelemente als Quelle zur Lösung von Übersetzungsproblemen. *Translation zwischen Theorie und Praxis: Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft I*. Uredil Lew Zybatow. Frankfurt am Main, Wien [et al.]: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften. 191–213.

Hans-Wolfgang SCHNEIDERS, 2007: *Allgemeine Übersetzungstheorie: Verstehen und Wiedergeben*. Bonn: Romanistischer Verlag.

Hans J. VERMEER, 1978: Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie. *Lebende Sprachen*, 23, 99–102.

Gabriele WENDT, 2002: Bridging differences – Interkulturalität als eine Herausforderung für die Übersetzer/innen. *Aktuelle Probleme der angewandten Übersetzungswissenschaft: Sprachliche und außersprachliche Faktoren der Fachübersetzung*. Uredila Bogdan Kovtyk, Gabriele Wendt. Frankfurt am Main, Berlin [et al.]: Peter Lang. 194–215.

Lew N. ZYBATOW, 2002: Sprache – Kultur – Translation. *Translation zwischen Theorie und Praxis: Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft I*. Uredil Lew N. Zybatow. Frankfurt am Main, Wien [et al.]: Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften. 57–86.

– –, 2010: Translationswissenschaft: Glanz und Elend einer Disziplin. *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven: Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI*. Uredil Lew N. Zybatow. Frankfurt am Main, Wien [et al.]: Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften. 205–231.

Splet

Synchronisieren. *Duden* [online] <https://www.duden.de/rechtschreibung/synchronisieren> [Dostop: 14. 3. 2022].

TRANSLATION AND DUBBING: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES AND OWN EXPERIENCE WITH TRANSLATION AND DUBBING OF DIALECTOLOGICAL FILMS

As part of the film project *Audiovisual Dialectology. Documentary records of old folk culture* (since 1994) dialectological-ethnological documentaries are produced by the Institute of Slavic Studies at the University of Klagenfurt in cooperation with film experts. Spontaneously used Slovenian dialect is documented by bilingual speakers, who talk about rural life in the past. The second type of documentation focusses on audiovisual documentation of terminology and objects from the perspective of contextual research. The author of the article, dialectologist, ethnologist and film producer has many years of experience in film production, subtitling and film dubbing. She participates in all working procedures of film production, prepares filming with the film crew, participates in filming in the field and in the production in the studio. The author also translates film scripts written in a dialect into German and Slovene, and also participates in translation of the scripts into English. She prepares film scripts for subtitles and dubbed film versions. The article contains an introduction, theoretical considerations and definitions of terms (translation, translation, equivalence, intercultural competence, non-verbal elements in an audiovisual text, types of translation, audiovisual translation, dubbing, subtitling). It also offers a brief insight into the bilingual research area of Carinthia (Slovenian-German language contact). In addition, the author demonstrates practical experience and methods of working with translation, dubbing and subtitling of films within the research project (translation of text appendices, adaptation of texts of synchronized and subtitled versions of the film).

Narečno besedje v etnološki razpravi Avgusta Pavla

Marija Kozar - Mukič

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Váci 39, H 9700 Szombathely, mukic@t-online.hu

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.9>

ISBN 978-961-286-684-6

S pomočjo razprave Avgusta Pavla o *Odprtih ognjiščih v kuhinjah rabskih Slovencev* v madžarščini in slovenskega prevoda Vilka Novaka ter Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja sem sestavila terminološki slovarček narečnega besedja kuhinj z odprtim ognjiščem v slovenskih vaseh v okolici Monoštra v dvajsetih letih 20. stoletja. Pričujoči prispevek ob Pleteršnikovem dnevu posvečam 135. obletnici rojstva Avgusta Pavla in delovanju akademikinje Zinke Zorko v Slovenskem Porabju.

Gljučne besede: Avgust Pavel, Zinka Zorko, Maks Pleteršnik, števanovski govor na Madžarskem, narečni zapisi

I compiled a terminological glossary of the dialectal vocabulary about kitchens with open hearths in Slovene villages in the surroundings of Szentgotthárd/Monošter in the 1920s. I used Avgust Pavel's treatise on *Open-Hearth Kitchens of the Porabje Slovenes* in Hungarian and the Slovenian translation by Vilko Novak, as well as Maks Pleteršnik's Slovene-German dictionary. On the occasion of Pleteršnik's Day, I dedicated this article to the 135th anniversary of birth of Avgust Pavel and the opus of the academician Zinka Zorko in the Slovene Porabje region.

Keywords: Avgust Pavel, Zinka Zorko, Maks Pleteršnik, Števanovci speech, dialectal writings

Uvod

Pred stopetintridesetimi leti se je na Cankovi rodil prvi prekmurski poklicni znanstvenik Avgust Pavel. Od leta 1920 do smrti leta 1946 je živel in deloval v Sombotelu na Madžarskem. Ob srednješolski profesorski službi je vodil še knjižnico in etnološki oddelek v Muzeju Železne županije, pozneje je postal direktor ustanove. Svojo znanstveno pot je začel z raziskovanjem cankovskega prekmurskega govora, predvsem glasoslovja (Pável 1909). Zatem je objavljaj primerjalne slovstvenozgodovinske razprave. Prevajal

je dela slovenskih pisateljev v madžarščino, sam pa je pisal pesmi v prekmurskem slovenskem narečju in madžarščini (Kozar-Mukič 2003).

Akademikinja Zinka Zorko je leta 2001 snemala govor Cankovčanov in ugotovila, da zbrano gradivo v glavnem potrjuje Pavlove ugotovitve iz leta 1909, zlasti na ravni glasoslovja in oblikoslovja, v leksiko pa se sprejemajo sodobne besede iz knjižne slovenščine (Zorko 2003). Vrsto let je preučevala tudi govor porabskih Slovencev v Števanovcih in okoliških vaseh. Njene ugotovitve se ujemajo s Pavlovimi (Zorko 2009).

Pavlova etnološka in jezikoslovna razprava

Sredi dvajsetih let 20. stoletja se je pod vplivom vodje Oddelka za etnografijo pri Madžarskem narodnem muzeju v Budimpešti Zsigmonda Bátkyja Pavlovo zanimanje osredotočilo na preučevanje konstrukcije hiš in predvsem njihovih ognjišč. Bátky je bil tudi urednik Etnografskega glasnika (*Néprajzi Értésítő*), za katerega je od Pavla naročil razpravo o izsledkih njegovega raziskovanja na terenu. Kot literaturo mu je posodil 9. zvezek revije *Wörter und Sachen* s študijo o črnih kuhinjah (Geramb 1924: 1–67). O tem priča Bátkyjevo pismo iz leta 1928, v katerem zahteva od Pavla, naj mu vrne revijo (S. Pável 1999: 32). Ustanovitelj revije Rudolf Meringer¹ je s svojimi sodelavci opozarjal na povezanost predmetov z njihovimi imeni. Študije o stvarih (*Sachen*) naj bi se opirale na terensko gradivo.

Pavel kot jezikoslovec in etnolog je hodil po tej poti. O tem priča njegova razprava Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev, ki je bila objavljena leta 1927 v madžarščini (Pável 1927), s terminologijo v porabskem slovenskem narečju. Vilko Novak je to študijo prevedel v slovenščino in jo leta 1931 objavil v *Etnologu* (Pavel 1931). Bátky je bil tako zelo zadovoljen s Pavlovim spisom, da je v poglavju o stavbarstvu v monografiji madžarske etnologije objavil Pavlov tloris črne kuhinje v Slovenski vesi in njegovo risbo o peči z ognjiščem v Števanovcih. Predpostavlja, da so način kuhanja v peči Madžari prevzeli od Slovencev. Prav tako orodje – burklje –, s katerim so lončene posode porivali v peč in je tudi njegovo poimenovanje – *kurugla, bürüggle* – slovanskega izvora (Bátky 1941: 168).

---

¹ Rudolf Meringer (1859–1931) je bil graški jezikoslovec in narodopisec. Član uredniškega odbora revije *Wörter und Sachen* (1909–1940) je bil med letoma 1909 in 1938 tudi slovenski filolog Matija Murko (1861–1952). Prim. Stanonik (2017: 39).

V Pavlovi etnološki razpravi se skriva »terminološki slovar« opreme kmečkih domačij. Pojasnil je tudi to, katere predmete, opravke in dela označujejo ti kmečki termini. Pri delu si je pomagal tudi s Pleteršnikovim *Slovensko-nemškim slovarjem* (Pleteršnik 1894–1895), porabske izraze pa je primerjal s cankovskimi. Pavel je v madžarski razpravi porabskim narečnim besedam, ki jih je zapisal z znanstvenimi diakritičnimi znaki, dodal madžarski prevod. Tako je v njej skrit tudi porabsko-madžarski slovarček, ki pa ga v Novakovem prevodu ni. Avgust Pavel je v Slovenski vesi zapisoval opremo črne kuhinje, v Števanovcih pa tudi stanovanjsko in gospodarsko poslopje ter opremo sobe. V nadaljevanju sledi iz Pavlove razprave izluščen terminološki slovar.

Slovar

Geselski članek je sestavljen v enotnem zaporedju. Poknjiženi iztočnici, zapisani polkrepko, sledita njena fonetično zapisana porabska narečna ustreznica (kot jo je zapisal Avgust Pavel) in madžarski termin v Pavlovem prevodu. Če ta manjka, je povzet po Madžarskem etnološkem slovarju (Magyar Néprajzi Lexikon – MNL). Nato je naveden nemški pomen iz Pleteršnikovega slovarja po Pavlu. Če ta manjka, je povzet po *Franu*. Temu sledi Pavlova pomenska razlaga v Novakovem prevodu ali po SSKJ in *Slovenskem etnološkem leksikonu* (SEL). Na koncu je naveden kraj zapisa. Narečno besedilo je tiskano ležeče.

bûrkle – *bòrklä*; kemencevilla (MNL); Plet.: bûrkla = die Ofengabel. Prim. lat. furcula, furca; polkrožen železni obroč na dolgem ročaju, s katerim porivajo navzgor šireče se piskre na *leşănon valéki* (iz lesa narejena valjasta priprava) v peč – Slovenska ves

črna kúhinja – *dînatna tûhá*; füstös konyha; Plet.: dîmnat = rauchig; dimnata kuhinja (Fran); kuhinja, v kateri dim ni speljan skozi dimnik (SEL) – Števanovci

golída, molznják – *škâfîca*; fejödény; *s škâfîcov dodîmo krávo*; na Cankovi: *škâfîca* = majhen škaf, lesena posoda za merjenje žita. Posoda za dojenje je *dogûnîca* < dojilnica, prim. *dojiti* > *dodîti* > *dogîti*; Plet.: golída = die Gelte: die Melkgelte (Fran); posoda za molžo, navadno z enim ušesom (SSKJ) – Slovenska ves

grèblja – *grèiblä*; szévonó (MNL); Plet.: grèblja = die Scharre, die Ofenkrücke; priprava za razgrebanje žerjavice, pepela v peči; *s tèn krù vöd'ämlémo pa vöd'äldä vökòplämo*; prim. *grèblca*; *grèipstì* – Slovenska ves

gréd – *sèdalo*; *lúkna za kùri*; baromfiszállás; tyúkól, tyúkölő (MNL); gred za perutnino nad svinjakom, palica, na kateri prenočuje, počiva perutnina (SSKJ) – Števanovci

gúmno – *d'ùmlo*, *g'ùmlo*; szérű; Plet.: gúmno = die Tenne; spredaj, od dvo-riščne strani popolnoma odprto, na dveh straneh sta lestvi na shrambo sena in slame na podstrešju; prostor, kjer se navadno mlati (SSKJ) – Števanovci

híša – *hìza*, *iža*; ház; Plet.: híša = das Haus (Fran); stavba, namenjena zlasti za bivanje ljudi (SSKJ) – Števanovci

hlév – *štälä*; istálló; Plet.: štála, hlev = der Stall; stavba, prostor za bivanje domačih živali, zlasti večjih (SSKJ) – Števanovci

hodník, odprt – *ty'nác*; tornác; odprt hodnik, nekoliko dvignjen, tla nabita z ilovico; Plet.: podstènje, n. prostor pri hiši ob zidu = der Platz unter dem Vordache (pódstenje) (Fran); prostor pod napuščem (SSKJ) – Števanovci

kángla – *kàndla*; tejeskanna; *kànta*; vizeskanna; Plet.: kánta = die Kanne; valjasta posoda, navadno z gibljivim ročajem, za prenašanje tekočin (SSKJ) – Slovenska ves

kášča – *klèit za z'ñä*, *žír i drúgo rèjč*; magtár; Plet.: kášča = die Getreidekammer (Fran); samostojna stavba za shranjevanje žita idr. kmečkih pridelkov (SEL) – Števanovci

klét – *klèit*; *zämänica*, *zamanica*; pince; na Cankovi: *klèit* ali *päovnica* < *pivnica*; tu podzemne kleti ni; Plet.: klèt = der Keller, zemljenica = unterirdischer Keller; prostor v pritličju ali vkopan v zemljo, namenjen shranjevanju poljščin ali vina (SEL) – Števanovci

klóp – *stolica*; pad; Plet.: stolica = eine vierfüßige, bewegliche Bank (FRAN); podolgovata lesena, kamnita priprava z nogami, podstavki za sedenje (več oseb) (SSKJ) – Števanovci

kozíca – *láboška*, *lábaška*; lábas; na Cankovi: *lápoška*; Plet.: lónac = der Topf (Fran); okrogla nizka posoda za kuhanje, dušenje, praženje ter

železna posoda na treh nogah za kuhanje, ki je stala na ognjišču (SSKJ)
– Slovenska ves

krôvec – *prkováč*; tetőfedő iparos; Plet.: pokrivač = der Decker, der Dach-decker (Fran); kdor se (poklicno) ukvarja s pokrivanjem, popravljanjem streh (SSKJ) – Slovenska ves

króžnik – *talèjr, talèjrác*; tányér, kis tányér; Plet.: krôžnik = der Teller (FRAN); nekoliko pogobljena, navadno okrogla posoda za serviranje hrane (SSKJ) – Slovenska ves

krpa – *còuta*; konyharongy; na Cankovi: *còta*; Plet.: còta = der Fetzen; < nem. Zotte; kos blaga za brisanje ali čiščenje (SSKJ) – Slovenska ves

kuhálnica – *tàoka*; főzőkanál; v Odkôufci in okolici: *tàoka* < *tàoka* < *tüàoka* < *tüàfka* < *küàfka* < *kühàfka*; prim. *tóati, tüati, tüna* < *kühati, küna*. Po drugih krajih: *kójatj, kújatj, kóati, kúati, kúna*; ime kuhalnice pa se drugje glasi: *kjainca, kjainca* < *kühalnica*; Plet.: *kühalnica* = der Kochlöffel (Fran); navadno lesena priprava za mešanje jedi med kuhanjem (SSKJ) – Slovenska ves

likálnik – *žalèzo, pèiglo, pèigla*; vasaló; Plet.: *likálnik* = das Bügeleisen (Fran); priprava, sestavljena iz kovinskega dela z gladko ploščo, ki se da segreti, in ročaja (SSKJ) – Slovenska ves

lônc – *pistär* < *piskär*; *f piskri*, plur. *piskrovä*; na Cankovi: *piskär, piskri*; fazék, *piskrič, piskričák*; kis fazék, fazekacska; Plet.: *pisker* = der Topf; posoda valjaste oblike za kuhanje (SSKJ) – Slovenska ves

lopár – *lopár*; sütőlapát; Plet.: *lopár* = die Backschaufel, der Brotschieber; lopati podobna priprava za dajanje kruha v peč (SSKJ) – Slovenska ves

lopáta – *lopàta*; lapát; Plet.: *lopáta* = die Schaufel; orodje s širokim listom in dolgim držajem za zajemanje, premetavanje sipkega materiala (SSKJ)
– Slovenska ves

míza – *stò*; asztal; Plet.: *míza* = der Tisch (Fran); kos pohištva iz ravne plošče in navadno štirih nog (SSKJ) – Števanovci

móžnar – *mòužar*; köles- és máktörőmozsár; Plet.: *móžnar* = der Mörser; v možnarju cuker zdrobiti (Fran). Redno 80 do 90 cm visok in 100 do 110 cm dolg. Včasih so na njem vidne primitivne rezbarije in okraski. Močna posoda z zaokroženim dnom za drobljenje trdih snovi (SSKJ) – Slovenska ves

nečké (1) – *korító*; teknő; Plet. korító = der Trog, die Teigmulde, die Kindeswiege; podolgovata plitva posoda iz enega kosa lesa, zlasti za mesenje (SSKJ) – Slovenska ves

nečké (2) – *krnica*; nagyobb tál, mosdótál; Plet.: krnica = der Tümpel, Wasserwirbel; iz lesa izdolbena okrogla posoda; *f kŕnicŕi sä mùjvlämo* – Slovenska ves

nòž – *nàžŕic*; kés; na Cankovi: *nòš, nòžŕic*; Plet.: nòž, nòžec = das Messer (FRAN); priprava za rezanje iz rezila in ročaja (SSKJ) – Slovenska ves

omêlo – *òmäla*; kemencesepró; na Cankovi: *òmälo*; prim. *omăstŕi*; Plet.: omélo = der Kehrwisch; priprava za ometanje peči pred peko kruha (SEL) – Slovenska ves

péč – *kála, kälä*; kályha; Plet.: kâhla = der Nachttopf, die Ofenkachel; velika naprava, ki se kuri zunaj prostora, katerega ogreva (SSKJ) – Slovenska ves

pokrôvka – *prkováč*; fedő; na Cankovi: *pokrŕváč, pokrŕvålo*; prim. *pokrŕvati, pokrŕiti*. Zanimiva je oblika iz Slovenske vesi z metatezo in ljudsko etimologijo: *gòrŕi na pistär ga däjämo*; Plet.: pokrôvka = der Deckel eines Gefäßes (FRAN); kovinski, navadno okrogel predmet, ki se rabi za pokrivanje (kuhinjske) posode (SSKJ) – Slovenska ves

pekáč – *têpša*; tepsi; na Cankovi: *tâpšŕja, tâpšŕia*; Plet.: tepsŕja = pekev, eine Art Brat- o. Backpfanne (Fran); nizka posoda navadno pravokotne oblike za pečenje (SSKJ) – Slovenska ves

pônev – *pônäv*, plur. *pônvi*; serpenyő (MNL); Plet.: pónev = die Pfanne; nizka okrogla posoda za pečenje, cvrenje, navadno z dolgim ročajem (SSKJ) – Slovenska ves

predálnik – *šublak*; fiókos szekrény / sublót (MNL); na Cankovi: *šublät*; Plet.: predälčnik = der Schubladkasten (Fran); nizka omara s predali za shranjevanje perila (SSKJ) – Števanovci

prúčka – *šämädlä, šämädli*; kis ülőke, sámedli / sámli, zsámoly (MNL); Plet.: podnôžnik = der Schemel (Fran); majhen, nizek, navadno lesen kos pohištva za sedenje, kot opora za noge, pripomoček za vzpenjanje (SSKJ) – Slovenska ves

ríbež – *ribaş*; prim. ribati, nemški reiben; gyalu; Plet.: ríbežøn = das Reibeisen (für Kraut, Rüben) (Fran); – iz nem.; ribati repo na ríbež, ríbežen

– priprava z ravnimi, polkrožnimi rezili ali ostrimi izboklinami (SSKJ)
– Slovenska ves

sekíra – *topàča*; fejsze; *s topàčov dýva kálamo* [s sekiro cepimo drva]. Po drugih krajih: *səkèra, səkèrica*, (prim. madž. szekerce), manjša se imenuje: *òč, hòč*; Plet.: *səkíra* = die Axt (Fran); orodje za sekanje iz držaja in na njem nasajenega rezila (SSKJ) – Slovenska ves

seník – *sèjncä za slàmo, pa dýva, pa štér*; prostor za slamo, drva in orodje; szín (MNL); na Cankovi: *ùta < hùta < Hütte*; Spredaj ozko slamnato streho podpirajo trije stebri, dve strani sta odprti, na tretji strani je svinjak; Plet.: *seníca* = die Heuscheuer, der Heuboden; prostor, stavba za shranjevanje sena (SSKJ) – Števanovci

shrámba – *klèit*; kamra; Nima oken, le 70 do 80 cm dolgo in 10 do 15 cm široko vodoravno prezračevalno odprtino; v tem prostoru shranjujejo gospodarska orodja in vsakovrstno drobnarijo; prostor za shranjevanje živil (SSKJ) – Števanovci

sklédnik – *sklèjdñäk*; állvány a tálak számára; prim. *sklèda, sklèjca*; Plet.: *sklèda* = die Schüssel, *sklèdica, sklèdник, sklèdnjak*; Plet.: *sklèdник* = das Schüsselgestell (FRAN); kos pohištva zlasti v kmečki hiši za shranjevanje skled (SSKJ) – Slovenska ves

skodélica – *šáljica*; csésze; na Cankovi: *šàljica*; Plet.: *skodèla* = die Schale (FRAN); majhna nizka, okrogla posoda, navadno z ročajem, za serviranje hrane (SSKJ) – Slovenska ves

skrínja – *škriña* ali *làda*; láda. Če ima sedlast pokrov, se imenuje *rätòjnska, ratòjnska škriña*, največ z *bùkovoga lesá*; ime pokrova: *vjñjica*; ? < *rätòjnska*; Plet.: *skrínja* = die Truhe, die Lade; Plet.: *lada* = die Lade; zaboj s pokrovom, navadno lepo izdelan, za shranjevanje česa (SSKJ) – Slovenska ves

sôba – *hiža, iža*; lakószoba; *hiža > iža* pomeni sicer hišo; Plet.: *sóba* = das Zimmer (Fran); prostor, namenjen zlasti za bivanje, zadrževanje ljudi (SSKJ) – Števanovci

solníca – *solènka*; sótartó; Plet.: *solénka* = das Salzfaß; manjša posoda za sol (SSKJ) – Slovenska ves

stája – *sálaš*; kifutó; szállás, tanya (MNL); ograjen, nepokrit prostor za prašiče. Sicer pomeni beseda tudi manjšo pristavo in tudi Pleteršnik jo

pozna le v tem pomenu z njenimi izpeljankami; ograjen prostor za živino; pristava (SEL) – Števanovci

svinják – *lèiv*; hidas; Plet.: svinják = der Schweinestall (Fran); hlev za svinje (SSKJ) – Števanovci

škáf – *škáf, škafič, škafičäk*; sajtár, kis sajtár; Plet.: škáf = das Schaff; manjša, nizka, navadno lesena posoda z dvema ušesoma (SSKJ) – Slovenska ves

trinóžnik – *žälëzo*: vas, vasháromláb (MNL); okroglo ali trikotno železno stojalo, ki stoji na ognjiščni odprtini in na katero postavljajo piskre ter sklede; Plet.: trinôžnik = der Dreifuß (FRAN); trinožno stojalo, trinožni podstavek (SSKJ) – Slovenska ves

vílice – *vílca*; evövilla; Plet.: vílice = die Essgabel (Fran); priprava iz rogljev in ročaja za nabadanje kosov hrane – Slovenska ves

vráta – *vráta*: az udvari nagykapu szekerek számára; dvoriščna velika vrata za vozove; Plet.: vráta, velika = das Thor (Fran); odprtina v ograji (SEL) – Števanovci

vráta, star. dúri – *dvàri*: a rendes bejárati ajtó, mely a folyosóra nyílik; navaden vhod, ki se odpira na hodnik; Plet.: dúri = die Thüre, das Thor (Fran); odprtina v zidu, steni, ki omogoča dostop v notranjost česa (SSKJ) – Števanovci

vrátca – *dvércä, mála vráta* (na dvorišče); kisebb kapu az udvarra; Plet.: vrátca = das Pförtchen (Fran); manjšalnica od vrata (SSKJ) – Števanovci

vřč – *vřč, vřčäk*; korsó; lahko je večji ali manjši, večinoma ima ročaj in ga izdelujejo iz rumene ali temnosive gline; Plet.: vřč, vřček = Krug, Krüglein; trebušasta posoda z ročajem, navadno ožjim grlom in dulcem, zlasti za nalivanje (SSKJ) – Slovenska ves

žebèlj – *cvòk*, plur. *cvòkovä*; na Cankovi: *cväk*, plur. *cväki* ali *cväkovd'ü*; szeg; Plet.: cvèk = der Schusternagel; < nem. *Zweck*; tanek, navadno valjast predmet za pritrdjevanje, ki je na enem koncu glavičasto razširjen (SSKJ) – Slovenska ves

žlica – *žlica, žličica*: kanál, kis kanál; *žličnäk za žlicä*: kanáltartó; Plet.: žlica = der Löffel, žličnik, žličnjak = der Löffelbehälter (Fran); priprava iz daljšega ročaja in ovalnega vbočenega dela za dajanje v usta, zajemanje

zlasti tekočih jedi; posoda za shranjevanje lesenih žlic (SSKJ) – Slovenska ves

Pavlov zapis narečne terminologije

Dolgi samoglasniki so označeni z ostrivcem, le dvoglasnika *èi* in *òu* s krativcem, kratki naglašeni samoglasniki pa s krativcem. Nenaglašeni *e* se zapisuje kot *ä*. Zinka Zorko je o glasoslovnih značilnostih prekmurskega in porabskega govora ugotovila sledeče.

Prekmurska narečja ne poznajo intonacijskih opozicij, naglas je jačinski, dolg ali kratak. Dolgi in kratki naglašeni zlogi so možni v vseh besednih zlogih večzložnih besed. Besedni naglas je podoben, kot je v večini slovenskih narečij in v knjižnem jeziku; po naglasnem umiku sta *e*, o še kratka: *sèstra*, *kòsa* [...] V Porabju obstajata dva temeljna govora: na Gornjem Seniku in v Števanovcih. Razlikujeta se zlasti v samoglasniškem in soglasniškem sistemu. (Zorko 2009: 15)

Sistem dolgih naglašanih samoglasnikov v števanovskem govoru po Zinki Zorko: *i*, *ü*:*üj*, *u*, *ei*, *o*: *ej*, *ou*, *aj*, *au*, *a*: in *r*:. (Zorko 2009: 15). Dolgo naglašeni samoglasniki pri Pavlu: **i**: 'dij̣natna ('ṭün'a); **ü**: 'gü:mlo, 'ṭü:n'a; **ei**: 'd'ṿe:rca, 'š'ṭe:r; **ej**: 'g'ṛe:jḅlä, 'ta'ḷe:ir, 'ta'ḷe:iṛac, 'p̣e:igla, 'se:inc̣ä, 'k'ḷe:it, 'sk'ḷe:jḍnäk, 'ḷe:iv; **o**: 's'to:, 'o:ṃäla, 'p̣o:ṇäv; **ou**: 'ç̣o:uta, 'ṃo:užar; **au**: 'na:užic; **a**: 'tr'na:c, 'la:boška, 'prko'va:č, 'lo'pa:r, 'ka:ḷä; 'ša:ṃädlä, 'v'ra:ta, 'ša:lica, 'sa:ḷaš; **r**: 'ṿṛ:č, 'ṿṛ:čäk, 'ẓṛ:ṇä.

Sistem kratkih naglašanih samoglasnikov v števanovskem govoru po Zinki Zorko: *i*, *ü*, *u*, *ie*, *ö*, *uo*, *e*, *ä*. (Zorko 2009: 16). Kratki naglašeni samoglasniki pri Pavlu: **i** ẓämä'nica, sto'lica, 'pistär, ko'ṛito, ḳr'nica, 'ribaš, 'šk'ṛin'a, 'vilca, 'ž'lica, 'ž'ličica; **u** 'šublak; **ö** c'vök, 'börklä; **e** 'sedalo, 'tepša, so'lenka; **ä** 'š'ḳäfica, 'š'ṭäla, 'lo'p̣äta, 'to'p̣äča, 'ḷäda, 'š'ḳäf.

Sistem nenaglašanih samoglasnikov v števanovskem govoru po Zinki Zorko: *i*, *u*, *e*, *o*, *a* in *r*. (Zorko 2009: 17). Nenaglašeni samoglasniki pri Pavlu: **i** 'na:užic, 'ž'ličica; **e** > **ä** 'ṿṛ:čäk; 'o:ṃäla, 'p̣o:ṇäv, ẓämä'ni:ca, 'pistär, 'd'ṿe:rcä, 'ta'ḷe:iṛac, 'sk'ḷe:jḍnäk; **o** 'd'ümlo, 'prko'va:č, 'lo'pa:r, 'lo'p̣äta, ko'ṛito; **a** 'iža, 'ṭü:n'a, 'š'ḳäfica, sto'lica, 'la:boška, 'ta'ḷe:ir, 'ç̣o:uta, 'ṃo:užar, ḳr'nica, 'ribaš, 'ša:lica; **r** 'prko'va:č.

Soglasniki v števanovskem govoru po Zinki Zorko: *p*, *b*, *t*, **t'**, *d*, **d'**, *k*, *g*, *f*, *s*, *z*, *š*, *ž*, *j*, *c*, *č*, *v*, *u*, *m*, *n*, **nj** (palatalni n'), *l*, *r*, **j/i**. Mehkonebni pripornik *x* je postal zvoneč in je onemel; v poziciji za vokalom pred pavzo ga je zamenjal *j* (Zorko 2009: 17).

Za števanovsko inačico značilni soglasniki pri Pavlu: **k > t'**: 't'àoka, 'pist'är, 't'ü:n'a, š't'ér; **g > d'**: 'd'ü:mlo, do'd'i:mo; **n'**: sk'le:ĩdn'äk, 't'ü:n'a, z'ŕn'ä, šk'ri:n'a; **h > ø**, **j**: 'i:ža, 'kü:jati.²

Sklep

Pavlova razprava Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev je pomemben etnološki vir za spoznavanje opreme kmečkih domačij in obenem tudi jezikoslovni vir za preučevanje glasoslovja in besedišča porabskega slovenskega narečja v prvi polovici 20. stoletja. Pričujoči prispevek ob Pleteršnikovem dnevu avtorica posveča 135. obletnici rojstva Avgusta Pavla in delovanju akademikinje Zinke Zorko v Slovenskem Porabju.

Literatura

Angelo BAŠ (ur.), 2004: *Slovenski etnološki leksikon*. Ur. Angelos Baš et. al. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BÁTKY Zsigmond, 1941: *Építkezés. Tárgyi néprajz. I. A magyarság néprajza. 2. kiadás*, Első kötet. Szerk.: Viski Károly. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 108–216.

Viktor GERAMB, 1924: Die Kulturgeschichte der Rauchstuben. Ein Beitrag zur Hausforschung. *Wörter und Sachen IX (Heidelberg)*. 1–67.

Marko JESENŠEK (ur.), 2013: *Prekmurska slovenska slovnica (Vend nyelvtan)*. Prevod: Marija Bajzek Lukač (Zora, 100). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Marija KOZAR-MUKIČ, 2003: Življenje in delo Avgusta Pavla (s posebnim ozirom na njegovo muzeološko delo). *Avgust Pavel*. (Zora, 23). Ur. Zinka Zorko, Miha Pauko. Maribor: Slavistično društvo. 18–25.

Francek MUKIČ, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Franc NOVAK, 1985: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota: Pomurska založba.

PÁVEL Ágost, 1909: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

---

² Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil dr. Peter Weiss. Porabsko besedilo je za tisk pripravil Dušan Mukič.

– –, 1927: Nyílttűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője* 4. sz. 129–144.

Avgust PAVEL, 1930–1931: Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev, *Etnolog* 4, 125–145.

S. PÁVEL Judit, 1999: Bátky, Györffy és Visky levelek a Pável hagyatékból. *Savaria – A Vas Megyei Múzeumok Értesítője* 22/4. (1995–1998). Szombathely. 27–45.

Maks PLETERŠNIK, 1894–1895: *Slovensko-nemški slovar*. 1–2. Ljubljana: Knezoškofijstvo.

Marija STANONIK, 2017: *Etnolingvistika po slovensko*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Zinka ZORKO, 2003: Oblikoslovje in leksika v govoru Cankove. *Avgust Pavel*. (Zora, 23). Ur. Zinka Zorko, Miha Pauko. Maribor: Slavistično društvo. 73–94.

Zinka (Terezija) ZORKO, 2009: Prekmursko goričko podnarečje v Porabju na Madžarskem. *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 20). Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–27.

Zinka ZORKO, Anja BENKO, 2014: Pravljice Avgusta Pavla v prekmurskem cankovskem govoru, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 85=50, 3, 83–111.

Spletni viri

Magyar Néprajzi Lexikon: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/>

FRAN, Pleteršnik: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=%2A>

SSKJ: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>

DIALECTAL VOCABULARY IN THE ETHNOLOGICAL TREATISE OF AVGUST PAVEL

The first professional scientist from Prekmurje, Avgust Pavel, was born 135 years ago in Cankova. From 1920 until his death in 1946, he lived and worked in Szombathely, Hungary. Apart from working as a high school teacher, he was also the head of the library and the ethnological department of the Museum Savaria and later became the director of this institution. Avgust Pavel began his scientific career by researching the speech of Cankova in Prekmurje region, focusing on phonetics. He then published comparative research on the history of literature. He translated a few works of Slovene writers into Hungarian and wrote poems in the Prekmurje dialect and in Hungarian.

In 2001, the academician Zinka Zorko recorded speech of Cankova people and discovered that the collected material confirmed Pavel's findings from 1909, in particular at the level of phonetics and morphology. At the level of the vocabulary contemporary

words from standard Slovene occur. For many years, Zorko also studied speech of the Porabje Slovenes in Števanovci/Apátistvánfalva and the surrounding villages. Her findings are similar to Pavel's. Pavel's research on *Open-Hearth Kitchens of the Porabje Slovenes*, published in 1927 in Hungarian with terminology in the Porabje Slovene dialect, was translated into Slovene by Vilko Novak and published in *Etnolog* in 1931. By using Avgust Pavel's research in Hungarian and Vilko Novak's Slovenian translation, as well as Pleteršnik's Slovene-German dictionary, I compiled a terminological glossary of dialectal vocabulary of kitchens with open hearths in Slovene villages in the surroundings of Monošter/Szentgotthárd in the 1920s.

Tipologija pomenskih prenosov v slovenskih narečjih (z ozirom predvsem na zahodna slovenska narečja)

Danila Zuljan Kumar¹

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Raziskovalna postaja ZRC SAZU
Nova Gorica, Delpinova 12, SI 5000 Nova Gorica, DZuljan@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.10>

ISBN 978-961-286-684-6

Prispevek se osredotoča na problematiko pomenskih prenosov v slovenskih narečjih. Gre za obliko jezikovne spremembe, ki zadeva razvoj rabe pomena leksema na časovni osi. Predstavljeni bodo naslednji tipi pomenskih prenosov: metafora, metonimija, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenski kalki, pomenski prenos pri glagolih s širokim pomenskim obsegom in omiljeni tabu izrazi.

Ključne besede: pomenski prenos, tipi pomenskih prenosov, slovenska narečja, zahodna slovenska narečja, Slovenski lingvistični atlas

The article focuses on semantic shifts in Slovene dialects. This is a form of linguistic change that concerns the development of the use of the meaning of a lexeme on the time axis. The following types of semantic shifts are presented: metaphor, metonymy, hyperbole, expansion and contraction of the lexeme's meaning, semantic calques, semantic shift in verbs with a wide range of meanings, and semi-taboo expressions.

Keywords: semantic shift, types of semantic shift, Slovene dialects, western Slovene dialects, Slovene linguistic atlas

Uvod

Termin *pomenski prenos* ali *pomenska sprememba* je oblika jezikovne spremembe, ki zadeva razvoj rabe pomena leksema na časovni osi. Gre za eno od osrednjih tematik v jezikoslovju (Blank 1999: 61) in jasen dokaz, da se jezik v času spreminja. Prispevek se osredotoča na naslednjih šest

---

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS. Zapisan je v vnašalnem sistemu ZRCola, ki ga je na ZRC SAZU razvil dr. Peter Weiss.

tipov pomenskih prenosov: metaforo, metonimijo, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenske kalke, glagole s širokim pomenskim obsegom in omiljene tabu izraze.² Primeri za posamezne tipe so vzeti iz dveh že objavljenih knjig *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA 1, SLA 2) in tretje, ki je v nastajanju (SLA 3) – pri čemer se omejujem predvsem na gradivo iz zahodnih slovenskih narečij –, ter iz lastnih zapiskov in poznavanja problematike predvsem v briškem in nadiškem narečju.³

Metaforična poimenovanja

Metaforični prenos predstavlja razmerje med osnovnim in metaforičnim pomenom, ki ju povezuje ena ali več enakih lastnosti. Osnovno načelo metafore je torej asociativni odnos med pomenom entitete in nečim podobnim, kar pomeni, da izbira metaforičnega izraza izhaja iz podobnih ali enakih lastnosti primerjanih entitet. Iz narečnega gradiva, ki je zapisano v SLA, lahko kot nedvoumne primere poimenovanj, nastalih po pomenskem prenosu metaforičnega tipa npr. za pomen ‘trepalnice’, navedemo poimenovanja *vejice*, *vejčice*, *lasje* in *lasje na očeh*, *tipalnice*,⁴ *gubice*⁵ ter *moštace*,⁶ medtem ko je podobnost pri poimenovanjih *čumige*,⁷ *moškalice*,⁸ *vehe*⁹ in *lopatnice*¹⁰ za isti pomen manj jasna.¹¹

² V jezikoslovju obstaja vrsta klasifikacij pomenskih prenosov, gl. npr. Bloomfield (1967) in Blank (1999).

³ Tematika pomenskih prenosov v slovenskih narečjih na gradivu, objavljenem v SLA, je obravnavana tudi v Zuljan Kumar (2012 in 2014).

⁴ Sln. *tipalnica* ← psl. **tipati*, kar etimološko ni pojasnjeno; beseda morda temelji na onomatopeji **tip*, ki posnema zvoke, nastale pri rahlih udarcih (Snoj 2016, spletni vir).

⁵ Sln. *guba* < psl. **guba* je tvorba iz ide. korena **g^(h)eub^h-* ‘upogibati, kriviti’ (Snoj 2016, spletni vir).

⁶ Nar. sln. *moštace* ← furl. *mostačhe* ž ed., *mostačhis* mn. ‘brki’.

⁷ Nejasno, morda v zvezi s poimenovanjem *mige*.

⁸ Nejasno, morda v zvezi s poimenovanjem *moštace*.

⁹ Nejasno. Za sln. *veha* Snoj (2016: spletni vir) navaja dva pomena: 1. ‘lesen zamašek za sode’ in 2. ‘odprtina na vrhu soda’. Če je 1. pomen prvotnejši, je beseda izpeljana iz *véhati* ‘pihati’, če pa je prvotnejši 2. pomen, je beseda enaka npr. s češ. *věcha* ‘šop slame’ in polj. *wiecha* ‘metlica’.

¹⁰ Sln. *lopatata* < psl. **lopatata* ← psl. **lopy* ‘list, nekaj ploščatega’; prvotni pomen je **opremljena z listom, s ploščatim delom (za zajemanje)* (Snoj 2016, spletni vir).

¹¹ Uvrstitev med metaforična poimenovanja je zaradi nejasnosti izvora in njihove enkratne pojavitve vprašljiva.

Raziskave s področja psiholingvistike se pri raziskovanju metaforičnega pomenskega prenosa osredotočajo na razlikovanje med metaforičnimi izrazi, ki so se leksikalizirali, in novimi metaforičnimi izrazi, kjer pomenski prenos ni leksikaliziran (Semino 2010: 11). V tem smislu Lakoff in Johnson metaforični izraz z neleksikaliziranim pomenom imenujeta neustaljena, z leksikaliziranim pomenom pa ustaljena metafora (Lakoff in Johnson 1980: 139). Podobno delitev pozna Šmelev, ki glede na razširjenost rabe metaforičnega pomena razlikuje med sistemskimi in nesistemskimi metaforami. Sistemsko metaforo razume kot metaforo, ki jo uporablja skupina ljudi, nesistemska metafora pa je individualna metafora, ki jo uporablja posameznik (Šmelev 1977: 94). Prva skupina torej označuje metafore, ki so v rabi že ustaljene, druga pa tiste, ki presegajo konvencionalni konceptualni svet in so bolj stvar posameznega govorca (Lakoff in Johnson 1980: 139). Obe vrsti najdemo tudi v SLA. Primer za ustaljeno oziroma sistemsko metaforično poimenovanje je pomenska zveza *kostanjevi lasje* za 'rjavi lasje' (Škofic 2011: 54–55), ki je poznana po velikem delu slovenskega narečnega prostora in pomeni 'lasje, enake barve kot kostanj'.¹² Primer za neustaljeno oziroma nesistemsko metaforično poimenovanje pa je besedna zveza *kofetasti lasje* 'rjavi lasje' (Škofic 2011: 54–55), zapisana samo dvakrat, in sicer po enkrat v terskem in notranjskem narečju. Kot primere ustaljenega pomenskega prenosa verjetno metaforičnega tipa lahko omenimo še leksem *riba* 'meča' (Kumin Horvat 2011: 168–170), ki je poznan po celotnem briškem območju, ter leksema *fižol* in *fižolček* 'ledvice', torej 'take oblike kot fižol' (Kenda Jež 2011: 141–143), ki sta zabeležena v notranjskem narečju primorske narečne skupine.

Med neustaljena, tj. nesistemska metaforična poimenovanja lahko prištevamo tudi sinonimne izraze, ki se kot pomensko zaznamovani rabijo namesto denotativnih poimenovanj. Primeri iz SLA so naslednji: *jabke* 'lice' (Zuljan Kumar 2011: 83) v T330, *čompa* ('krompir' v bovškem govoru) 'pest' (Zuljan Kumar 2011: 105) v T072 in *črv* 'mozolj' (Kumin Horvat 2011: 191) v T102.

V isto skupino lahko štejemo tudi pomensko zaznamovane sinonimne izraze v rabi namesto denotativnih poimenovanj, ki predstavljajo tabu izraze, tj. izraze, katerih omemba v družbi ni primerna. Primeri iz SLA so naslednji: *ta široka* 'zadnjica' (Jakop 2011: 147) v T253, *izpustiti ga* v T156 in *stisniti* v T160 'izločati pline iz črevesja', vulg. 'prdeti' (Jakop 2011: 149),

¹² V T137 in T138 notranjskega narečja je zapisana tudi prevzeta različica, tj. *maron* (← furl. (*colôr*) *maron*, it. (*color*) *marrone* 'kostanjev, rjav') (Škofic 2011: 54).

sramota, premoženje, kosmatije in lumpi 'moško spolovilo', *veseličica* in *ta mala* 'žensko spolovilo'.¹³

Sem lahko prištevamo tudi kletvice in psovke, ki se motivno nanašajo na živali. Naslednji primeri so iz briškega narečja: *je prav ena tantaroga* (← it. *tantaruga*, furl. *tartarughe* 'želva'), nanaša se na človeka, ki je neroden, neokreten, počasen; *kako telce*; nanaša se na mladega moškega/žensko, ki je dobrega srca, toda naiven/-vna in ga/jo drugi izkoriščajo; *dindjot eden* (← furl. *dindiat* 'puran'), nanaša se na moškega, ki se postavlja; *je prav en trot*, nanaša se na moškega, ki je nekoristen; *praščon eden*, nanaša se na moškega, ki je pokvarjen, kar je metaforično prikazano z umazanostjo; *dindja neumna* (← furl. *dindie* 'pura'), nanaša se na žensko, ki ne razmišlja s svojo glavo.¹⁴

Metonimična poimenovanja

Metonimični pomenski prenos temelji na obstoječi povezavi med sosedskima denotatoma (Snoj 2006: 76). Metonimični pomen tako predstavlja rezultat vzročne, prostorske, časovne, asociativne ipd. povezave med njima (Warren 2002: 122). Glede na to ločimo prostorsko, vzročno, delno, asociativno in druge vrste metonimij.

Apresjan metonimične pomenske prenose deli na ustaljene in neustaljene (Apresjan 1974: 16), pri čemer je ustaljenost tista definicijska lastnost, ki pogojuje razumljivost metonimičnega prenosa, kar pomeni, da je metonimični prenos ustrezno razumljen, če je ustaljen.¹⁵ Ta značilnost ločuje metonimični pomenski prenos od metaforičnega. Pri metaforičnih prenosih ustaljenost ni nujni pogoj za razumljivost, saj so metaforična poimenovanja zaradi enakih lastnosti, ki si jih delijo z osnovnim pomenom, lažje razumljiva. Druga značilnost, ki razlikuje poimenovanja, nastala po

¹³ Odgovori za SLA V069.02 'moško spolovilo' in V069.03 'žensko spolovilo' niso objavljeni.

¹⁴ Pri nekaterih metaforičnih izrazih se postavlja vprašanje, ali jih govornik (še) dojema kot izraze, ki so bili pomensko spremenjeni, ali je njihov pomen (že) demetaforiziran. Leksem *klobasa* 'črevo' (Kenda-Jež 2011: 145) med govorcji porabskega narečja ni več prepoznan kot izraz, ki je nastal po pomenskem prenosu, temveč kot denotat. To narečje namreč ne pozna denotativnih izrazov *črevo*, *čreva* in *črevesje*. Izraz *klobasa* 'črevo' je torej popolnoma demetaforiziran, tj. pomensko nevtralen.

¹⁵ V SLA je primer ustaljenega metonimičnega poimenovanja leksem *obrvi* v pomenu 'trepalnice', zapisan v treh točkah rezijanskega narečja, v T064 terskega narečja, v T074 in T078 nadiškega narečja ter v T083 in T086 briškega narečja (Zuljan Kumar 2012: 490).

metaforičnem in metonimičnem prenosu, je, da so prva lažje preverljiva, ker temeljijo na odnosu podobnosti. Metonimična poimenovanja pa imajo dejansko primarno referenčno funkcijo (Lakoff in Johnson 1980: 36; Dirven 2002: 101) in nadomeščajo entitete, ki so prostorsko blizu. Poimenovanji *škalir* ‘nakladalni pod pri kmečkem vozu’ (← ben. it. *scalèr* ‘voziček za nakladanje sena’) v nadiškem narečju in banjškem podnarečju kraškega narečja ter *ščelar* v istem pomenu *kot škalir* (← furl. *scjelâr* ‘nakladalni pod pri kmečkem vozu’) v nadiškem narečju, zapisana v pomenu ‘lojtnik’, tj. ‘voz z lestvi podobno pripravo na straneh’, sta tako metonimična izraza, katerih povezava temelji na podobnosti med dvema entitetama, tj. lojtnikom, kot ga poznajo v osrednjem slovenskem prostoru, ter vozom, ki ima samo nakladalni pod, v primorskem prostoru.¹⁶

Poglejmo si primere posameznih tipov metonimije podrobneje na primerih iz zahodnoslovenskih narečij.

Prostorska metonimija

Ta temelji na prostorskem odnosu med dvema denotatoma. V SLA so v zahodnoslovenskih narečjih primeri tovrstne metonimije npr. naslednji: že omenjeni leksem *obrvi* v pomenu ‘trepalnice’, *klet* ‘shramba’ v T078 in T079 (Kenda-Jež, Šekli 2016: 83–84) nadiškega narečja ter *kalador* ‘veža’ (← furl. *coridor* ‘hodnik’) v dveh briških točkah (Kenda-Jež, Šekli 2016: 145).

Delna metonimija

Delna metonimija je pomenski prenos, pri katerem se pomen A uporablja kot pomen B, pri čemer je A del celote in B pomeni celoto. Pomen ‘stopalo’ je v briških točkah T082 in T083 zapisan z leksemom *peta* (Nartnik 2011: 173), pomen ‘vrat’ pa v briški točki T082 in banjški T090 z leksemom *grlo* (Kenda-Jež 2011: 93).¹⁷

¹⁶ Karta in komentar za SLA V270 ‘lojtnik’ bosta objavljena v SLA 3 (avtorica je Januška Gostenčnik).

¹⁷ Najdemo pa tudi nasprotno primere, in sicer rabo nadpomenk v pomenu podpomenk, česar sicer ne štejejo med pomenske prenose, npr. *hrbet* v pomenu ‘križ’ (Šekli 2011: 154) v briški točki T082, *sklep* v pomenu ‘kolk’ (Škofic 2011: 156) v briški točki T086, *glaš* v pomenu ‘šipa’ (Jakop 2016: 104) v nadiški točki T080 ter *zid* v pomenu ‘vmesna notranja stena v hiši’ (Kumin Horvat 2016: 115) v nadiški točki T081 in v briških točkah T083 ter T085. Pomen ‘vmesna notranja stena v hiši’ se sicer v obeh narečjih izraža s prevzetim leksemom *paradana*.

Vzročna metonimija

Vzročna metonimija temelji na vzročno-posledični povezavi ali v primeru analiziranega gradiva iz SLA največkrat na povezavi simptom-bolezen, npr. pomen 'mrzlica' se v nadiški točki T074 izraža z leksemom *ogenj*, v nadiških točkah T078–T081 in briški točki T082 pa z leksemom *trešljika* (Kumin Horvat: 213–214). Pomen 'garje' pa je v briških točkah T084–T086 izražen z leksemom *srbečica* (Kumin Horvat: 199).

Asociativna metatonija

Med poimenovanja, ki so nastala po metonimičnem pomenskem prenosu, lahko uvrščamo tudi taka, ki so nastala na podlagi asociacij med sorodnima denotatoma. Kot primer ustaljene ali sistemske metonimije te vrste lahko navedemo izraz *nevesta* v pomenu 'snaha' (Škofic 2011: 294), ki je v rabi po celotnem primorskem prostoru. Podobno je s poimenovanjema *oča* in *mama*, ki sta poleg pomenov 'oče' in 'mati' ponekod v preteklosti pokrivala tudi pomena 'tast' in 'tašča' (Jakop 2011: 243, Jakop 2011: 245). Podoben pomenski prenos je pri rabi izrazov *božec* v posamičnih točkah terskega, nadiškega in obsoškega narečja, *revež* v kraškem narečju ter *kolon*¹⁸ v T087 briškega narečja in T097 banjškega podnarečja za pomen 'bajtar, tj. lastnik zelo majhnega posestva'.¹⁹ Za primer asociativne metonimije gre tudi pri rabi pridevnika *medel* 'slaboten' (Nartnik, Kostelec 2011: 229), ki v nadiških točkah T074, T076 in T080 pomeni 'suh'.

Hiperbolična poimenovanja

Hiperbolični izraz je izraz, katerega pomen je v primerjavi z nevtralnim bolj poudarjen. Primer geografsko zelo razširjenega hiperboličnega pomenskega prenosa lahko vidimo pri nar. sln. glagolu *krepati* (← it. *crepare*, furl. *crepâ* 'počiti, poginiti'), ki v pejorativnem smislu pomeni 'umreti'. Do hiperboličnega pomenskega prenosa je prišlo tudi pri glagolih *zaoblati* ter *zadžirati* (← it. *girare*, furl. *zirâ* 'vrteti, obračati'),²⁰ oboje v pomenu 'imeti mentalne probleme'. Oba sta poznana v briškem, drugi tudi v nadiškem narečju.

---

¹⁸ Kolon ni bil lastnik zemljišča, ampak njegov najemnik.

¹⁹ Karta in komentar sta v pripravi za SLA 3 (avtorica je Jožica Škofic).

²⁰ Br. *ga je zaoblalo* 'zmešalo se mu je', nad. *ga je zadžiralo* v istem pomenu.

Hiperbolična je tudi raba pridevnikov *strašno*, *grozno*, *močno* in *hudičevo*, vse v pomenu ‘zelo’ v zahodnih slovenskih narečjih v funkciji poudarjanja pozitivne ali negativne lastnosti (npr. notr. in kr. *je strašno lep*, br. *je močno/hudičevo/strašno lep/pokvarjen*).

Širjenje in oženje pomena

Širjenje pomena je pomenska sprememba, pri kateri leksem v nekem časovnem obdobju pridobi širši pomen kot izvorno, oženje pomena pa je pomenska sprememba, pri kateri leksem v nekem časovnem obdobju pridobi ožji pomen kot izvorno. Primer za prvo je raba prevzetega samostalnika *tifon*, ki v italijanščini pomeni znamko traktorskih razpršilnikov z imenom *Tifone*, v briškem narečju pa se je njegov pomen razširil na traktorske razpršilnike na splošno in se rabi kot sopomenski enako iz italijanščine prevzetemu denotativnemu poimenovanju *atomizer* ‘traktorski razpršilnik’. Podobna temu je širitev pomenskega polja glagolov *goreti* in *vneti* v istem narečju. Prvi je poleg pomena ‘goreti’ dobil tudi pomen ‘biti prižgan, delovati’; npr. br. *gori luč* in tudi *motor*; drugi pa je poleg pomena ‘vneti’ (npr. ogenj) dobil tudi pomen ‘prižgati’, npr. br. *unemeš ogenj* in tudi *auto*, *motor*, *kosilnicu*. Izrek: *Avto gori* ima tako v briškem narečju dva pomena: 1. ‘avto gori’, ki je denotativni pomen, in 2. ‘avto je prižgan’, ki je pomen, nastal po metonimičnem pomenskem prenosu. Te vrste je tudi širitev pomenskega polja glagolov *odpreti* in *zapreti* v istem narečju, ki sta poleg pomenov ‘odpreti’ in ‘zapreti’ dobila tudi pomena ‘prižgati’ in ‘ugasniti’, npr. br. *odpreti luč*, *zapreti televizijo* (Zuljan Kumar 2022a: 151). Primer za oženje pomena pa je raba leksema *makinja* (← furl. *machine*, it. *macchina* ‘naprava, stroj’) v briškem narečju namesto pomensko natančnejših *makinja za metati žveplo* ‘nahrbtna naprava za žveplanje’, *makinja za mleti grozdje* ‘grozdni mlin’ in *makinja za metati vederjol* ‘nahrbtna škropilnica’, in sicer v primerih, ko je iz konteksta razvidno, za katero napravo gre.

Pomenski kalki

Tak tip pomenskih prenosov je v kontaktnem jezikoslovju imenovan pomensko kopiranje in nastane kot posledica prevzema pomena iz jezika B v jezik A, tj. iz izvornega v sprejemni jezik. Tovrstnih pomenskih prenosov je največ v slovenskih narečjih, ki so v stiku z drugimi jeziki. Naslednji

primeri so iz briškega, terskega in nadiškega narečja: *dati slabo novico* ‘sporočiti slabo novico’ (← it. *dare una brutta notizia*, furl. *dâ une brute notizie* ‘sporočiti slabo novico’), *držati kumpanijo* ‘delati družbo’ (← it. *tenere compagnia*, furl. *tignî compagnie* ‘delati družbo’), *ložiti se dakordo* ‘dogovoriti se’ (← it. *mettersi d'accordo*, furl. *metisi dacuardi* ‘dogovoriti se’), *najti se dobro/slabo* ‘nekje se počutiti dobro, slabo’ (← it. *trovarsi bene, male*, furl. *cjatâsi ben, mâl* ‘počutiti se dobro, slabo’). Našteti pomenski prenosi so hkrati tudi skladijski, saj je poleg pomena kopirana tudi struktura (Zuljan Kumar 2022a: 151–153).

Raba glagolov s širokim pomenskim obsegom

Med pomenske prenose lahko prištevamo tudi tiste pomene glagolov s širokim pomenskim obsegom (glagolskih primitivov), ki ne spadajo v nobenega od njihovih definiranih pomenov. V naslednjih primerih iz briškega in nadiškega narečja glagola *narediti* in *delati* nista rabljena v nobenem od njunih osnovnih pomenov,²¹ ampak v prenesenem pomenu. Primeri: *narediti krompir*, *riž* ne pomeni tega izdelati, ampak ‘skuhati’, zveza *delati matematiko* pomeni ‘reševati naloge iz matematike’,²² *narediti pet plant* (← furl. *plante* ‘vrsta’) poleg osnovnega pomena, tj. ‘za nadaljnje obdelovanje pripraviti pet vrst trt’ pomeni tudi ‘obrezati, povezati pet vrst trt, zamenjati kole v petih vrstah trt ipd.’

Omiljeni tabu izrazi

Med nove pomene, ki so nastali po pomenskem prenosu Grzega (2004) prišteva tudi t. i. omiljene tabu izraze, tj. omiljene kletvice ali psovke, katerih raba je v javnosti primernejša od vulgarnjših kletvic in psovok (tabu izrazov), s katerimi govorci pokažejo svojo čustveno prizadetost. V briškem narečju npr. se namesto psovke *porka* (← it. *porca* ‘svinjska’, tj. ‘umazana’) *putana* (← it. *puttana*, furl. *putane* ‘prostitutka’) z motivom iz tematskega polja družbene marginaliziranosti rabita psovki z motivoma iz istega tematskega polja, ki sta družbeno bolj sprejemljivi, tj. *porka boja*

²¹ Prim. navedene pomene glagolov *delati* in *narediti* v SSKJ (spletni vir).

²² *Popudan ti mali majo lecjoni od džinastika, džudo an ti velic dielajo matematika, džiografija* (Zuljan Kumar 2022a: 150).

(← furl. *boie* ‘krvnik, rabelj’) in *porka mižerja* (← it. *miseria*, furl. *miserie* ‘revščina’).²³

Zaključek

Pomenski prenosi predstavljajo obsežno in večplastno problematiko, ki sega na različna področja jezikoslovja, od semantike, psiholingvistike in sociolingvistike do zgodovinskega in kontaktnega jezikoslovja. V prispevku je obravnavanih sedem tipov pomenskih prenosov s primeri iz pretežno zahodnoslovenskih narečij, ki kažejo na to, kako se slovenski govori med seboj ne razlikujejo samo na slovnični ravni, ampak tudi v leksikalni semantiki, tj. v upovedovanju pomenov, ki zadevajo predstavniki svet njihovih govorcev. Nekateri pomenski prenosi so systemske narave, kar pomeni, da so leksikalizirani in rabljeni v bolj ali manj širokih prostorskih arealih. Drugi so nesystemske, tj. neustaljeni in neleksikalizirani ter pogosto idiolektalni in kot taki rezultat posameznikove kognitivne sposobnosti opazovanja podobnosti med entitetami v njegovem predstavnem svetu in vzpostavljanja različnih tipov povezav med njimi.

Krajšave

ben. it. = beneško italijansko, br. = briško, češ. = češko, furl. = furlansko, ide. = indoevropsko, it. = italijansko, kr. = kraško, nad. = nadiško, nar. sln. = narečno slovensko, notr. = notranjsko, sln. = slovensko, psl. = praslovensko

Viri

Mojca KUMIN HORVAT, 2011: SLA V474 ‘garje’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 199–200. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V478 ‘mozolj’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 190–193. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V486 ‘mrzlica’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 213–214. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

---

²³ Več o tem v Zuljan Kumar (2022b).

– –, 2016: SLA V140(a).01 ‘vmesna notranja stena v hiši’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 114–118. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Tjaša JAKOP, 2011: SLA V068 ‘zadnjica’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 147–148. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V070 ‘prdeti’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 149–150. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V604 ‘oče’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 243–244. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V605 ‘mati’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 245. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2016: V144 b ‘šipa’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 104–1105. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Carmen KENDA-JEŽ, 2011: SLA V019 ‘vrat’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 93–94. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V050 ‘ledvice’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 141–143. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V051B ‘čreva’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 145–146. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Carmen KENDA-JEŽ, Matej ŠEKLI, 2016: SLA V730b.01 ‘veža’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 144–146. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Vlado NARTNIK, 2011: SLA V062 ‘stopalo’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 173–174. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Vlado NARTNIK, Petra KOSTELEK, 2011: SLA V494 ‘suh’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 229–230. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Matej ŠEKLI, 2011: SLA V054 ‘križ’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 154–155. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Matej ŠEKLI, Carmen KENDA-JEŽ, 2016: SLA V130.01 ‘shramba’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 82–86. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Jožica ŠKOFIC, 2011: SLA V005(č) ‘barva las – rjava’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 54–55. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V055 ‘kolk’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 156–159. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V614 ‘snaha’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 294–295. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Danila ZULJAN KUMAR, 2011: SLA V012 ‘lice’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 83–84. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V027 ‘pest’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 105–106. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2022b: Kletvice in psovke kot tabu in omiljeni tabu izrazi v briškem narečju. *Kontaktna dialektologija akad. Gorana Filipija*. Uredili Suzana Todorović in Barbara Baloh. Koper: Pedagoška fakulteta UP in Založba Libris. 259–272.

Literatura

Jurij APRESJAN DERENIKOVIČ, 1974: Regular Polysemy, *Linguistics. An International Review* 142, 5–32.

Andreas BLANK, 1999: Why do new meanings occur? A cognitive typology of the motivations for lexical semantic change. *Historical semantics and cognition*. Uredila Andreas Blank in Peter Koch. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 61–90.

– –, 2003: Polysemy in the Lexicon and Discourse. *Polysemy. Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language*. Uredili Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Hernan in David Clarke. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 267–293.

Leonard BLOOMFIELD, 1967 (repr.): *Language*. London: G. Allen & Unwin.

René DIRVEN, 2002: Metonymy and Metaphor: Conceptualization and Strategies. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (Cognitive Linguistics Research). Uredila René Dirven in Ralf Pörings. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 75–111.

Joachim GRZEGA, 2004: *Bezeichnungswandel: Wie, Warum, Wozu? Ein Beitrag zur englischen und allgemeinen Onomasiologie*. Heidelberg: Winter.

George LAKOFF, Mark JOHNSON, 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Elena SEMINO, 2010: Descriptions of pain, metaphor and embodied simulation. *Metaphor and Symbol* 25/4, 205–226.

Jerica SNOJ, 2006: Metonimični pomen: sintagmatski vidik, *Slavistična revija* 54/1, 73–86.

Marko SNOJ, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. <https://fran.si>.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2014. Ljubljana: Založba ZRC. Dostopno marca <https://fran.si>.

Dmitrij ŠMELEV NIKOLAJEVIČ, 1977: *Sovremennyj russskij jazyk: leksika*. Moskva: Prosveščenie.

Beatrice WARREN, 2002: An Alternative Account of the Interpretation of Referential Metonymy and Metaphor. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (Cognitive Linguistics Research). Uredila René Dirven in Ralf Pörings. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 113–130.

Danila ZULJAN KUMAR, 2012: Večpomenskost poimenovanj za pomena ‘obrvi’ in ‘trepalnice’ v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA, Ali in ASLEF), *Annales. ser. Hist. Sociol.* 22/2, 487–798.

- –, 2014: Figurative Expressions in the Slovenian Linguistic Atlas *Dialectologia 2013 (Summer 2014)*, 107–119. <http://www.edicions.ub.edu/revistes/dialectologia13>.
- –, 2022a: *Skladnja nadiškega in briškega narečja*. Ljubljana: Založba ZRC.
- –, 2022b: Kletvice in psovke kot tabu in omiljeni tabu izrazi v briškem narečju. *Kontaktna dialektologija akad. Gorana Filipija*. Ur. Suzana Todorović. Koper: Pedagoška fakulteta UP in Založba Libris (v pripravi na tisk).

TYPOLOGY OF SEMANTIC SHIFTS IN SLOVENE DIALECTS (WITH EXAMPLES MAINLY FROM WESTERN SLOVENE DIALECTS)

The paper presents seven types of semantic shifts with examples mainly from western Slovenian dialects. The metaphorical expressions include the use of the lexeme *kostanjevi lasje* (*chestnut hair*) ‘brown hair’ as an example of a systemic metaphorical shift and the lexeme *kafetasti lasje* (*coffee hair*) ‘brown hair’ as an example of a non-systemic metaphorical shift. Among the expressions that arose after a metonymic semantic shift, there are examples of spatial (e.g. *klet* (*cellar*) ‘pantry’), partial (e.g. *peta* (*heel*) ‘foot’), causal (e.g. *ogenj* (*fire*) ‘fever’), and associative (e.g. *nevesta* (*bride*) ‘daughter-in-law’) metonymy. An example of a lexeme formed after a hyperbolic shift is the verb *krepati* (*to croak*) ‘to die’. An example of expansion of semantic meaning is *tifon*, which originally referred to the brand of tractor sprayer *Tifone*, but in the Brda dialect its meaning was expanded to ‘tractor sprayer in general’. An example of contraction of semantic meaning is *makinja*, which in different contexts means either ‘knapsack sulfurizer’, ‘grape mill’, or ‘knapsack sprayer’. An example of a semantic calque is the phrase *dati slabo novico* ‘to deliver bad news’. Semantic shifts can also include the meanings of verbs with a wide range of meanings that do not belong to any of the defined meanings of these verbs, e.g. *narediti pet plant* (*to make five rows*) ‘to prune, tie vines, replace stakes in five of the vine rows’. The last type of semantic shift is the use of semi-tabooed expressions, e.g. in the Brda dialect *porka mižerja* (*bloody misery*) instead of *porka putana* (*bloody whore*).

(Bavarsko)visokonemške in (karnijsko)furlanske jezikovne prvine v rezijanski antroponimiji

Matej Šekli

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI 1000 Ljubljana;
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 4, SI 1000 Ljubljana,
matej.sekli@guest.arnes.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.11>

ISBN 978-961-286-684-6

V rezijanskem narečju (koroške/severne narečne ploskve oz. primorske narečne skupine) slovenskega jezika se pojavljajo antroponimi, tj. osebna imena, z jezikovnimi prviniami sosedskih jezikov oz. njihovih narečij, namreč (bavarske) visoke nemščine in predvsem (karnijske) furlanščine. V prispevku je rezijanska antroponimija, in sicer na primeru osebnih imen, dokumentiranih v družinskih in hišnih imenih v kraju Solbica/Stolvizza, predstavljena s stališča jezikov v stiku. Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami so analizirana tako s stališča jezika prejemnika kot s stališča jezikov dajalcev, in sicer zgodovinskojezikoslovno kontekstualizirano na besedotvorni in glasovni ravni.

Ključne besede: etimologija, imenoslovje, antroponimija, družinsko ime, hišno ime, slovenski jezik, rezijansko narečje, Solbica/Stolvizza

The Slovenian dialect of Resia/Rezija (classifiable as belonging to the Carinthian/Northern dialect base and the Littoral dialect group of Slovenian) features several cases of personal names containing elements that are clearly borrowed from neighbouring languages and their dialects, viz. (Bavarian) High German and, to an even greater extent, Carnian Friulian. In the article, Resian anthroponymy, more particularly Resian personal names still preserved in family and house names in Stolvizza/Solbica, is viewed through the prism of language contact. Such names are analysed from the point of view of the receiving language as well as the donor languages involved and contextualized in the diachronic linguistic perspective, paying special attention to word formation and (historical) phonology.

Keywords: etymology, onomastics, anthroponymy, family name, house name, Slovenian, Resian, Stolvizza/Solbica

Rezijansko narečje slovenskega jezika v stiku z (bavarsko) visoko nemščino in (karnijsko) furlanščino

Rezijansko narečje slovenskega jezika je zgodovinsko prisotno v dolini Rezije (sln. Rezija, it. Resia, furl. Resie, nem. Resien).¹ Gledano geneolingvistično po svojih starejših jezikovnih inovacijah spada v koroško/severno narečno ploskev (bazo), po mlajših jezikovnih pojavih pa v primorsko narečno skupino (grupo) slovenskega jezika. Rezijanski krajevni govori se delijo v dve podskupini, in sicer sta vzhodna rezijanska govora krajev Solbica/Stolvizza in Osojane/Oseacco (slednji s podgovoroma krajev Korito/Coritis in Učjá/Uccea), zahodna rezijanska govora pa krajev Njiva/Gniva (s podgovorom zaselka Lipovec/Lipovaz) in Bila/San Giorgio. Gledano sociolingvistično ima rezijansko narečje vlogo krajevnega knjižnega jezika, ki zaradi odsotnosti »krovnega« slovenskega knjižnega jezika v dolini ob dominantnem italijanskem knjižnem jeziku opravlja pomožno vlogo sredstva za sporazumevanje v javnih položajih, in sicer z zelo omejenim naborom funkcijskih zvrsti. To stanje je posledica predvsem zgodovinske izkušnje tega prostora.

Rezija podobno kot zgornje Terske in Nadiške doline (it. Valli del Torre, Valli del Natisone, furl. Vadalis dal Tor, Valadis dal Nadison) leži na zahodnem zemljepisnem obrobju slovenskega jezikovnega prostora. Skozi zgodovino je bila večino časa od slednjega političnoupravno ločena z državno mejo ter je (bila) politično- in kulturnozgodovinsko tesno povezana s Furlanijo (it. Friuli, furl. Friûl, nem. Friaul).²

Furlanija je bila med letoma 568 in 774 del Italskega kraljestva Langobardov, leta 774 je bila vključena v frankovsko državo Karla I. Velikega (768–814), med 1077 in 1420 pa je bila kot patriarhatska država pod posvetno oblastjo Oglejskega patriarha vezana na Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti. Podobno kot prej furlanski vojvode in grofje so bili tudi oglejski patriarhi po večini iz plemiških družin z nemškega jezikovnega območja (prim. njihova osebna imena kot Sigehard (1068–1077), Bertold IV. Andeški (1218–1251), Markvart (1365–1381)). Nemški jezik je bil tedaj v Furlaniji razširjen zlasti med višjimi sloji prebivalstva. Posledično je za

---

¹ Rezijansko narečje je najbolj natančno predstavljeno v narečjeslovnih delih in kodifikacijskih priručnikih rezijanskega krajevnega knjižnega jezika Hana Steenwijka (prim. Steenwijk 1992, 1994, 1999, 2005). Za natančnejšo opredelitev rezijanskega narečja z geneo- in sociolingvističnega vidika prim. Šekli 2015, 2018: 75–77, 324–325.

² Za zgodovino Furlanije v srednjem veku prim. Štih (2016: 70–73), za pregled celotne furlanske zgodovine pa Maniaco (2007).

vso to dobo v rezijanščini (podobno kot drugod na slovenskem jezikovnem prostoru do konca prve svetovne vojne) možno zaznati močen jezikovni vpliv (bavarske) stare in srednje visoke nemščine (nem. bairisches Althochdeutsch, bairisches Mittelhochdeutsch).³

V Furlaniji je »nemškemu« sledilo »romansko« obdobje prevladujoče vezanosti na političnoupravne tvorbe s središči v romanskem jezikovnem prostoru. Med letoma 1420 in 1797 je bila pod Beneško republiko, nato razen kratke Napoleonove dobe v Avstriji, od 1866 pod Italijo. V tem času se je na slovenski jezik v stiku z romanskim jezikovnim svetom okrepil jezikovni vpliv furlanskega jezika (it. il friulano, furl. il furlan) in kolonialne beneške italijanščine (it. il veneto coloniale, furl. il venit coloniâl).⁴ V Reziji je močno zaznavno jezikovno prevzemanje iz zemljepisno in posledično družbeno stične karnijske/severne furlanščine (it. il friulano carnico), ki je zgodovinsko prisotna v pokrajini Karnija (it. Carnia, furl. Cjargne) ob zgornjem toku reke Tilment (it. Tagliamento, furl. Tilment) in ob reki Beli (it. Fella, furl. Fele, nem. Fellach), natančneje (jezikovnega »predhodnika« današnjega) belskega/vzhodnoalpskega narečja (it. il friulano del Fella, il friulano carnico alpino orientale) osrednje-vzhodne karnijske furlanščine (it. il friulano carnico centro-orientale).⁵ Neposreden jezikovni vpliv, tj. brez furlanskega posredništva, kolonialnega beneškega narečja italijanskega jezika, ki je (bilo) občevalni jezik v večjih mestnih središčih Furlanije (in priobalne Istre), v rezijanskem narečju ni zaznaven.

Dvojnost jezikovnih vplivov, tj. (bavarsko)visokonemškega in (karnijsko)furlanskega, na rezijansko narečje, se odraža tudi v rezijanskih antroponimih, tj. osebnih imenih. Številna rezijanska osebna imena namreč izkazujejo (bavarsko)visokonemške in (karnijsko)furlanske jezikovne prvine, pri čemer je v dokumentiranem jezikovnem gradivu delež jezikovnih prvin nemškega izvora manjši, delež furlanskih jezikovnih prvin pa precej večji. Gre predvsem za prevzeto besedje, in sicer tako za prevzeta osebna imena

³ Nemške izposojenke v narečni in knjižni slovenščini so bile doslej najbolj natančno obdelane slovarsko v Striedter-Temps (1963), Jazbec (2007), Bezljaj (1976, 1981, 1995, 2005, 2007), Snoj (¹1997, ³2016), Furlan (2013). Za lastnosti bavarske visoke nemščine prim. Kranzmayer (1956), za pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini Šekli (2015), za relativno in absolutno kronologijo (bavarsko)stara- in -srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini pa Šekli (2020).

⁴ Za lastnosti romanskih jezikov in njihovih narečij v preteklosti in sedanjosti, tudi tistih v zemljepisnem in družbenem stiku s slovenščino, prim. Skubic (2002, 2007), za starejši romanizme v slovenščini Šega (1998, 2007, 2013), za mlajše romanizme (iz furlanskega jezika ter beneške in knjižne italijanščine) v slovenščini pa Šekli (2013).

⁵ Furlanščina je predstavljena v Frau (1984, 1989: 563–645) in Skubic (2002: 144–155).

kot tudi za prevzeta občna imena, iz katerih so bila v rezijanščini tvorjena osebna imena. V pričujočem prispevku je rezijanska antroponimija, in sicer na primeru osebnih imen, dokumentiranih v družinskih in hišnih imenih v kraju Solbica/Stolvizza⁶ predstavljena s stališča jezikov v stiku. Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami so analizirana tako s stališča jezika prejemnika kot s stališča jezikov dajalcev, in sicer zgodovinskojezikoslovno kontekstualizirano na besedotvorni in glasovni ravni.

Jezikovne lastnosti rezijanskih osebnih imen s tujejezičnimi prviniami

Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami so na značilnih vzorčnih primerih analizirana s stališča jezika prejemnika, torej rezijanskega narečja. Prikazane so njihove besedotvorne in glasovne lastnosti.

Besedotvorne lastnosti rezijanskih osebnih imen s tujejezičnimi prviniami

Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami gledano slovarsko (leksikalno), in sicer oblikovno (formalno) in pomensko (semantično), izkazujejo različne vrste prevzetega besedja (leksike). Prevzete besedijske (leksikalne) prvine so po izvoru lastna, natančneje osebna, in občna imena. Sledi prikaz obeh vrst prevzetega besedja in njegovega nadaljnjega besedotvornega spreminjanja v jeziku prejemniku. Predstavljeni teoretično-metodološki model jezikoslovne analize osebnih imen je možno aplicirati tudi na gradivo poljubnega jezika in njegovih narečij ter je po principu »od konkretnega k splošnemu« zato lahko prispevek k teoriji in metodologiji preučevanja jezikov s stiku (namesto konkretnih jezikovnih sistemov sta zato uporabljana strokovna izraza *jezik dajalec* in *jezik prejemnik*, pri čemer je pojem *jezik* razumljen v tipolingvističnem pomenu 'jezikovni sistem').

---

⁶ Gradivska podlaga prispevka je nabor rezijanskih družinskih in hišnih imen v kraju Solbica, ki so bila dokumentirana in etimološko analizirana v Šekli 2021, kjer je navedena tudi obsežna strokovna literatura. Rezijansko občnoimensko narečno gradivo je iz Steenwijk 2005, ponekod dopolnjeno v okviru avtorjeve terenske raziskave; kjer ni navedeno drugače, gre za narečni krajevni govor Solbice. Rezijanske narečne oblike so podane v skladu z uradnim rezijanskim pravopisom (Steenwijk 1994) (edina izjema je zapisovanje neneglašenega glasovnega zaporedja [ou] z <öw> in ne z <ow>, npr. *Tigöw ['t_ig_{ou}]), v oglatih oklepajih pa je naveden izgovor, zapisan v skladu z novo slovensko nacionalno fonetično transkripcijo, ki se uporablja npr. v publikaciji *Slovenski lingvistični atlas* (SLA 2011(–2016)).

Lastno ime (*nomen proprium*), natančneje osebno ime, prevzeto iz jezika dajalca v jezik prejemnik, se v lastnih imenih jezika prejemnika lahko pojavlja v naslednjih oblikah:

- (1) osebno ime (v nekrnjeni, krnjeni, izpeljani nekrnjeni, izpeljani krnjeni obliki) je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem ni bilo ne okrnjeno ne izpeljano: nem. *Jakob*, furl. *Jacum* → rez. *Jokup > *Jokop* [ˈjɔkɔp], rod. ed. *Jokupa* [ˈjɔkupa]; furl. *Bèrtul* → rez. *Bertul > *Bertol* [ˈbertol], rod. ed. *Bertula* [ˈbertula]; furl. *Butìn → rez. *Butìn* [buˈtɪn], rod. ed. *Butìna* [buˈtɪna]; furl. *Frêd (> *Frêt*) → rez. *Frëjd* [fˈrɛjt], rod. ed. *Frëjda* [fˈrɛjda]; furl. *Gjildi → rez. *Ġildi* [ˈʒɪldə], rod. ed. *Ġildina* [ˈʒɪldina]; furl. *Carlèt* → rez. *Karlèt* [karˈlɛt], rod. ed. *Karlëta* [karˈlɛta]; furl. *Menegàt → rez. *Managat > *Managet* [manaˈgɛt], rod. ed. *Managata* [manaˈgata]; furl. *Milio* → rez. *Miljö* [ˈmiljɔ], rod. ed. *Milja* [ˈmilja]; furl. *Tigo → rez. *Tig > *Tyg [ˈtək], rod. ed. *Tiga > *Tiga [ˈtɪga] (posredno izpričano v hišnem imenu *Ta-par Tigu* [ˈta pər ˈtɪgu], *Ta-par Tygu* [ˈta pər ˈtəgu]); furl. *Vergulìn → rez. *Vargulìn* [varguˈlɪn], rod. ed. *Vargulìna* [varguˈlɪna];
- (2) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem se pojavlja v krnjeni obliki (krn), pri čemer ni povsem jasno, ali je do krnitve prišlo v jeziku dajalcu ali jeziku prejemniku: furl. *Massimilián* → rez. *Šimiljan > *Šimiljon* [šimilˈjɔn], rod. ed. *Šimiljona* [šimilˈjɔna];
- (3) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je iz tega imena z izpeljavo nastalo novo ime: v rezijanščini je npr. zelo tvorna zložena pripona *-č-ić* [čǎć] (knj. sln. *-č-ič*), ki izpeljanki na imenski besedotvorni podstavi daje manjšalni pomen, pri osebnih imenih so tako tvorjeni patronimiki (očetova imena) in metronimiki (materina imena): furl. *Marìn* → rez. *Marìn* [maˈrɪn], rod. ed. *Marìna* [maˈrɪna] → *Marìnčič* [maˈrɪnčǎć], rod. ed. *Marìnčiča* [maˈrɪnčiča]; furl. *Simón* → rez. *Šimun* [šiˈmun], rod. ed. *Šimuna* [šiˈmuna] → *Šimunčič* [šiˈmunčǎć], rod. ed. *Šimunčiča* [šiˈmunčiča];
- (4) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo krnjeno in izpeljano (izpeljanka krna, tj. hipokoristik): nem. *Johannes* → sln. *Janež/Janez* → *Jan* → *Jank*, *Janko*, *Janka*, rez. *Janka > *Jonka (posredno izpričano v družinskih imenih rez. im. mn. m *Jankini > *Jonkini* [ˈjɔnkini] na Solbici in *Jankini > *Ankine* [ˈankine] v Osojanah).

Občno ime (*nomen appellativum*), prevzeto iz jezika dajalca v jezik prejemnik, se v lastnih imenih jezika prejemnika lahko pojavlja v naslednjih oblikah:

- (1) občno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo polastnoimenjeno: srvnem. *mesnære* ‘cerkovnik’ → nar. sln. *měžnar*, rod. ed. *měžnarja* = rez. *měžner* [‘měžner], rod. ed. *měžnarja* [‘měžnarja] ‘cerkovnik’ → *Měžner* [‘měžner], rod. ed. *Měžnarja* [‘měžnarja]; furl. *cavòce*, *cavòç*, *còce* ‘buča’ → rez. *kogoča > *kooča* [ko‘oča] ‘buča’ → *Kogoč > *Kooč* [ko‘oč], rod. ed. *Kogoča > *Kooča* [ko‘oča];
- (2) občno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo iz njega tvorjeno, navadno izpeljano, osebno ime: srvnem. *drec*, nem. *Dreck* ‘umazanija’ → nar. sln. *drèk*, rod. ed. *drekà* = rez. *drèk* [d‘rèk], rod. ed. *draka* [dra‘ka] ‘drek’ (knj. sln. *drèk*, rod. ed. *dréka*) → *Drikec* [d‘rikec], rod. ed. *Drikaca* [d‘rikaca],⁷ stfurl. **carne! **Karnijec, tj. prebivalec Karnije’ (posredno izpričano v lastnem imenu furl. *Carne! (> Carnièl)*) → rez. *Karnèl* [kar‘nèl], rod. ed. *Karnèla* [kar‘nèla].⁸

Pogosto je tako rekoč nemogoče z gotovostjo določiti, ali je bil neki samostalnik iz jezika dajalca prevzet še kot občno ali že kot lastno ime, pri čemer odsotnost prevzetega občnega imena v jeziku prejemniku lahko (ni pa nujno, saj je pozneje lahko prišlo do izgube prevzetega občnega imena) kaže na to, da gre za prevzeto lastno ime (furl. *picòl*, *pecòl* ‘pecelj; količ, opornik, opora; grič, strmina, pobočje’ → rez. *Pikòl* [pi‘kòl], rod. ed. *Pikòla* [pi‘kòla]).

⁷ Pri osebniemu rez. *Drikec*, rod. ed. *Drikaca* je prišlo do posplošitve samoglasniške kolikosti oz. kakovosti odraza *e*-jevskega samoglasnika v korenu iz odvisnih sklonov v imenovalnik (*drèk₂, rod. ed. *drekà (b) → *drek₂bcb, rod. ed. *drèk₂ca (D) > rez. *drakec [‘dra‘kec], rod. ed. *drikca [‘d‘rikca] (: knj. sln. *drèkec*, rod. ed. *drèkca*) in do posplošitve samoglasnika v priponi iz imenovalnika v odvisne sklone (rez. *drikec* → rod. ed. *drikaca*). Prim. podobno posplošitev odraza *o*-jevskega samoglasnika v korenu (*nòr₂ m, *norà ž (b) (> nar. sln. *nòr* m, *norà* ž = rez. *nòr* [‘nòr] m, *nora* [no‘ra] ž (knj. sln. *nòr* m, *nóra* ž)) → *nor₂bcb, rod. ed. *nòr₂ca (D) > rez. *norec [‘no‘rec], rod. ed. *nurca [‘¹nurca] (: knj. sln. *nórec*, rod. ed. *nórca*) ≥ rez. (*za nurca*).

⁸ Razlikovanje med občnim in lastnim imenom je v različnih jezikoslovnih tradicijah različno. Imena prebivalcev pokrajin so npr. v romanskih jezikih definirana kot občna imena in se pišejo z malo začetnico (furl. *cjargnèl* ‘Karnijec’), medtem ko so v slovenskem jeziku obravnavana kot skupna človeška lastna imena bitij (antroponimi) in se zapisujejo z veliko začetnico (rez. *Čarnjèl* [čar‘nèl], rod. ed. *Čarnjèla* [čar‘nèla] ‘Karnijec’).

Glasovne lastnosti rezijanskih osebnih imen s tujejezičnimi prvinami

Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prvinami so bila po prevzemu oziroma po svojem nastanku podvržena vsem glasovnim spremembam, do katerih je v narečnem krajevnem govoru Solbice prišlo po vključitvi v jezikovni sistem tega. Najznačilnejše glasovne spremembe so naslednje:

- (1) slovenski kratki naglašeni samoglasniki v nezadnjih zlogih so se v se-vernih slovenščini, tj. koroški narečni ploskvi, podaljšali (to je t. i. pozno daljšanje, 16. stoletje), pri čemer se v rezijanskem narečju tako nastalo kolikostno nasprotje kratko proti dolgo odraža kot kakovostno nasprotje široko proti ozko: nem. *Schloss* 'ključavnica' → rez. *žlos* [ž'los] : rod. ed. *žlosa* [ž'lɔsa] 'ključavnica'; *Ploc* [p'loc] : rod. ed. *Ploca* [p'lɔca]; rez. *Kogôč > *Kooč* [ko'oč], rod. ed. *Kogôča > *Kogóča > *Kooča* [ko'oča];
- (2) slovenski prednaglasni *e*-jevski samoglasniki so se v vzhodnih rezijanskih krajevnih govorih znižali v *a* (prednaglasno *e*-jevsko akanje): psl. *pětelinъ, rod. ed. *pětelína > nar. sln. *petelìn*, rod. ed. *petelína* = rez. *patalyn* [pata'lɔn], rod. ed. *patalína* [pata'lina] 'petelin' (knj. sln. *petélin*, rod. ed. *petelína*); furl. *Vergulìn → rez. *Vargulìn* [vargu'lina], rod. ed. *Vargulína* [vargu'lina];
- (3) slovenski naglašeni in nenaglašeni kratki *i v (odprtem in zaprtem) zadnjem zlogu se je v krajevnem govoru Solbice znižal v poglasnik *ə*: psl. *mýšь, rod. ed. *mýši (a) > knj. sln. *mīš*, rod. ed. *mīši* = rez. *miš > *myš* [məš], rod. ed. *mīši* [mīšə] 'miš'; lat. TEMPUS) > it. *tèmpo*, furl. *tìmp* 'čas; vreme' → rez. *tìmp > *tymp* [təmp], rod. ed. *tìmpa* [tìmpa] 'čas; vreme'; furl. *Tìgo → rez. *Tig > *Tyg [tək], rod. ed. *Tìga > *Tìga [tìga]); *Žminìnk > *Žminynk* [žmi'nənk], rod. ed. *Žminínka* [žmi'ninka]; *Gìldi* [žìlda], rod. ed. *Gìldina* [žìldina];
- (4) slovenski naglašeni in nenaglašeni kratki *u v (odprtem in zaprtem) zadnjem zlogu se je v krajevnem govoru Solbice znižal v široki *o*: psl. *kúpъ, rod. ed. *kúpa (a) > knj. sln. *kùp*, rod. ed. *kúpa* = rez. *kop* [kop], rod. ed. *küpa* [kupa] 'kup'; psl. *vъzdvignoti 'dvigniti gor' > *vzdignuti > rez. *wzdinot* [wzdinot] 'dvigniti', *vzdignul > rez. *wzdinol* [wzdinol] (deležnik na -l moškega spola ednine) : *vzdignula > rez. *wzdinula* [wzdinula] (deležnik na -l ženskega spola ednine); furl. *àrbul* 'drevo' → rez. *arbul > *arbol* [arbol], rod. ed. *arbula* [arbula] 'drevo'; furl. *Bèrtul* → rez. *Bertul > *Bertol* [bertol], rod. ed. *Bertula* [bertula]; rez. *Jokup > *Jokop* [jokop], rod. ed. *Jokupa* [jokupa];
- (5) slovenski naglašeni in nenaglašeni kratki *a v zaprtem (ne pa tudi v odprtem) zadnjem zlogu se je v krajevnem govoru Solbice dvignil v

- široki *e*: psl. *rākъ, rod. ed. *rāka (a) > knj. sln. *rāk*, rod. ed. *rāka* = rez. *rek* [ˈrek], rod. ed. *raka* [ˈraka] ‘rak’; lat. PALATIUM > it. *palazzo*, furl. *palāç* ‘palača’ → rez. *palāç > *paleč* [paˈleč], rod. ed. *palača* [paˈlaça] ‘palača’; furl. *Menegāt → rez. *Managat > *Managet* [manaˈget], rod. ed. *Managata* [manaˈgata]; etimološko nejasno rez. *Ġukāt > *Ġuket* [ʒuˈket], rod. ed. *Ġukata* [ʒuˈkata];
- (6) slovenski naglašeni *a v položaju ob nosnem soglasniku *m*, *n* in soglasniškem sklopu *ml* se je v rezijanskem dolgem zlogu v krajevnem govoru Solbice dvignil v nosnjeni (nazalizirani) *ō*: psl. *ključavnica > knj. sln. *ključavnica*, rez. *kjučonica* [kjuˈčōnica] ‘ključavnica’; rez. *Šimiljan > *Šimiljon* [šimilˈjōn], rod. ed. *Šimiljona* [šimilˈjōna]; zelo verjetno tudi rez. *Štompic* [šˈtōmpāc], rod. ed. *Štompica* [šˈtōmpīca];
- (7) slovenski *g je v krajevnem govoru Solbice šibel v smeri *g > *γ > *x > *h > *ø (na postopno šibitev kažejo posamezni rezijanski krajevni govori, ki izkazujejo odraze vmesnih stopenj), tj. do popolne onemitve, ki je seveda prizadela tudi slovenski *x: psl. *gora ‘gora’ > knj. sln. *góra*, rez. *Bila göra* [ˈgōra], *Njiva hōra* [ˈhōra], *Osojane gōrä* [ˈγōrə], *Solbica öra* [ˈōra] ‘gora’; psl. *xlěvъ ‘hlev’ > knj. sln. *hlěv*, rez. *Bila liw* [ˈliw], *Njiva hliw* [hˈliw], *Osojane hliw* [xˈliw], *Solbica liw* [ˈliw] ‘hlev’; rez. *Bila kogoča* [koˈgōčā], *Njiva kohoča* [koˈhōča], *Osojane kogočä* [koˈγōčə], *Solbica *kogoča* > *kooča* [koˈōča] ‘buča’ → *Kogoč > *Kooč* [koˈoč], rod. ed. *Kogoča > *Kooča* [koˈōča]; rez. *Osojane Meneh* [ˈmenex], rod. ed. *Menihä* [ˈmenixə], *Solbica Meni* [ˈmenə], rod. ed. *Menia* [ˈmenia] ‘Dominik’; rez. *Osojane Durih* [duˈrɪx], rod. ed. *Durihä* [duˈrɪxə], *Solbica Duri* [duˈrɪ], rod. ed. *Durīa* [duˈrɪa] ‘Odorik’.

(Bavarsko)visokonemške prvine v rezijanskih osebnih imenih na Solbici

Zemljepisni in posledično družbeni jezikovni stik med (bavarsko) (staro in srednjo) visoko nemščino in slovenščino je v obeh jezikih, natančneje njunih narečjih, najbolj opazen v prevzetem besedju, in sicer tako občno- kot lastnoimenskem. Nemški jezikovni vpliv je v srednjem veku značilen za celoten slovenski jezikovni prostor, nemške izposojenke iz tega obdobja se namreč pojavljajo v vseh slovenskih narečjih, tudi tistih, ki so (bila) v stiku tudi z drugimi slovenščini stičnimi jeziki in njihovimi narečji, in sicer sta na zahodu to že imenovana romanska jezika, furlanščina in italijanščina, na vzhodu pa madžarski jezik. Za ponazoritev tega procesa prevzemanja

so v nadaljevanju vzorčno navedene značilne (bavarsko)staro- in srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini, ki so dokumentirane tudi na dveh zemljepisno obrobni območjih slovenskega jezikovnega kontinuuma, in sicer v rezijanskem narečju primorske narečne skupine in v porabskih govorih prekmurskega narečja panononske narečne skupine.⁹

(Bavarsko)staro- in srednjevisokonemške občnoimenske izposojenke v slovenščini so npr.: stvnem. *fasta* → psl. **postb* > nar. sln. *pöst*, rod. ed. *postä*, knj. sln. *pöst*, rod. ed. *pósta*, rez. *pöst* [ˈpɔst], rod. ed. *posta* [posˈta], porab. *póst*, rod. ed. *pósta*; stvnem. *fihila* > *fīla* → psl. **pila* > knj. sln. *pīla*, rez. *pīla* [ˈpīla] ‘žaga’, porab. *pīla* ‘pila’; stvnem. *wërd* → psl. **verd-ьnъ* > knj. sln. *vrēden* [vrēdɛn], rez. *wriden* [wˈridɛn] ‘zaslužen’, porab. *vrēden* ‘vreden’; stvnem. *gifatero* → psl. **botrb/*gotrb*¹⁰ > knj. sln. *bōter* [bōtɛr], *bōtra*, rez. **gōtra* > *ōtra* [ˈɔtra] ‘botra; prijateljica’, porab. *bōter*, rod. ed. *bōtra* ‘boter’, *bōtra* ‘botra’; stvnem. *scado* → psl. **škoda* > knj. sln. *škóda*, rez. *škóda* [šˈkɔda], porab. *škóda*; stvnem. *hūs* [*xūs], rod. ed. *hūses* [*xūšɛš] → psl. **xyša*, **xyža* > knj. sln. *hīša*, rez. **hīša* > *iša* [ˈiʃa] ‘hiša’, nar. sln. *hīža*, porab. *īža* ‘hiša; soba’; stvnem. *missa* → psl. **mēša* > knj. sln. *máša*, rez. **mēša* > *miša* [ˈmiʃa], porab. *mēša*; stvnem. *pfanna* → psl. **ponъb* > knj. sln. *pónev* [pónɛu], rod. ed. *pónve*, rez. *ponöw* [poˈnoʊ], rod. ed. *ponve* [ponˈve], porab. *pónev*, rod. ed. *pónve*; stvnem. *Karl* → psl. **korlb* > knj. sln. *králj*, rod. ed. *králja*, rez. *kraj* [kˈraj], rod. ed. *kraja* [kˈraja],¹¹ porab. *kráu*, rod. ed. *krála*; stvnem. *scāri* → knj. sln. *škârje*, rez. *škarje* [šˈkarje], porab. **škarjice* > *škarce*.

(Bavarsko)srednjevisokonemške občnoimenske izposojenke v slovenščini so npr.: srvnem. *wīse* [wīše] → nar. sln. *vīža* ‘način; napev, melodija’, rez. **wīža* > *wuža* [ˈwuʒa] ‘napev, melodija’; srvnem. *gewant* → nar. sln. *gvānt*, rod. ed. *gvānta* ‘obleka’, rez. **gwānt* > *went* [ˈwɛnt], rod. ed. **gwānta* > *wonta* [ˈwɔnta], porab. *gvānt*, rod. ed. *gvānta*; srvnem. *rībisen* → sln. *rībež(en)* [rībež(ɛn)], rez. **ribižat* > *ribižet* [ribiˈʒɛt] ‘ribati’; srvnem.

⁹ Gradivo porabskih govorov prekmurskega narečja je iz Mukič (2005), v katerem je dokumentirano besedje slovenskega narečnega govora kraja Gornji Senik / Felsőszölnök.

¹⁰ Stvnem. *gifatero* je bilo torej v slovenščino oz. njene starejše časovne različice prevzeto kot **botrb* in **gotrb*, pri čemer se (slovansko gradivo izkazuje poznopraslovanski prehod **a* v *o* in prisotnost *-r-*, ki v srednji visoki nemščini onemi) zdita obe različici prevzeti v istem, tj. staro- in srednjevisokonemškem obdobju (nasprotno pa različne prevzeme iz različnih obdobjev predpostavlja Bezljaj (1976: 35)).

¹¹ Prim. razliko med odrazi psl. **kōrlb*, rod. ed. **korlá* (b) > sln. **král*, rod. ed. **krála* > knj. sln. *králj*, rod. ed. *králja*, rez. *kraj* [kˈraj], rod. ed. *kraja* [kˈraja] in psl. **krājь*, rod. ed. **krāja* (a) > sln. **krāj*, rod. ed. **krāja* > knj. sln. *krāj*, rod. ed. *krāja*, rez. *krej* [kˈrej], rod. ed. *kraja* [kˈraja] ‘kraj, konec’.

snīdære > *snīder* → nar. sln. *žnīdar*, rod. ed. *žnīdarja* ‘krojač’, rez. *žnjīder > *žnjīder* [ž'ñīder], rod. ed. *žnjīdarja* [ž'ñīdarja] (porab. *šnājder* je prevzeto nem. *Schneider*); srvnem. *gelīch* > *glīch* → nar. sln. *glīh* ‘raven, enak’, rez. *glīh > *lī* [l'i] ‘raven, enak; čeravno’, porab. *glīh > *glī* ‘ravno, čeravno, čeprav’; srvnem. *vlēc* → nar. sln. *blèk*, rod. ed. *blekà*, knj. sln. *blèk*, rod. ed. *bléka* ‘zaplata’, rez. *blèk* [b'lèk], rod. ed. *blaka* [bla'ka], porab. *blèk*, rod. ed. *bléka* ‘trebuh’; srvnem. *vazzen* → nar. sln. *básati* ‘tlačiti, nakladati’, rez. *basat > *baset* [baset] ‘tlačiti, nakladati’; srvnem. *virmen* → knj. sln. *bīrmati*, rez. *bīrmat > *bīrmet* [bīrmet]; srvnem. *volgen* → knj. sln. *bōlgati > [bōūgati] > *bōgati*, rez. *bogat > *boet* [b'øet], porab. *bāugati*; srvnem. *mālære* → nar. sln. *mālar*, rod. ed. *mālarja* ‘pleskar, slikar’, rez. *moler* [moler], rod. ed. *molarja* [molarja] (ne samo na Solbici), porab. *mālati* ‘risati, slikati’; srvnem. *vasche* → nar. sln. *flāša* ‘steklenica’, rez. *flaša* [f'laša] ‘steklenica’, porab. *flājša* ‘čutara’; srvnem. *leiter(e)* : bav. srvnem. *lōiter* → nar. sln. *lōjtra* ‘lestev’, rez. *lōjtra* [l'ojtra]; srvnem. *sēgen* → nar. sln. *žégen* [žégən] ‘blagoslov’, rez. *se žēgnut > *se žēnot* [se l'ženot] ‘pokrižati se’; srvnem. *swach* → rez. *žboh > *žbo* [ž'bo] ‘šibek, slaboten’ (nar. sln. *švōh* je prevzeto pozneje).

Poleg občnih imen so bila preko stare in srednje visoke nemščine (po večini iz cerkvene latinščine) v slovenščino prevzeta tudi krščanska rojstna imena različnega izvora. Gledano z glasoslovnega vidika so v slovenščini nekatera med drugim prepoznavna po tipičnih šumnikih š, ž (staro- in srednjevisokonemška trdonebna pripornika š, ž, tj. glasova med sičnikoma s, z in šumnikoma š, ž, oba zapisana s črko <s>, sta bila namreč v slovenščino integrirana kot slovenska š, ž): nem. *Andreas* → sln. *Andraž*, nem. *Blasius* → sln. *Blaž*, nem. *Caspar* → sln. *Gasper*, nem. *Johannes* → sln. *Janež*, nem. *Lukas* → sln. *Lukež*, nem. *Matthaeus* → sln. *Matevž*, nem. *Matthias* → sln. *Matjaž*, nem. *Agnes* → sln. *Neža*, nem. *Erasmus* → sln. *Oražem*, nem. *Oswald* → sln. *Ožbolt*, nem. *Primus* → sln. *Primož*, nem. *Stephan* → sln. *Štefan*, nem. *Thomas* → sln. *Tomaž*, nem. *Ursula* → sln. *Uršula*, nem. *Sigismund* → sln. *Žigmund*. Iz svetniških imen so nastala tudi krajevna imena, ki vsebujejo sestavino (lat. *sanctus* ‘sveti’ →) nem. *Sankt* → sln. *Šent-* (*Šentvid*, *Šentjakob*, *Šentpeter*/*Sempeter*, *Šentjanž*, *Šentandraž*, *Šentpavel*, *Šentilj*, *Šentjur*, *Šentožbolt*, *Šentrupert*, *Šentjernež*, *Šentlenart*; tudi z obrušenim š- kot v *Šmohor*, *Šmarjeta*, *Šmihel*, *Šmiklavž*, *Špeter*, *Šmartin*, *Štanjel*).

Kar se tiče tovrstnih osebnih in zemljepisnih imen, je stanje v rezijanskem narečju nekoliko drugačno od tistega v ostalem delu slovenskega jezikovnega prostora. Med osebnimi imeni se pojavljajo oblike kot rez. *Blàž

> *Blež* [b'leš], rod. ed. *Blaža* [b'laža], *Matjāž > *Matjež* [mat'ješ], rod. ed. *Matjaža* [mat'jaža], *Tomāž > *Tomež* [to'meš], rod. ed. *Tomaža > *Tomoža* [to'moža],¹² ki so najverjetneje prevzete iz nemščine. Kljub temu pa vsaj pri nekaterih osebnih imenih ni možno povsem izključiti njihovega furlanskega izvora ali morda celo ponovnega prevzema iz furlanščine ali poznejšega vpliva te na njihovo glasovno podobo (rez. *Jokup > *Jokop* ['jokop], rod. ed. *Jokupa* ['jokupa] je bilo prevzeto iz nem. *Jakob* po bavarskovisokonemškem prehodu *a/ā* v *o/ō*, pri čemer je »nenemški« ponaglasni *u* morda nastal pod vplivom furl. *Jacum*). Težava je v tem, da bi bila tako srednjevisokonemška *š*, *ž* kot furlanska *s*, *z* v slovenščino lahko prevzeta kot *š*, *ž* (furl. *paste* 'testenine' → rez. *pašta* ['pašta] 'testenine'; furl. *bausâr* 'lažnivec' → rez. *bawžar* [bau'žar], rod. ed. *bawžarja* [bau'žarja] 'lažnivec'). Medtem ko se za rez. *Štifēn* [š'tifēn], rod. ed. *Štifana* [š'tifana] z gotovostjo lahko reče, da je prevzeto furl. *Stiefin*, saj na to kaže integracija furl. *ie* kot rez. *ie > *i*, pa so primeri kot *Blāž > *Blež*, *Matjāž > *Matjež*, *Tomāž > *Tomež* težje razločljivi. Če prvotna kračina naglašena samoglasnika v teh imenih ni analoška, ni združljiva z njihovimi potencialnimi furlanskimi viri kot *Blās*, *Tomās*. To dejstvo bi potrjevalo nemški izvor tovrstnih imen. V krajevnih imenih pa prevzetega sln. *Šent*- ni zaslediti, običajno je rez. *Sint*-/*Sin*-, kar je prevzeto (in prilagojeno) furl. *Sant*-/*San*- (npr. rez. *Simpjēri* [simp'jērə], rod. ed. *Simpjērina* [simp'jērina] 'Špeter (Slovenov) / San Pietro al Natisone', kar je prevzeto furl. *San Pieri* (*dai Schlavons*) (it. *San Pietro degli Slavi* star., lat. *Sanctus Petrus Sclavorum*)).

Na glasovni ravni je bavarskovisokonemško jezikovno posredništvo pri prevzemu tako lastnih kot občnih imen med drugim možno prepoznati tudi po značilni glasovni spremembi bavarske visoke nemščine, namreč zaokroženju srednjevisokonemškega *a/ā* v široki *o/ō* okoli leta 1200 (nem. *Jakob* → rez. *Jokup > *Jokop* ['jokop], rod. ed. *Jokupa* ['jokupa]; srvnem. *mālære* → nar. sln. *mālar*, rod. ed. *mālarja* 'pleskar, slikar', rez. *moler* ['moler], rod. ed. *molarja* ['molarja] → *Moler* ['moler], rod. ed. *Molarja* ['molarja] ne na Solbici (kjer prihaja do prehoda *a > *ō* v prvotno dolgem naglašnem zlogu ob nosnem soglasniku), temveč drugod po dolini; sèm morda spada tudi rez. *Ploc* [p'loc], rod. ed. *Ploca* [p'lōca], če je po izvoru

¹² Kakovostna samoglasniška premena v rezijanščini je odraz prvotne kolikostne samoglasniške premene (rez. *Blež* [b'leš], rod. ed. *Blaža* [b'laža] = *Blāž*, rod. ed. *Blāža*, rez. *Matjež* [mat'ješ], rod. ed. *Matjaža* [mat'jaža] = *Matjāž*, rod. ed. *Matjāža*, rez. *Tomež* [to'meš], rod. ed. *Tomoža* [to'moža] = *Tomāž*, rod. ed. *Tomāža*), kar pomeni, da je bil naglašeni samoglasnik v teh imenih prvotno kratek in bil v nezadnjih zlogih podaljšan (16. stoletje).

iz srvnem. *pla(t)z*, nem. *Platz* ‘(odprt) prostor’ (nar. sln. *pläc*, rod. ed. *pláca* ‘prostor, kraj; trg’).

Na besedotvorni ravni je bavarskovisokonemške izposojenke včasih možno prepoznati po nekaterih značilnih priponah, npr. po južnonemški manjšalni priponi *-l(e)* (severnonemška in knjižna manjšalna pripona je *-chen*) (König, 1998: 157).¹³ Rezijansko osebno ime z dvema različicama osnove **Bidr-* in *Bidarl-* in s podaljšavo osnove z *-n-* (posredno izpričano **Bidri*, rod. ed. **Bidrina* z žensko obliko *Bidrina* in neposredno dokumentirano *Bidarli*, rod. ed. *Bidarlina*) je morda v zvezi z nem. *Widder* ‘oven’, ki se pojavlja tudi kot priimek *Widder* na Koroškem (Feinig, Feinig 2004–2005: 328), in izkazuje pripono *-l(e)*.

(Karnijsko)furlanske prvine v rezijanskih osebnih imenih na Solbici

(Karnijsko)furlanska osebna imena, ki se pojavljajo kot prevzete prvine v rezijanskih osebnih imenih, so obravnavana s stališča jezika dajalca, torej furlanščine. Prikazane so njihove besedotvorne in glasovne lastnosti.

Gledano besedotvorno so (karnijsko)furlanska osebna imena, ki se pojavljajo kot prevzete prvine v rezijanskih osebnih imenih, lahko: 1) nes krajšana oblika osebnega imena: furl. **Gjildi* (moška oblika ženskega imena furl. *Gjilde*), *Marìn*, *Massimilián*, *Simón*; 2) skrajšana oblika osebnega imena (krn): furl. **Alfréd* (> *Alfrêt*) → **Fréd* (> *Frêt*); **Artigo* (> *Artic*) → **Tigo* (posredno dokumentirano v priimkih, poitalijančeno zapisanih kot *Artighello* → *Tighello*); 3) izpeljana nes krajšana oblika osebnega imena: furl. *But* (zapisano tudi *Boto/Botto*) → *Botin* (zapisano tudi *Bottin*) > **Butin*; *Càrli* → *Carlèt*, **Vergulìn* (posredno dokumentirano v priimku *Vergolini*); 4) izpeljana skrajšana oblika osebnega imena (izpeljanka krna) (furl. *Albèrt*, *Robèrt* → *Bèrt* → *Bèrtul*; ben. it. *Mènego* → furl. *Mènego* (> *Mèni*) → **Menegàt*. Furlanska izpeljana osebna imena, in sicer tako nes krajšana kot skrajšana, imajo značilne pripone, predvsem manjšalne (s temi se pri osebnih imenih tvorijo patronimiki in metronimiki) kot *-ìn* (furl. **Butin*, **Vergulìn*), *-èt* (furl. *Càrli* → *Carlèt*), *-ul* (furl. *Bèrtul*), *-àt* (furl. **Menegàt*,

¹³ Prim. nar. bav.-avstr. nem. *Platz* > *Plätz* ‘kraj, mesto’ → manjšalnica **Plätzl* > *Platzl* (za knj. *Plätzchen*), *Kasten* > *Kåsten* ‘omara’ → manjšalnica **Kåstl* > *Kastl* (za knj. *Kåstchen*), pri čemer se pri zapisovanju narečnega (npr. lastnoimenskega) besedja v knjižnem jeziku premene po preglasu ne beleži (imeni *Platz* in *Platzl* in ne **Plätzl*).

sèm zelo verjetno spada tudi etimološko nejasen, najverjetneje furlanski vir rez. *Ġukàt > *Ġuket*).

(Karnijsko)furlanske glasovne lastnosti, ki se odražajo v občno- in lastnoimenskih izposojenkah v rezijanskem narečju, so vzorčno prikazane na primeru nekaj značilnih furlanskih glasovnih sprememb in njihovem odražanju v rezijanščini.¹⁴

- (1) Romanski glasovni zaporedji *ka*, *ga* sta se v alpski romanščini (tj. furlanščini, dolomitski ladinščini in retoromanščini) palatalizirali v *ča*, *ža*, ki sta nato v nekaterih furlanskih narečjih otrdela (Šekli 2013: 302–303): rom. *ka, *ka > it. *ka* <ca>, *ga*, furl. *ča* <cja>, *ža* <gja> > *ča*, *ža* (lat. CASA(M) > it. *càsa*, furl. *cjàše* ‘hiša, dom’; lat. GALLU(M) > it. *gàllo*, furl. *gjàl* ‘petelin’). Furlanski *ž* se v novejšem besedju pojavlja tudi na mestu italijanskega *ž* (it. *giornàle* [ž-] : furl. *gjornâl* [ž-] ‘dnevnik, časopis’). Furlansko besedje s palataloma *č*, *ž* je bilo v rezijansko narečje prevzeto z domačima palataloma *ć*, *ź* (psl. *nòtь, rod. ed. *nòti (c) > knj. sln. *nôč*, rod. ed. *noči*, rez. *nuć* [‘nuć], rod. ed. *nōci* [‘nōćə] = lat. CHARTA(M) > it. *càrta*, furl. *cjàrte* ‘papir’ → rez. *ćarta* [‘ćarta] ‘papir’; psl. *dějāti > knj. sln. *dejāti*, rez. *djat > *gat* [‘zat] ‘reči; dati, deti’ = furl. *gjornâl* → rez. *ğornal > *ğornol* [žor'nōl], rod. ed. *ğornala > *ğornola* [žor'nōla] ‘dnevnik, časopis’). Rezijansko osebno ime *Ćarpač* [ćar'pač], rod. ed. *Ćarpača* [ćar'pača] bi s svojo glasovno podobo, in sicer prav s prisotnostjo trdonebnika *ć*, kazalo na furl. *Cjarpàç, kar je glasovna vzporednica it. *Carpaccio* (prim. ime beneškega renesančnega slikarja Vittore *Carpaccio* (ok. 1465–1525/1526)).
- (2) Romanska ozka sredinska samoglasnika *ē, *ō sta se v karnijski furlanščini udvoglasila v dvoglasnika *ej*, *ou* (Frau 1984: 121): furl. *ē*, *ō* > karn. furl. *ej*, *ou* (lat. ACĒTU(M) > it. *acéto*, furl. *asēt* > karn. furl. *aseit* ‘kis’; lat. NERVŌSU(M), kot učena beseda prevzeto it. *nervoso*, furl. *nervôs* > karn. furl. *nervous* ‘živčen’). Furlanske besede z dvoglasnikoma *ei*, *ou* so bile v rezijanščino zelo verjetno prevzete z dvoglasnikoma **ej̥*, **ou̥*, v katerih sta se pozneje ozka sredinska samoglasnika centralizirala, od koder sodobna odraza [ej̥], [ou̥] (karn. furl. *aseit*, prevzeto kot rez. *ažejd* [ažej̥t], rod. ed. *ažejda* [ažej̥da] ‘kis’, in sicer še pred onezvenečenjem

¹⁴ Izhodiščna latinska oblika, iz katere so nastale romanske oblike (za večino samostalnikov je npr. izhodišče tožilniška oblika), je po romanistični tradiciji zapisana s pomajšanimi velikimi črkami. Glasovi, ki so v romanskih jezikih onemeli (npr. nekateri izglasni soglasniki in samoglasniki, ki so bili sinkopirani), so navedeni v oklepaju. Ljudskolatinske oblike, ki v klasični latinščini niso izpričane, so opremljene z zvezdico (*).

- izglasnega zvonečega nezvočnika $*-d > -t$; karn. furl. *nervous*, prevzeto kot rez. nesklonljivo *nerwöws* [ner'vovs] 'živčen'). Rezijansko osebno ime *Frëjd* [f'rɛjɪt], rod. ed. *Frëjda* [f'rɛjɪda] je zelo verjetno v zvezi z osebnimi imeni furl. *Fredo* (leta 1289 *Fredo de Padua* v Guminu), *Freit* (leta 1412 *Spephano Freit* v Amaru), ki je morda skrajšana oblika osebnega imena furl. *Alfrêt* (it. *Alfrédo*) (Costantini, Fantini 2001: 365). Rezijanska oblika ustreza furlanski obliki *Freit* iz Amara, ki izkazuje karnijskofurlansko diftongizacijo $e > ej$ (furl. $*Fréd >$ karn. furl. $*Freid$).
- (3) Romanski nezveneči mehkonebni zapornik $*k$ v zvonečem okolju (tj. v položaju med samoglasnikom oz. zvočnikom in samoglasnikom oz. zvočnikom) je (podobno kot nezveneča $*t$, $*p$) v severozahodni romansčini šibel, in sicer se je glede na tipologijo glasovnih sprememb najverjetneje najprej ozvenečil v zvoneči mehkonebni zapornik $*g$, ta pa se je (ne samo) v furlanščini nato verjetno najprej spirantiziral v zvoneči mehkonebni pripornik $*\gamma$, se nato onezvenečil v nezveneči mehkonebni pripornik $*x$ in preko nezvenečega grlnega pripornika $*h$ končno onemel, torej po naslednji verigi glasovnih sprememb: furl. $*k / +[*V/R\_V/R] > *g > *\gamma > *x > *h > *ø$ (lat. AMĪCU(M) $>$ it. *amico*, furl. *amì* 'prijatelj'; lat. MEDICU(M) $>$ it. *médico*, furl. *mièdi* 'zdravnik'). Furlanizmi v rezijanščini izkazujejo starejše stopnje šibljenja romanskega $*k$, in sicer starejši $*g$ (lat. AMĪCU(M) $>$ it. *amico*, furl. $*amìgo$ ($>$ *amì*) 'prijatelj' $\rightarrow$ rez. *amìg* [a'mìk], rod. ed. *amìga* [a'mìga] 'prijatelj'; sèm morda spada tudi it. *Artico*, furl. $*Artìgo$ ($>$ *Artic*), skrajšano $*Tìgo$ $\rightarrow$ rez. $*Tìg > *Tyg$ ['tøk], rod. ed. $*Tìga$ ['tìga]) in mlajši $*x$ (it. *Odorico*, furl. $*Durìgo > *Durix$ ($>$ *Durì*) $\rightarrow$ rez. $*Durìh$, rod. ed. $*Durìha >$ Osojane *Durìh* [du'rix], rod. ed. *Durìhä* [du'rixə], Solbica *Durì* [du'ri], rod. ed. *Durìa* [du'rija]; it. *Doménico*, furl. $*Domènigo > *Domènix$ ($>$ *Domèni*), skrajšano $*Mènigo > *Mènix$ ($>$ *Mèni*) $\rightarrow$ rez. $*Menih$, rod. ed. $*Meniha >$ Osojane *Meneh* ['menex], rod. ed. *Menihä* ['menixə], Solbica *Meni* ['menə], rod. ed. *Menia* ['menia]). Če sta rez. *amìg* in *Tìg*- res prevzeta iz furlanščine (in ne morda iz beneške italijanščine), substitucija tipa furl. $*amìgo \rightarrow$ rez. *amìg* dokazuje, da je da ob prevzemu furl. $*amìgo$ rezijanščina zapornika $*g$ ni več poznala, torej da je do šibljenja tipa $*g > *\gamma > *x > *h > *ø$ najprej prišlo v rezijanščini in šele nato v furlanščini.¹⁵

¹⁵ Substitucija furl. $*Tìgo \rightarrow$ rez. $*Tìg > *Tyg$ potrjuje naslednjo relativno kronologijo glasovnih sprememb: 1) rez. $*g > *\gamma > *x > *h > *ø$, 2) rez. $*-i > ø$, 3) furl. $*g > *\gamma > *x > *h > *ø$.

- (4) Furlanski izglasni zvoneči nezvočnik *-d se je v furlanščini onezvenečil v -t. Furlanizmi v rezijanščini v teh primerih izkazujejo zvoneči nezvočnik, iz česar je možno sklepati, da je do onezvenečenja v furlanščini prišlo po prevzemu besedja v rezijanščino: karn. furl. *aseid (> *aseit*) → rez. *ažējd* [a'žej̥it], rod. ed. *ažējda* [a'žej̥ida]; karn. furl. *Freid (> *Freit*) → rez. *Frēj̥d* [f'rej̥it], rod. ed. *Frēj̥da* [f'rej̥ida].¹⁶

Sklep

Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami so nastala na naslednje načine: 1) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik (nem. *Jakob* → rez. *Jokup > *Jokop*; furl. *Bertul* → rez. *Bertul > *Bertol*); 2) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem se pojavlja v krnjeni obliki (furl. *Massimilián* → rez. *Šimiljan > *Šimiljon*); 3) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je iz tega imena z izpeljavo nastalo novo ime (furl. *Simón* → rez. *Šimun* → *Šimunčič*); 4) osebno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo krnjeno in izpeljano (nem. *Johannes* → sln. *Janež/Janez* → *Jan* → rez. *Janka > *Jonka → im. mn. m *Jankini > *Jonkini*); 5) občno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo polastnoimenjeno (srvnem. *mesnære* 'cerkovnik' → rez. *měžner* 'cerkovnik' → *Měžner*); 6) občno ime je bilo iz jezika dajalca prevzeto v jezik prejemnik, v katerem je bilo iz njega tvorjeno osebno ime (srvnem. *drec*, nem. *Dreck* 'umazanija' → rez. *drēk* 'drek' → *Drikec*).

Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prviniami izkazujejo tudi nekatere jezikovne lastnosti jezikov dajalcev, izmed katerih so za genealoško jezikoslovno določitev vira izposoje povedne predvsem tiste na glasovni ravni. Značilna (bavarsko)visokonemška glasovna sprememba je zaokroženje srednjevisokonemškega *aā* v široki *o/ō* okoli leta 1200 (srvn. *mālære* 'pleskar, slikar' → rez. *moler* 'pleskar, slikar' → *Moler*), medtem ko je diagnostična (karnijsko)furlanska glasovna sprememba diftongizacija romanskih *ē, ō* v *eī, ou* (furl. *Alfréd (> *Alfrēt*) → *Fréd > karn. furl. *Freid (> *Freit*) → rez. *Frēj̥d*).

¹⁶ Substitucija tipa karn. furl. *aseid → rez. *ažējd*, karn. furl. *Freid → rez. *Frēj̥d* kaže na naslednjo relativno kronologijo glasovnih sprememb v karnijski furlanščini: 1) furl. *ē, ō* > karn. furl. *eī, ou*, 2) furl. *-d > -t.

Literatura

France BEZLAJ, 1976, 1981, 1995, 2005, 2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU.

Enos COSTANTINI, Giovanni FRANTINI, 2011: *I cognomi del Friuli*. Pasian di Prato: La Bassa / LithoStampa.

Anton FEINIG, Tatjana FEINIG, 2004–2005: *Familiennamen in Kärnten und den benachbarten Regionen*. Celovec/Klagenfurt: Mohorjeva/Hermagoras.

Giovanni FRAU, 1984: *I dialetti del Friuli*. Udine: Società Filologica Friulana.

– –, 1989: Friaulisch: Areallinguistik / Friulano: aree linguistiche. *Lexikon der romanistischen Linguistik* III. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 627–636.

Metka FURLAN, 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, Založba ZRC.

Helena JAZBEC, 2007: *Nemške izposojenke pri Trubarju: na primeru besedila Ena dolga predgovor*. (Linguistica et philologica, 17). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Janez KEBER, ³2001 (¹1986): *Leksikon imen*. Celje: Mohorjeva družba.

Werner KÖNIG, ¹²1998 (¹1978): *DTV-Atlas: Deutsche Sprache*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Eberhard KRANZMAYER, 1956: *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Tito MANIACCO, 2007 (1985): *Storia del Friuli*. Roma: New Compton editori.

Pavle MERKÛ, 1982: *Slovenski priimki na zahodni meji*. Trst: Mladika.

– –, 1993: *Svetniki v slovenskem imenoslovju*. Trst: Mladika.

– –, 2004: *1300 primorskih priimkov*. Trst: Mladika.

Francek MUKIČ, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Luigia NEGRO ŠIMILIJONAWA, Sandro QUAGLIA ĠUKET, 2011: *Dila tu-w Reziji. Principali mestieri ed attività passati e presenti in Val Resia*. Resia/Rezija: Associazione Culturale »Museo della Gente della Val Resia«, Cividale del Friuli/Čedad: Most società cooperativa.

Giulio Andrea PIRONA, ²1992 (¹1935): *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*. Aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau per la seconda edizione (1992). Udine: Società Filologica Friulana.

Maks PLETERŠNIK, ²2006 (¹1894–1895): *Slovensko-nemški slovar I–II*. Transliterirana izdaja. Uredila Metka Furlan. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Mitja SKUBIC, ²2002 (¹1988): *Romanski jeziki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za romanske jezike in književnosti.

—, ⁴2007 (¹1989): *Uvod v romansko jezikoslovje*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za romanske jezike in književnosti.

SLA 2011(–2016) = Jožica ŠKOFIC idr.: *Slovenski lingvistični atlas 1(–2)*. (Zbirka Jezikovni atlas.) Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Marko SNOJ, ¹1997 (³2016): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.

SSKJ² = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–II*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ²2014 (¹1970–1991).

Han STEENWIJK, 1992: *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*. (Studies in Slavic and general linguistics 18.) Amsterdam, Atlanta: Rodopi.

—, 1994: *Ortografia resiana / Tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova: CLEUP.

—, 1999: *Grammatica pratica resiana: Il sostantivo*. Padova: CLEUP.

—, 2005: *Piccolo dizionario ortografuico resiano / Mali bisidnik za tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova: CLEUP.

Hildegard STRIEDTER-TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Agata ŠEGA, 1998: Contributo alla conoscenza dei latinismi e romanismi antichi in sloveno, *Linguistica* 38/2, 63–85.

—, 2007: Nekaj ugotovitev o glasovnih značilnostih vulgarnolatinskih predlog za starejše latinizme in romanizme v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 13/1–2, 397–408.

—, 2013: Quelques pistes pour l'investigation des traces des premiers contacts linguistique slavo-romans dans la toponymie slovène, *Linguistica* 53/1, 17–29.

Matej ŠEKLI, 2013: Metodologija določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 19/2, 291–315.

—, 2015: Pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 21/2, 31–44.

—, 2015: Rezijanščina: geneolingvistična in sociolingvistična opredelitev, *Poznańskie Studia Slawistyczne* 8, 199–213.

—, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov* (Linguistica et philologica, 37.) Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

—, 2020: Relativna in absolutna kronologija (bavarsko)staro- in srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 26/1, 7–25.

—, 2021: I nomi di casato e i nomi *in vulgo* delle case di Stolvizza / Solbica in Val Resia. Enzo Caffarelli, Franco Finco (ur.): *Atti del Terzo Convegno di Toponomastica Friulana (Gorizia / Nova Gorica, 7 - 9 novembre 2019)*. Udine: Società filologica friulana. 285–316.

Peter ŠTIH, 2016: Od 6. do konca 15. stoletja. Peter Štih, Vasko Simoniti, Peter Vodopivec: *Slovenska zgodovina I–II*. Ljubljana: Modrijan. 35–221.

ZSSP = *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Odgovorni urednik France Bezlaj. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.

(BAVARIAN) HIGH GERMAN AND (CARNIAN) FRIULIAN ELEMENTS IN RESIAN PERSONAL NAMES

As far as their source is concerned, Resian personal names that contain borrowed features can be systematized as follows: 1) the anthroponym in question was borrowed as such into Resian (Germ. *Jakob* → Res. *Jokup > *Jokop*; Friul. *Bèrtul* → Res. *Bertul > *Bertol*); 2) the anthroponym borrowed into Resian occurs in a shortened form (Friul. *Massimilián* → Res. *Šimiljan > *Šimiljon*); 3) the anthroponym borrowed into Resian was secondarily enlarged by a Slavic suffix (Friul. *Simón* → Res. *Šimun* → *Šimunčič*); 4) the anthroponym borrowed into Resian was shortened and secondarily enlarged by a Slavic suffix (Germ. *Johannes* → Slov. *Janež/Janez* → *Jan* → Res. *Janka > *Jonka → Npl m *Jankini > *Jonkini*); 5) the anthroponym in question is based on an underived borrowed appellative (Middle High German *mesnære* 'sexton' → Res. *měžner* 'id.' → *Měžner*); 6) the anthroponym in question is based on a borrowed appellative, from which it is morphologically derived (Middle High German *drec*, Germ. *Dreck* 'dirt' → Res. *drëk* 'shit' → *Drikec*).

Resian personal names based on borrowed items naturally reflect several linguistic characteristics of the donor languages. Among these it is the phonetic peculiarities that will be the most decisive for linguistic affiliation of the source: a typical (Bavarian) High German phonetic feature is the rounding of Middle High German *a/ā* to an open *o/ō* datable to around 1200 CE (cf. Middle High German *mālære* 'painter' → Res. *moler* 'id.' → *Moler*), while the absolutely diagnostic (Carnian) Friulian phonetic trait is the diphthongisation of Romance *ē, ē̄* to *eĭ, oĭ* (cf. Friul. *Alfréd (> *Alfrêt*) → *Frêd > Carn. Friul. *Freid (> *Freit*) → Res. *Frëjd*).

Digitalizacija Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen

Metka Furlan, Miha Sušnik¹

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2,
SI 1000 Ljubljana, metka.furlan@zrc-sazu.si, miha.susnik@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.12>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku sta predstavljena postopek in rezultat digitalizacije Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen. Prikazano je širše ozadje nastanka rokopisne kartoteke, nato njena struktura, nazadnje pa sta predstavljena potek in rezultat njene digitalizacije, ki je dostopen na naslovu <https://przzi.zrc-sazu.si>.

Ključne besede: Maks Pleteršnik, zemljepisna imena, slovenščina, digitalizacija, rokopis

This article presents the process and result of digitizing Pleteršnik's manuscript collection of geographical names. It presents the wider circumstances behind the creation of the manuscript slips, followed by a presentation of their structure and ultimately the process and result of their digitization, which is available at <https://przzi.zrc-sazu.si>.

Keywords: Maks Pleteršnik, geographical names, Slovenian, digitization, manuscript

Uvod

V prispevku² je predstavljen postopek digitalizacije Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen, ki se od leta 1950 kot samostojna kartoteka hrani v Etimološko-onomastični sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Najprej je prikazano širše ozadje, ki je privedlo do nastanka zbirke, nato je predstavljena struktura rokopisne kartoteke, nazadnje pa dokumentiran potek digitalizacije in predstavljen njen rezultat.

---

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

² Besedilo prispevka se le v posameznih podrobnostih razlikuje od tistega, ki je na spletni strani <https://przzi.zrc-sazu.si> objavljen v zavihku Digitalizacija zbirke.

Ozadje nastanka kartotečne zbirke zemljepisnih imen

Maks Pleteršnik je med sodobnimi domačimi in tujimi jezikoslovci in vsaj deloma tudi med laično javnostjo znan po slovitim *Slovensko-nemškem slovarju* (1894–1895), ki je močno določil razvoj slovenskega enojezičnega slovaropisja in slovenščine same. A gimnazijski profesor, ki je med letoma 1859 in 1863 na dunajski univerzi študiral latinščino, grščino in slovansko jezikoslovje in bil zato tudi Miklošičev študent, bi se v skrbi za slovenščino in slovenstvo, za katera se je še leta 1868 bal, da zaradi duševne in gmotne revščine ter politične nemoči ne bi utonila v italijanskem ali nemškem svetu (Furlan 2006: iv), lahko proslavil še z enim za Slovence enako ključnim narodotvornim delom, s popolnim »geografičnim imenikom«, tj. s slovarjem zemljepisnih imen, ki so se zbirala po vsem slovenskem jezikovnem ozemlju v avstrijskem delu Avstro-Ogrske in naj bi ga izdala Slovenska Matica. Abecedno urejen imenik vseh zbranih zemljepisnih lastnih imen ni ohranjen, in vprašanje je, ali je sploh kdaj obstajal, na podlagi zbranega gradiva, ki se danes hrani v NUK-u,³ pa je nastala kartotečna zbirka, v kateri so imena razvrščena po leksikalnih in drugih značilnostih. Če bi Pleteršniku uspelo udejanjiti tudi ta načrt, bi slovar v onomastičnem pogledu predstavljal to, kar nam na simbolni ravni še danes pomeni njegov *Slovensko-nemški slovar*: uresničitev nikoli izpolnjene želje, ki jo ubeseduje ime Zedinjena Slovenija.

Matičina akcija zbiranja zemljepisnih imen 1876–1923

Maks Pleteršnik je bil kot član Slovenske Matice močno dejaven od leta 1871, 10. junija leta 1876 pa je na 10. seji Odseka za izdajanje Matičinih knjig predlagal akcijo, da naj bi izobraženi domoljubi vsak v svojem kraju s pomočjo vnaprej zasnovanih razpredelnic začeli zbirati krajevna imena, ki naj bi jih Matica uredila in izdala kot leksikon krajevnih imen. Kmalu, 23. junija, je o vsebini seje poročal *Slovenski narod* takole: »Po gosp. prof. Pleteršnikovem nasvetu, da bi se po Slovenskem nabirala krajna imena za popolni »geografični imenik«, določi se, naj se odbor Matičin o tej zadevi obrne do izobraženih domoljubov po deželi s prošnjo, naj bi vsak v svojem kraju nabiral domača krajna imena (imena vasi, rék, gorá, hribov itd.)«

³ Gradivo se hrani v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici pod signaturo Ms 1223 z naslovom *Gradivo za leksikon krajevnih imen*. Ob njem je treba omeniti še dokumentarno gradivo v zvezi z nabiranjem krajevnih imen, ki se pod številko IV hrani kot posebna enota Pleteršnikove ostaline s signaturo Ms 1447.

Vprašanja --- zastran krajepisnih imen.

Politična občina ..... spadajoča pod faro (fare) .....

- I. Katera so v tej občini imena *a)* trgov, *b)* vasi, *c)* zaselij (t. j. manjših skupin hiš), *d)* posameznih posestev (ako imajo razum po posestniku še svoje posredno ime), *e)* manjših okolice ali krajev brez hiš, *f)* posameznih polj (njiv), *g)* travnikov (samožeti, košenice), *h)* gozdov (host, gajev, kolosekov)?
- II. Katera so imena *a)* gar (hribov), *b)* gričev, *c)* dolin, *d)* sotesk (klancev' tokav, grap)?
- III. Katera so imena *a)* rek, *b)* potokov, *c)* studencev (izvirkov), *d)* jezer, *e)* močvirij, *f)* kalov, *g)* ribnjakov itd.?
- IV. Spada li cela občina ali kak del njen pod kako širše krajepisno ime, ki ga ima večja okolica (n. pr. Sorško polje, Suha Krajina, Slovenske Gorice itd.)?
- V. Iz katerih prejšnjih občin je nastala, ali od katere večje se je odcepila sedanja občina, in ni li morda prej imela drugega imena?
- VI. Ali je v občini kak grad ali samostan, ali so kake razvaline ali pa kake druge znamenitosti bodi si zgodovinske, bodi si prirodne (kakor n. pr. jame, rudniki, slatine, toplotice itd.)? Ali se je v občini ohranil spomin na kako važno dogodbo, ki ni sploh znana?

Opomnje.

1. Imena spadajoča pod I, II, III, se najprimernejše razvrste po katastralnih občinah, iz katerih je nastala pol. občina.
2. Pri vsakem imenu naj se pripiše tudi nemško ali laško ime, ako se rabi.
3. Pri vsakem večložnem imenu naj se poudarjeni zlog zaznamuje z akcentom.
4. Ako ljudstvo ime drugače izgovarja, kakor se navadno piše, naj se to pripiše natančno po naroduvi izreki. Zelo koristno bo, ako bo mogoče takšni imenu, katerega pomen ni jasen, pristaviti, kako je zapisano v starejših listinah ali kako se navadno razlaga.
5. Pri imenih trgov, vasi, zaselij in posameznih posestev naj se pripisuje ime prebivavcev in tudi pridevnik iz tega imena (n. pr. Iga, Izanec, Iški ali izanski). Naj se tudi pristavlja, s katerimi predlogi se vežejo imena na vprašanje kje? in odkod? (n. pr. Iga, na Igu, z Iga, Rupe, v Rupah, iz Rup). Pri mnogih imenih je le tako mogoče spoznati njih spol, število in sklanjavo.
6. Odgovori naj se zapisujejo po vrsti zgoraj naštetih vprašanj in točk (n. pr. ad I. *a)*, ad I. *b)*) itd.)
7. Priporoča se, pri nabiranju porabiti s primerno previdnostjo tudi katastralne mape.

J. Blaukovič založnik, Ljubljana.

Slika 1: Vprašanja zastran krajepisnih imen.

(Furlan 2006: v op. 8).⁴ Pobuda k pripravi vseslovenskega topografskega imenika in zbiranju imen tedaj sicer ni bila nova, saj sta k čim bolj popolnemu zbiranju zemljepisnih imen pred njim pozivala France Cegnar leta 1858 in Ferdo Kočevar leta 1868 (Šivic-Dular 2004: 25 z op. 11), a je konsenz za tako akcijo uspelo dobiti šele Pleteršniku, njegova najožja sodelavca v akciji pa sta bila zgodovinar Simon Rutar in jezikoslovec Fran Levec (SKI 1985: 6; Šivic-Dular 1989: 84).

Akcija je stekla. Oblikovana in izgleda kot letak natisnjena so bila kratka navodila o načinu zbiranja z naslovom *Vprašanja zastran krajepisnih imen posameznih občin* (prim. sliko 1).⁵

Izdelana in natisnjena je bila razpredelnica *Vzorec razpredelnice za zbirke krajepisnih imen posameznih občin*, v katero so zbiratelji, ki so bili večinsko gimnazijski dijaki, vpisovali zbrano gradivo (prim. sliko 2).

Vzorec razpredelnice
za zbirke krajepisnih imen posameznih občin.

Politična občina ..... spadajoča v polit. okraj .....
pod župnijo .....

Značaj *)	Ime kakor se navadno piše	Ime, kakor ga pristoječnost izgovarja *), pri naseljenih krajih tudi splošno ime prebivalcev in pridevnik iz imena	Tuja (nemška, oziroma laška) oblika imena	Eventualne pripomnje *)
*) Zapiše se s kratko, n. pr.: zos = v., zaselje = zss., ocolica = ok., gora = g., hrib = hr., grč = gr., dolina = dol., ravlina = rav., gozd = gzd., polje = pl., njiva = nj., travnik = tr., pašnik = pš., potok = p., studenec = st., jezerc = jez., močvirje = mčv., itd. itd.		*) Zlasti naj se ne piše črka j, kjer se ne izgovarja. Ime se zapiše v ime-novelniku in (posobno, če se na e končuje) v rodilniku na vprašanje odkod? ter v očetniku na vprašanje kje? Vsako večzložno ime se naj zapiše z akcentom.	Tuja (nemška, oziroma laška) oblika imena <i>plow-plo</i>	*) Tu lahko nabiratešj izmen, ako mu je znano, kako je katero ime zapisano v starih listinah ali na mapi, kako se navadno razlaga ime, ki ni že samo ob sebi jasno, kakšne znamenitosti, si niso sploh znane, so v dotičnem kraju itd. itd.
				Na koncu ime nabirateljeva.

Slika 2a: Neizpolnjen Vzorec razpredelnice za zbirke krajepisnih imen posameznih občin.

⁴ Zanimivo je, da ta na Pleteršnikovo pobudo sprejeta Matičina akcija v geslu Slovenska matica (ES: 1, 415) ni omenjena, čeprav s svojimi stranskimi učinki ni ostala brez sledi in jo zato moramo uvrstiti med Matičine prispevke k razvoju slovenistike, ugotavlja Šivic-Dular (1989: 85).

⁵ Varianta besedila letaka z nekaterimi dopolnitvami in tudi izpustitvami je bila objavljena v Trstenjakovem članku (Trstenjak 1888).

Vzorec razpredelnice
za zbirke krajepisnih imen posameznih občin.

Politična občina Dole spadajoča v polit. okraj Lešija
pod župnijo Dole

Značaj *)	Ime kakor se navadno piše	Ime, kakor ga (poslo)krajci izgovarjajo, pri naseljenih krajih tudi splošno ime prebivalcev in priložnik iz imena	Tuja (nemška, oziroma laška) oblika imena	Eventualne pripomnje *)
v. *) Zapiše se skrajšo, n. pr.: vas = v., zaseleje = zas., osovica = osv., gora = hr., hrib = hr., grč = gr., dolina = dol., ravšina = rav., gozd = grad., polje = pl., rjavec = rf., travnik = tr., pašnik = pš., potok = p., stanelec = st., jecro = jez., močvirje = mčv., itd. itd.	<u>Gradisce</u>	<u>Gradisce, burt ob bce, vrb, Gradisca, Grad, me Gradisch, gradisch, Gradisch</u> *) Zapiši naj se ne piše črka l, kjer se ne izgovarja. Ime se zapiše v imenovniku in (posebeo, če se na -e konča), v različniku na vprašanje očiščeno? ter v nesniku na vprašanje kje? Vsakič ime serijsko zapiše s akcentom.	<u>Gradisobla</u> <u>dro - ali vrbjica</u>	*) Tu lahko nabiratelj omeni, ako mu je znano, kako je katero ime zapisano v starih listinah ali na mapah, kako se navadno razlaga ime, ali ni že znano ob sebi, kakšne znamenitosti, ki niso sploh znane, so v dotičnem kraju itd. Ne koncu ime nabiratelj.

Slika 2b: Izpolnjen Vzorec razpredelnice za zbirke krajepisnih imen posameznih občin.

Če je bilo zbranih imen v občini oziroma župniji več, kot je dopuščal prostor na natisnjeni razpredelnici, so si zbiratelji pomagali s prepisom razpredelnice in zapisom imen na večjem formatu papirja, kot je mogoče sklepati iz primera v Pleteršnikovi ostalini (prim. sliko 3).

Akcija pa ni obrodila pričakovanih rezultatov, saj je Pleteršnik leta 1880 poročal, da se je na dopise z vprašalnimi obrazci odzvalo samo 42 odstotkov naslovnikov, po tem letu pa je skorajda usahnila (Šivic-Dular 2004: 26) verjetno tudi zato, ker je v tem letu Pleteršnik knezoškofu Janezu Zlatoustu Pogačarju že obljubil skupno uredništvo slovensko-nemškega slovarja, leta 1883 pa je bil z dekretom imenovan za edinega urednika. To delo ga je ob sicer sprva popolni, kasneje pa zmanjšani profesorski obveznosti (Pleteršnik 1894: V) gotovo močno zaposlovalo vse do leta 1895, ko je bil slovar dotiskan. Žal se tudi po letu 1895 dejavnosti niso odvijale po Pleteršnikovi pričakovanjih, čeprav je bilo apelov k zbiranju gradiva, kot je iz leta 1907 ohranjen *Poziv*, ki sta ga podpisala Pleteršnik in tedanji predsednik Slovenske Matice Fran Levec, verjetno več (prim. sliko 4).

Tudi po preselitvi v Pišce spomladi leta 1923 je Pleteršnik še upal, da bo delo za »krajepisni slovar« nadaljeval, a mu je smrt 13. septembra 1923 to preprečila (Šivic-Dular 2004: 27).

Krajpisna imena

Politična občina: Dave spadajoča v pol. ok.: Kočevje
pod župnijo: Ribnica

Značilj	Ime kakor se navadno piše	Ime kakor ga prosto govorijo, izgovarja pri manjših krajih, kjer vplivajo niso preb. in poudarjajo v čimena	Tujaj (nem.) ali čaka oblika imena	Eventualne priponke
v.	Bukovica	Bukovica		
uj.		bukovčke vjive		
"	Točarnice	Točarnice		
"	Zeliniki	Male vjive		
uj in tr.	Rejze	Zeliniki		
uj.	Tri protoku	Rejze aka.?		Za e je j: Rejzje
"	Zadue vjive			
"		Devčki		
"		Ribnice		
"		Krajci (mali, dolgi)		
"	Dolgi zeliniki	dolgi zeliniki		
"	pod ograjo			
"	v ograji			
"		pod Betšam		
po	Mlake			bes. izvorok/5
"	Reber			
po in tr.	Floti			
"	Dovrje			
stud.	Jarkova	Jarkova	Jarkova?	i se polglasno izgovarja
v.	Dave			
uj.	Lipnice	Lipnice		
"	pod vrati	pod planici		
"	Dolge - Nove vjive	pod vratih		
"		v Gvoškij		
tr.		Ketmansa vega		Ali se glasi: v Gvoške? (i polglasno)
po.	Lari	Larfi		u se polglasno izgovarja
"	Jamel dol	Jamel diti		polglasnihi so naravnost v oklepaji
"		v Dovcu		

Slika 3: Izpolnjen vzorec na nenatisnjeni razpredelnici.

Poziv.

Slovenska Matica je sklenila nabrati vsa krajepisna imena iz vseh slovenskih krajev. Taka zbirka bi bila važna v dvojnem obziru. Prvič bi olajševala določanje pravilne pisave naših krajepisnih imen v javni rabi in drugič bi podajala obilo gradiva za jezikoslovje in nekoliko tudi za domačo zgodovino. Ta uspeh pa se bo dal le doseči, ako bu zbirka kolikor mogoče popolna in ako se bo vse natančno po pristavljenem navodilu zapisavalo.

Imena se nabirajo po občinah. Potrebno je torej, da dobi Matica iz vsake posamezne občine vsa krajepisna imena, zapisana na pole, razpredeljene po pridejanem vzorcu, in sicer zapisana natančno tako, kakor se v pristavljenem navodilu zahteva.

Odbor se torej obrača do vseh rodoljubov, katerim ta poziv v roke pride, z iskreno prošnjo, naj blagovolijo v prid domovine nekoliko časa in truda žrtvovati in vsak v svojem rojstnem kraju, oziroma v svojem večletnem bivališču se lotiti nabiranja krajepisnih imen. Na drug način, kakor po splošnem požrtvovalnem sodelovanju razumništva po vseh slovenskih krajih, Matica v tej stvari svojega namena ne more doseči. Zato upa odbor, da mu častiti gospodje rodoljubi, do katerih se obrača, svoje prijazne pomoči ne bodo odrekli.

Ako bi pa kdo ne mogel dela prevzeti, naj blagovoli ali sam naprositi ali odboru Matice Slovenske nasvetovati koga drugega, ki bi mogel in hotel to storiti.

V Ljubljani meseca januarja 1907.

V imenu odbora Slovenske Matice:

Predsednik:

Fr. Levec.

Odbornik:

M. Pleteršnik.

Slika 4: Poziv iz leta 1907.

Tematska razvrstitev imen namesto abecedno urejenega imenika

Po Pleteršnikovi smrti je delo za izdelavo »geografičnega imenika« usahnilo, njen stvaren in obsežen ostanek pa je rokopisna kartoteka, ki zaslužno nosi ime po njenem avtorju ter pobudniku in glavnem akterju Matičine akcije Maksu Pleteršniku. Čeprav pisni viri poročajo o »geografičnem imeniku« in »krajepisnem slovarju« (Šivic-Dular 2004: 27), ohranjena kartoteka ne prinaša abecedno razvrščenih imen, ampak so tematsko razvrščena v 3 vsebinske enote. Odgovor na vprašanje, zakaj kartoteka z abecedno razvrščenimi imeni ne obstaja, je morda povezan s Trstenjakovo kritiko iz leta 1888, da »/t/a imenik bode zgodovinski slovar krajepisnih imen po Slovenskem, in takega imenika še mi nimamo in ravno takšnega nujno potrebujemo za znanstvene namene«, saj da »/n/ârodnih imenikov slovenskih imen imamo že dôkaj« (Trstenjak 1888: 698).⁶ Sklepamo namreč lahko, da je Pleteršnik tej Trstenjakovi ideji o toponomastičnem slovarju v znanstvene namene vendarle sledil, saj so imena v kartoteki z razvrstitvijo v posamezne vsebinske enote onomastično že interpretirana.

Pleteršnikova rokopisna kartoteka

O nastajanju in vsebini Pleteršnikove rokopisne kartoteke, ki se hrani v Etimološko-onomastični sekciji, potem ko jo je leta 1950 Inštitut za slovenski jezik, najverjetneje na pobudo Franceta Bezlaja, ko se je pripravljaj na izdelavo svojih Slovenskih vodnih imen I–II (1956–1961), pridobil od Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani,⁷ je pred leti podrobno pisala Alenka Šivic-Dular v člankih *Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen* (Šivic-Dular 1989) in *Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen pri Slovenski matici* (Šivic-Dular 2004). Njene ugotovitve se danes lahko dopolni le v podrobnostih ali pa bolj stvarno ponazori, saj je bila kartoteka

---

⁶ Trstenjak v prispevku v prid svoji tezi navaja več tedanjih »imenikov«. Težnjo, da se izdela zgodovinski slovar, na podlagi Trstenjakovega članka navaja že Šivic-Dular (1989: 84).

⁷ V poročilu o opravljenem delu Inštituta za slovenski jezik za leto namreč piše, da »je inštitut pridobil /.../ od narodne in univerzitetne biblioteke zbirko ledinskih imen, ki jih je še pred svetovno vojno nabrala Slovenska Matica s svojimi sodelavci in so bila že po Pleteršniku obdelana po etimoloških geslih, po sufiksih in podobno« (Letopis SAZU 1952: 143s.; Šivic-Dular 2004: 18). Na neustreznost Bezlajeve oznake, da zbirka vsebuje le ledinska imena, je opozorila že Šivic-Dularjeva (2004: 31).

ob digitalizaciji ponovno natančneje, a zaradi visokega števila primerov in načina njihove sporočenosti še vedno ne dovolj podrobno pregledana.

Struktura zbirke zemljepisnih imen

Poročilo, v katerem bi bile popisane enote kartoteke, pridobljene iz NUK-a, ne obstaja. Kartoteko sestavlja pet škatel popisanih listkov, ki jih je mogoče po formatu in vsebini ločiti na več različnih sklopov. Glavnino predstavlja zbirka zemljepisnih imen, nastala predvsem na podlagi med Matičino akcijo zbranega gradiva, ki se od ostalih sklopov zlahka loči po formatu in vsebini. Gre za s pisavo (večinoma) ene roke podolžno popisane listke približnega formata A6. Listki imajo tudi enotno dvodelno vsebinsko strukturo:

- (1) V levem zgornjem kotu je navedena **iztočnica** listka, ki je v večini primerov od navajanega gradiva ločena z vodoravno črto (včasih so namesto tega podčrtane posamezne besede). Pripisane so lahko tudi nemške ustreznice (npr. *Heide* k *ajd*), etimološki namigi in druge opombe. Levo od iztočnice se lahko pojavlja z rdečim črnilom zapisana **številčna označba** listka, kar kaže na to, da iztočnice v strukturi ureditvi zbirke predstavljajo posebno hierarhično raven, saj posamezna iztočnica lahko zajema po več listkov.
- (2) Na preostalem prostoru listka je navedeno **toponomastično gradivo**, navadno urejeno po abecednem vrstnem redu. Zapis gradiva sledi splošnemu vzorcu, kjer je najprej zapisano ime, nato v oklepaju (pogosto okrajšan) tip denotata (npr. travnik, gora, reka, kraj, vas, zaselje ipd.), sledi pa geografska umestitev, kjer je najprej navedena dežela (Kranjsko, Štajersko, Koroško, Goriško, Istra, Trst, Ogrsko), nato pa bodisi politično- bodisi cerkveno-upravna enota, v kateri se nahaja denotat, tj. politični okraj in občina v prvem ter dekanija in fara v drugem primeru. Ob omenjenih podatkih je pri določenih zapisih lahko navedeno tudi dodatno gradivo (npr. lokalni izgovor imena, ime prebivalca, pridevniška oblika, ime v drugih sklonih, nemška različica imena v latinici ali gotici ipd.) kot tudi druge informacije (alternativni viri, etimološki namigi ipd.).

Zbrano imensko gradivo je evidentirano po:

- (a) predvsem apelativnih, a tudi imenskih podstavah zemljepisnih imen, tj. po topoleksemih (4261 listkov); v skupini so kot poseben tip evidentirana imena s predponami (tip *Podbreg*, *Podbržina*);

- (b) glasovno in funkcijsko različnih izglasjih, abecedno razvrščenih po nosilnih glasovih *-a-*, *-b-*, *-c-*, *-č-*, *-e-*, *-i-*, *-j-*, *-k-*, *-l-*, *-n-*, *-o-*, *-s-*, *-š-*, *-u-*, *-v-*, tj. po izglasjih (1888 listkov); za oznako je tu uporabljen termin *izglasje* in ne *sufiks*, ker vse gradivo ne bi ustrezalo taki besedotvorni oznaki, npr. *Barkovlje*, kar se navaja pod *-ovje* (= *-ovlje*);⁸
- (c) različnih glasovnih, oblikotvornih, besedotvornih in strukturnih značilnostih imen ter njihovem izvoru, tj. po slovnicih značilnostih (718 listkov).⁹

Posamezno ime se zaradi tematske ureditve zbirke lahko pojavlja tudi na več mestih, npr. ime travnika *Bikovo*, ki se pojavlja tako pod iztočnico *bik* v prvi enoti kot pod iztočnico *-ov* v drugi enoti.

Prvotni vrstni red kartotečnih listkov je razviden iz njihovih številčnih označb ter večinske abecedne urejenosti prvih dveh enot kartoteke (tretja enota ni urejena abecedno),¹⁰ a nekaj posameznih listkov temu sistemu v originalu ne sledi, kar je verjetno posledica napačnega vstavljanja listkov ob uporabi kartoteke. Takšni primeri so: druga enota se začne z listki *-ač 3.*, *-ač 2.*, *-ač 1.*, *-ača 1.*, *-ača 1.a*, *-ača 2.*, *-ača 3.* itd.; listki *Priimki in imena* s številčnimi označbami 328., 63.a, 63., 181., ki po vsebini spadajo v tretjo enoto, so v tem vrstnem redu vstavljeni v prvo enoto med listka *prigraja* in *prijazen*, listek *Priimki in imena 206.* pa celo med *ros* in *rosa*;

⁸ Toponim romanskega izvora je bil neposrečno poknjižen iz narečnega *Bárkola* oziroma *Bárkula* (Merkù 2006: 41).

⁹ Ta enota se v kartoteki pojavlja v dveh nestičnih delih (ločuje ju 12 listkov z iztočnico *-ovišče*, ki spadajo v drugo vsebinsko enoto, urejeno po izglasjih), pri čemer se drugi, manjši del (31 listkov) ne pojavlja na natipkanem vsebinskem kazalu z naslovom *Vsebinska* (prim. sliko 7), ki je umeščen na začetek prvega, večjega dela (687 listkov); kot dve različni skupini ju je prepoznavala Šivic-Dular (2004: 19). Zaradi vsebinske podobnosti ju v digitalni različici zbirke obravnavamo skupaj v vsebinski enoti C.

¹⁰ Originalni vrstni red prvega dela listkov enote C je razviden iz natipkanega listka *Vsebinska* (prim. sliko 7; glede delitve vsebinske enote C na dva dela prim. op. 8). Vrstni red iztočnic drugega dela listkov se v originalu glasi: *Zanemarjeno jotiranje (posebno pri r-u)*, *Heteroclitia in heterogenea*, *Izpremembra prvotnega debla*, *Akcent*, *Vokalni r je ar*, *Adj. in subst. se združita (stopita) v eno besedo*, *Tudi lj se izpreminja v v*, *Prepozicija s subst. (v sintakt. zvezi) se izpremeni brez sufiksa v subst.*, *Gen. plur. masc. na -ъ/ь*, *Imena v sing. neutr. na -e se zamenjujejo s plur. fem. na -e*, *Masc. adj. -pje se izpremeni v -plje*, *Sinkretizem, l za r, o- namesto je-*, *Heteroklizija*, *Adverbiale namesto adjektiva*, *-mn- se izpreminja -ml- (in narobe)*, *Vokaliziranje l-a, n pred k omehčan*, *Metateza*, *Iz subst. narejen adj. (brez sufiksa tako rekoč)*, *-ova Vas se skrči v -ovas*, *Sufiks -ьнъ za sogl. n v slov. -nji*, *Fem. adj. ali part.*

skupina 12 listkov z iztočnico *-ovišče*, ki po vsebini spada v drugo enoto, se nahaja med listki tretje enote in jo ločuje na dva dela.

Zadnja enota v imenoslovnem in jezikoslovnem oziru pozitivno preseneča, saj omogoča vpogled v jezikoslovna dejstva toponimskega gradiva, ki so bila že v Pleteršnikovem času opažena in izpostavljena, a se je nanje tudi pozabilo in na novo odkrivalo ter pisalo, kot da prej niso bila uzaveščena.¹¹ Tako je na primer posebej opozorjeno na premet $p : k \rightarrow k : p$ v imenih *Krepop* iz *Prekop*, *Krepoka* iz *Prekopa*, *Pokrivnjek* iz *Koprivnjek*,¹² izpostavljen je pojav ničte adjektivizacije samostalnikov v imenih tipa *Apno*, *na Apnem*, *Črnilo*, *v Črnilem*,¹³ ki ga danes v občni leksiki prepoznamo v pridevniku *râjnki*, f *-a* 'ki je umrl, pokojen' (SSKJ) ← *râjnik* m 'kdor je umrl; pokojnik' (Furlan 2013) itd.

Druge sestavne enote kartoteke

Ob predstavljenih treh tematskih razvrstitvah imenskega gradiva vsebuje kartoteka tudi dva listkovna sklopa, ki sta po uporabljenem papirju, načinu zapisa in tematiki drugačna. Ta sta bila najverjetneje vključena kasneje in ne predstavljata prvotnega stanja Pleteršnikove kartoteke. Prvi sklop predstavlja s svinčnikom popisanih 91 črtastih listkov drugačne velikosti od listkov zbirke zemljepisnih imen z izpisi zgodovinskih zapisov izvorno slovanskih imen s področja avstrijske Štajerske, ki se nanašajo le na topoleksema *laz* in *ledina*. Čeprav ti ekscerpti po mnenju Šivic-Dularjeve nazorno kažejo na nedokončano obliko in posredno kartotečno zbirko določajo kot nedokončano delovno verzijo (Šivic-Dular 2004: 20), se je z njeno oceno, da je ta sveženj del prvotne kartoteke, težko strinjati.

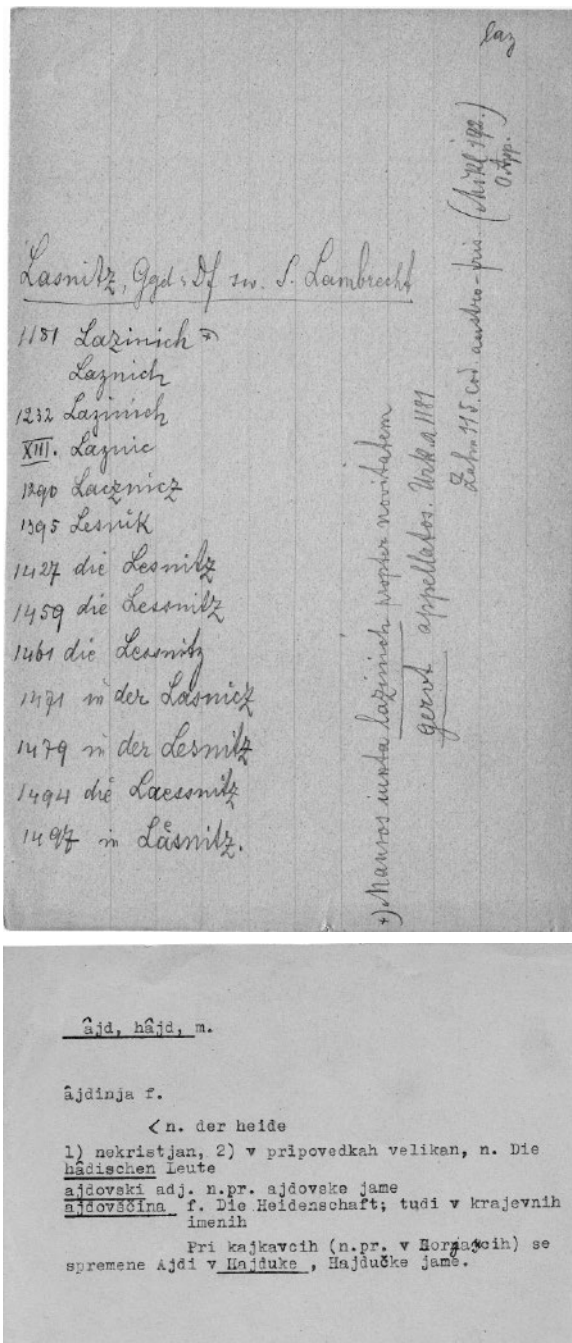
Glede drugega listkovnega sklopa s 302 natipkanima listkoma z besedami med *ajd* in *južina*, ki vsebujejo etimološka in druga pojasnila iz strokovne literature pa »najbrž niso sestavni del prvotne zbirke«, saj »koncept in vsebina listkov kažeta na material za etimološki slovar F. Bezlaja«, je ugotavljala že Šivic-Dularjeva (2004: 21).

¹¹ Posebej je vse te v zbirki prepoznane jezikoslovne pojave izpostavila in gradivno ponazorila že Šivic-Dularjeva (2004: 19s.).

¹² O tem pojavu v toponomastiki Torkar (2017: 407).

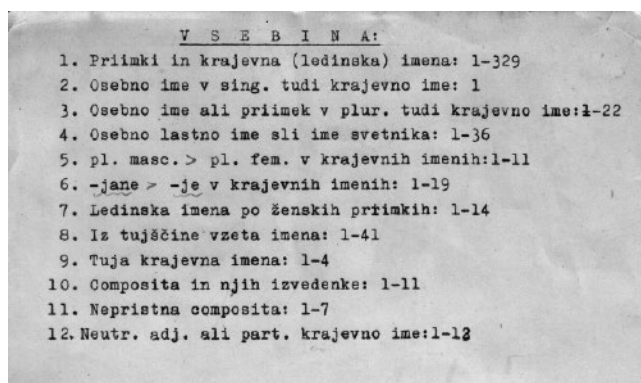
¹³ Primera sta uvrščena na listek z naslovom *Iz subst. narejen adj. (brez sufiksa tako rekoč)* in *Heteroklizija*.

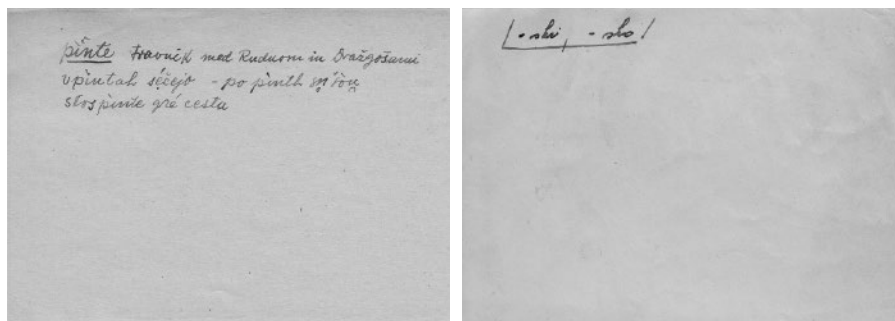
Slika 6: Posnetek enega izmed listkov z iztočnico laz ter listka ajd.

Dvom o prvotnosti se pojavlja tudi pri nekaterih listkih, ki se fizično nahajajo med listki zbirke zemljepisnih imen. Prvi tak je natipkan listek z naslovom *Vsebina*, ki se nahaja neposredno pred začetkom tretje enote. Vsebuje seznam dvanajstih iztočnic neposredno sledečih 687 listkov (ti predstavljajo večji del, a ne celotne tretje enote), ob njih pa še navedbo prve in zadnje številčne označbe listka. Če tipkopis kot merilo za kasnejši nastanek listka morda le ni zadovoljiv argument, da ni del prvotne Pleteršnikove kartoteke, se postavlja vprašanje, zakaj bi bilo kazalo vsebine narejeno le za del evidentiranih slovnčnih značilnosti v imenih, ki so del tretje enote.

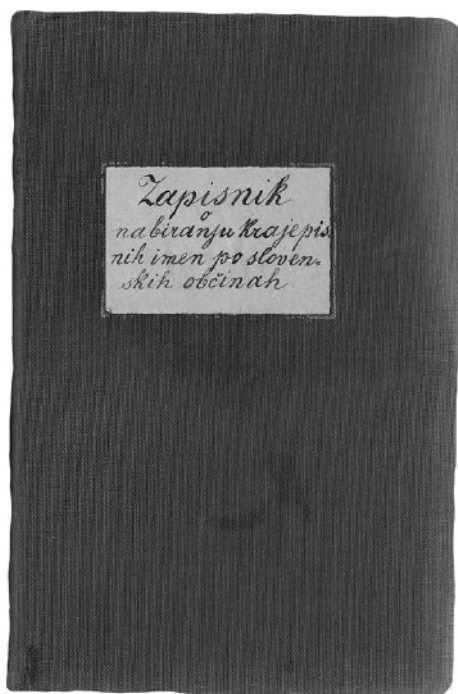
Slika 7: Posnetek listka *Vsebina*.

Na kasnejši poseg v obseg originalne Pleteršnikove kartoteke kažeta tudi listka z iztočnicama *pinte* in *-ski, -sko*. Oba sta zapisana z modro barvo črnila, a z dvema različnima rokopisoma. Zapis na listku *pinte* sledi popolnoma drugačnemu načinu prikazovanja gradiva, listek z iztočnico *-ski, -sko* pa imenskega gradiva nima zapisanega.

Slika 8: Posnetka listkov *pinte* in *-ski, -sko*.

Kartoteki je priložen zvežčič *Zapisnik o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah*, iz katerega je na 102 popisanih straneh razvidno, za katere občine do junija 1917 Slovenska Matica še ni dobila naprošenih zbirk imen in so zato bila na kartotečne listke »prepisana imena kranjskih občin iz Leksikona kranjskih občin iz l. 1906 in iz občinskih map Kranjskega mapnega arhiva« (Zapisnik: 1),¹⁴ pa tudi iz drugih tedanjih pisnih virov, kot je pokazal pregled kartoteke (Šivic-Dular 2004: 32). Iz Zapisnika je razvidna avstroogrška političnoupravna razdelitev na politične okraje, sodne okraje ter politične občine iz časa nabiranja gradiva za zemljepisni imenik. Zapisnik je zato nujno pomagalo pri uporabi Pleteršnikove zbirke.

Slika 9: Platnica in primer vsebine *Zapisnika o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah*.

¹⁴ V zvežčič so bili naknadno vpisani tudi podatki o novoprispelih zbirkah, tudi še leta 1922, kot je videti iz zapisa za npr. občino Dob (v tedanjem sodnijskem okraju Kamnik), Banja Loko (v tedanjem sodnijskem okraju Kočevje) ali Gorenjo Vas (v nekdanjem sodnijskem okraju Višnja Gora). V Zapisniku je zabeleženo, da je bilo gradivo zbirke dopolnjeno na podlagi *Leksikona kranjskih občin iz l. 1906* (Leksikon 1906), pregled gradiva pa je pokazal, da je bil pri dopolnjevanju uporabljen tudi četrti zvezek *Štajersko* (Leksikon 1904).

Oba dodatna sklopa listkov ter vse tri omenjene listke, verjetno naknadno vstavljene v zbirko zemljepisnih imen, prepoznavava kot sekundarne in jih zato nisva vključila v digitalno različico kartoteke. Vključen pa je bil priloženi *Zapisnik*, ki je zagotovo bil kot dodatek del prvotne kartoteke.

Digitalizacija zbirke zemljepisnih imen

V Etimološko-onomastični sekciji smo ocenili, da je rokopisna zbirka za slovensko ne le imenoslovno jezikoslovje preveč pomembna, da bi še vedno ostajala krogu potencialnih uporabnikov nedostopna, neizkoriščena ali celo popolnoma neznana. Vsebuje namreč toponimsko gradivo, ki ni bilo zbrano le v terenski akciji na vsem slovenskem jezikovnem ozemlju znotraj avstrijskega dela Avstro-Ogrske, ampak tudi iz različnih pisnih virov (tudi za območje Prekmurja) in je glede toponimskih denotatov zelo raznovrstno (od imen jarkov, pašnikov, travnikov itd. do imen gora in vodnih tokov). Čeprav gre za nedokončano delo, je po obsegu zemljepisnih imen izredno bogat dokument o stanju slovenske toponimije s preloma iz 19. v 20. stoletje, za sodobno slovensko toponomastiko pa neprecenljiv zgodovinski vir za sodobne sinhrono in diahrono raziskave. Ker so imena razvrščena po jezikoslovnih vidikih, kartoteka omogoča dober vpogled v pristop, način in spoznanja toponomastičnih raziskav Pleteršnikove dobe. Zato smo se odločili, da je čas za njeno digitalizacijo.

Potek digitalizacije

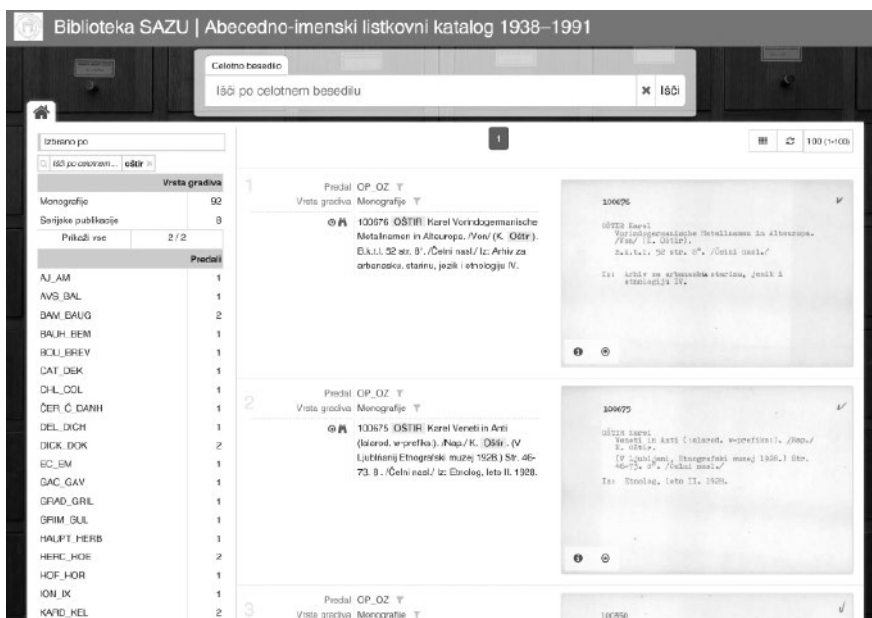
Ideja, da bi bilo Pleteršnikovo zbirko kljub rokopisu,¹⁵ ki v vseh primerih tudi ni izpod ene roke, možno vendarle digitalizirati, se je porodila leta 2018 ob vpogledu na izvedbo digitalizacije Abecedno-imenskega listkovnega kataloga 1938–1991 Biblioteke SAZU. Tedaj se je sklenilo kartoteko digitalizirati kot elektronsko zbirko optično prebranih listkov, zgledujoč se po omenjenem katalogu. Optično prebrane listke bi torej elektronsko uredili tako, da bi bilo s pomočjo prosto dostopnega spletnega pregledovalnika omogočeno brskanje po kartoteki. Posnetki kartotečnih listkov bi bili urejeni v vsebinske enote (sledječ izvorni ureditvi kartoteke), kot dodatna vsebinska enota pa dodani tudi posnetki priloženega Zapisnika. Ker bi bil

---

¹⁵ Zaradi rokopisne narave kartotečne zbirke digitalizacija z optičnim prepoznavanjem znakov (ang. *optical character recognition* oz. OCR) ni mogoča.

prepis celotne vsebine listkov velik in dolgotrajen podvig, smo se odločili samo za prepis iztočnice ter morebitne številčne označbe listka. Izvedbeni proces lahko strnemo v štiri korake, ki so se lahko odvijali tudi vzporedno:

- (1) Optično branje listkov in priloženega Zapisnika ter obdelava pridobljenih posnetkov.
- (2) Digitalno označevanje pridobljenih posnetkov.
- (3) Priprava spremnih besedil.
- (4) Izdelava spletišča.

Slika 10: Posnetek zaslona spletne različice Abecedno-imenkega listkovnega kataloga 1938–1991 Biblioteke SAZU (<https://katalog.sazu.si/>).

Optično branje, obdelava posnetkov

V letu 2018 so bili kartotečni listki (brez prej omenjenih listkov, prim. razdelek Druge sestavne enote kartoteke) približnega A6-formata ter strani priloženega zvežčiča optično prebrani (poskenirani) v kakovosti 600 dpi (ang. *dots per inch*) in shranjeni v formatu TIF. V nadaljnji obdelavi so bili leta 2021 ponovno poskenirani v primerih, kjer se je pojavil sum, da bi obstoječi posnetki lahko vzbujali dvom, ali je bilo zajeto vse besedilo na listkih. V istem letu je bil končni nabor posnetkov obrezan, zbirko visokokakovostnih posnetkov hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik

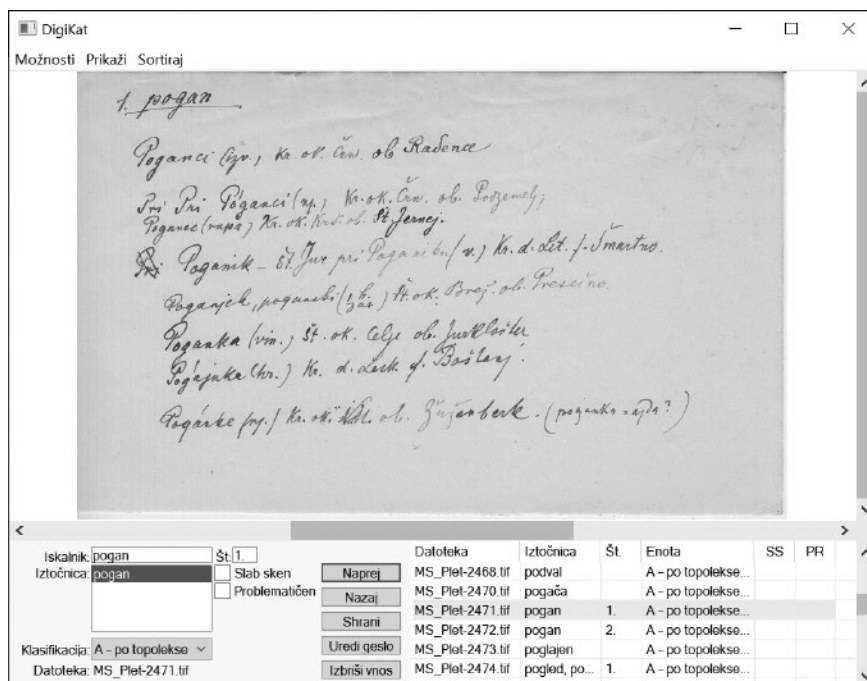
Frana Ramovša. Za potrebe prikaza na spletni strani so bili posnetki zmanjšani na približno 35 % originalne velikosti in pretvorjeni v format JPG.

Digitalno označevanje posnetkov

Za ureditev zbirke posnetkov je bila izbrana rešitev z relacijsko podatkovno bazo (SQLite). Uporabljen rešitev je neposredno uporabna pri izdelavi spletnega pregledovalnika: spletna rešitev lahko namreč do podatkov dostopa s standardnim povpraševalnim programskim jezikom za delo s podatkovnimi bazami, SQL (ang. *structured query language*).

Oktober 2019 je bil izdelan vnašalni program za operacijski sistem Windows, s pomočjo katerega je bilo mogoče prikazanemu posnetku določiti:

- (1) iztočnico,
- (2) morebitno številčno označbo in
- (3) vsebinsko enoto, v katero spada.

Slika 11: Posnetek vnašalnega programa.

Te podatke je program za vsak posnetek vnesel v podatkovno bazo in jih povezal z imenom datoteke ustreznega posnetka. Označevanje je potekalo

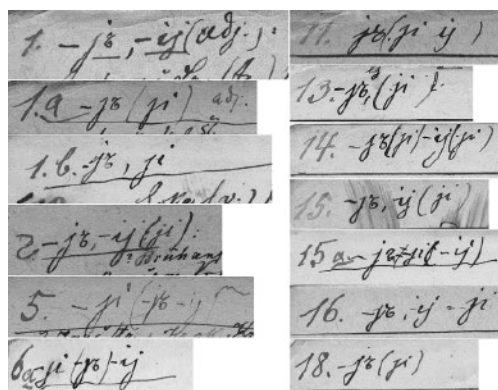

v obdobju od oktobra do decembra 2019, v obdobju od oktobra 2020 do septembra 2021 pa pregledovanje in izboljševanje pridobljenega rezultata, pri čemer so bili opravljeni popravki in drugi manjši posegi. Zaradi prednosti strukturnih omejitev relacijskih podatkovnih baz je program sproti opozarjal na nekatere nedoslednosti, ki jih je bilo treba rešiti.

Digitalni zapis iztočnic

Iztočnic iz različnih razlogov v digitalno okolje ni bilo mogoče prenesti brez sprememb, temveč jih je bilo treba na različne načine prilagoditi. Ob načelu, da digitalno zapisana iztočnica v čim večji meri odraža izvorni zapis naslovne tematike na vsakem listku, je bilo treba upoštevati tudi načelo najdljivosti gradiva na listku s to iztočnico, medsebojna razmerja med iztočnicami, vlogo iztočnice v kontekstu zamišljenega spletnega brskalnika ter splošne omejitve digitalnega okolja. Sledi seznam problematičnih vidikov z opisom uporabljenih rešitev.

- (1) **Nedosledno zapisovanje iztočnic, ki zajemajo več listkov.** Ker iztočnica predstavlja hierarhično enoto, skupno vsem listkom, ki jo navajajo, je bilo treba zapis posamezne iztočnice poenotiti za vse listke v skupini. Iz posameznih primerov, kjer zapis naslovne tematike ni bil enoten, je bilo treba narediti sintezo, pri čemer je čim boljše upoštevano merilo najdljivosti, hkrati pa tudi povednost označbe in smiselno razmerje do ostalih iztočnic. Iztočnica *-en, -ena, -eno (adj.)* na primer stoji v opoziciji do iztočnic *-en, -na, -no (adj.)*, *-en (ptc.)* in *-en (subst.)*.

Slika 12: Ponazoritev variantnosti iztočnic na primeru listkov s skupno digitalno iztočnico *-j, -ji (adj.)*.

- (2) **Večbesedne iztočnice.** V prvih dveh enotah so iztočnice načeloma enobesedne. Pri imenskih iztočnicah je beseda, in sicer samostalnik ali pridevnik (prva enota) oz. samostalniško, pridevniško in deležniško izglasje (druga enota), v imenovalniku ednine (moškega spola pri pridevnikih in deležnikih). Med enobesedne spadajo tudi predlogi, redko se pojavlja kar koren, medtem ko je glagol praviloma naveden z več oblikami. Večbesedne iztočnice lahko navajajo dodatne fonetične ali morfološke različice (npr. *prašič*, *prešič*; *hrbet*, *hrbec*), posamezne slovnične oblike (npr. *precepiti*, *precepljen*, *-en*, *-ena*, *-eno* (adj.)) ali celo druge člene iste besedne družine (npr. *moten*, *motati*, *motovilo*). Pri oblikovanju digitalne iztočnice se je poskušalo ohraniti razumno razmerje med dolžino iztočnice in najdljivostjo gradiva na listku. Najdaljša iztočnica, ki je zaradi najdljivosti ni bilo smiselno krajšati, je *jaz*, *jazba*, *jazva*, *jazma*, *jazna*, *jazbina*, *jazvina*. V tretji enoti so iztočnice skoraj izključno večbesedne, saj navadno opisno predstavljajo izpostavljeno slovnično značilnost.
- (3) **Uporaba oklepajev.** V iztočnicah so za ponazoritev variantnosti znotraj besede pogosto uporabljeni oklepaji. Ker bi uporaba oklepajev v digitalnih iztočnicah onemogočala najdljivost posameznih listkov z iskalnikom, so bili oklepaji znotraj iztočnice odpravljeni. Pri tem sta bili glede na položaj oklepajev uporabljeni dve različni rešitvi. Če so se oklepaji pojavili na koncu besede, npr. v iztočnicah »Anton(ij)« in »prepar(a) prepariti«, so bili izpuščeni. Nova iztočnica tipa *Antonij* omogoča najdljivost tako z iskalnim nizom »Anton« kot »Antonij«. Izpust v preostalih iztočnicah, npr. »bałt(o)ra«, ni bil mogoč, saj pri iskalnem nizu »baltra« ne bi bilo zadetka. Iztočnica je bila zato razvezana v *baltra*, *baltora*.
- (4) **Zapisovanje dvoustničnega *l*.** Dvoustnični izgovor izvirnega *l* je mestoma označen z uporabo črke *ł*. Zapisovanje *ł* ni sistematično, nedoslednost se lahko pojavlja celo znotraj iztočnice istega listka. Zaradi lažje najdljivosti je bil vsak *ł* zamenjan z *l*.
- (5) **Staro(cerkveno)slovanske in rekonstruirane oblike topoleksemov.** Iztočnice »stsl. blinъ«, »*jeder«, »(*odol) stsl. ądolъ« ob »ądolъ stsl. ądolъ in -ль (f.)« in »??*kami stsl. камъ« so bile zapisane brez posebnih znakov, izglasni jeri in jori pa odpravljeni: *blin*, *jeder*, *odol*, *kami*.
- (6) **Zapisovanje s posebnimi znaki *ѣ*, *ѥ*, *ѧ*, *Ѩ* ipd.** Pri nekaterih iztočnicah so bili uporabljeni znaki *ѣ*, *ѥ*, *ѧ*, *Ѩ* ipd. za prikaz izvornih glasov v besedi. Zaradi lažje najdljivosti so bili zamenjani z navadnimi znaki, odpravljena so bila tudi naglasna znamenja. Prim. »kałъn«, »bъz =

бѢЗЪГ« ob »bez (= bezeg) baz«, »мѢЗ- meža, muža«, »šĉedьm (šedem)«, »рѣж-, režati«, »-ен« → *kalen, bez, mez-, meža, muža, šĉedem, šedem, rež-, režati, -en, -ena, -eno (adj.)*. Zaradi odprave naglasnih znamenj sta bili iztočnici »kótár« in »kotár« združeni v *kotar*.

- (7) **Enakopisne iztočnice.** Nekateri tovrstni listki so v zbirki ločeni z rimskimi številkami ali pa so celo brez njih, npr. »I. bor Föhre« (dendronim) : »II. bor pugna« ('boj'), »svet sanctus« : »svet mundus«. Zaradi velike raznovrstnosti smo se odločili med enakopisnimi iztočnicami ločevati z določilom v oklepaju za posamezno tovrstno iztočnico. Največ dodanih določil je slovničnih oznak, in sicer za besedno vrsto (subst., adj., praep., ptc.) ter spol (m., f.), nekaj latinskih pomenskih ustreznic, prim. *bor (pinus) : bor (pugna), mir (murus) : mir (pax)*, nekaj pa slovenskih, prim. *vran (črn) : vran (gavran), sev- (sejati) : sev- (sijati)*, v dveh primerih gre za razliko med občnim in lastnim imenom, prim. *barbara (občnoimensko) : Barbara (lastnoimensko), čič (občnoimensko) : Čič (lastnoimensko)*.

Poenotenje sistema številčenja¹⁶

V Pleteršnikovi kartotečni zbirki je vrstni red listkov z isto iztočnico v skoraj vseh primerih natančno označen, pri čemer je bilo za zapis številčk dosledno uporabljeno rdeče črnilo. Vrstni red ni označen le številčno (1., 2., 3. ..., npr. *hrast*), temveč tudi z uporabo črk (1., 1.a, 1.b, ..., npr. *blato*). Verjetno je bilo prvotno označevanje številčno, zaradi postopnega nastajanja kartoteke pa je naknadno prišlo do potrebe po uvajanju vmesnih mest v že obstoječem zaporedju – gradivo se namreč praviloma navaja po abecednem vrstnem redu. Sistema se zato po pričakovanjih dopolnjujeta, prim. *breza* (1., 1.a, 1.b, 2., 2.a, 3., 3.a), a je tudi že iz tega primera razvidno, da je bila izbira sistema označevanja do določene mere prosta (prim. odsotnost označbe 2. pri *blato* ter uporabo označbe 3.a pri *breza*, čeprav je označba 4. še prosta). Nedosledno je zapisovanje pike (1. ob 1, 1.a ob 1a, včasih tudi 1.a.), podčrtovanje črk (1.a ob 1.a) ter tudi v posameznih primerih samo označevanje, saj se pojavlja po dva (ali tudi več) neoznačenih¹⁷ oz.

¹⁶ Tudi o sistemu številčenja spregovori Šivic-Dular (2004: 19, op. 5). Domnevno manjka-joči listek *Priimki in imena 328.*, ki ga Šivic-Dular na istem mestu omenja, je bil zgolj napačno vstavljen. Po samodejni razvrstitvi listkov v digitalni obliki ni videti, da bi manjkal še kakšen listek.

¹⁷ Iztočnice *brin, brina, konj, podreti, podrt, podren, rž, črt-, žrnev* in *-j (subst.)* imajo ob nizu označenih listkov (1. 2. 3. 4. za *konj*, 1. 2. za *žrnev* itd.) tudi po en neoznačen

enako označenih listkov z isto iztočnico,¹⁸ npr. *gos* (trikrat brez označbe), *gol* (dvakrat 1.), *brdo* (dvakrat 1.b). Pri sistematizaciji označevanja za digitalno okolje je bila zaradi želje po ohranitvi izvirnega zapisa ter hkrati nedvoumnosti sistema zasnovana naslednja rešitev. Pri označenih listkih je pika dosledno zapisovana in je znak za izvorno označbo vrstnega reda. V primeru neoznačenih in enako označenih listkov je na konec obstoječe označbe (oz. namesto neobstoječe) dodana zaporedna številka brez pike. Doslej omenjeni listki imajo torej po uporabljenem sistemu naslednje označbe: *hrast* (1., 2., 3., 4., 5., 6.), *blato* (1., 1.a, 1.b), *breza* (1., 1.a, 1.b, 2., 2.a, 3., 3.a), *gos* (1, 2, 3), *gol* (1.1, 1.2, 1.a, 1.b, 2., 3., 3.a, 4., 5.), *brdo* (1., 1.a, 1.b1, 1.b2, 1.c, 2.). Tako označene enote lahko računalnik z uporabo algoritma nedvoumno razvrsti v pravilni vrstni red, hkrati pa je z odstranitvijo števka na koncu označbe (tj. do pike, črke ali popolnoma) mogoče razbrati izvorno označbo, kot se pojavlja na listku. Številčenje je uporabljeno tudi za posnetke zapisnika, ki so uvrščeni pod iztočnico *Zapisnik*; označeni so z zaporedno številko brez pike, začnši s številom 0 za platnico zvezka.

Priprava spremnih besedil

V obdobju od avgusta do novembra 2021 so bila pripravljena spremna besedila k spletni izdaji zbirke v PDF-formatu, ki z različnih zornih kotov predstavljajo ter omogočajo boljše razumevanje vsebine in sporočilnosti digitalizirane zbirke. Ob besedilu, ki predstavlja proces digitalizacije, so v spletni izdaji vsebovani še:

- (1) *Vsebinska predstavitev zbirke po iztočnicah*, kjer je v uvodu predstavljen vsebinski vidik iztočnic. Sledi popoln seznam iztočnic, kjer je pri vsaki iztočnici navedeno tudi število listkov s to iztočnico ter predstavljeno številčenje (tj. posamezne številčne označbe), če se iztočnica pojavlja na več kot enem listku.
- (2) *Zemljepisno-politična razporeditev občin, uvrščenih v Matičino akcijo*, v katerem so predstavljene slovenske ali deloma slovenske politične občine iz avstrijskega dela Avstro-Ogrske, razvrščene po sodnih in političnih okrajih. Gradivo, nabrano tekom Matičine akcije, je namreč organizirano po tedanji političnoupravni delitvi, po tem ključu pa

---

listek. Tem je bila pri sistematizaciji dodeljena številka 0, po vrstnem redu se tako uvrščajo pred označene listke.

¹⁸ Nekaj tovrstnih primerov je Pleteršnik prepoznal in jih dodatno (a nesistematično) označil, npr. *-ec I.a* s podpisanim »I.« oz. »(2.)«, *-ov I.a* z oznako »I.a.a«, *Priimki in imena I.a* s podpisanim »a«, *Priimki in imena I.c* z nadpisanim »I« oz. »II«.

je navedena tudi lokacija denotatov imen v Pleteršnikovi kartotečni zbirki. Razdelitev temelji na njenem prikazu v *Zapisniku o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah* in verno odraža tamkajšnji zapis, v podrobnostih pa je bila dopolnjena tudi s podatki iz zapisnika, priloženega h Gradivu za leksikon krajevnih imen (Ms 1223 v NUK-u) ter Leksikona občin za Štajersko (Leksikon 1904).

- (3) *Seznam krajšav*, kjer je predstavljen doslej zaznan nabor krajšav skupaj z njihovo razlago, kjer je ta znana. Podlago za seznam sta nudila Matičin *Vzorec razpredelnice za zbirke krajepisnih imen posameznih občin* in članek Šivic-Dular (2004: 19, op. 4), kar je pri posamezni krajšavi tudi posebej označeno. Popoln seznam krajšav bo mogoče sestaviti šele, ko bo končan prepis zbirke.

Ob omenjenih besedilih je del spletne izdaje zbirke še datoteka z naslovom *O kartotečni zbirki*, v katerem sta ponovno objavljena članka Alenke Šivic-Dular (1989, 2004), ki vsebujeta natančen opis Pleteršnikove kartoteke ter ozadja njenega nastajanja.

Izdelava spletišča

Spletišče za spletno izdajo Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen (<http://przzi.zrc-sazu.si>), ki vsebuje pregledovalnik zbirke ter vsa spremna besedila, je v obdobju od septembra do novembra 2021 izdelalo podjetje Parsis. Uvodna stran vsebuje kratek opis zbirke in omogoča dostop do spremnih besedil kot tudi do pregledovalnika posnetkov. Slednji je sestavljen iz dveh delov. Prvi je iskalnik, pri katerem je mogoče izbrati tudi vsebinsko enoto; po privzetih nastavitvah seznam prikazuje posnetke vseh enot. Drugi je seznam zadetkov, ki lahko zajema tudi več strani in jih prikazuje po abecednem vrstnem redu bodisi kot iztočnice skupaj s številčno označbo (100 iztočnic na stran) bodisi kot posnetke (10 posnetkov na stran); seznam hkrati služi tudi kot pregled vsebine Pleteršnikove zbirke. Klik na ikono ob iztočnici oz. na posnetek odpre okno za ogled izbranega posnetka, kjer je posnetek mogoče povečati, hkrati pa se je mogoče neposredno premakniti na naslednji oz. prejšnji posnetek. Pregledovalnik omogoča iskanje po iztočnicah, kjer je upoštevana tudi informacija o izbrani vsebinski enoti; za prikaz zadetkov se seznam prilagodi. Spletišče je zasnovano tako, da ga je mogoče uporabljati tudi na mobilnih napravah.

Spletna izdaja Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen

Končna spletna izdaja Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen zajema vse tri tematske enote kartotečne zbirke (6869 posnetkov 6867 kartotečnih listkov)¹⁹ ter priloženi Zapisnik (54 posnetkov),²⁰ izvzeti pa so kasneje pridani listki *pinte*, *-ski*, *-sko*, *Vsebina* ter oba tematsko drugačna listkovna sklopa. Digitalna različica ohranja abecedni vrstni red iztočnic v enotah A in B ter ga razširi še na enoto C – prvotni vrstni red iztočnic slednje enote torej v digitalni različici ni ohranjen. Rokopisna kartoteka je bila tako digitalizirana kot elektronska zbirka optičnih posnetkov kartotečnih listkov, označenih z iztočnico in številčno označbo posameznega listka kot identifikatorjem, kar omogoča iskanje in brskanje po zbirki. Vsak listek je razvrščen v eno izmed treh zgoraj predstavljenih vsebinskih enot, posnetki kartotečni zbirki priloženega Zapisnika pa v elektronski zbirki predstavljajo četrto enoto. Ogled in uporabo elektronske zbirke omogoča v ta namen ustvarjeno spletišče, ki ga je izdelalo podjetje Parsis.

Tabela 1: Številčna sestava vsebinskih enot digitalne zbirke.

Vsebinska enota	Št. kartotečnih listkov	Št. posnetkov	Št. iztočnic
Po topoleksemih (A)	4261	4262	2835
Po izglasjih (B)	1888	1888	563
Po slovničnih značilnostih (C)	718	719	37
Skupaj kartoteka	6867	6869	3435
Zapisnik (D)	—	54	1
Skupaj	6867	6923	3436

¹⁹ Zaradi primera *krč 2.*, ki ima nase prilepljen listek manjšega formata *krčevina*, ter listka *Composita I.*, ki v spodnjem delu vsebuje tudi gradivo s tematiko *Nepristna Composita I.*, je število posnetkov za 2 večje od dejanskega števila v digitalizacijo vključenih kartotečnih listkov.

²⁰ Posamezni posnetek zajema po dve strani Zapisnika, izjemoma pa posnetka 44 in 45 zajemata isti strani, saj je na levi prilepljen listek z navedbo treh pomotoma izpuščenih občin.

Zaključek

Po tej stopnji digitalizacije Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen se načrtuje popoln prepis vseh treh originalnih enot kartoteke, ki bo med drugim omogočil izdelavo davno načrtovanega »geografičnega imenika«.

Literatura

France BEZLAJ, 1956–1961: *Slovenska vodna imena I–II*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

ES 1997 = *Enciklopedija Slovenije* 11. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Metka FURLAN, 2006: K transliterirani izdaji Pleteršnikovega slovarja. Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar: Transliterirana izdaja II*. Uredila Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. i–xv.

– –, 2013: Miklošičev adjektivizirajoči »suffix jor«: da ali ne. *Miklosichiana bicentennialia: zbornik u čast dvestote godišnjice rođenja Franca Miklošiča*. Uredila Jasmina Grković-Mejdžor in Aleskandar Loma. Beograd SANU, Staroslovenski odbor. 247–263.

Leksikon, 1904: *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru (izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900)* IV. Štajersko. Dunaj: Izdala C. kr. centralna statistična komisija, tiskala in založila C. kr. dvorna in državna tiskarna.

Leksikon 1906: *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru (izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900)* VI. Kranjsko. Dunaj: Izdala C. kr. centralna statistična komisija, tiskala in založila C. kr. dvorna in državna tiskarna.

Letopis SAZU, 1952 = *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti, četrta knjiga, 1950–1951*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Pavle MERKŪ, 2006: *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*. Uredila Metka Furlan in Silvo Torkar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Maks PLETERŠNIK, 1894: Pripomnje. Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar: Transliterirana izdaja II*. Ur. Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. IV–X.

SKI, 1985: Franc Jakopin, Tomo Korošec, Tine Logar, † Jakob Rigler, Roman Savnik, Stane Suhadolnik, *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Alenka ŠIVIC-DULAR, 1989: Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen. *XXV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 3.–15. julij 1989: Zbornik predavanj*. Uredil Franc Zdravec. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 83–102.

– –, 2004: Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen pri Slovenski matici. *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, Pišece: Društvo Pleteršnikova domačija. 18–34.

Silvo TORKAR, 2017: Toponimičeskie zagadki: *Batuje, Horjul, Krepaka, Hobovše. Etymological research into Czech: proceedings of the Etymological Symposium Brno 2017, 12–14 September 2017, Brno* (Studia etymologica Brunensia, 22). Ur. Iлона Janyšková, Helena Karlíková in Vít Boček. Praha: Lidové noviny. 401–412.

Anton TRSTENJAK, 1888: Imenik krajepisnih imen slovenskih, *Ljubljanski zvon* 8/11, 697–699.

Zapisnik: *Zapisnik o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah* (rkp.; kot sestavni del Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen).

DIGITIZING PLETERŠNIK'S MANUSCRIPT COLLECTION OF GEOGRAPHICAL NAMES

Pleteršnikova rokopisna zbirka zemljepisnih imen (Pleteršnik's Manuscript Collection of Geographical Names) is a rich source testifying to the state of Slovenian toponomy around 1900. It was created based on material for a planned encyclopedia of geographical names. The collection of material was initiated by Maks Pleteršnik, who suggested to the Slovenian Society in 1876 that all patriotic Slovenians should start collecting the names of villages, rivers, mountains, hills, and so on in their home area. After Pleteršnik's death in 1923, this extensive project came to a standstill. Instead of a gazetteer, what has remained is a manuscript slip collection of geographical names collected as part of a field campaign across all Slovenian-speaking territory within Austria-Hungary and also from various written sources (including for Prekmurje). The names in the collection are divided into three thematic units by topolexemes, endings, and grammatical characteristics.

The online edition available at <https://przzi.zrc-sazu.si> has been conceived as a collection of scans of the slips, which include the headword and are listed under the appropriate unit. The website also includes *Zapisnik o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah* (Records on the Collection of Geographical Names in Slovenian Municipalities), which was appended to the collection and provides information on the municipalities the material was gathered from as part of the Slovenian Society's campaign. The online edition is complemented by several accompanying texts. Users can browse a total of 6,923 scans by unit and search scans by headword. The hits can be displayed as headwords or scans.

Metelkova zbirka slovenskih toponimov 1823

Silvo Torkar

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, silvo.torkar@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.13>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku se govori o dvojezični nemško-slovenski zbirki krajevnih imen na Gorenjskem, Dolenjskem in beljaškem okrožju Koroške iz leta 1823, ki obsega okrog 3100 enot in se hrani v Metelkovi zapuščini v Rokopisnem oddelku NUK. V pripravi je predstavitev tega dragocenega imenskega korpusa širši javnosti v znanstvenokritični knjižni izdaji.

Ključne besede: slovenska krajevna imena, onomastika, etimologija, standardizacija krajevnih imen, Metelko

This article discusses a bilingual 1823 German–Slovenian collection of toponyms in Upper and Lower Carniola, and the Villach district of Carinthia, which contains around 3,100 units and is preserved at the National University Library’s Manuscript Department as part of its Franc Metelko Collection. A printed edition which will present this valuable corpus of place names to public is also in the preparation phase.

Keywords: Slovenian place names, onomastics, etymology, standardization of place names, Metelko

V Rokopisnem oddelku NUK hranijo v rokopisni zapuščini jezikoslovca Frana Metelka dragoceno onomastično gradivo, dvojezične nemško-slovenske sezname slovenskih krajevnih imen na Gorenjskem, Dolenjskem in v delu beljaškega okrožja Koroške iz l. 1823. Metelko je kot uradni prevajalec namreč leta 1822 zaprosil deželno vlado za popis krajevnih imen v Ljubljanskem guberniju v nemščini in slovenščini, pri čemer je izrazil željo, da se poleg imenovalniške slovenske oblike zapiše tudi roditeljska. Pisarji tedanjih gospoств so v letu 1823 takšne sezname pripravili, Metelko pa je na podlagi zbranega gradiva izdelal abecedni seznam več sto imenitnejših krajev in gradov (Glaser 1895: 168, Kolarič 1933: 108). Celotno gradivo je pomembno zato, ker predstavlja sistematično zbirko slovenskih oblik

znatnega dela slovenskih krajevnih imen v času pred njihovo standardizacijo. Žal se sezname za Notranjsko (Postojnsko okrožje) najbrž niso ohranili, ker jih v Metelkovi zapuščini ni, čeprav ni dvoma, da so obstajali, saj v Metelkovem seznamu zasledimo nekaj desetim imen z Notranjskega. Pri izdelavi podrobnega zemljevida Kranjske (Freyer 1844–1846) in seznama krajev k temu zemljevidu (Freyer 1846) je Metelkovo zbirko, kot kaže, uporabljal Henrik Freyer, ki je domnevno ob sodelovanju samega Metelka poknjževal kranjske toponime na pisni, glasovni in morfemski ravni (Šivic-Dular 1988: 58, 59, 63; Šivic-Dular 2002: 11).

Način, kako se je v literaturi doslej omenjalo Metelkovo gradivo, ni omogočal jasnega odgovora, ali je to gradivo ohranjeno ali ne. Ob pregledu Metelkove zapuščine se je izkazalo, da je gradivo v že navedenem, nekoliko okrnjenem obsegu vendarle ohranjeno. Na Inštitutu za slovenski jezik F. Ramovša je bila sprejeta odločitev, da je ta imenski korpus vredno predstaviti jezikoslovni in drugi zainteresirani javnosti v knjižni obliki ter pripraviti njegovo znanstvenokritično izdajo.

Gradivo vsebuje okrog 3100 krajevnih imen, od tega jih je blizu 200 (od 1155) iz beljaškega okrožja Koroške, ker je to tedaj skupaj s Kranjsko spadalo v t. i. Ljubljanski ali Ilirski gubernij s središčem v Ljubljani (Polec 1925: 120). Za primerjavo: popis krajev in prebivalstva Ljubljanskega gubernija iz leta 1817, t. i. Haupt-Ausweis, na katerega so se s pridom opirali pisarji gospostev pri izdelavi dvojezičnih seznamov za Metelka, vsebuje 3225 krajev na Kranjskem (Melik 1948–1949: 164), Freyerjev seznam za Kranjsko iz leta 1846 pa 3220 imen krajev in gradov (Šivic-Dular 1988: 57). K številki 3100 je treba dodati 446 imen, ki jih je Metelko odbral iz dobljenega gradiva in jih po lastni presoji poknjžil.

Delo pri kritični izdaji zgodovinskega vira je zahtevalo prepis celotnega gradiva skupaj s prevodom nemških spremnih besedil (dopisi oblastem in odgovori na dopise) v slovenščino. Prepis in prevod nemških delov popisa in vseh uradnih dopisov, všteti Metelkovo prošnjo oblastem in njihov odgovor nanjo, je opravil zgodovinar mag. Drago Trpin. Naslednja stopnja je bila lokalizacija krajev in identifikacija s sodobnimi imenskimi oblikami, kar je zahtevalo delo z drugimi že objavljenimi historičnimi viri, krajevnimi imeniki in leksikoni. Poglavitno oporo pri tem sta nudila popis iz leta 1817 (Haupt-Ausweis) in Freyerjev dvojezični seznam toponimov iz leta 1846. Pri iskanju slovenskih oblik krajevnih imen se je kot zelo dragocen vir izkazal tudi jožefinski vojaški zemljevid s priloženimi opisi iz ok. leta 1780 v dvojezični nemško-slovenski izdaji (Jožefinski opisi 1, 2, 4, 5), posebej pa še isti zemljevid, dosegljiv na spletu (Spletni vir 3). Dragocene

stare zapise slovenskih imenskih oblik najdemo v knjižicah *Hišna imena južne Koroške* (Kotnik 1996, 1997, 2008, 2009). Za nadaljnje spremljanje imena je bila zelo koristna uporaba objav avstrijskih popisov prebivalstva 1869 (izšlo 1874), 1880 (1884), 1890 (1894), 1900 (1906) in 1910 (1919), *Krajevnege leksikona Dravske banovine* 1937, *Imenika naseljenih mesta u FNRJ* 1951, *Krajevnege imenika LR Slovenije* 1952, *Krajevnege leksikona Slovenije I–III* (1968–1976) ter publikacije *Pregled sprememb naselij RS od leta 1948 do 1990* (1992). Današnje stanje naselbinskih imen je razvidno na spletni aplikaciji Statističnega urada RS z naslovom *Krajevna imena* (Spletni vir 4).

Z druge strani je za ugotavljanje glasovnega razvoja krajevnih imen, njihove tvorjenosti in motivacije izredno pomembno poznavanje starejših historičnih zapisov. Pri tem so igrali ključno vlogo zapisi, dosegljivi v prečiščeni in dopolnjeni verziji *Historične topografije Kranjske (do leta 1500)* (Spletni vir 5), podatki iz *Gradiva za historično topografijo pred-jožefinskih župnij na Kranjskem* (Höfler 2015), zapisi slovenskih zemljepisnih imen v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), Florjančičev zemljevid Kranjske iz leta 1744 in Hacquetov zemljevid *Krainska deschela* iz leta 1778. Sodobne imenske oblike, onaglašenost in raba v roditeljskem pravilu so praviloma prevzete iz priročnikov *Slovenska krajevna imena* (SKI 1985), *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem* Pavleta Zdovca (1993, 2008 in 2010), *Slovenska krajevna imena v Italiji* Pavleta Merkuja (1999), deloma tudi SP 2001, sicer pa je onaglašenost včasih tudi korigirana (npr. *Vólča* in ne *Vólca*, premični naglas *Glóbel*, iz *Globéli* in ne *Globél*, iz *Globéli*). Da bi bilo mogoče oceniti imensko obliko, izpričano v viru iz leta 1823, je ime pogosto, vendar ne vselej, za navedbo historičnih zapisov vsaj deloma ali tudi v celoti etimologizirano. Značilnosti zapisov imenovalniških, roditeljskih ali mestniških oblik v viru so komentirane v samostojnih opombah.

Pri identifikaciji krajevnih imen v viru 1823 so bile včasih težave. Niso redki primeri, ko so v imenikih vse do 1919 naselja nosila ime po enem od zaselkov, pozneje pa je naselje prevzelo ime drugega zaselka in sta se vlogi zamenjali: do 1919 je bil *Negastrn* v o. Moravče zaselek naselja *Podoreh*, od 1937 pa je *Podoreh* zaselek *Negastrna*; do 1884 je bil *Čilpah* v o. Mokronog - Trebelno zaselek naselja *Sela*, od 1894 pa so *Sela* zaselek *Čilpaha*.

Preimenovanja med obema vojnama v krajevnih leksikonih niso vselej dokumentirana, kar je včasih močno otežilo njihovo identifikacijo. Tako je krajevno ime *Mati Božja* (Maria Virginis) nastopalo pod tem imenom

začenši z imenikom 1817 (glavna občina Moravče), v Metelkovem gradivu 1823 (gospodstvo Brdo Podpeč), v Freyerjevem seznamu 1846 (župnija Moravče) in v popisih 1874 in 1884 (občina Drtija), nato pa se je v popisih od 1894 do 1919 ter v Glonarjevem Poučnem leksikonu 1933 pojavljalo pod imenom *Za Goro*, od leksikona 1937 dalje pa nastopa pod imenom *Dešen*.

Povojna preimenovanja so v večini primerov zajeta v publikaciji *Pregled sprememb naselij RS od 1948 do 1990* (1992). V letih 1952–1955 so bili številni kraji s svetniškimi imeni preimenovani iz ideoloških razlogov, nekateri pa tudi iz purističnih, npr. *Svinje* v o. Moravče v *Vinje*, ali *Mošnja* v o. Radovljica v *Ravnico*, ali hiperkorektnih, npr. *Goričica* v o. Ivančna Gorica (z nepotrebnim istorečjem) v *Malo Goričico*. Toda *Limbarska Gora* si je 1955 le povrnila staro ime, ime *Sv. Valentin* je namreč nosila samo od 1874 do 1955. Preimenovanja po letu 1990 so dokumentirana na spletni aplikaciji SURS *Krajevna imena* (Spletni vir 4).

Simptomatičen je spremeni dopis okrožnega urada v Beljaku,¹ ki pravi, da »v okrajni gosposki Beljak vendska imena niso mogla biti zbrana, ker imajo kraji, čeravno z vendskimi prebivalci, zgolj nemška imena, kako pa drugi vendski sosedje ali Kranjci po svoje te kraje imenujejo in lahko značilna nemška imena popačijo, je nepomembno«. Tudi krajev v »nemških« glavnih občinah Šmohor in Radnja vas (gospodstvo Grünburg) »nihče ni znal poimenovati v venskem jeziku, zato se predloži le seznam (42) krajevnih imen za obe »vendski« glavni občini Khünburg in Aichelburg«. Pač pa je gospodstvo Podklošter predložilo seznam imen vseh 44 krajev, gospodstvo Rožek pa vseh 115 krajev.

Kompetence pisarjev posameznih gospodstev v slovenščini so se zelo razlikovale. Najslabše so bile v beljaškem okrožju Koroške za kraje v Ziljski dolini, izstopata tudi kočevsko gospodstvo in Višnja Gora. Sezname nekaterih gospodstev sploh ne vsebujejo rodilniških oblik, namreč Podklošter (namesto imenovalnika so pogosto navedeni le mestniki ali orodniki), Mirna, Mokronog, Podpeč (Turn - Gallenstein), Poljane (Črnomelj), Šrajbarski Turn, Turjak, po drugi strani pa so imena v gospodstvu Kostanjevica navedena v imenovalniku in mestniku, v gospodstvih Rožek in Smlednik pa celo v imenovalniku, rodilniku in mestniku. Zanimivo je, da pisarji gospodstev Goričane, Krumperk, Loka, Mirna razen pri nekaterih pomembnejših krajih niso pripisali nemških imenskih oblik, za župnijo

¹ Prevod je delo mag. Draga Trpina.

Poljane pa župnik ni navedel niti ene nemške imenske oblike, enako tudi pisar gospostva Boštanj.

Dokaj kakovostne slovenske imenske oblike vsebujejo sezname gospo-
stev Rožek, Bela Peč, Bled, Brdo Podpeč, Fužine Turn, Goričane, Ig, Križ,
Krumperk, Loka, Mekinje, Poljane, Ponoviče, Radovljica, Smlednik, Bo-
štanj, Kostanjevica, Novo mesto, Ribnica, Novo mesto Rupreče, Trebnje,
Velike Lašče, Žužemberk.

Šibko poznavanje slovenščine razodevajo zlasti neživljenjski zapisi ro-
dilniških oblik krajevnih imen v Ziljski dolini:

- *Uelikavefsa*, rod. *Uelika vefsou* (Velika vas pri Šmohorju, rod. Velike vasi),
- *Matschidle*, rod. *Matschidlou* (Močidle, rod. Močidel),
- *Rautach*, rod. *Rautanou* (Rut pri Melvičah, rod. Ruta).

Kljub tem pomanjkljivostim izvemo za takrat še žive oblike krajevnih imen s pripono *-jane*, npr. **Potočane* (danes Potoče), **Blačane* (danes Blače), ali za starejšo imensko obliko **Limača ves* (danes Limače) in za narečno obliko *Distinja ves* namesto *Gostinja ves* ter *Dorče* namesto *Dvorče*.

Pripona *-jane* je 1823 še živela tudi v roditeljskih oblikah nekaterih imen na Gorenjskem:

- *Verbné*, is *Verb`njan* (danes *Vrbnje*, iz *Vrbenj*, o. Radovljica),
- *Sgornje Duple*, is *Sgornjeh Duplan* (danes *Zgornje Duplje*, iz *Zgornjih Dupelj*, o. Naklo),
- *Vusche*, an (danes *Luže*, iz *Luž*, o. Šenčur),
- *Zerkle*, is *Zerklan* (danes *Cerklje na Gorenjskem*, iz *Cerkelj*).

V gospostvu Rožek v Rožu so izpričane arhaične imenske oblike *Drovlani* (danes Dravlje), *Sriejani* (danes Sreje), *Lieshani* (danes Leše), *Turdaniče* (**Tvrđaniče*, danes Trđaniče), *Vozhani* (danes Loče), *Dieshezhezhe* (**Dešičiči*, danes Deščice).

V gospostvu Trbiž v Kanalski dolini so izpričane arhaične oblike: *Trebisch* (Trbiž), *Bouzhek* (danes Fličl iz nem. *Flitschl*, it. *Plezzut*), *Vouzhja Vefs* (danes Ovčja vas). Zanimivo je, da je pisar gospostva Kočevje navedel takrat še živo arhaično ljudsko obliko *Hozhevje* za Kočevje, vendar *Gottschevska Reka* za Kočevska Reka.

Imena iz seznamov, pripravljenih za Metelka, so tudi v komentiranem razdelku razvrščena po gospostvih v istem zaporedju kot v originalu, podana pa so v štirih vzporednih stolpcih, komentarji pa so podani v opombah pod črto. Za ponazoritev navajam dva primera:

Sodobna slovenska oblika	Rodilnik	Metelkovo gradivo	Zgod. nem. oblika
Hobôvše pri Stáři Óselici ²	iz Hobôvš pri Stáři Óselici	Hoboushe, Hoboush ³	/ bey Altosflitz / ⁴
Želézni ⁵	iz Želéznikov	Shelésnike, Shelésnike ⁶	Eysnern

Zbrano imensko gradivo je ne glede na vse pomanjkljivosti pomembno, ker nam omogoča vpogled v živi jezik oz. imenske oblike pred prvim celovitim poskusom njihovega poknjžjenja, ki se upravičeno pripisuje Freyerju 1846 (Šivic-Dular 2002: 11). Zapisi iz leta 1823 so marsikdaj pomembni za zanesljivejšo etimologizacijo imena. Nekaj primerov:

- Óblake, tudi Globáče (o. Čajna): 1823 u Watschach
- Ôvčja vás v Kanalski dolini: 1823 Vouzhja Vefs vel Vafs
- Gámeljne (Spodnje, Srednje, Zgornje): 1823 Gamelne, rod. Gamelnou
- Pržánj (od 1975 del Ljubljane): 1823 Preshgain, rod. Preshgaina (= *Prežganj)

² *Hobovše pri Stari Oselici* so naselje v o. *Gorenja vas - Poljane*. V historičnih virih so izpričane 1291 kot *Chotwu^osse*, 1501 *Chadbuesch*, 1560 *Chodwulsch* (Kos 1894: 16), 1780 *Kaboushe*, 1817 *Hoboufche* (Haupt-Ausweis), 1825 *Hoboufche bei Altosflitz* (Spletni vir 9), 1846 *Hobovfhe* (Freyer 1846: 36), 1874 *Hobovše pri Stari Oslici* (Imenik krajev 1874: 37), enako tudi 1884, 1894, 1906 in 1919. KLDB 1937: 575 je uveljavil ime *Hobovše* brez prilastka, saj so *Hobovše pri Novi Oslici* po letu 1918 pripadle Italiji in je potreba po prilastku odpadla. Danes se kraj imenuje *Cerkljanski Vrh* in spada pod o. Cerkno. Ime se je prvotno glasilo **Hudobolše (brdo)*, izhaja pa iz vzdevka *Huda bolha (Torkar 2017a: 112).

³ S črko *u* je odražen izgovor dvoustničnega *u*, nastalega iz historičnega *l*.

⁴ Vir ne navaja imena v nemščini, ker loški pisar pri imenih, ki so se v nemščini glasila enako kot v slovenščini, upravičeno ni zapisoval istih imen še v skladu z nemškimi pisnimi navadami.

⁵ *Želzniki* so naselje v istoimenski občini. V historičnih virih so izpričani 1354 kot *Eyznar*, 1485–1490 kot *Eysnern* (SHT: 1814), v slovenščini 1689 *Vshelezenkah* (Valvasor I: 385), 1778 *Scheleisenke* (Hacquetov zemljevid Krainska deschela), 1817 samo nemško *Eisnern* (Haupt-Ausweis), 1846 *Shelesnike* (Freyer 1846: 116), 1874 *Želznike* (Imenik krajev 1874: 37), enako tudi 1884, pač pa 1894 in pozneje *Želzniki* (Special Orts-Repertorium 1894: 41).

⁶ Zapis roditeljske oblike s prečrtano končnico *-ov* lepo pokaže zadrego pisarja, ki je opazil razkorak med ženskospolsko imenovalniško obliko *Želznike*, nastalo s flektivno derivacijo iz tožilnika smeri k prvotnemu imenovalniku *Želzniki*, in moškospolskimi stranskimi skloni, zato se je odločil za ženskospolsko obliko roditeljske. V nasprotju s tem je bilo ime *Želznike* konec 19. stol. spremenjeno v *Želzniki* in s tem vzpostavljena moškospolska paradigma v celoti.

- Stružévo (od 1957 del Kranja): 1823 Sterscheu, rod. Sterscheuga
- Rašica (o. Ljubljana): 1823 Uranshiza, rod. Uranshize
- Kočevje: 1823 Hozhevje, rod. Hozhevja
- Brví (o. Brežice): 1823 Verbje, mest. v' Verbju
- Tálčji Vfh (o. Črnomelj): 1823 Telzhiverh
- Frlúga (o. Krško): 1823 Ferloga, mest. v' Ferloge (morda iz *brloga)
- Máline (o. Mokronog - Trebelno): 1823 Mallne (= Malni)
- Vrhôvo pri Mirni Pêči (o. Mirna Peč): 1823 Goreinberhou, Doleinberhou
- Mírtoviči (o. Osilnica): 1823 Mertouz
- Podstřm (o. Kostanjevica na Krki): 1823 Podstřmen, orod. Podstřmenam
- Sadínja vás (o. Semič): 1823 Sodinaval
- Trebélnik (o. Krško): 1823 Trobevnik
- Pobrězje (o. Črnomelj): 1823 Podbreshie (= *Podbrežje)
- Tíhaboj (o. Litija): 1823 Tehaboi

Zapisi v gradivu iz leta 1823 izpričujejo tudi starejše imenske oblike moškega spola, ki so nekdanj s flektivno derivacijo iz tožilnika smeri prešle v oblike ženskega spola, a so bile med 1894 in 1937 spet vzpostavljene oblike moškega spola:

- Svržáki, Svržákov (o. Metlika): 1823 Swershake
- Drášiči, iz Drášičev/Drášič (o. Metlika): 1823 Drafshizhe
- Radóši, iz Radóš (o. Metlika): 1823 Radofhe
- Příbinci, iz Příbincev/Příbinec (o. Črnomelj): 1823 Pribinze
- Drágoši, iz Drágošev/Drágoš (o. Črnomelj): 1823 Dragofhe
- Fúčkovci, iz Fúčkovcev (o. Črnomelj): 1823 Fuzhkouze
- Dolénjci, iz Dolénjec (o. Črnomelj): 1823 Dollenze
- Žúniči, iz Žúničev/Žúnič (o. Črnomelj): 1823 Shunizhe
- Balkôvci, iz Balkôvcev (o. Črnomelj): 1823 Balkouze
- Bojánci, iz Bojáncev (o. Črnomelj): 1823 Bojanze

Na drugi strani lahko v gradivu iz leta 1823 zasledimo primere starejših imenskih oblik moškega spola, ki so pozneje s flektivno derivacijo iz rodilnika prešle v oblike ženskega spola:

- Drúlovka (del Kranja): 1823 Drulouk, rod. Drulouka (od 1919 Drulovka)
- Gábrovka (o. Litija): 1823 Gabrouk (od 1884 Gabrovka)
- Ilovka (o. Kranj): 1823 Illouk, vendar rod. Illouke, od 1846 Ilovka
- Vírmaše (o. Škofja Loka): 1823 Virmashe, rod. Virmoshov (danes Virmaš)

– Láze pri Váčah (o. Litija): 1823 Lase, rod. Lasov (danes Laz)

Iz Metelkovega gradiva izvemo za številne primere edninskih imenskih oblik, ki so jih v novejšem času izrinile množinske oblike:

– Presêrje pri Lukovici (o. Lukovica): 1823 Preserje, rod. Preserja (danes Preserij)

– Presêrje pri Rádomljah (o. Domžale): 1823 Preferje, rod. Preferja (danes Preserij)

– Gradóvlje (o. Ljubljana): 1823 Gradoule, rod. Gradoula (danes Gradovelj)

– Dobrúnje (del Ljubljane): 1823 Dobruine, rod. Dobruina (danes Dobrunj)

– Zavóglje (del Ljubljane): 1823 Savogle, rod. Savogla (danes Zavogelj ali Zavogljega)

– Škrílje (o. Ig): 1823 Skril, rod. Skrilga (danes Škrilj)

– Srédnje Bítnje (o. Kranj): 1823 srednu Bittne, rod. sredniga Bittna (danes Srednjih Bitenj)

– Dolénje (o. Domžale): 1823 Dolene, rod. Doleniga (danes Dolenj)

– Túrnše (o. Domžale): 1823 Turnfhe, Turnfha (danes Turnš)

– Vrhpolje pri Morávčah (o. Moravče): 1823 Verhpole, rod. Verhpola (danes Vrhpolj)

– Vrhpolje pri Kámniku (o. Kamnik): 1823 Verhpole a (danes Vrhpolj)

– Rávne pri Mlínšah (o. Zagorje ob Savi): 1823 Ravno, rod. Ravniga (danes Raven)

– Óbčice (o. Kočevje): 1823 Obzhiza, rod. Obzhize (danes Občic)

– Iménje (o. Šentjernej): 1823 Imenje, mest. na Imenjim (danes na Imenjah)

– Kámence (o. Brežice): 1823 Kamenza, mest. v' Kamenzi (danes v Kamencah)

– Ivánjše (o. Kostanjevica na Krki): 1823 Ivanfhe, mest. na Ivanfhi (danes v Ivanjšah)

– Premagóvce (o. Krško): 1823 Premagovz, mest. v' Premagovzu (danes na Premagovcah)

– Znánovce (o. Krško): 1823 Snanovza, mest. v' Snanovzi (danes v Znanovcih)

– Rávne (o. Mirna): 1823 Rauno

– Brézje pri Trebélnem (o. Novo mesto): 1823 Bresie, rod. Bresia (danes Brezij)

– Jélše (o. Mirna Peč), Jélše pri Otóčcu (o. Novo mesto): 1823 Jeufha, rod. Jeufhee (danes Jelš)

Metelkovo gradivo 1823 nam priča o nekdanji pridevniški sklanjatvi krajevnih imen v nasprotju z danes uveljavljeno samostalniško:

- Šmártno pri Litiji: 1823 Shmarten, ga (danes Šmártna)
- Tácen (del Ljubljane): 1823 is Tazna, tudi Tazenga (danes Tacna)
- Vevče (del Ljubljane): 1823 Veuzhe, rod. Veuzhiga (danes Vevč)
- Máli Lípoglav (o. Ljubljana): 1823 Mal Lipoglou, rod. Malga Lipoglouga (danes Lipoglava)
- Ôrle (o. Škofljica): 1823 Orle, rod. Orlga (danes Orli)
- Dolénje (o. Domžale): 1823 Dolene, rod. Doleniga (danes Dolenj)
- Podréčje (o. Domžale): 1823 Podrezhe, rod. Podrezhga (danes Podrečja)
- Podobêno (o. Gorenja vas - Poljane): 1823 Podobenim, rod. Podobenga (danes Podobena)
- Studéno (o. Železniki): 1823 Studenim, rod. Studenga (danes Studena)

Metelkovo gradivo 1823 nam priča ponekod tudi o stanju pred izvršeno vokalno redukcijo:

- Stíčna: 1823 Setitshna
- Stiška vas (o. Cerklje na Gorenjskem): 1823 Sittischkavaľs
- Pšata (o. Domžale): 1823 Peshata
- Pšata (o. Cerklje na Gorenjskem): 1823 Pishata
- Pšévo (o. Kranj): 1823 Pescheu, rod. Pescheuga
- Slátna (o. Radovljica): 1823 Slatena, rod. is Slatine

V krajevnih imenih je izpričana tudi izmenljivost pripon *-ec* (1823) in *-ica* (danes) ali obratno:

- Brézovica pri Stópičah (o. Novo mesto): 1823 Bresoutz, rod. is Bresouza (od 1874 Brezovica)
- Vélíka Stírmica (o. Mokronog - Trebelno): 1823 velke Stermez (od 1894 V. Strmica)
- Leskôvica pri Šmártnem (o. Šmartno pri Litiji): 1823 Leskouz, a (od 1884 Leskovica)
- Cerôvica (o. Šmartno pri Litiji): 1823 Zerouz, a (1952 še Cerovec, 1971 že Cerovica)
- Oréhovec (o. Kostanjevica na Krki): 1823 Orehovza, v ' Orehovzi (od 1919 Orehovec)
- Górnji Ájdovec (o. Žužemberk): 1823 goreina Aidouza (od 1919 Gorenji Ajdovec)
- Mála Stírmica (o. Šmarješke Toplice): 1823 spodni stermez (od 1906 Mala Strmica)

V Metelkovem gradivu 1823 je izpričanih nemalo primerov nedokončane substantivizacije predložnih zvez:

- Podoréham (zas. Negastrna, o. Moravče), že 1846 Podorh, od 1894 Podoreh
- Podsidam (zas. V Zideh, o. Lukovica), 1846 Podsid, od 1937 Podzid
- Pod Gradam (o. Ljubljana), že 1817 in od 1846 Podgrad
- Pod Turnam (staro ime gradu Tivoli), od 1894 Podturn
- Pod Roshenpaham (zas. vasi Glince, od 1935 del Ljubljane), od 1894 Podrožnik
- Med Vodame (Medvode), že ok. 1780 in od 1846 Medvode
- Savodo (Zavoda, o. Kranj), od 1937 Zavoda
- Pred moftam (o. Gorenja vas - Poljane), od 1846 Predmost
- sa Kobilkam (Zakobiljek v o. Gorenja vas - Poljane), od 1846 Sakobilek
- Podlanisham (o. Cerkljeva, od 1874 Podlanišče
- Pod Wlizo (o. Kranj), od 1846 Podbliza

V gradivu iz leta 1823 presenečajo zapisi, ki kažejo na izgovor srednjega *l* v izglasju namesto današnjega dvoustničnega *ɥ*:

- Podmolník [-*ɥn-*] (o. Ljubljana), 1823 Podmolnig
- Hrástov Dól [-*ɥ*] (o. Ivančna Gorica), 1823 Hrastoudull
- Andól [-*ɥ*] (o. Ribnica), 1823 Andol
- Glóbel [-*ɥ*] (o. Sodražica), 1823 Globel
- Kôtel [-*ɥ*] (o. Sodražica), 1823 Kotel

V Metelkovem gradivu 1823 so še ohranjene imenske oblike pred pozneje izpričano disimilacijo *č-č* > *č-c*:

- Dolénčice (o. Gorenja vas - Poljane): 1823 Dolenzhizhe, rod. Dolenzhizh

Jezikoslovni komentarji v kritični izdaji vira v številnih, ne pa v vseh primerih razkrivajo motivacijo za nastanek imena, ponekod sta pritegnitev starejših historičnih zapisov ali dodaten premislek omogočila tudi novo, verjetnejšo etimologizacijo, npr. pri imenu *Óvčna* (o. Bekštanj), 1823 *Ovzhena* (iz *ločina*, 'ločje'), *Daljna vas* (o. Škofljica), 1823 *Dalna vafs* (iz **Dolnja vas*), *Račni Vrh* (o. Domžale), 1823 *Lazhenverh*, vendar 1436 *Raczenberg* (iz krajevnega in vodnega imena *Rača*), *Ježkôvec* (o. Trebnje), 1823 *Jezhkouz* (iz **Večkovec*), *Vóšče* (o. Radovljica), 1823 *Vošhze* (iz **Volčiče*).

Pisarji gospostev, celo tisti z izrazito dobrimi slovenskimi zapisi, so pod vplivom nemških pisnih navad pogosto pisali besedne zveze skupaj,

npr. *Pustihrib*, *Shegovavaf*, *Velkaflivza* v gospostvu Ribnica, *Zeroulog* v gospostvu Novo mesto Rupreče itd.

Metelko v svojem zvežčiču navaja okrog 30 imen iz Notranjske oz. Postojnskega okrožja, npr. Borovnica (*Barovnije*), Godovič, Dobrepolje (*Dobrepole*), Horjul, Hotedršica (*Hotedershižza*), Lož (*Loshe*), Logatec (*Logaz*), Unec (*Unz*), Idrija, Vrhnika, Polhov Gradec (*Povhovgradez*), Razdrto, Žiri (*Shere Shir*), Vojsko (*Vojfka*), Cerknica (*Zirkniza*), Col (*Zoll*), zato lahko upravičeno sklepamo, da je korpus prvotno obsegal tudi imena iz Notranjske, ki pa jih v zapuščini ni. Obenem Metelko v zvežčiču navaja tudi imena gradov, dvorcev, imen z Gorenjskega in Dolenjskega, ki jih ohranjeno gradivo ne vsebuje, npr. *Kopajne* (danes Kópanj), ki je le vzpetina s cerkvijo (Freyer 1846: *Kopajne*), ali dvorec *Ternoshe* (danes Drnča, Valvasor I: 114 *Termzche*, Freyer 1846 *Ternjeze*, nem. *Törmetsch*), grad *Tarizhna vaf* (Freyer 1846: *Tarishka Vaf*) itd.

Razlike med oblikami v Metelkovem gradivu 1823 in Metelkovimi poknjiženji

Metelkova poknjiženja so večinoma uspešna in jih je deloma uporabil tudi v svoji slovnici (Metelko 1825: 64–65, 189–192), kjer v metelčici med drugim navaja: *3asp*, gen. *3aspzga* (Zasip), *Sostro*, gen. *Sostra* (tu se je zanesel na nezanesljivo gradivo gospostva Višnja Gora, kjer npr. pisar za ime *Velkmlazhou* navaja roditelj *Velkamlazhova*), *Xelimle*, gen. *Xelimlzga* (Želimlje), *Novo mésto*, gen. *Novzga mésta*, *3alz log*, *3alzga loga* (Zali Log).

Drugače kot v svojem zvežčiču, kjer je ime *Dovje* popravil v *Dolje* (prečrtal pa oblike *Dolgo polje*, *Doje* in *Dovje*), je v slovnici ohranil v gradivu sporočeno obliko *Dovje* in roditelj *Dovjzga*.

V nasprotju s podatki iz gradiva je Metelko v slovnici poknjižil ime *Bežigrad* kot *Béžji grad* (asylum) in navedel drugačen, napačni roditelj *Béžjiga grada*. Čeprav je z latinskim prevodom zadel v bistvo imena (grad, kamor se beži), je poknjiženje napačno, saj je ime v besedotvornem pogledu imperativna zloženka iz glagola *bežati* in samostalnika *grad*, primerljiva z ledinskimi in krajevnimi imeni *Bežidolina*, *Skočidol*, *Zanigrad* (< *Zvenigrad) ipd. (Torkar 2017b: 337).

Ime *Stara Oselza* (Stara Oselica) je v zvežčiču smiselno popravil v *Stara ofliza* (od 1937 žal spet zmotno Stara Oselica), *Preshgaine* (Prežganje) v *Preshganje*, *Bisterza* (Bistrica) v *Biftriza*, *Begene* (Begunje) v *Bégune*,

Oufshifhe (Ovsiše) v *Oufifhe* (Freyer ima *Oyififhe*), *Kamnagoriza* (Kamna Gorica) v *Kamna goriza*, *Wokauze* (Bokalce) v *Bokalze* itd.

V svojem zveščiču pa pri nekaterih poknjiženjih ni imel srečne roke, saj je ime *Adlefhizhi* (Adlešiči) poknjižil kot *Adlefhzhe* (Freyer piše *Adlefhzhi*), *Hozhevje* (Kočevje) v *Kozhevje*, *Homez* (Homec) v *Hmez* (Freyer piše *Homez*), *Mihovo* (Mihovo) v *Mehovo* (Freyer ima *Mihovo*), *Roue* (Rova) v *Rova* (tudi Freyer ima *Rova*, kar je bliže narečni rabi), *Setitshna* (Stična) v *Shtitshna*, *Tschermoshnize* (Črmošnjice) v *Zhernomofhnize* (Freyer ima *Zhermofhnize*), *Zhernoml* (Črnomelj) v *Zhernemel* (Freyer ima *Zhernamel*).

Literatura

Ivan Dizma FLORJANČIČ DE GRINFELD, 1744: *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica, Jussu, Sumptu'que Inclitorum Provinciae Statuum geometricae exhibita* (zemljevid). Gl. Spletni vir 7.

Henrik FREYER, 1846: *Alphabetisches Verzeichniß aller Ortschafts- und Schlöffernamen des Herzogthums Krain in deutlich und krainischer Sprache*. Laibach: Druck von Jofef Blasnik.

Karel GLASER, 1895: *Zgodovina slovenskega slovstva. 2. zvezek: Od francoske revolucije do 1848. I.* Ljubljana: Slovenska Matica.

SHT = *Slovenska historična topografija. Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. 2. e-izdaja, verzija 2.0. Gl. Spletni vir 5.

Baltazar HACQUET, 1778: *Krainska deschela* (zemljevid). Gl. Spletni vir 8.

Janez HÖFLER, 2015: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Ljubljana: Viharnik (e-knjiga). <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-5TDZOJZP/2a71b563-608c-4198-99d0-456a11e7fe39/PDF>

Rudolf KOLARIČ, 1933: Metelko Franc Serafin. *Slovenski biografski leksikon*. 5. zv. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 108.

Franc KOS, 1894: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana: Matica Slovenska.

Bertrand KOTNIK, 1996: *Zgodovina hiš južne Koroške. 4. knjiga. Občina Rožek*. Celovec: Mohorjeva družba.

– –, 1997: *Zgodovina hiš južne Koroške. 5. knjiga. Občina Št. Jakob v Rožu*. Celovec: Mohorjeva družba.

– –, 2008: *Zgodovina hiš južne Koroške 12: Spodnja Zilja*. Celovec: Mohorjeva založba.

– –, 2009: *Zgodovina hiš južne Koroške. 14. knjiga. Prafara Marija na Zilji*. Celovec: Mohorjeva družba.

Vasilij MELIK, 1948–1949: Naselja kot upravno-statistične enote, *Geografski vestnik* 20–21, 153–194.

Pavle MERKÛ, 1999: *Slovenska krajevna imena v Italiji. Priročnik. Toponimi sloveni in Italia. Manuale*. Trst: Mladika.

Franc METELKO, 1825: *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibach: Leopold Eger, Gubernialbuchdrucker.

Janko POLEC, 1925: *Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah. 1. del (z eno karto)*. Ljubljana: Zvezna tiskarna in knjigarna.

SKI 1985 = *Slovenska krajevna imena*. Franc Jakopin, Tomo Korošec, Tine Logar, Jakob Rigler, Roman Savnik, Stane Suhadolnik. Ljubljana: Cankarjeva založba.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*. Ur. Jože Toporišič et al. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Založba ZRC.

Alenka ŠIVIC-DULAR, 1988: K normiranju slovenskih zemljepisnih imen. *XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 55–66.

– –, 2002: Zgodovina imenoslovja v Sloveniji, *Jezikoslovni zapiski* 8/2, 7–27.

Silvo TORKAR, 2017a: Odstiranje slovenskih krajevnih imen: Horjul in Hobovše, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 57/3–4, 110–114.

– –, 2017b: Razpoznavanje slovenskih zemljepisnih imen (2), *Jezikoslovni zapiski* 23/2, 331–341.

Janez Vajkard VALVASOR, 1689: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain I-IV*. Laybach. Gl. tudi Spletni vir 6.

Pavel ZDOVC, 1993: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*. Dunaj: Tiskarna mehitaristov.

– –, 2008: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*. Pregledana in preurejena ter z več sto jezikovnimi imenskimi podatki razširjena žepna izdaja. Celovec: Založba Drava.

– –, 2010: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*. Razširjena izdaja. Ljubljana: SAZU.

Kronološko citirani viri

1817 = *Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes in Provinzen, Kreiße, Sektionen, Bezirks-Obrigkeiten, Hauptgemeinden, Untergemeinden und Ortschaften, nebst deren Häuser- und Seelenanzahl im Jahre 1817*. Laibach: Gedruckt mit Egerischen Schriften. Gl. Spletni vir 1.

Henrik FREYER, 1844–1846: *Special-Karte des Herzogthums Krain*. Wien: Verlag der Kunsthandlung. Gl. Spletni vir 2.

JOŽEFINSKI OPISI 1, 2, 4, 5: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804)*. Opisi, 1.–5. zvezek, 1995–1999. Ljubljana: ZRC SAZU, ARS. Gl. tudi Spletni vir 3.

KIS 1952 = *Krajevni imenik Ljudske republike Slovenije*. Ljubljana: Zavod za statistiko in evidenco LRS.

KLDB 1937 = *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Krajevni repertorij z uradnimi topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. Ljubljana: Uprava krajevnega leksikona dravske banovine. Gl. tudi Spletni vir 10.

KLS I–III: *Krajevni leksikon Slovenije*, 1., 2., 3. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 1968–1976.

PREGLED SPREMEMB NASELIJ 1992 = *Pregled sprememb naselij RS od leta 1948 do 1990* (Preimenovanja, pristavki, združitve, razdružitve in razglasitve). Ljubljana: Zavod RS za statistiko.

Spletna aplikacija *Krajevna imena*. Gl. Spletni vir 4.

1874 = *Imenik krajev vojvodine Kranjske*. Sestavljen na podlagi ljudskega številskega od 31. decembra l. 1869 po c. kr. statistični centralni komisiji. Laibach – Ljubljana: Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Gl. tudi Spletni vir 11.

1884 = *Special-Orts-Repertorium von Krain. Obširen imenik krajev na Kranjskem*. Wien: Alfred Hölder. Gl. tudi Spletni vir 12.

1894 = *Special-Orts-Repertorium von Krain. Specijalni repertorij krajev na Kranjskem na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890*. Wien: Alfred Hölder. Gl. tudi Spletni vir 13.

1906 = *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900*. Dunaj: C. kr. dvorna in državna tiskarna. Gl. tudi Spletni vir 14.

1919 = *Spezialortsrepertorium von Krain. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. Wien: Verlag der Deutschösterreichischen Staatsdruckerei. Gl. tudi Spletni vir 15.

1951 = *Imenik naseljenih mesta u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji*. Stanje 1. januara 1951 godine. Beograd: Savezni zavod za statistiku i evidenciju.

Spletni viri

Spletni vir 1: https://books.google.si/books?id=hMZMAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Spletni vir 2: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-75IQMI4Y/?query=%27source%3dzemljevidi%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=1843>

Spletni vir 3: <https://mapire.eu/en/>

Spletni vir 4: <https://www.stat.si/KrajevnaImena/Settlements/ByRegion>

Spletni vir 5: https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web2.0.pdf

Spletni vir 6: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-NQQSKQM6>

Spletni vir 7: <https://www.dlib.si/results/?query=%27source%3dzemljevidi%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=1744>

Spletni vir 8: <https://www.dlib.si/results/?query=%27source%3dzemljevidi%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=1778>

Spletni vir 9: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=223806>

Spletni vir 10: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IHXHRWQE/950e0f2a-bb42-4591-b65e-d9de0038c098/PDF>

Spletni vir 11: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/34001-35000/34846/Orts-Repertorium_des_Herzogtums_Krain_1870.pdf

Spletni vir 12: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/830/Krain_1880_cropabby.pdf

Spletni vir 13: <https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1001-2000/1108/kranjska%201894.pdf>

Spletni vir 14: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1001-2000/1109/Leksikon_obcin_VI_Kranjsko_1906.pdf

Spletni vir 15: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1001-2000/1110/SPEZIALORTSREPRTORIUM_KRAIN_1910.pdf

METELKO'S COLLECTION OF SLOVENIAN TOPONYMS 1823

As an official translator in 1822, Franc Serafin Metelko asked the provincial government for an inventory of place names in the Ljubljana Governorate in German and Slovenian. The clerks of the dominions prepared these lists in 1823. The material collected includes around 3,100 toponyms, nearly two hundred of them from the Villach district in Carinthia and the rest from Upper and Lower Carniola. The names in Inner Carniola are missing. Furthermore, to the 3,100 a further 446 toponyms should be added that Metelko selected from the material obtained and standardized according to his own judgment. A printed edition which will present a valuable corpus of place names for public is in a preparation phase.

Preparations for publishing this historical source required that entire material was copied, while the accompanying German texts were translated into Slovenian. The German parts of the inventory and all of the official letters were copied and translated by the historian Drago Trpin. Locating the places and identifying their contemporary name forms required working with previously published historical sources, gazetteers, and encyclopedias. The two main sources were the 1817 census summary (Germ. *Haupt-Ausweis*) and Heinrich Freyer's 1846 bilingual list of Carniolan toponyms. Primary important for identifying phonological development of place names, their derivation, and semantic motivation were the records available in the consolidated and revised edition of *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)* (Historical Topography of Carniola to 1500). To evaluate the name forms attested in the 1823 source, the names are often at least partly or fully etymologized.

Projekt *Historična topografija Primorske*

Matjaž Bizjak¹

ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2,
SI 1000 Ljubljana, matjaz.bizjak@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.14>
ISBN 978-961-286-684-6

Avtor predstavlja projekt *Historična topografija Primorska*, digitalizirano zbirko omemb krajevnih imen v zgodovinskih, predvsem srednjeveških virih. Zbirka v obliki spletne aplikacije je namenjena predvsem identifikaciji krajevnih imen, obenem pa omogoča tudi različne oblike povezovanja s podatkovnimi korpusi dopolnilnih ved (arheologija, umetnostna zgodovina in jezikoslovje).

Gljučne besede: historična topografija, toponimi, paleonimi, zgodovina srednjega veka, Primorska, podatkovna zbirka, spletna aplikacija

In the paper the author presents the results of the project Historical Topography of Primorska region (Slovenian Littoral region), a digitized collection of place names in historical, in particular in medieval, sources. The collection in the form of a web application is primarily aimed at the identification of place names. It also enables various forms of connection with data corpora of complementary sciences (archeology, art history and linguistics).

Keywords: historical topography, toponyms, paleonyms, Medieval history, Primorska region (Slovenian Littoral region), database, Web application

Historična topografija se ukvarja z identifikacijo nekdanjih krajevnih imen, na katera naletimo v najrazličnejših zgodovinskih virih. Ta imena se bistveno razlikujejo od tistih, ki jih uporabljamo danes. Jezik pisanih dokumentov v današnjem slovenskem prostoru je bil v srednjem veku predvsem latinski in nemški in temu primerno so pisarji prirejali toponime, ki so bili izvorno sicer v veliki meri slovenski. Krajevna imena se zato v virih pojavljajo zapisana v zelo različnih oblikah – od preprosto prevedenih pa do najrazličnejše prilagojenih jeziku pisarja. Nasprotno so

---

¹ Prispevek predstavlja rezultate projekta Toponomastična dediščina Primorske (L7-9424), ki ga financira Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

se izvorno tujejezični toponimi – nemški, nastali v visokem in deloma poznem srednjem veku (predvsem imena gradov, urbanih naselij, pa tudi vasi in ledin na nemškem kolonizacijskem ozemlju), ter romanski, deloma ohranjeni še iz antike, na podoben način pozneje prilagodili večinskemu ljudskemu jeziku in jih danes poznamo v slovenski obliki.

Historiat

Prva prizadevanja za izdelavo historično-topografskega priročnika za ozemlje Slovenije segajo v zgodnja trideseta leta 20. stoletja. Zasluge za to gredo enemu najvplivnejših slovenskih zgodovinarjev tistega časa, Ljudmilu Hauptmannu, ki se je s tovrstno problematiko dodobra seznanil ob delu na obsežnem projektu Avstrijske akademije znanosti, »Historičnem atlasu avstrijskih alpskih dežel«, v okviru katerega mu je bila po smrti njegovega mentorja Antona Kaspreta zaupana naloga izdelave (še danes temeljne) uvodne študije h karti kranjskih deželskih sodišč (Grafenauer 1966: 4; Hauptmann 1929: 309–484; Hauptmann 1999).²

Leta 1932 je Hauptmann za idejo navdušil Milka Kosa, ki se je nedolgo pred tem s problemi historične topografije soočal ob izdelavi kazala krajevnih in osebnih imen v petem zvezku očetovega Gradiva za zgodovino Slovencev (Grafenauer 1986: 7; Kos 1928: VII; Kos 1928a: 429–567). Zgodovinarja sta si delo razdelila po geografskem načelu – Hauptmann je prevzel tedaj jugoslovanski del Štajerske, Kos pa Kranjsko v obsegu aktualnih državnih meja – ter v desetletju pred drugo svetovno vojno začela pod okriljem (tudi finančnim) zagrebške Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti zbirati gradivo.

Oba historičnotopografska priročnika sta v specifičnih okoliščinah in po številnih zapletih, ki jih na tem mestu puščam ob strani, po več desetletjih le ugledala luč sveta (Kosova Historična topografija Kranjske kot nedokončano gradivo leta 1975 in Historična topografija Štajerske v avtorstvu Pavleta Blaznika 1986). Ozemlje Primorske je v prvotnih načrtih, ki so nastajali v političnogeografskih razmerah prve polovice 20. stoletja, ostalo nepokrito. Topografsko gradivo tega dela slovenskega narodnostnega ozemlja, ki obsega dele historičnih dežel Goriške in Istre, je ob svojem delu na Kranjski sčasoma začel samoiniciativno zbirati Milko Kos. Na eni

---

² Poglavje o historičnem razvoju dežele je izšlo tudi v slovenskem prevodu (Hauptmann 1999).

strani je bil to naraven podaljšek njegovih raziskav primorskih urbarjev (Kos 1948, isti 1954), na drugi pa je Primorska po priključitvi matični domovini nekaj časa sodila v sklop razširjenega koncepta skupne »Historične topografije Kranjske s Primorjem«, ki pa je bil pozneje opuščen. V času intenzivnih historično-topografskih raziskav po Kosovi smrti Primorska ni bila ravno potisnjena na stranski tir – v osemdesetih letih je z delom na tem področju nadaljeval Janez Šumrada,³ – vendar do publikacije ni prišlo. Celo tipkopisna kartoteka, ki je bila končni rezultat večdesetletnih prizadevanj, je bila do pred kratkim založena, tako da je bil Kosov rokopisni »pramaterial« dolgo časa edina referenca, do katere so se dokopali le najvztrajnejši raziskovalci.

Leta 2011 smo na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa (ZIMK) ZRC SA-ZU oživili historičnotopografske raziskave. Izziv so predstavljale predvsem nove možnosti, ki jih nudi informacijska tehnologija – cilj je bil moderna spletna aplikacija z naprednimi možnostmi iskanja, kartografsko prezentacijo in možnostjo permanentnega popravljanja, dopolnjevanja in nadgrajevanja, tudi v smislu povezovanja informacij in dognanj različnih področij (npr. arheologija, umetnostna zgodovina, jezikoslovje), ki bo v končni obliki pokrila celotno ozemlje Slovenije. V prvi fazi, 2012–2016, je bilo na splet postavljeno gradivo za historično topografijo Kranjske, v letu 2018 pa je stekel projekt historične topografije Primorske. Za izhodišče je služila Kosova tipkopisna kartoteka, ki smo jo digitalizirali in obdelali z OCR-tehnologijo. Pripravili smo nabor virov, evidentirali edicije in zbirke gradiv ter začeli izvajati korekture in dopolnitve na topografskem korpusu. Po več kot dvajsetletni prekinitvi raziskav je razumljivo, da so bili potrebni posegi v korpus precej zajetni. V tem času se je v slovenski, italijanski in avstrijski historiografiji znatno namnožila relevantna literatura (edicije srednjeveških virov), močno je napredovala digitalizacija posameznih arhivov, ki že omogoča uporabo na daljavo nekaterih pomembnejših starejših rokopisnih virov, nenazadnje smo imeli možnost v okviru projekta v fizični obliki opraviti raziskave v različnih arhivih, med njimi v kar nekaj takih, ki v ta namen še niso bili sistematično preiskani. Po tehtnem premisleku smo se odločili, da ozemlje slovenskega zamejstva, ki ga je Kos – tudi spričo neustaljene zahodne meje v 20. stoletju – po posameznih predelih različno upošteval v svojem gradivu, začasno izločimo iz primorske topografije in prihranimo za bodoči projekt, ki bo predvidoma vključeval celotno slovensko zamejstvo.

---

³ Letopis 32 (1981: 214), 33 (1982: 205), 34 (1983: 245), 35 (1984: 19), 36 (1985: 269), 37 (1986: 217), 39 (1988: 224), 40 (1989: 291).

Tako je bila med projektom (junij 2018–junij 2021) sistematično pregledana vsa knjižna produkcija na področju tekstno-kritičnih edicij srednjeveških virov v regiji (Slovenija, Italija (Furlanija), Avstrija) za obdobje 1989–2021 kot tudi korpus prepisov več kot 6000 srednjeveških listin iz različnih arhivov,⁴ ki se hrani na ZIMK. Podrobno so bila obravnavana vsa dela, ki vsebujejo vire za ozemlje Primorske, katerih toponimi so bili identificirani in vneseni v podatkovno bazo. V prvem letu je bilo v arhivih na Dunaju (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), v Gradcu (Steiermärkisches Landesarchiv), v Münchnu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv), v Vidmu/Udine (Archivio di Stato ter Archivio Diocesano) in v Čedadu (Museo Archeologico Nazionale) izvedeno evidentiranje, ki mu je sledila raziskava listinskih in urbarialnih virov z zadevno toponomastično vsebino. Spričo oteženih razmer v letih 2020 in 2021 (COVID 19) je izpadel določen del predvidenih arhivskih raziskav, kljub vsemu pa so bile v času med prvim in drugim valom epidemije (maj–oktober 2020) izvedene raziskave v domačih arhivih (Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, Pokrajinski arhiv Koper, Škofijski arhiv Koper in Pokrajinski arhiv Piran). Izpad fizičnega obiska arhivov je bil do določene mere kompenziran s pridobivanjem digitaliziranih virov. Pri identifikaciji toponimov je bilo uporabljeno staro kartografsko gradivo (Franciscejski kataster iz l. 1823, vojaške specialne karte iz let 1784–1785, 1821–1824, 1869–1887 in mlajše,⁵ krajevni repertoriji iz obdobja Avstro-Ogrske,⁶ Leksikon Dravske banovine⁷) in relevantna strokovna literatura. Pri novih vnosih je bila upoštevana nekoliko nadgrajena metodologija. To se odraža v občutno bogatejšem kontekstu – širšem citatu iz originalnega vira, v katerem se pojavlja paleonim. Kjer je le možno, je ta po novem obsežnejši in prinaša celostnejše informacije o nepremičninah, osebah in dogodkih, povezanih z zadevno lokacijo. Širše in bolj dosledno je tudi navajanje mikrotopografskih podatkov (posameznih naselbinskih delov in objektov v okviru nekega kraja), ki so prezentirani v okviru glavnega, nadrejenega gesla. Tako imajo, denimo, svoj vpis vse cerkve v obliki toponimu podrejenih gesel, vodenih pod imenom njihovega patrocinja. V primorski topografiji smo naredili tudi prvi korak k preseganju tradicionalno postavljene kronološke meje na konec srednjega veka oz. v leto 1500. Seveda se sistematično zbrano gradivo tudi tu bolj ali manj omejuje na srednji vek; to

⁴ CKSL Boža Otorepca.

⁵ Najelegantneje dostopne na spletnem mestu: <https://maps.arcanum.com/en/>.

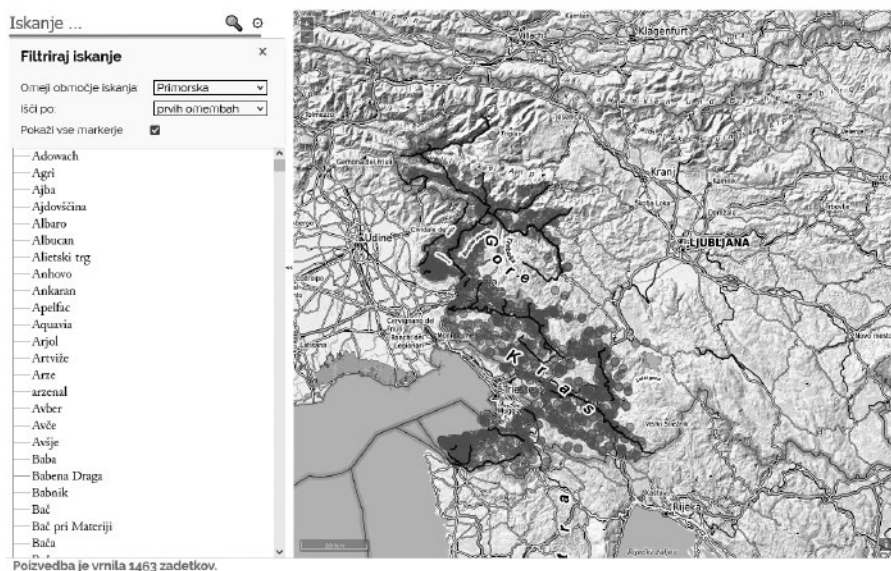
⁶ Ena izmed več različic LOK (1906).

⁷ KLDB (1937).

nenazadnje narekujejo objektivne okoliščine (količina ohranjenega gradiva, delež ediranih virov ...). Sistematična obravnava novoveških virov v tako kratkem času praktično ne bi bila izvedljiva. Kljub temu pa delež virov 16., 17. in 18. stoletja v pričujoči zbirki ni zanemarljiv. Namensko smo vključili kar nekaj urbarjev, potopisov, narativnih del in vizitacijskih zapisnikov iz te dobe. Tovrstni viri so pomembni predvsem za mlajše kolonizirana območja, zanimivi pa so tudi z jezikovnega vidika, dokumentirajo namreč postopno uveljavljanje slovenskih oblik, ki so v tem času začele nadomeščati latinske, italijanske in nemške.

Spletna aplikacija

Spletna aplikacija – dostopna na naslovu: <https://topografija.zrc-sazu.si/>⁸ – je zasnovana tako, da omogoča optimalno uporabo zbranega toponomastičnega gradiva.

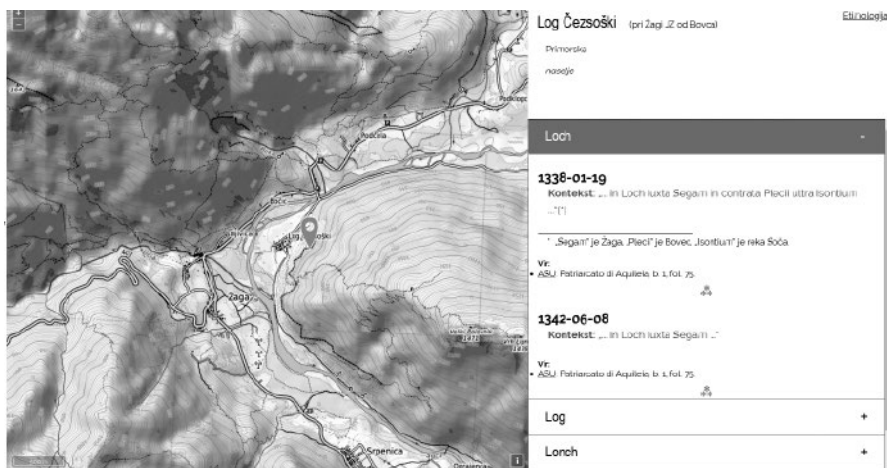

Slika 1: SHT, začetna stran iskanja po toponimih z označenimi vsemi lokacijami za Primorsko

⁸ Trenutno je na spletu nameščena še stara verzija, ki vsebuje zgolj historično topografsko gradivo za Kranjsko. V kratkem pa jo bo na istem spletnem naslovu zamenjala vizualno in funkcionalno prenovljena aplikacija, ki bo poleg Kranjske vključevala tudi gradivo za Primorsko.

Ponuja iskanje po toponimih in paleonimih, ki je podprto s prikazovanjem lokacij na interaktivnem zemljevidu, poleg tega pa prinaša še dodatno gradivo v PDF-formatu, in sicer historične topografije posameznih regij v bolj klasični obliki elektronske knjige in pa seznam uporabljenih virov.

Toponime je mogoče izbirati iz drsečega seznama oziroma z vpisom v iskalnik. Vsaki izbiri toponima sledi prikaz vseh pripadajočih paleonimov, ki so opremljeni z osnovnimi podatki: datum oz. čas zapisa, tradicija (original ali prepis), nekoliko širši kontekst besedila, navedba originalnega arhivskega vira, v katerem se nahaja, in eventualne edicije. Vzporedno z omenjenimi podatki se na spletnem zemljevidu prikaže iskana lokacija, označena z markerjem. Napredno iskanje omogoča zamejevanje iskanja na posamezne regije (trenutno Kranjska in Primorska), in poljubno nastavljive časovne intervale z drsnikom na spodnjem robu spletne strani. Podobno kot toponime je mogoče iz drsečega seznama izbirati tudi paleonime.

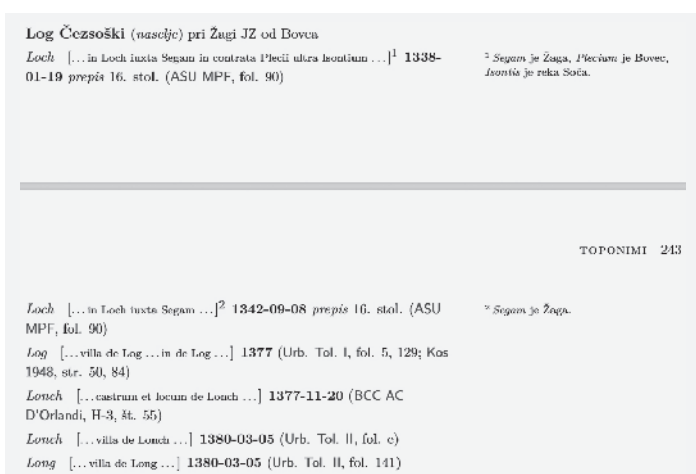

Slika 2: SHT, izpis paleonimov toponima Log Čezsoški z označeno lokacijo na zemljevidu

Predstavitev zbirke gradiva v obliki spletne aplikacije nudi raznovrstne možnosti interdisciplinarnega povezovanja. V danem primeru se najočitneje ponujajo povezave z nekaterimi arheološkimi, umetnostnozgodovinskimi in jezikoslovnimi korpusi, ki obstajajo oz. nastajajo v okviru pristojnih ustanov. V primeru obstoja digitaliziranih zbirk gradiva bi bilo možno postaviti neposredne povezave med različnimi spletnimi aplikacijami (*link*) na ravni posameznih gesel. Ob pregledovanju različnih oblik zapisa nekega toponima v zgodovinskih virih bi bilo tako mogoče priklicati še informacije o arheoloških ostalinah ali pa ohranjenih umetnostnozgodovinskih

spomenikih na dani lokaciji. Pri klasičnih zbirkah – v obliki fizičnih kartotek, tiskanih del ipd. – je mogoče posamezna gesla spletne aplikacije obogatiti s komplementarnimi informativnimi okni z jedrnato podanimi relevantnimi dognanji določenega strokovnega področja. Takšen pristop ni omejen zgolj na obstoječe zbirke gradiva, ampak omogoča tudi sprotno vključevanje rezultatov tekočih raziskav. V kontekstu historične topografije se ponuja kot zelo relevantna dopolnitev zgodovinsko izpričanim oblikam krajevnega imena njihova etimološka razlaga. Kot poskus smo vključili nekaj tovrstnih razlag, ki jih je prijazno prispeval dr. Silvo Torkar (trenutno za kraje Čadrg, Modreje in Volče) in so dostopne preko gumba »etimologija«.

Slika 3: SHT, geslo Log Čezsoški v elektronski knjigi (Bizjak, Šilc, Seručnik in Makuc 2022)

Na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU nameravamo nadaljevati z dobro utečenimi raziskavami. Na letošnjem projektne razpisu kandidiramo s historično topografijo Posavinja in Posotelja, dolgoročni cilj pa ostaja spletno dostopna historična topografija celotnega slovenskega ozemlja.

Literatura

AC = *Arcanum maps*. Spletna aplikacija: <https://maps.arcanum.com/en/>.

Matjaž BIZJAK, Jurij ŠILC, Miha SERUČNIK in Neva MAKUC, 2022: *Historična topografija Primorske (do leta 1500): na podlagi gradiva Milka Kosa* (Slovenska historična topografija, 2). 1. e-izd. Ljubljana: Založba ZRC.

CKSL = Centralna kartoteka srednjeveških listin za Slovenijo. Božo Otorespec. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU.

Bogo GRAFENAUER, 1966: Ob osemdesetletnici Ljudmila Hauptmanna. *Hauptmannov zbornik* (Razprave I. razreda SAZU, 5). Ur. Pavel Blaznik idr. Ljubljana: SAZU. 3–9.

– –, 1986: Spremnna beseda. Pavle Blaznik (ur.), *Historična topografija Slovenije 2. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške, do leta 1500*, 1. del. Maribor: Založba Obzorja. 7–10.

L[j]judmil HAUPTMANN, 1929: Krain. *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer* 1.4. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger. 309–484.

– –, 1999: *Nastanek in razvoj Kranjske* (Razprave in eseji, 45). Ljubljana: Slovenska matica.

KLDB, 1937 = *Krajevni leksikon Dravske banovine. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine.

Franc KOS, 1928: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Peta knjiga (1201–1246). Ljubljana: Leonova družba.

Milko KOS, 1928: [Spremnna beseda]. *Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Peta knjiga (1201–1246). Ljubljana: Leonova družba. 7.

– –, 1948: *Urbarji Slovenskega primorja 1. Srednjeveški urbarji za Slovenijo 2* (Viri za zgodovino Slovencev, 2). Ljubljana: AZU.

– –, 1954: *Urbarji Slovenskega primorja 2. Srednjeveški urbarji za Slovenijo 3* (Viri za zgodovino Slovencev, 3). Ljubljana: SAZU.

– –, 1975: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*. 3 zv. Ljubljana: SAZU.

Letopis, 1981–1989 = *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 32–40. Ljubljana: SAZU.

LOK 1906 = *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900, VII, Avstrijsko-ilirsko Primorje (Trst, Gorica in Gradiška, Istra)*. Dunaj: C. Kr. Dvorna in državna tiskarna.

SHT = *Slovenska historična topografija*. Spletna aplikacija: <https://topografija.zrc-sazu.si/sht/>.

PROJECT HISTORICAL TOPOGRAPHY OF PRIMORSKA REGION

Historical topography deals with the identification of former place names that we come across in a wide variety of historical sources. These names are significantly different from those we use today. The language of written documents in today's area of Slovenia was mainly Latin and German in the Middle Ages, and accordingly the scribes adapted toponyms that were originally largely Slovenian. Therefore, the local names appear in the sources in very different forms – from simply translated to variously adapted to the

language of the scribe. For almost a century, Slovenian historiography has been striving to produce a reliable reference work that would enable the rapid and unambiguous identification of toponyms in historical sources. The idea began its realization with the publication of historical topographical lexicons for Carniola, Slovenian Styria and Prekmurje region in the 1970s and 1980s, but the work was not carried out in its entirety. Material for the historical topography of Primorska region remains in unfinished manuscript form. Years ago, we revived the project at the Milko Kos Historical Institute of the ZRC SAZU and enriched it with modern information technology. Thus, the web application SHT (Slovenian Historical Topography) is gradually being created at the Institute, which is expected to eventually cover the entire territory of today's Slovenia with its borders; material for Carniola is currently available (extensively supplemented and revised), and the project, which will supplement the application with material for Primorska region, will be completed as soon as possible. The basic and original function that drove the historians to collect historical and topographical material was the ability to identify place names, and the creation of such manuals proved to have a much wider research potential, inter alia they offer a practically complete set of at least earlier historical sources for a particular place. The most interesting option for the linguists is probably a set of sources for studying the genesis of place names.

Vsaka vas ima svoj glas tudi v Občini Brežice

Martin Dušič

Društvo za varovanje maternega jezika, naravne in kulturne dediščine
Maksa Pleteršnika Pišece, Pišece 4, SI 8255 Pišece, dusic.pisece@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.15>
ISBN 978-961-286-684-6

Naša Zinka, tako smo akademikinjo Zinko Zorko najbližji vedno imenovali, je svoje življenjsko delo posvetila raziskovanju slovenskih narečij, zato vas nagovarjam s Pleteršnikovimi besedami, ki jih je zapisal v Pišecah in so se ohranile v njegovi rokopisni zapuščini:

»Kdor hoče, da mu bo rodbina slovenska, mora skrbeti, da bo slovenska beseda, da bo slovensko mišljenje gospodarilo v njej. Zakaj takih rodbin nimamo? Sami smo krivi! Sredotočje vsega rodbinskega življenja je – žena. Že po svoji naravi, k'tere čutje bolj vlada, kakor um, je ženska bolj sposobna nego bolj kozmopolitični možaki, z ljubeznijo se okleniti vsega, kar je domače.«

Zinka Zorko je ves čas sledila tem preroškim Pleteršnikovim mislim. Udeležila se je skoraj vseh Pleteršnikovih dnevvov, zato je prav, da se ji Pišečani in vsi jezikoslovci, ki smo z njo sodelovali, oddolžimo s spominsko monografijo in se spomnimo tudi njenih narečjeslovnih raziskav v Pišecah in na Bizeljskem ter njenih nastopov na Pleteršnikovih dnevih. V Pišece se je vedno rada vračala in kot je imela rada naš kraj, tako smo jo imeli radi tudi Pišečani. Raziskala in opisala je naše pišeško narečje in skupaj s svojo mlado raziskovalko in doktorandko Anjo Benko je konec devetdesetih let 20. stoletja prehodila vse pišeške hribe. V svojih delih bo večno živela med nami.

Vesel sem, da se slovenski jezikoslovci in predvsem slovaropisci radi vračate v Pleteršnikove Pišece in ostajate zapisani njegovemu delu. Pišece so v zadnjih letih po besedah akademika Marka Jesenška postale leksikografsko središče Slovenije. K nam prihajate z vseh slovenskih univerz, tudi iz tujine, in vedno z veseljem spremljamo vaše jezikoslovno delo in strokovno

razpravo, ki se razživi na Pleteršnikovi domačiji. Poglobljeno razmišljanje o slovenskem znakovnem jeziku na Pleteršnikovih dnevih leta 2017 je pripomoglo, da je ta jezik dobil zakonsko podlago in se uveljavil v javnosti.

Pleteršnikov dan, posvečen življenju in delu Zinke Zorko, je tesno povezan tudi z Občino Brežice, saj pri nas poteka projekt *Vsaka vas ima svoj glas tudi v Občini Brežice*. Ker se spominjamo akademikinje Zinke Zorko, ki je tako natančno raziskala naše narečje, pišeška gledališka skupina *Smeh ni greh* vedno pripravlja svoje nastope tudi v narečju ter s tem izpolnjuje željo Zinke Zorko, da se pišeški govor razširja iz Pleteršnikove vasi širom po Sloveniji. Naša Zinka bi bila ponosna tudi na razstavo *Slovenija, Brežice in Pišce skozi oči naših rojakov*, ki smo jo pripravili v letošnjem letu v sodelovanju z Uradom vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Na Pleteršnikovi domačiji imamo nov čebelnjak, ki smo ga postavili prav tam, kjer je stal tudi že v Pleteršnikovih časih – med, ki so ga pridelale pišeške čebele, je imela zelo rada tudi naša Zinka Zorko. Njej v spomin v tej monografiji predstavljam projekt z narečnim besedjem in slovstveno folkloro *Vsaka vas ima svoj glas* tudi v Občini Brežice.

V *Društvu za varovanje maternega jezika, naravne in kulturne dediščine Maksa Pleteršnika Pišce* se na pobudo Strokovnih služb občine Brežice (Srednjeročni program kulture v občini 2020–2024) zavedamo, da je potrebno nekaj narediti za ohranitev naših narečij in značilne slovstvene kulture brežiškega območja, saj zanj glede na omenjeno specifiko še kako velja, »da 'ma vsaka vas svoj glas.« Odločili smo se zbrati narečno besedje in besedila pristne slovstvene folklore naših krajev, kar se je objavilo in se še objavlja na spletni strani Društva Pleteršnikova domačija (<https://www.pleternikova-domacija.si>), zapisano in izdano pa bo tudi v priložnostni publikaciji. Kot prostovoljci smo pritegnili k sodelovanju še ostale NVO (predvsem kulturna društva), ljubitelje slovenščine in zainteresirano šolsko mladino, strokovnjaki s področja slovenistike pa so nam pomagali z nasveti. Projekt je bil sprejet z velikim odobravanjem in na Občini Brežice so nas pohvalili, da odgovorno skrbimo tudi za narodno blago svojega območja, kar je za slovensko identiteto neprecenljiva vrednost. Strokovna svetovalca in recenzenta našega projekta sta član SAZU in profesor na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru Marko Jesenšek in profesorica Vera Smole s slovenističnega oddelka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Naš cilj je, da zapišemo čim več najstarejših narečnih besed in besedil, ki jih poznajo naši starejši sovaščani in sokrajani. Osredinili smo

se predvsem na vse, kar še ni bilo zapisano. Narečno besedje, ki smo ga zbrali, je dokument lokalnega govora današnjega časa, seveda pa je zelo pomembno zapisati še ohranjena besede in besedila, ki so šla že skoraj v pozabo, in sicer najbolj značilno besedje s področja kmetovanja, starih obrti in skoraj pozabljenih običajev. Dejstvo je, da stari predmeti in orodja izginjajo iz našega vsakdanjika, z njimi pa tudi znanje o njihovi uporabi in izdelavi. Izginjajo tudi besede. S projektom zagotovo rešujemo besede kot nesnovno dediščino, saj nam snovna zelo hitro izginja. Sodelujemo z vsemi, ki se odzovejo našemu vabilu – veseli smo »naturščikov«, ki nam posredujejo ali pomagajo zbirati besedno gradivo na terenu, ali pa zapisovalcev zbranega jezikovnega gradiva (tudi AV-zapise). Gradivo smo zbrali, moramo pa ga še obdelati in pripraviti končno redakcijo – pohvalim pa se lahko, da je gradivo deloma že na razpolago za branje in tudi za dialektološko delo. Razvojni projekt se brez finančnega kritja ne more izvajati, saj moramo poleg osnovne tehnologije računalniškega zapisovanja zagotavljati tudi primerne društvene prostore in druge dodatne materialne stroške za nemoteno in zahtevno delo.

Predstavljam še tabelarni pregled aktivnosti, ki smo jih doslej opravili v projektu *Vsaka vas ima svoj glas* tudi v Občini Brežice:

Aktivnost	Kratek opis	Kraj/čas izvedbe
Oblikovanje ekip za raziskovalno in terensko delo v skladu z zasnovo projekta, izobraževalna srečanja, navezovanje stikov.	Po odobritvi oz. zagotovitvi finančnega kritja projekta s strani Občine Brežice so se začel takojšnje aktivnosti za raziskovalno delo po terenu.	Pišeece in določene lokacije po občini – avgust 2021
Predstavitve projekta <i>Vsaka vas ima svoj glas</i> tudi v občini Brežice na Pleteršnikovem simpoziju. Razvojni izobraževalni projekt občine Brežice s finančno podporo, ki jo je dobil na razpisu, se predstavi tudi na Radiu Sraka Novo mesto v oddaji Naš vsakdanjik.	Konzultacija s strokovnjaki tega področja, še posebej glede glasovnih znakov za naše najbolj tipične narečne glasove. Odlično je izzvenel tudi nastop gledališke skupine <i>Smeh ni greh</i> v pišeškem narečju.	September 2021

Aktivnost	Kratek opis	Kraj/čas izvedbe
<p>Posodobitev spletne strani, izdelava računalniškega programa za zapis besedja in sposoja nujne opreme za izvedbo projekta, po potrebi izobraževanje ključnih zapisovalcev.</p> <p>Vključitev projekta v Interaktivni zemljevid slovenskih narečij na spletu URL https://narecja.si/</p>	<p>Za projekt smo morali posodobiti spletno stran Društva, začelo se je delo na terenu, brskanje oz. iskanje po zapisanih virih glede naših narečij; gradiva ni bilo veliko. Pod vodstvom strokovne svetovalke projekta prof. dr. Vere Smole se vključujemo na zemljevid slovenskih narečij na internetu; prvi pripravljeni prispevek v našem narečju je <i>Stara kmečka hiša naših krajev</i> (besedni in zvočni zapis).</p>	<p>Oktober 2021</p>
<p>Projektno terensko delo:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zbiranje in zapisovanje, morebiti tudi snemanje narečnih besed z ustrezno razlago besedne zveze, v kateri je navedena beseda; – delo na področju slovstvene folklorne, inačicah nastankov krajevnih imen (npr. tipična zgodba kraja, bajka ali mit, legenda, ledinska imena z razlago, zakaj rečemo tako ...); – legenda, predstavitev vaškega posebnega itd. 	<p>K sodelovanj smo pritegnili posameznike, ki želijo sodelovati in pomagati pri nastanku publikacije in zgoščenke kot zbiralci oziroma zapisovalci, ali pa so nam narečno oz. slovstveno posebnost kot najbolj avtohtoni viri kar posredovali.</p> <p>Ker smo zapisovalci besed domačini, ki v svojem domačem okolju še uporabljamo narečje, je to dober in zanesljiv vir narečnih besed, ki jih opazimo in zapisujemo, primerjamo in preverjamo. Na medmrežju in v elektronski obliki bo tako lahko nastajal zanimiv slovarski splet, popestren s slovstveno folkloro v sliki, zvoku in besedi, kar je nacionalno pomembno, za Občino Brežice pa dobra promocija.</p>	<p>November 2021</p>
<p>Redakcija gradiva in strokovna analiza.</p> <p>Digitalizacija dela zapisanega gradiva. Ustvarjanje zvočnega in slikovnega zapisa iz gradiva. Najbolj tipični in zanimivi izrazi ali besede, besedne zveze, reki ...</p> <p>Priprava gradiva za tisk, lektoriranje in recenzija.</p> <p>ZOOM-srečanje v sodelovanju z ZKD Brežice.</p>	<p>Pogovor o vsebini projekta s predstavniki kulturnih društev v občini in povabilo k sodelovanju in nadgradnji projekta.</p>	<p>December 2021</p>

Narečno besedje slovenskega jezika – v spomin akademikinji Zinki Zorko

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.16>

ISBN 978-961-286-684-6

Občina Brežice se zaveda pomena jezika kot izjemnega gradnika slovenske kulture in narodne zavesti, zato z veseljem podpiramo dejavnosti, ki so namenjene raziskovanju in ohranjanju slovenščine. V časih globalizacije, ko izginjajo razlike, ki bogatijo naš svet v jezikovnem, kulturnem ali družbenem pomenu, sem kot župan hvaležen vsem strokovnjakom, predvsem pa prostovoljcem in ljubiteljem našega žlahtnega slovenskega jezika, da svojo skrb tako predano namenjate tudi ohranjanju naših narečij.

V občini Brežice smo ponosni na naša rojaka jezikoslovca Maksa Pleteršnika in akademika profesorja dr. Jožeta Toporišiča. Hvala vam, da z veliko zanosa in truda skrbite za organizacijo in izvedbo Pleteršnikovih dnevov v Pišecah, ki so vsakič deležni pohval in dober glas o naši občini ponesejo po celotni Sloveniji.

Želim vam uspešno in prijetno izvedbo Pleteršnikovih dnevov 2022 ter še veliko elana ter volje za nove podvige.

Ivan Molan, župan Občine Brežice

Pleteršnikovi dnevi v Pišecah

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.17>
ISBN 978-961-286-684-6

»Jutri zjutraj pa pridi prej na kavo, ker grem v Pišece, Marko me pride iskat.« To je bilo njeno sporočilo dan pred znanstvenim simpozijem v Pišecah. In tako je bilo mnogokrat.

Z mammo sva vsako jutro skupaj pili kavo pred mojim odhodom v službo. Bili sva namreč sosedi. Mnogo je bilo juter, ko sva to opravili hitreje, ker je imela že dogovorjena srečanja, sestanke, predavanja, simpozije. Tudi po upokojitvi je ves čas aktivno delovala v svoji ljubi slavistični stroki, z največjim veseljem pa se je udeleževala strokovnih srečanj in praznikov v krajih širom po Sloveniji. Ko se je vrnila, je vedno pripovedovala, da je tam srečala svoje bivše študente, sedaj zagnane učitelje slovenskega jezika, ki resnično navdušujejo svoje učence pri pouku slovenščine in aktivno sodelujejo pri prepoznavnosti svojega kraja, tudi s poudarjanjem narečja, ki ga tam govorijo.

Med takšna priljubljena srečanja so sodila sodelovanja na vseh simpozijih v sklopu Pleteršnikovih dnevov v Pišecah. Tudi po upokojitvi je dan pred simpozijem priznala, da ima pozitivno tremo, da res ne ve, zakaj vedno obljubi, da bo še sodelovala, zakaj se preprosto ne umakne itd. Po končanem simpoziju pa je naslednje dni kar žarela in prekipevala od lepih vtisov in dobrih odzivov, ki jih je doživela v Pišecah. Najprej je uživala na poti do Pleteršnikove rojstne vasi, tako da je pripovedovala, o čem je razmišljala ob vožnji skozi različne kraje. Razlagala je, da je le zdraviliški Podčetrtek znan, sicer pa gre za revnejše predele Slovenije. Spraševala se je, od česa ljudje živijo, kaj jih zadržuje na domovih prednikov. Odgovore na ta vprašanja je vedno povezala z maternim jezikom, z narečjem, ki človeka opredeljuje, mu daje določeno samozavest in energijo ne glede na materialno revščino.

Simpozij jo je zmeraj tudi strokovno obogatil. Vesela je bila, da so v Pišecah vedno predstavljene tehtne slovaropisne vsebine: »S čim vse se moji

kolegi ukvarjajo, res sem nanje ponosna.« Tako je običajno na poljuden način predstavljala pišeške referate, ko se je vrnila domov. Še več dni po simpoziju se je rada pogovarjala o tem. Pri pohvalah ni izpustila Osnovne šole Maksa Pleteršnika in Društva Pleteršnikova domačija. Vedno je poudarjala, kako dobro pecivo spečejo gospodinje iz Pišec. In med takim obujanjem spominov smo bili vsi domači deležni teh dobrot, ki jih je prinesla s Pleteršnikovih dnevov. Razvadila nas je z njimi, saj se iz Pišec nikoli ni vrnila brez različnega drobnega peciva in sirovega zavitka, seveda tudi ne brez znamenite pišeške penine z okusom marelice. Na koncu je še dodala, da ne bi več sodelovala na Pleteršnikovih dnevih in tudi vsega tega ne bi doživljala, če bi ne bilo njenega Marka.

Njeni najbližji smo bili zelo počaščeni, ko smo izvedeli, da se pripravlja znanstvena monografija, ki bo posvečena spominu na našo mamo, babico, sestro ... Zahvaljujemo se vsem, ki ste pri tem sodelovali in ste tako še enkrat počastili ime in delo Zinke Zorko.

V imenu njenih najbližjih,

Lilijana Zorko, hčerka

Recenziji

I.

Urednik Marko Jesenšek prijavlja na Javni razpis za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij v letu 2022 znanstveno monografijo *Narečno besedje slovenskega jezika – v spomin na akademikinjo Zinka Zorko*. Naprošena sem bila za recenzijo, ki sem jo tudi opravila, ker nisem v navzkrižju interesov z urednikom, prav tako pa na tem razpisu ne sodelujem s svojim predlogom raziskovalne dejavnosti, kot je določeno v besedilu razpisa. Znanstvena monografija je posvečena leta 2019 umrli akademikinji Zinki Tereziji Zorko. Knjiga ima več samostojnih poglavij, ki jih je urednik povezal v celoto, v kateri je predstavljeno dialektološko delo Zinke Zorko in najnovejše jezikoslovne raziskave s področja slovenske dialektologije, onomastike, etimologije in etnologije.

V monografiji so izvirno predstavljena naslednja področja: (1) dialektološko delo Zinke Zorko, (2) najnovejše narečjeslovne raziskave v slovenskem in širšem evropskem prostoru – dialektologija slovenskega jezika (narečno besedje, oblikoslovje, skladnja, frazeologija, besedotvorje, narečje in računalniški programi, narečje in novi mediji v slovaropisju, narečje in knjižna norma), geolingvistika slovenskega (SLA) in slovanskih (OLA) jezikov, (3) onomastična in toponomastična vprašanja, ki so povezana s slovensko narečno lastnoimenskostjo, (4) etimološke in etnološke raziskave, ki so povezane s slovensko dialektologijo, (5) slovaropisne raziskave.

K1 To področje pokrivajo poglavja, v katerih so predstavljene dialektološke raziskave, ki jih je Zinka Zorko opravila v večdesetletnem sodelovanju na Pleteršnikovih dnevih in so povezane s Slovenskim lingvističnim atlasom (SLA) – avtorji predstavljajo njeno delo za SLA, dodana vrednost teh raziskav pa je pregled diplomskih in magistrskih nalog, ki so na ljubljanski in mariborski univerzi nastale pod mentorstvom Zinke Zorko, predvsem tistih, ki obravnavajo govore iz Mreže za SLA in jih bo v prihodnosti mogoče dodati v gradivsko zbirko SLA.

K2 V teh poglavjih so predstavljeni: (a) Malečniški govor iz panonske narečne skupine, za katerega so značilni tudi številni germanizmi, npr. samostalniški – pomembno je, da pomensko preverjeni v etimoloških virih, razložena je tudi njihova (ne)sprejetost in (ne)označenost glede na socialno-zvrstne kvalifikatorje. Opozarjam na zanimiv izbor besedja iz malečniškega govora, ki so ga ljubiteljsko zbrali krajanji, nato pa je sledila strokovna analiza besedotvornih značilnosti poimenovanih oseb. (b) Spontani govor štirinajstih govorcev iz Novega mesta iz leta 1959 – predstavljeni so glasoslovni pojavi, ki se najbolj razlikujejo od knjižnih. (c) Glede na zahodna slovenska narečja je predstavljena tipologija pomenskih prenosov v slovenskih narečjih – predstavljene so metafora, metonimija, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenski kalki, pomenski prenos pri glagolih s širokim pomenskim obsegom in omiljeni tabu izrazi; (č) Slovensko-nemški jezikovni stik na Koroškem (prevajanje, podnaslavljenje in sinhronizacijo filmov, medkulturna kompetenca, neverbalne prvine v avdiovizualnem besedilu) v okviru avstrijskega dialektološko-etnološkega projekta.

K3 Zanimivi poglavji sta povezani s (a) tradicionalnimi poklici gorenjskega podeželja kot motivacijo narečnih hišnih imen, ki so predstavljena predvsem s stališča tvorjenosti in (b) rezijanskimi osebnimi imeni, ki vsebujejo jezikovne prvine sosedskih jezikov oz. njihovih narečij, tj. (bavarske) visoke nemščine in predvsem (karnijske) furlanščine.

K4 Predstavljen je terminološki slovarček narečnega besedja kuhinj z odprtim ognjiščem v slovenskih vaseh v okolici Monoštra v dvajsetih letih 20. stoletja (Pavel: *Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev*) – gre za besedje slovenskega Porabja, Zinka Zorko pa je ta govor (in delo Avgusta Pavla) zelo natančno raziskala.

K5 Predstavljene so (a) digitalizirana Pleteršnikova rokopisna zbirka zemljepisnih imen in nastajanje te kartoteke; (b) dvojezična nemško-slovenska zbirka krajevnih imen na Gorenjskem, Dolenjskem in beljaškem okrožju Koroške iz leta 1823 (okoli 3100 enot) in (c) digitalizirana Historična topografija Primorske, tj. krajevnih imen, ki so omenjeni v srednjeveških virih.

Monografija je odlično znanstveno delo, ki bogati raziskovanje slovenske dialektologije in opozarja, da je potrebno obsežno zbrano gradivo iz preteklosti digitalizirati in tako omogočiti, da bo dostopno čim širšemu krogu raziskovalcev. Napisana je v slovenskem jeziku, upoštevajoč slovensko znanstveno terminologijo ter ves znanstveni aparat (citiranje, seznam virov in literature, tujejezični izvlečki na začetku poglavja in povzetki na koncu posameznih poglavij). Urednik je k sodelovanju povabil najuglednejše slovenske dialektologe in pripravil vsebinsko zelo zanimivo monografijo,

ki je posvečena spominu na akademikinjo Zinko Zorko, hkrati pa prinaša veliko novih pogledov na slovensko dialektologijo, onomastiko etimologijo in etnologijo.

Monografija je vrhunsko znanstveno delo, ki promovira slovensko jezikoslovno znanost, v Sloveniji in tujini pa razširja naše dialektološke raziskave in pristop mariborske dialektološke šole. Zelo jo priporočam za objavo.

Red. prof. dr. Andreja Žele

II.

V recenzijo sem dobila besedilo znanstvene monografije *Narečno besedje slovenskega jezika – v spomin na akademikinjo Zinko Zorko*. Gre za šestnajst poglavij s področja dialektologije slovenskega jezika, ki jih je zbral, uredil in pripravil za tisk Marko Jesenšek. Monografija bo izšla v Mednarodni humanistični zbirki Zora, tj. najbolj dostopni in najuglednejši zbirki Univerzitetne založbe Univerze v Mariboru, ki skrbi za distribucijo monografije na slovenskem knjižne trgu in v tujini. Izvirno znanstveno delo je nastalo v sodelovanju najuglednejših slovenskih raziskovalcev narečja (prihajajo s SAZU, ZRC SAZU, Univerze v Ljubljani, Univerze v Mariboru in Univerze v Novi Gorici) in kolegic iz Avstrije in Madžarske. Monografija je poklon akademikinji Zinki Zorko, njenemu raziskovalnemu narečjeslovnemu delu in slovenski dialektologiji, ki jo je po Tinetu Logarju postavila ob bok najbolj razvitim raziskavam tega področja jezikoslovja v slovanskem svetu in širom po Evropi.

Monografija izhaja iz raziskovalnega dela akademikinje Zinke Zorko (poglavja, ki so jih napisali Marko Jesenšek, Natalija Ulčnik, Januška Gostenčnik in Mojca Kumin Horvat) in njene mariborske dialektološke šole (Mihaela Koletnik, Alenka Valh Lopert, Irena Stramljič Brezник), ki jo aplicira na sodobne dialektološke raziskave (Vera Smole, Maruša Žibred, Jožica Škofic, Matej Šekli, Danila Zuljan), film (Herta Maurer-Lausegger) in etnologijo (Marija Kozar Mukič). Monografijo dopolnjujejo ozko slovaropisno naravnane vsebine, ki jih je akademikinja Zinka Zorko raziskovala v okviru Pleteršnikovih dnevov (Metka Furlan, Miha Sušnik, Silvo Torkar, Matjaž Bizjak). Marko Jesenšek, urednik *Narečnega besedja slovenskega jezika – v spomin na akademikinjo Zinko Zorko*, je pripravil za objavo že

več kot petdeset znanstvenih monografij. Uredniško delo, ki ga je opravil, postavlja pred bralca monografijo, ki je vsebinsko bogata, strokovno vrhunska in jezikovno brezhibna. Vsako samostojno poglavje ima sinopsis ter ključne besede v slovenskem in angleškem jeziku, urejen seznam uporabljene literature in povzetek v angleškem jeziku. Monografija je napisana v zglednem slovenskem znanstvenem jeziku in v celoti upošteva slovensko dialektološko terminologijo ter tako vzorno spodbuja pozitivno slovensko jezikovno politiko v času, ko pretirana anglizacija (globalizacija) posega tudi na področje slovenskega jezikoslovja.

Monografija je pomembna za slovensko znanost, saj razširja vpliv mariborske dialektološke šole, ki jo je ustanovila Zinka Zorko, v mednarodni raziskovalni prostor in spodbuja dialektološke raziskave z upoštevanjem njene metodologije dela. Izhaja iz tradicije slovenskega dialektološkega raziskovanja, iz dialektološkega dela Frana Ramovša, Tineta Logarja in Jakoba Riglerja, ki ga je Zinka Zorko aplicira na slovenski in mednarodni prostor, tako da je spodbudila vrhunske jezikoslovne raziskave za OLA, pri tem pa je ves čas upoštevala pozitivno večjezičnost ter kulturno raznolikost.

Monografija je inovativen in aktualen prispevek s področja slovenske dialektologije, ki jo je od osemdesetih let 20. stoletja in v začetku 21. stoletja odločilno zaznamovala in v moderno smer slovenskega jezikoslovja usmerila akademikinja Zinka Zorko. Gre za vrhunsko znanstveno delo, ki ga priporočam za objavo.

Prof. ddr. Natalia Kaloh Vid

Povzetek

Narečno besedje slovenskega jezika.
V spomin na akademikinjo Zinko Zorko

Marko Jesenšek (ur.)

V monografiji *Narečno besedje slovenskega jezika. V spomin na akademikinjo Zinko Zorko* je v šestnajstih poglavjih predstavljeno delo Zinke Zorko in najnovejše slovenske raziskave, ki nadaljujejo njeno delo dialektološko delo:

ZINKA ZORKO IN PLETERŠNIKOVI DNEVI

Razprava predstavlja dialektološko delo akademikinje Zinke Zorko, ki je povezano z Maksom Pleteršnikom in Pleteršnikovimi dnevi. Gre za vedenje o dialektološkem delu, ki obravnava gradivo v Pleteršnikovem slovarju, primerjalno tudi koroško besedje v rokopisnem *Sienčnikovem slovarju* in madžarizme v Mukičevem porabskem romanu *Garabancijaš*, narečno podobo Dravske doline in kozjansko-bizeljsko narečje ter druga narečjeslovna vprašanja.

ZINKA ZORKO IN SLOVENSKI LINGVISTIČNI ATLAS

V prispevku so predstavljene raziskave Zinke Zorko, ki so povezane s Slovenskim lingvističnim atlasom (SLA). Prikazan je njen neposredni prispevek k narečni zbirki za SLA. Dalje je narejen pregled diplomskih

---

NASLOV UREDNIKA: Marko Jesenšek, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, Slovenija; Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Maribor, Slovenija, marko.jesensek@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022>

ISBN 978-961-286-684-6

in magistrskih nalog, ki so na ljubljanski in mariborski univerzi nastale pod njenim mentorstvom. Izpostavljene so tiste, ki obravnavajo govore iz Mreže za SLA in so lahko primerne za vključitev v gradivsko zbirko SLA.

NAREČNA PODOBA MALEČNIŠKEGA GOVORA

Malečniški govor se uvršča v slovenskogoriško narečje, širše pa k panonski narečni skupini. Značilna zanj sta izguba tonemskih nasprotij in poznejše daljšanje starih skrajšanih in kratkih novoakutiranih samoglasnikov, zato se danes razlikujejo odrazi za te akutirane in cirkumflektirane oz. novoakutirane dolge samoglasnike. V pregibanju prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi. V besedju se poleg domačega besedja pojavljajo tudi številni germanizmi.

GERMANIZMI V MALEČNIŠKEM GOVORU

V prispevku so predstavljeni germanizmi v govoru Malečnika pri Mariboru, ki je umeščen med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine. Analizirani so samostalniški germanizmi, vezani na kuhinjo in kulinariko; izvor in pomenska razlaga sta preverjena in potrjena v različnih etimoloških virih, sprejetost oz. nesprejetost ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje pa v sodobnih enojezičnih slovenskih slovarjih.

POIMENOVANJA OSEB V MALEČNIŠKEM GOVORU

V prispevku na podlagi besedja iz malečniškega govora, ki so ga ljubiteljsko zbrali krajani, in lastne narečne kompetence izpostavljamo izbrana občnoimenska poimenovanja za osebe ter opazujemo njihove besedotvorne značilnosti. Poimenovanja oseb kategoriziramo v dve temeljni skupini, in sicer prevzeta ter tvorjena iz glagola, pridevnika, samostalnika ali po pomenskem prenosu.

GLASOVNE ZNAČILNOSTI NOVOMEŠKEGA GOVORA

V prispevku je podana analiza spontanega govora 14 govorcev treh generacij iz Novega mesta. Primerjan je z govori vzhodnodolenjskega podnarečja, kamor je uvrščen tudi novomeški govor, ter z njegovim zapisom iz leta 1959.

Poudarek je na tistih vzhodnodolenjskih glasovnih pojavih, ki se najbolj razlikujejo od knjižnih in so pri govorcih najbolj spremenljivi. Glede na stopnjo (ne)ohranjenosti narečnih pojavov poskušamo posamezne govorce razvrstiti v enega od definiranih tipov mestnih govorov.

TRADICIONALNI POKLICI GORENJSKEGA PODEŽELJA KOT MOTIVACIJA NAREČNIH HIŠNIH IMEN

V prispevku so predstavljena izbrana narečna poimenovanja za poklice, zbrana z enotno anketno metodo za *Slovenski lingvistični atlas*. Narečni leksemi so morfološko analizirani in prikazani na jezikovnih kartah. Zbrani apelativi so primerjani z gorenjskimi hišnimi imeni, motiviranimi s poimenovanji za iste poklice, ki so bila zbrana v projektih *Kako se pri vas reče?* in *FLU-LED*. Hišna imena so predstavljena predvsem s stališča tvorjenosti, opozorjeno pa je tudi na v njih izkazane narečne glasoslovne značilnosti.

PREVAJANJE IN SINHRONIZACIJA: TEORETSKE IN METODOLOŠKE OSNOVE TER LASTNE IZKUŠNJE S PREVAJANJEM IN SINHRONIZACIJO DIALEKTOLOŠKIH FILMOV

Članek vsebuje teoretsko opredelitev pojmov prevajanje, medkulturna kompetenca, neverbalne prvine v avdiovizualnem besedilu, vrste prevodov, avdiovizualno prevajanje. Ponuja vpogled v slovensko-nemški jezikovni stik na Koroškem, v prevajanje, podnaslavljenje in sinhronizacijo filmov v okviru dialektološko-ethnološkega projekta *Avdiovizualna dialektologij. Dokumentacija stare ljudske kulture* (od leta 1994–).

NAREČNO BESEDJE V ETNOLOŠKI RAZPRAVI AVGUSTA PAVLA

S pomočjo razprave Avgusta Pavla o *Odprtih ognjiščih v kuhinjah rab-skih Slovencev* v madžarščini in slovenskega prevoda Vilka Novaka ter Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja sem sestavila terminološki slovarček narečnega besedja kuhinj z odprtim ognjiščem v slovenskih vaseh v okolici Monoštra v dvajsetih letih 20. stoletja. Pričujoči prispevek ob Pleteršnikovem dnevu posvečam 135. obletnici rojstva Avgusta Pavla in delovanju akademikinja Zinke Zorko v Slovenskem Porabju.

TIPOLOGIJA POMENSKIH PRENOSOV V SLOVENSKIH NAREČJIH (Z OZIROM PREDVSEM NA ZAHODNA SLOVENSKA NAREČJA)

Prispevek se osredotoča na problematiko pomenskih prenosov v slovenskih narečjih. Gre za obliko jezikovne spremembe, ki zadeva razvoj rabe pomena leksema na časovni osi. Predstavljeni bodo naslednji tipi pomenskih prenosov: metafora, metonimija, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenski kalki, pomenski prenos pri glagolih s širokim pomenskim obsegom in omiljeni tabu izrazi.

(BAVARSKO)VISOKONEMŠKE IN (KARNIJSKO)FURLANSKE JEZIKOVNE PRVINE V REZIJSKI ANTROPONIMIJI

V rezijanskem narečju (koroške/severne narečne ploskve oz. primorske narečne skupine) slovenskega jezika se pojavljajo antroponimi, tj. osebna imena, z jezikovnimi prvinami sosedskih jezikov oz. njihovih narečij, namreč (bavarske) visoke nemščine in predvsem (karnijske) furlanščine. V prispevku je rezijanska antroponimija, in sicer na primeru osebnih imen, dokumentiranih v družinskih in hišnih imenih v kraju Solbica/Stolvizza, predstavljena s stališča jezikov v stiku. Rezijanska osebna imena s tujejezičnimi prvinami so analizirana tako s stališča jezika prejemnika kot s stališča jezikov dajalcev, in sicer zgodovinskojezikoslovno kontekstualizirano na besedotvorni in glasovni ravni.

PLETERŠNIKOVE ROKOPISNE ZBIRKE ZEMLJEPISNIH IMEN

V prispevku sta predstavljena postopek in rezultat digitalizacije Pleteršnikove rokopisne zbirke zemljepisnih imen. Prikazano je širše ozadje nastanka rokopisne kartotete, nato njena struktura, nazadnje pa sta predstavljena potek in rezultat njene digitalizacije, ki je dostopen na naslovu <https://przzi.zrc-sazu.si>.

METELKOVA ZBIRKA SLOVENSKIH TOPONIMOV 1823

V prispevku se govori o dvojezični nemško-slovenski zbirki krajevnih imen na Gorenjskem, Dolenjskem in beljaškem okrožju Koroške iz leta 1823, ki obsega okrog 3100 enot in se hrani v Metelkovi zapuščini v Rokopisnem oddelku NUK. V pripravi je predstavitev tega dragocenega imenskega korpusa širši javnosti v znanstvenokritični knjižni izdaji.

PROJEKT *HISTORIČNA TOPOGRAFIJA PRIMORSKE*

Avtor v svojem prispevku predstavlja projekt Historične topografije Primorske, digitalizirane zbirke omemb krajevnih imen v zgodovinskih – predvsem srednjeveških – virih. Zbirka v obliki spletne aplikacije je prvenstveno namenjena identifikaciji krajevnih imen, obenem pa omogoča tudi različne oblike povezovanja s podatkovnimi korpusi komplementarnih ved (arheologije, umetnostne zgodovine in jezikoslovja).

Abstract

Dialectal Words of Slovene Language. In the Memory of the Academician Zinka Zorko

Marko Jesenšek (ed.)

The monograph *Dialectal Words of Slovene Language. In the Memory of the Academician Zinka Zorko* presents Zinka Zorko's work and the latest Slovene research which continue Zorko's work in the field of dialectology in sixteen chapters.

ZINKA ZORKO AND PLETERŠNIK DAYS

The article focuses on the dialectological research of academician Zinka Zorko about Maks Pleteršnik and the Pleteršnik Days. This research encompasses material in Pleteršnik's dictionary, comparative study of Carinthian vocabulary in *Sienčnik's* manuscript dictionary and Hungarian in Mukič's Porabski novel *Garabancijaš*, dialect in the Drava valley, Kozjansko-Bizelj-sko dialect and other dialect questions.

ZINKA ZORKO AND SLOVENIAN LINGUISTIC ATLAS

The paper presents Zinka Zorko's research on the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) and demonstrates Zorko's contribution to the dialectal collection for SLA. The paper also focuses on an overview of diploma and master's theses

---

CORRESPONDENCE ADDRESS: Marko Jesenšek, The Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana, Slovenia; University of Maribor, Faculty of Arts, Department of Slavic Languages and Literatures, Maribor, Slovenia, marko.jesensek@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022>

ISBN 978-961-286-684-6

which Zorko mentored at the University of Ljubljana and the University of Maribor. Those theses which address speeches from the SLA Network are emphasized and may be considered for the SLA material collection.

DIALECTAL IMAGE OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The local dialect of Malečnik belongs to the Slovenske gorice dialect, which is considered a part of the Pannonian dialectal group. Typical features include the loss of tonemic oppositions and later lengthening of old shortend and short vowels under neo-acute, which resulted in different reflexes for these long vowels under acute and circumflex or neo-acute, respectively. In declension and conjugation the A declension type (accent permanently on stem) is prevalent. There are numerous German borrowings in the lexicon besides native vocabulary.

GERMANISMS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The article discusses Germanisms in a contemporary speech of Malečnik near Maribor. The Malečnik local speech is a Western Slovenske gorice sub-dialect and belongs to the Pannonian dialect group. The analysis includes nouns of German origin which are thematically related to kitchen and cuisine. Their German origin and semantic interpretation are verified and confirmed in different etymological dictionaries; their inclusion or non-inclusion and their labeling according to their social register in contemporary dictionaries are also presented.

WORD-FORMATION CHARACTERISTICS OF COMMON PERSONAL NOUNS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The article presents common personal nouns from the speech of Malečnik based on a selected vocabulary collected by non-specialist enthusiasts from Malečnik and the author's own dialectal competence. The focus is on the word-formation characteristics of these nouns. The analyzed nouns have been divided into two basic categories: 1) nouns that have been borrowed; 2) nouns that have been formed from verbs, adjectives, nouns or by semantic transfer.

PHONETIC IMAGES OF THE NOVO MESTO SPEECH

The article presents an analysis of the spontaneous speech of 14 speakers of three generations from Novo mesto. It is compared with the local speeches of the East Dolenjska subdialect, which includes the local speech of Novo mesto, and its record from 1959. The focus is on the phonetic phenomena of the East Dolenjska subdialect, which differ most from standard language and are most variable among speakers. Depending on the degree of (un) preserved dialect phenomena, we try to classify individual speakers according to defined categories of urban speeches.

TRADITIONAL PROFESSIONS OF THE GORENJSKA COUNTRYSIDE AS A MOTIVATION FOR DIALECT HOUSE NAMES

The article presents selected dialect names for professions, collected with a unified survey method for the *Slovenian Linguistic Atlas*. Dialect lexemes are analyzed at the morphological level and presented on linguistic maps. The collected appellatives are compared with Gorenjska house names, motivated by names for the same professions, collected in the projects *How do you call your house?* and *FLU-LED*. Selected house names are presented mainly from the point of view of word formation. Dialect phonetic characteristics are also analyzed.

TRANSLATION AND DUBBING: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES AND PERSONAL EXPERIENCE WITH TRANSLATION AND DUBBING OF DIALECTOLOGICAL FILMS

The article contains theoretical definitions of the terms translation, intercultural competence, non-verbal elements in the audiovisual text, types of translations, audiovisual translation. It offers an insight into the Slovene-German linguistic contact in Carinthia, into the translation, subtitling and dubbing of films within the dialectological-ethnological project *Audiovisual Dialectology. Documentary records of old folk culture* (since 1994–).

DIALECTAL VOCABULARY IN THE ETHNOLOGICAL TREATISE OF AVGUST PAVEL

I compiled a terminological glossary of the dialectal vocabulary about kitchens with open hearths in Slovene villages in the surroundings of Szentgotthárd/Monošter in the 1920s. I used Avgust Pavel's treatise on *Open-Hearth*

Kitchens of the Porabje Slovenes in Hungarian and the Slovenian translation by Vilko Novak, as well as Maks Pleteršnik's Slovene-German dictionary. On the occasion of Pleteršnik's Day, I dedicated this article to the 135th anniversary of birth of Avgust Pavel and the opus of the academician Zinka Zorko in the Slovene Porabje region.

TYPOLOGY OF SEMANTIC TRANSFERS IN SLOVENE DIALECTS (WITH A SPECIAL FOCUS ON WESTERN SLOVENE DIALECTS)

The article focuses on semantic shifts in Slovene dialects. This is a form of linguistic change that concerns the development of the use of the meaning of a lexeme on the time axis. The following types of semantic shifts are presented: metaphor, metonymy, hyperbole, expansion and contraction of the lexeme's meaning, semantic calques, semantic shift in verbs with a wide range of meanings, and semi-taboo expressions.

(BAVARIAN) HIGH GERMAN AND (CARNIAN) FRIULIAN ELEMENTS IN RESIAN PERSONAL NAMES

The Slovenian dialect of Resia/Rezija (classifiable as belonging to the Carinthian/Northern dialect base and the Littoral dialect group of Slovenian) features several cases of personal names containing elements that are clearly borrowed from neighbouring languages and their dialects, viz. (Bavarian) High German and, to an even greater extent, Carnian Friulian. In the article, Resian anthroponymy, more particularly Resian personal names still preserved in family and house names in Stolvizza/Solbica, is viewed through the prism of language contact. Such names are analysed from the point of view of the receiving language as well as the donor languages involved and contextualized in the diachronic linguistic perspective, paying special attention to word formation and (historical) phonology.

DIGITIZING PLETERŠNIK'S MANUSCRIPT COLLECTION OF GEOGRAPHICAL NAMES

This article presents the results of digitizing Pleteršnik's manuscript collection of geographical names and focuses on the background behind the creation of the manuscript slips and the structure, followed by a presentation of the process and result of digitization, which is available at <https://przzi.zrc-sazu.si>.

METELKO'S 1823 COLLECTION OF SLOVENIAN TOPONYMS

This article discusses a bilingual 1823 German–Slovenian collection of toponyms in Upper and Lower Carniola, and the Villach district of Carinthia, which contains around 3,100 units and is preserved at the National University Library's Manuscript Department as part of its Franc Metelko Collection. A printed edition which will present this valuable corpus of place names to public is also in the preparation phase.

PROJECT *HISTORICAL TOPOGRAPHY OF PRIMORSKA REGION*

In the paper the author presents the results of the project *Historical Topography of Primorska region* (Slovenian Littoral region), a digitized collection of place names in historical, in particular in medieval, sources. The collection in the form of a web application is primarily aimed at the identification of place names. It also enables various forms of connection with data corpora of complementary sciences (archeology, art history and linguistics).

Zora 1998–2022

- 1 Jože Lipnik (ur.), *Volkmerjev zbornik*
- 2 Vida Jesenšek, *Okkasionalismen*
- 3 Marko Jesenšek (ur.), Bernard Rajh (ur.), *Dajnkov zbornik*
- 4 Bernard Rajh (ur.), *Dajnkovo berilo*
- 5 Marko Jesenšek, *Deležniki in deležja na -č in -ši*
- 6 Zinka Zorko, *Haloško narečje in druge dialektološke študije*
- 7 Irena Stramljič Breznik, *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*
- 8 Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.), *Logarjev zbornik*
- 9 Marko Jesenšek (ur.), *Murkov zbornik*
- 10 Jože Lipnik (ur.), *Simoničev zbornik*
- 11 Matjaž Birk, “... vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung ...”
- 12 Mihaela Koletnik, *Slovenskogoriško narečje*
- 13 Jožica Čeh, *Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi*
- 14 Edvard Protner, *Herbartistična pedagogika na Slovenskem*
- 15 Suzana Cergol, *Als ich noch der Waldbauernbub war Petra Roseggerja in Solzice Prežihovega Voranca*
- 16 Jože Lipnik (ur.), *Kidričev zbornik*
- 17 Fedora Ferluga Petronio (ur.), *Plurilingvizem v Evropi 18. stoletja*
- 18 Marko Jesenšek (ur.), Bernard Rajh (ur.), Zinka Zorko (ur.), *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika*
- 19 Bernard Rajh, *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*
- 20 Melanija Larisa Fabčič, *Der Text als existenziale Kategorie expliziert am Beispiel der Textsorte ‘autobiographisches Notat’*
- 21 Dejan Kos, *Theoretische Grundlage der empirischen Literaturwissenschaft*
- 22 Darja Pavlič, *Funkcije podobja v poeziji K. Koviča, D. Zajca in G. Strniše*
- 23 Zinka Zorko (ur.), Miha Pauko (ur.), *Avgust Pavel*
- 24 Oskar Autor, *Paideia*
- 25 Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.), *Glasoslovje, besedoslovje in besedotvorje v delih Jakoba Riglerja*
- 26 Martina Orožen, *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*
- 27 Alja Lipavac Oštir, *Gramatikalizacija roditeljskega jezika v nemščini in slovenščini*

- 28 Marko Jesenšek, Zinka Zorko, Mihaela Koletnik, Drago Unuk, Irena Stramljič Breznik, Vida Jesenšek, Melanija Fabčič, Nada Šabec, *Besedoslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*
- 29 Elizabeta Bernjak, *Slovenščina in madžarščina v stiku*
- 30 Melita Zemljak, *Trajanje glasov štajerskega zabukovskega govora*
- 31 Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.), *Besedoslovje v delih Frana Miklošiča*
- 32 Marko Jesenšek (ur.), *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*
- 33 Marko Jesenšek, *Spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*
- 34 Branislava Vičar, *Izrazne skladenjske zgradbe v delih Antona Šerfa*
- 35 Mira Krajnc, *Besedilne značilnosti javne govorjene besede*
- 36 Alenka Valh Lopert, *Kultura govora na Radiu Maribor*
- 37 Marija Stanonik, *Hišna imena v Žireh*
- 38 Blanka Bošnjak, *Premiki v sodobni slovenski kratki prozi*
- 39 Anna Kolláth, *Magyarul a Muravidéken*
- 40 Martina Orožen (ur.), *Tinjska rokapisna pesmarica*
- 41 Mihaela Koletnik (ur.), Vera Smole (ur.), *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*
- 42 István Lukács, *Paralele. Slovensko-madžarska literarna srečanja*
- 43 Majda Schmidt, Branka Čagran, *Gluhi in naglušni učenci v integraciji/inkluziji*
- 44 Marko Jesenšek (ur.), Zinka Zorko (ur.), *Jezikovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*
- 45 Simona Pulko, *Sporočanje v osnovni šoli*
- 46 Vida Struk, *Človek odtujen v množico*
- 47 Vida Jesenšek (ur.), Melanija Fabčič (ur.), *Phraseologie kontrastiv und didaktisch*
- 48 Darinka Verdonik, *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru*
- 49 Marko Jesenšek (ur.), *Besedoslovne spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*
- 50 Marko Jesenšek (ur.), *Besedje slovenskega jezika*
- 51 Marija Stanonik, *Slovenska narečna književnost*
- 52 Rudi Klanjšek, *Pogledi na družbeno spremembo*
- 53 Klementina Jurančič Petek, *The Pronunciation of English in Slovenia*
- 54 Katja Plemenitaš, *Posamostaljenja v angleščini in slovenščini*
- 55 Marko Jesenšek (ur.), *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*
- 56 Marko Jesenšek (ur.), *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*
- 57 Nada Šabec (ur.), *English Language, Literature and Culture in a Global Context*
- 58 Brigita Kacjan, *Sprachelementspiele und Wortschatzerwerb im fremdsprachlichen Deutschunterricht mit Jugendlichen und jungen Erwachsenen*
- 59 Mirko Križman, *Jezikovne strukture v pesniškem opusu avstrijske pesnice Christine Lavant*

- 60 Mihaela Koletnik, *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*
- 61 Vida Struk, *Filozofova sociološka avantura*
- 62 Johanna Hopfner (ur.), Edvard Protner (ur.), *Education from the Past to the Present. Pedagogical and Didactic Lessons from the History of Education*
- 63 Mira Krajnc Ivič, *Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika*
- 64 Zinka Zorko, *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*
- 65 Dragica Haramija, *Slovensko-hrvaške vezi v sodobni mladinski prozi*
- 66 Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika. A–L*
- 67 Natalija Ulčnik, *Začetki prekmurskega časopisja*
- 68 Kolláth Anna (ur.), *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*
- 69 Jožica Čeh Steger, *Ekspressionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923*
- 70 Bojan Musil, *Sociokulturna psihologija*
- 71 Irena Stramljič Breznik, *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*
- 72 Karin Bakračevič Vukman, *Psihološki korelati učenja učenja*
- 73 Bernard Rajh, *Gúčati po antújoško*
- 74 Martina Orožen, *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika. Od sistema k besedilu*
- 75 Marko Jesenšek (ur.), *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*
- 76 Natalia Kaloh Vid, *Ideological Translations of Robert Burns's Poetry in Russia and in the Soviet Union*
- 77 Branislava Vičar, *Parenteza v novinarskem in parlamentarnem diskurzu*
- 78 Darja Mazi - Leskovar, *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika*
- 79 Matjaž Klemenčič, *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*
- 80 Marko Jesenšek (ur.), *Globinska moč besede. Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*
- 81 Mojca Tomišić, *Oprostite, zaspal sem se! Glagoli s se v slovenščini*
- 82 Mateja Pšunder, *Vodenje razreda*
- 83 Marko Jesenšek (ur.), *Večno mladi Htinj. Ob 80-letnici Janka Čara*
- 84 Vida Jesenšek (ur.), Alja Lipavic Oštir (ur.), Melanija Larisa Fabčič (ur.), *A svet je kroženje in povezava zagonetna ... Zbornik ob 80-letnici zaslužnega profesorja dr. Mirka Križmana. / Festschrift für Prof. em. Dr. Mirko Križman zum 80. Geburtstag*
- 85 Silvija Borovnik, *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*
- 86 Наталья Калох Вид, *Роль апокалиптического откровения в творчестве Михаила Булгакова*
- 87 Wojciech Tokarz, *The Faces of Inclusion. Historical Fiction in Post-Dictatorship Argentina*

- 88 Marija Švajncer, *Vpogled v azijsko duhovnost*
- 89 Karel Gržan, *Odreševanje niča s posebnim ozirom na vlogo duhovnika v dramatici Stanka Majcna*
- 90 Marko Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*
- 91 Grant H. Lundberg, *Dialect Leveling in Haloze, Slovenia*
- 92 Kolláth Anna, *A szlovéniai magyar nyelv a többnyelvűség kontextusában*
- 93 Marko Jesenšek (ur.), *Slovenski jezik v stiku evropskega podonavskega in alpskega prostora*
- 94 Christine Konecny (ur.), Erla Hallsteinsdóttir (ur.), Brigita Kacjan (ur.), *Phraseologie im Sprachunterricht und in der Sprachendidaktik. / Phraseology in language teaching and in language didactics*
- 95 Melanija Fabčič (ur.), Sabine Fiedler (ur.), Joanna Szerszunowicz (ur.), *Phraseologie im interlingualen und interkulturellen Kontakt / Phraseology in Interlingual and Intercultural Contact*
- 96 Vida Jesenšek (ur.), Dmitrij Dobrovol'skij (ur.), *Phraseologie und Kultur / Phraseology and Culture*
- 97 Vida Jesenšek (ur.), Peter Grzybek (ur.), *Phraseologie im Wörterbuch und Korpus / Phraseology in Dictionaries and Corpora*
- 98 Simona Štavbar, *Svetniška imena in njihovo prevajanje*
- 99 Dragan Potočnik, *Viri in pouk zgodovine*
- 100 Avgust Pavel, *Prekmurska slovenska slovnica / Vend nyelvtan*
- 101 Jernej Kovač, *Supervizija, stres in poklicna izgorelost šolskih svetovalnih delavcev*
- 102 Marko Jesenšek (ur.), *Slovenski jezik na stičišču več kultur*
- 103 Alenka Jensterle-Doležal, *Avtor, tekst, kontekst, komunikacija. Poglavja iz slovenske moderne*
- 104 Kristina Kočan Šalomon, Natalia Kaloh Vid (ur.), *Sanje. Izbrano delo Lermontova*
- 105 Milan Ambrož, Lea-Marija Colarič-Jakše, *Pogled raziskovalca. Načela, metode in prakse*
- 106 Marko Jesenšek (ur.), *Leopold Volkmer. Prvi posvetni pesnik na slovenskem Štajerskem*
- 107 Natalia Kaloh Vid (ur.), *Творчество М. Ю. Лермонтова: мотивы, темы, переводы*
- 108 Marjan Krašna, *Izobraževanje v digitalnem svetu*
- 109 Mihaela Koletnik, *Medjezikovni stiki v besedju iz pomenskega polja kmetija v slovenskogoriškem narečju*
- 110 Marko Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*
- 111 Natalia Kaloh Vid, *Sovietisms in English Translations of M. Bulgakov's The Master and Margarita*
- 112 Melanija Larisa Fabčič, *Hybride Textsorten in Ernst Jüngers Werk – zwischen Essayistik, Diaristik und Fragment*

- 113 Irena Stramljič Breznik (ur.), *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga / Деминутивы в славянских языках: форма и роль / Diminutives in Slavic Languages: Form and Role*
- 114 Marko Jesenšek (ur.), *Rojena v narečje. Akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici*
- 115 Marko Jesenšek (ur.), *Toporišičevo leto*
- 116 Mojca Štuhec, *Z železnico do modernejšega Maribora*
- 117 Marko Jesenšek, *Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi*
- 118 Matjaž Duh, Jerneja Herzog, Tomaž Zupančič, *Likovna edukacija in okoljska trajnost*
- 119 Marko Jesenšek (ur.), *Med didaktiko slovenskega jezika in poezijo. Ob 80-letnici Jožeta Lipnika*
- 120 Marko Jesenšek (ur.), *Av gust Pavel med Slovenci, Madžari in Avstriji*
- 121 Vida Jesenšek (ur.), *Germanistik in Maribor. Tradition und Perspektiven / Germanistika v Mariboru. Tradicija in perspektive / German Studies in Maribor. Tradition and perspectives*
- 122 Alenka Jensterle-Doležal, *Ključ i od labirinta*
- 123 Silvija Borovnik, *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*
- 124 Matjaž Klemenčič, Aleš Maver, *Izbrana poglavja iz zgodovine selitev od začetkov do danes*
- 125 Eva Premk Bogataj, *Časovno v večnem in večnost v minljivem*
- 126 Jožica Čeh Steger (ur.), Simona Pulko (ur.), Melita Zemljak Jontes (ur.), *Ivan Cankar v medkulturnem prostoru. Ob stoti obletnici Cankarjeve smrti*
- 127 Alenka Valh Lopert, Mihaela Koletnik, *Non-standard Features of the Slovene Language in Slovene Popular Culture*
- 128 Irena Stramljič Breznik, *Med besedo in besedno zvezo*
- 129 Marko Jesenšek, *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*
- 130 Marija Švajncer, *Slavko Grum – vztrajati ali pobegniti onkraj*
- 131 Vida Jesenšek, Horst Ehrhardt (ur.), *Sprache und Stil im Werk von Alma M. Karlin / Jezik in slog v delih Alme M. Karlin / Language and Style in the Work of Alma M. Karlin*
- 132 Matjaž Klemenčič, Tadej Šeruga, *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota*
- 133 Mira Krajnc Ivič (ur.), Andreja Žele (ur.), *Pogled v jezik in iz jezika. Adi Vidovič Muha ob jubileju*
- 134 Andreja Žele, Mira Krajnc Ivič, *Sodobna slovenska skladnja: diskurzni in slovnični vidik*
- 135 Marko Jesenšek (ur.), *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine. Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. Veliki madžarsko-slovenski spletni slovar*
- 136 Irena Stramljič Breznik, *Besedotvorje: teoretično, praktično in didaktično*

- 137 Natalia Kaloh Vid, *Re-translations to Paratexts to Children's Literature. The Diversity of Literary Translation*
- 138 Matjaž Duh, Jerneja Herzog, *Likovna apreciacija v vzgoji in izobraževanju Primeri kvalitativnih raziskav*
- 139 Irena Orel (ur.), Martina Orožen (ur.), Marko Jesenšek (ur.), *Vodnikov katekizem. Kershanski navuk sa Illirske deshele vsét is Katehisma sa vse zerkve Franzoskiga Zesarstva*
- 140 Matjaž Klemenčič, Milan Mrdenović, Tadej Šeruga, *Politična participacija slovenskih etničnih skupnosti v ZDA. Študija primerov Clevelanda, Ohio, in Elyja, Minnesota*
- 141 Marko Jesenšek (ur.), *Deroči vrec Antona Krempla*
- 142 Vida Jesenšek, *Beiträge zur deutschen und slowenischen Phraseologie und Parömiologie*
- 143 Tjaša Markežič, Irena Stramljič Breznik, *Feminativi v slovenskem jeziku*
- 144 Nada Šabec, *Slovene Immigrants and their Descendants in North America: Faces of Identity*
- 145 Marko Jesenšek, *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika*
- 146 Marko Jesenšek (ur.), *Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji*
- 147 Silvija Borovnik, *Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu*

Zinka Zorko je bila ob rojstvu izbrana za pedagoški poklic in določena za vrhunsko znanstveno raziskovalno delo. Rojenice so določile, da bo postala dobra vila slovenskega jezikoslovja, v zibelko pa so ji položile najlepšo popotnico – iz oči ji bo sijala mladost, imela bo srečen in harmoničen zakon ter lepo, umirjeno in prijetno starost. Klotina rdeča barva, topla in pozitivna, jo je spremljala v življenju in določala njene odločitve, ki jih je v delovnem okolju razširjala s trdno in močno energijo, ustvarjalno življenjsko silo, odločno voljo in vztrajnim ter poštenim delom. Postala je zaupanja vredna oseba. Na eni izmed številnih skupnih poti na simpozij mi je razlagala, da je njena barva rdeča in da ima še posebno rada rdeče tulipane. Rdečo barvo je povezovala s krščansko simboliko Jezusove krvi, ki jo je prelil, da bi rešil ljudi vseh grehov, zato je rdečo pobarvan velikonočni pirh vedno posvetila domu in družini. Pripovedovala mi je o Mariji Magdaleni, ki je oznanjevala, da je videla Gospoda, cesar Tiberij pa je imel do nje nespoštljiv odnos in jo je zasmehoval, dokler se jajce v njeni roki ni obarvalo rdeče. Menda so tudi Grki za srečo barvali rdeče pirhe. Zagotovo pa ji je Lahezis z rdečo barvo namenila najvišje umske sposobnosti, voljo in dodatno življenjsko silo, da opravi veliko delo na področju slovenske dialektologije, za katerega je bila poklicana.

Marko Jesenšek, 2020: Življenje in delo častne občanke Občine Selnica ob Dravi akademikinje Zinke Zorko. *Zinkin zbornik*. Selnica ob Dravi: Občina, str. 7.

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru